

చెన్నపట్టణము ఏప్రెల్ ౧౯౨౭

సంపుటము ౪ ప్రభవ సంవత్సరము చైత్రమాసము సంఖ్య ౧

ప్రభుతీర్థము

సాహితీసమితి సభాపతి శ్రీశివశంకరశాస్త్రి గారు

శంకరుడు

మహిత వాసవ మణికుట్టి మమ్ముబోలు
సాగరముతోడనొప్పుభూసౌధమునకు
కౌముదీప్లావితం బైనగగనసీమ
తనరుచున్నది ధవళ వితాన కాంతి.

విమలమగు నీవిభావరీసమయశోభ
నేలనో కాని కనుగొన నిచ్చగింప
కాననము వాలిచి నిమీలితాక్షు లగుచు
పలుకకున్నారు శ్రీమహాప్రభువు వారు !

రామానందరాయలు

దేవ, ప్రసరింపజేయుడు దృష్టి యిటులు
పొంగి పోవుచు నున్నది పూర్ణచంద్ర
కిరణజాలమ్ము తాకున కెరలి మిగుల
ఆతతంబైన నీలరత్నాకరంబు.

రాధికాదేవి కబరీభరమ్మునుండి
జారుచుండెడి కుసుమసంస్పర్శవలన
పరమ హర్షమ్ముతో గగుర్పాటు గాంచు
శ్యామసుందరు లలిత దేహమ్ము వోలె.

శ్రీచైతన్యమహాప్రభువు [కన్నులు తెరిచి]

ఏడి నాశ్యామసుందరు డేడి యేడి!
చూచుచుండగ నెచటికో సురిగినాడు
ఇచటనే నిల్చియున్నవా డింతలోనె
అచ్చెరువు తోప నేకడ కరిగినాడు !

ఏమి చిత్రము! సఖులార, ఇపుడె యతని
నీప్రదేశమ్మునందె వీక్షింప గంటి
అంతలోనె యంతర్ధాన మయ్యె నయ్యొ
వంచకాగ్రణి గోపికావల్లభుండు!

[ఇటు నటు చూచి]

కాన రావేమి కృష్ణ, ఈకన్నుదోయి
ఏమి పాపమ్ము చేసినదో, మనోజ్ఞ
దివ్య భవదీయ రూప దీధితి లభింప
దక్కటా!—రమ్ము, నాహృదయాధినాథ!
నిన్ను గనజాల కున్న నే నిమిషమైన
తాళజాలను కృష్ణ! ఈతనువునుండి
ప్రాణములు లేచిపోవు! కృపాప్రపూర్ణ
మానసమ్మున దరిజేరుమా రయంబ!
వినయపూర్వకముగ నిన్ను వేడుచున్న
దోయి రాధిక! రమ్ము నేత్రోత్సవముగ.

[కొంచెమాగియుండి]

శీఘ్రగతితోడ నేల వేంచేయ కుంటి
వోయి! అక్కట యేమి చేయుదును కృష్ణ!
ప్రాణసఖులార, ధూర్త గోపాల కుండు
అతిరయమ్మున నెచ్చటి కరిగినాడొ
తెల్పిసికొని సత్వరమ నివేదింపరేని
ఇంక మీతోడ నెపుడు భాషింప నేను.

గోవిందదాసు [ప్రభుపాదములమీద వ్రాలి]

మీచరణ దాసవర్గమ్ముమీద నిట్టు
లాగ్రహింపగ నేల మహానుభావ!
కింకరజనమ్ముపై మీరు కినుక బూని
పలుక కుండిన నెట్టులు బ్రతుక గలము!

రామానందరాయలు

ప్రభుపరున కాగ్రహాము లేదు, భయము వీడి
లెమ్ము గోవింద, ఇయ్యది లీల సుమ్ము;
స్వామి యిప్పుడు తన్మయత్వమ్ము వలన
పల్కె శ్రీరాధికాదేవి భావనమున.

శ్రీమహాప్రభువు [ప్రక్కకు చూచి]

కేకి పింఛావతంసుడై కృష్ణు డదిగొ
నన్ను గాంచి శిరః కంపనమ్ము చేసె!

[ఆతురంతో]

ఇదిగొ పరుగిడి వచ్చి నాహృదయనాథ,
చేరుదానను నీసమాశ్లేషమందు!

[అని ముందుకు పోబోవును]

శంకరుడు

మారుతాహతి నుత్కంపమాన శిఖర
కలిత మైనట్టి తాళవృక్షమ్ముగాని
బర్హిబర్హావతంస గోపాలమూర్తి
కాదు కాదు, మహాప్రభూ, కనుగొనుండు.

శ్రీమహాప్రభువు [చంద్రునివంక జూచి]

శ్యామసుందర, ఏమి యన్యాయ మోయి!
యోగ్యముగ లేదె నీకు నాయూరుతలము?
ప్రేయసిని రాధ నిట్లు పరిత్యజించి
పవ్వళించితి వేటికి పాలకడలి?

శంకరుడు

కాదు కా దది క్షీరసాగరము కాదు
పరిణతం బైన చంద్రబింబమ్ము కాని
నడుమ నున్నది శ్యామసుందరుడు కాదు
సాంద్ర మైనట్టి మేదినీచ్ఛాయ గాని.

శ్రీమహాప్రభువు

అయ్యయో చూడు, డెంత దయావిహీను
డో హిమాంశుడు, గగనమునుండి యిట్లు
కౌముదీరూపకం బైన కారుచిచ్చు
నొక్కటేరీతి కురియించుచున్నవాడు!

[బాధతో]

తాళజాలను కృష్ణ, యీతాపమునకు
దీనురాలిని మిగుల బాధింతు వేమి?
శీఘ్రముగ నేగుదెంచి యాశ్లేష మిచ్చి
అపనయింపుము దేహదాహమ్ము నాథ!

[జాలిగా]

ఎంత బ్రతిమాలుకొన్న రావేల కృష్ణ!
రాధ చేసిన ప్రబలాపరాధ మేమి?
ఎంత నీకయి నేను తపించుచున్న
పలుక వేటికి అయ్యయో ప్రాణనాథ!
అక్కటా, సత్వరంబ మీరైన గాని
వెడలి చెలులార, కృష్ణుని వెదకి తెండు.

ప్రాణనాయకు దోర్గాఢబంధమందె
స్వస్థ నయ్యెద—అన్యత్ర శాంతి లేదు!
మిమ్మునైనను చెలులార, నమ్మరాదు,
కఠినహృదయలు! ఇకనైన కదలరేమి?
ప్రాణములు పోవు పిమ్మట పరుగువారి
తీసికొని వత్తురొక్కొ— ఆమోసగాని?

[రోషముతో]

పట్టువడునేని ధూర్తగోపాలు నిపుడు
నలిపివేయనె ఆలింగనమ్మునందు!
కఠిన దంతక్షతమ్ములు కఠిన నఖర
ఘాతములు చేయకుందునే గాత్రమందు!

[కన్నులుమూసికొని]

ఆగ్రహింపకు మోయి, ఈయబలపైన!
బాధలో నాథ, ఏమేమొ పలికినాను.
కరుణ వహియించి వేగమ కౌగిలించి
అతితరం బైన తాపము నార్పు మోయి!

[అని ముందుకు పడబోవగా రామానందరాయలు పట్టుకొన్నాడు.]

[కనులు తెరచి ఆనందముతో]

అడుగొ నాశ్యామసుందరు డడుగొ అడుగొ
వచ్చుచున్నాడు నాప్రాణవల్లభుండు
హస్తములు చాపి! నీప్రియురాలి కృష్ణ,
చేర్చుకొమ్ము భుజాంతర సీమయందు!

[అని తటాలున సముద్రములో పడినాడు.]

రామానందరాయలు [కలవరముతో]

వేగముగ పట్టుకొమ్ము గోవిందదాస!
శంకరా, లెమ్ము లేలెమ్ము సత్వరముగ
పట్టు తప్పించుకొని మహాప్రబలధాటి
నురికినాడు మహాప్రభు వుదకమందు!

[శిష్యులు తేవదీయగా, ఆనందముతో]

శ్రీమహాప్రభువు

ఎంత తాపాపనోదకం బెంత శీత
లమ్ము నాప్రాణనాయకు లలితగాత్ర,
మెంత మధురమ్ము నాహృదయేశు గాఢ
భంగురోరఃస్థలీ సమాలింగనమ్ము!

రామానందరాయలు

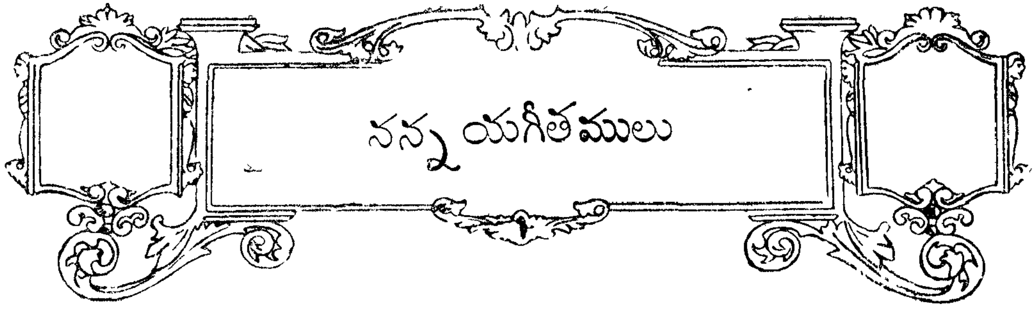
ప్రవిమలం బైన శ్రీమహాప్రభువరేణ్య
గాత్రసంస్పర్శచేత సాగరజలంబు
నేటి యామిని పరమపునీత మయ్యె!
ఈప్రదేశము తీర్థమా యింకమీద.

గోవిందదాసు [సముద్రోదకము నోటబోసికొని]

భక్తకల్పద్రుమం బైన ప్రభుశరీర
మధుర సంస్పర్శ వశమున మారిపోయె
నహహ, స్వాభావికం బైనయబ్ధిగుణము!
ఇక్షుమధురమ్ముగా నున్న దిచటి నీరు!

శిష్యులు [ఉచ్చైస్స్వరముతో]

జయము సద్గురుమౌళికి జయము జయము
జయము జయము నవద్వీప చంద్రమునకు
జయము శ్రీగౌర గోవింద చక్రవర్తి
కధిక జయము మహాప్రభు నాశ్రితులకు!

చిలుకూరి నారాయణరావు గారు యమ్. ఏ., యల్. టి.

నా మిత్రులగు మ-రా-రా. గిడుగు సీతాపతి పంతులుగారు నన్నయసీసపద్యములను గురించి తెలుగుపత్రికలో సమగ్రముగా ముచ్చటించియుండిరి. నన్నయగీతములలో కూడా ఈ నియమము కనబడుచుండుట చేత దానిని గురించి యిచ్చట ముచ్చటిస్తున్నాను. అయినా తొలుత, సీతాపతిగారి సీసపద్య చర్చ కనుబంధముగా నాకు కనబడిన సీసపద్య విశేషములను కొన్నిటిని చూపుతాను.

సీసపద్యములం దింకను విశేషములు:

(౧) అమృతాశనంబు నే యకయును దేవ నా
కజరామరత్వంబు-నందుటయును
నఖిలలోకంబుల-కగ్రణివైన నీ
యగ్రంబునందు ని-న్నధికభక్తిఁ
గొలుచుచునునికియుఁ-గోరితిఁ గరుణతో
దయసేయు ముద్ధత-దైత్యభేది
యనవుడు వానికి - నభిమతంబులు ప్రీతుఁ
డైయిచ్చి హరి యిట్టు-లనియె నాకు
ననఘ వాహనంబ-వై మహాధ్వజమవై
యుండుమనినఁ బక్షి-యును బ్రసాద
మనుచు మ్రొక్కి- పలికె-నంతనాతనిమీఁద
వజ్రమెత్తివైచె - వాసవుండు.

—ఆది. ౨, ౧౦౪.

ఇందు మూడో పాదములో నియమము కొంత తప్పిఉన్నది. పాఠాంతరముండి ఆపాట మందును, ఆ. వె. యందు ౧, 3 పాదములను యతియం దొకేయక్షరము ఉండునేమో చూడవలసి ఉన్నది.

(౨) కమనీయధర్మార్థ-కామమోక్షములకు
నత్యంతసాధనం - బయినదాని
వేడ్కతోఁ దవిలి తఱ-వినుచున్న వారల
కభిమతశుభకరం - బయినదాని
రాజులకఖిల భూ - రాజ్యాభివృద్ధి ని
త్యాభ్యుదయప్రదం - బయినదాని
వాఙ్మనఃకాయప్ర - వర్తితా నేకజ
న్మాఘనిబర్హణం - బయినదాని

* * * *

—ఆది. 3, ౯.

దీనిలో రెండవ దళమునం దంతటను యతిస్థానమున ఒకేవర్ణము కనబడుతున్నది.

(3) పలుకుల ముద్దును-కలికిక్రాల్గన్నుల
తెలుపును వలుద చ-న్నుల బెడంగు
నలఘు కాంచీపద - స్థలముల యొప్పును
లలితాననేందుమం - డలమురుచియు
నళినీల కుటిల కుం - తలములకాంతియు
నెలజవ్వనంబున - విలసనమును

నలసభావంబును-బొలుపును మెలపును
గలుగు నగ్గిరికను-దలఁచితలఁచి
*　　*　　*　　*

—ఆది. 3, ౨౭.

దీనియం దంతటను ప్రాసస్థానమున నొకే యక్షరము కనబడుచున్నది.

(౪) యమునంశమునఁబుట్టె - నధిపతి ధర్మజుం
డనిలాంశమునఁబుట్టె - ననిలజుండు
శక్రాంశమున ధనం-జయుఁ డుదయించె నా
శ్వినులయంశముల నూ-ర్జితులు నకుల
సహదేవు లనవద్య - చరితులు పుట్టిరి
శ్రీమూర్తియై యాజ్ఞ - సేని పుట్టె
నగ్నియంశమునఁ జి-తారి ధృష్టద్యుమ్నుఁ
డనఁబుట్టె ద్రుపదరా- జాన్వయమున
*　　*　　*　　*

—ఆది. 3, ౮౩.

దీనియం దేపాదమున కాపాదములో రెండుదళముల యందు నొకేవిధమగు యతి కనిపించు చున్నది.

అధికలజ్జావన-తాస్యుల నపగతా
భరణాంబరుల ధర్మ-పరుల నజిన
వల్కలధారుల-వరముని వేషులఁ
బాండుకుమారుల-భానునిభులఁ
జూచి దుఃఖితయయి- సురలార యిట్టి దు
ర్వ్యసనోపహతులైన-వారిమిమ్ము
జూడక ముందఱ-సురలోకమున కేఁగి
పాండుభూపతి పుణ్య-భాగియయ్యె
*　　*　　*　　*

—సభా. ౨, ౨౮౪.

ఇది (౨) వంటిది.

పార్థివప్రభుఁడైన-పాండుమహీపతి
కోడల నయి యుద్ధ-కుశలు లయిన
పాండుతనూజుల-భార్యనై పూజ్యుఁడ
నైనసీసఖియునై- యధికశక్తిఁ
బరఁగుధృష్టద్యుమ్ను-భగిని నై ధృతరాష్ట్రు
పట్టిచే సభఁదల-పట్టి యీడ్వఁ
బడి పాపకర్ముచేఁ-బరిధాన మొలువంగఁ
బడి దారుణంబైన-పరిభవంబు
పడితి నట్టి నన్నుఁ-బాండవుల్ సూచుచు
నుండి రోరుల పోలె-నుక్కుదక్కి
యూపగాతనూజుఁ-డాదిగా గలవృద్ధ
బంధుజనులు సూచి-పలుకరయిరి.

—ఆర. ౧, ౧౩౬.

దీనియందు సీసము ప్రథమదళమున, నాలుగుపాదములయందును యతి ఒక్కటే. ఇంకను ఈయతివర్ణము ద్వితీయదళములందుఁ గూడ 3, ౪, పాదములలోను, ఆ. వె.యందు ౧, ౪ పాదములలోను కనబడుచున్నది.

కడఁగి బుద్ధీంద్రియ-కర్మేంద్రియంబుల
యందు సంయతచిత్తు-లైన వారు
ధృతి నహంకార ప్ర-తిగ్రహాపేక్షల
యందు నివృత్తాత్ము-లైన వారు
నల్పభోజనులు న-నారంభకులు నయ్యు
నత్యంత సంతోషు-లైన వారు
సత్యవ్రతులు శుభా-చారు లక్రోధను
లగుచు ధర్మాన్వితు-లైన వారు
నఖిల తీర్థశతము-లాడిన ఫలమును
నఖిల యజ్ఞవిధుల-నైనఫలము

బడయుదురువిహీన-భాగ్యదుష్కృతులకుఁ
బరమతీర్థసేవఁ-బడయనగునె?

—ఆర. ౨, ౨౪౦.

ఇదిన్నీ (౨) వంటిదే. ఆ. వె. ౧, ౨, పాదములయం దాయతివర్ణమే తీసికొనఁబడినది. ౩,౪, పాదములయందు నొకేయతివర్ణమున్నది.

గీతములు

సీసములందువలెగీతములందును నియమము కనబడుచున్నది. ఆనియమము నీరీతిగా నేర్పరచవచ్చును:

(౧) సర్వయతి.

(౨) సర్వప్రాస.

(౩) ౧, ౩, పాదములు యతి; ౨, ౪, పాదములు ప్రాస.

(౪) ౧, ౩, పాదములు ప్రాస; ౨, ౪, పాదములు యతి.

ఈ నియమములు తేటగీతలకున్ను, ఆటవెలఁదులకున్ను సామాన్యములే.

(౧) సర్వయతి:- తేటగీతలు: ౧౩౬. ఉదా:
అమ్మహాశ్వంబు ధవళదే-హంబునందు
నల్లఁగలిగిన నీవిప్డు-నాకు దాసి
వగుము మఱియందు నల్లలే-దయ్యెనేని
నీకు నే దాసినగుదు న-న్నిదము నఱుము.

—ఆది. ౨, ౩౧.

ఆటవెలఁదులు: ౧౩౮. ఉదా.
సభలవిస్తరిల్లి - శల్యాదికములైన
నాల్గుపర్వములవి-నంగఁ జాలి
నవమపర్వమనఁగ - నవ్యార్థరమణీయ
మగుచు శల్యపర్వ-మతిశయిల్లు.

—ఆది. ౧, ౫౧.

(౨)సర్వప్రాసము:—తేటగీతలు: ౧౪. ఉదా.
పఱవనోపకయున్నమై - మఱచి పెంటిఁ
బెనఁగియున్ననుబ్రసవింప-మొనసియున్నఁ
దెవులుగొనియున్న మృగములఁ-దివిరి యేయ
రెఱచియాహారముగమను-నెఱుక లయిన.

—ఆది. ౫, ౫౭.

ఆటవెలఁదులు: ౧౮.
ఎట్టి సాధ్వులకును - బుట్టినయిండ్లను
బెద్దకాల మునికి-దద్ద తగదు
పతులకడన యునికి - సతులకు ధర్మువు
సతులు కేడుగడయుఁ-బతులసూవె.

(౩) ౧, ౩: —పాదములు యతి; ౨, ౪,
పాదములు ప్రాస

తేటగీతలు: ౧౨.
సుతుల విద్యాప్రవీణతఁ - జూచు వేడ్క-
నెంతయును సంతసంబునఁ గుంతిదేవి
రాజసన్నిధి గాంధార - రాజపుత్రి
కెలననుండె నున్మీలిత - నలిన నేత్ర.

ఆటవెలఁదులు: ౮.
భ్రమవిమోహలోభ - భయపరిభూతనై
కొడుకు విడువ నంత - వెడగనయ్యె
యేను నీనిశక్తి -యె ఱుఁగక పంచిన
దానఁగాను వినుము - నీనిశక్తి.

(౪) ౧, ౩, పాదములు ప్రాస; ౨, ౪,
పాదముల యతి:—

తేటగీతలు: ౧౩. ఉదా.

వీఁడు పుట్టిన పదియగు-నాఁడు వెలుచఁ
బడియె నాచేతనుండియు-బర్వతమునఁ
బడిన వడిఁ జేసి బాలకు-నొడలు దాఁకి
యాఘణంబ తాల్లెల్లను-గ్గయ్యెఁ జూవె.

ఆటవెలఁదులు: ౨౪. ఉదా.

దాని నెఱిఁగి కమల-యోని వానికిఁ గర
మల్గి మర్త్యయోని-యందుఁ బుట్టు
మనుచు శాప మిచ్చె-నోనరంగ వాఁడును
గరము భీతిఁ గరయు-గంబు మొగిచి.

—ఆది. ౪, ౧౨౨.

పై నియమము సాధారణసూత్రము. దీని కపవాదములుగా అచ్చుపుస్తకములం దీ క్రిందిపద్యములు కనుపించుచున్నవి. వానికి సామాన్యసూత్రానుసారమయిన పాఠమును తాళపత్రగ్రంథములనుండి యెత్తి యిస్తున్నాను.

అచ్చుపాఠము

సకలధర్మవిదుండవు-సర్వలోక
(తాళపత్రగ్రంససారము: సర్వధర్మవిదుండవు-సర్వలోక)
వర్తనము లెఱింగిన పుణ్య-కర్తవీవు
నెయ్య మొనరంగ నెఱిఁగింపు-మయ్య నాకు
వెలయఁ బుణ్యలోకంబులు-గలవె యనిన.

—ఆది. ౩, ౨౩.

ఎట్టిరాజులును మ-హీసురోత్తము లెదు
రరుగుదెంచు నప్పు-డధిక భక్తి
నెరఁగి ప్రియము వలికి-తెరువిత్తు రిట్టిద
(తాళపత్రగ్రంథపాఠము.—తెరలి ప్రియము వలికి-తెరు విత్తు)
ధర్మ మీవు దీనిఁ-దలఁప వెట్లు.

—ఆది. ౭, ౩.

ఎంత యోటువడిన-నంతియ జూదంబు
(తాళపత్రగ్రంథపాఠము: ఎంతయోటువడిన-నింకను జూదంబు)
నందుఁ దగులుఁ జలము-నతిశయిల్లు
నేమిసేయుదాన - నిది యెగ్గునకు మూల
మని లతాంగి దుఃఖి - తాత్మయగుచు.

—ఆర. ౨, ౬౨. అచ్చుప్రతి

ఇది సర్వయతిపద్యము.

ఈ క్రింది పద్యమున మరొక్క విధాన మగుపడుచున్నది.

వానిఁ జూచి నలుఁడు-దానల్గి శాప మీ
నున్నఁ గలి యెఱింగి-నిన్నుఁ బొంది
యహివిషంబుచేత-ననిశంబు దగ్ధుఁడ
[1]నైతి నింక నాకు - నలుగ వలదు.

—ఆర. ౨, ౧౭౯.

ఈపద్యములో సాధారణసూత్రమునకు విలక్షణముగా ౧, ౨, పాదములందు ప్రాసయు, ౩, ౪, పాదము లందు యతిన్నీ కనఁబడు చున్నది. ఈ క్రింది వానికి పాఠాంతరముల నింకను నన్వేషింపవలసి యున్నది.

(౧) కడఁగి సూతుండు పుత్త్రకుఁ-గౌఁగిలించి
కొని తదీయమూర్ధాఘ్రాణ-మొనరఁ జేసి
యంగరాజ్యాభిషేకార్ద్ర-మైనశిరముఁ
దడిపె వెండియు హర్షాస్ర-తతులఁ జేసి.

—ఆది. ౭, ౫౨.

౧. ఇంక నాకు నది సహింపవలయు; ఐతినింకనను సహింపవలయు.—; గిడుగు రామమూర్తి పంతులు గారి ప్రతులు.

ఇది సర్వయతిగా నుండవలెను. రెండవ పాదమున తప్పినది.

(౨)అధికవీరుండు రక్కసుఁ-డరుగుదెంచు
నని మనంబున భయమంది-వనజనేత్ర
వీరి సుఖసుప్తులైయున్న-వారి నిద్ర
సెడఁగ బోధింపనోప నా-కడిఁది వినుము.
—ఆది. ౭, ౧౯౮.

ఇందు మొదటిపాదమున ప్రాసయతియో మూడవపాదమున యతియో ఉండవలెను.

(3)ధరణిసురులగురులఁ-బరమయోగుల మహా
[1]భాగ్యవంతు లయిన-భాగవతుల
రాజవంశకరుఁడు-[2]పూజించుచును వారి
వలనఁ బుణ్యకధలు-వెలయ వినుచు.
—ఆది. ౮, ౧౨౫.

(౪) సాక్షియును ధర్మదర్శియు-సాక్ష్యవిధులు[3]
దప్పఁగాదు తప్పినను న-ధర్మయుక్తి[4]
వరుణపాశసహస్రంబు-వానిఁ గట్టి [౫.
పాయునేఁడేఁట నొక్కొక్కఁ-డాయతము
—సభా. ౨, ౨౪౨.

(౫)వీనిపుట్టిన పాపంబు-వేళఁ బెక్కు-
దుర్నిమిత్తముల్ పుట్టిన - నిర్ణయించి
యేను జెప్పితిఁ దొల్లియు - [5]వీనిచేత
నెట్టఁ గౌరవులకుఁ గీడు-పుట్టు ననియు.
—అర. ౧, ౪౯.

(౬)పాంచజన్యరవము - పంచమహాశబ్ద
రవముఁ జెలఁగె దిశలు - సెవుడువడఁగ
నోలసి జనులదీవ- నలు మించె రమ్యమై
గరుడకేతనంబు - గ్రాలెఁజదల.
—అర. ౧, ౧౮౦.

ఈ గీత పద్యములందు మరిఒకరీతి విశేషమును అచ్చటచ్చట కనబడుచున్నది. అరవమునందు ఐచ్ఛికముగా వాడబడే 'మ్మూనై' అని యతివిశేష మిట్టిదే. ఈ క్రింది పద్యములిట్లే ఉండవలెనో, పాఠాంతరములను చూచి అన్ని పాదములూ ఒకేరీతిగా ఉండవలెనని నిశ్చయింపవలెనో తెలియరాకున్నది. ఈపద్యములు పైని సూచించిన సామాన్యసూత్రము ననుసరిస్తూ ఇంకామరికొన్ని నియమములతో కనిపించుచున్నవి.

(౧)ఇన్నరేంద్రుచేత-మున్ను గృహీతమై
యున్న నాకరంబు-గ్రన్ననింక
నోరున కర్హమగునె-పరిణయ విషయమై
ధరఁ బరిగ్రహింపఁ-బరమమూర్తి!
—ఆ. వె, ఆది. 3, ౧౬౭.

దీనిలో మొదటి రెండుపాదములయందును ఒకేప్రాసాక్షరము. తరువాతి రెండుపాదములందును నొకే ప్రాసాక్షరము.

(౨) ఎట్టి సాధ్వులకును-బుట్టిన యిండ్లను
బెద్దకాల మునికి-దద్ద తగదు

౧. భాగులయిన యట్టి., ౨. పూజింపుచును.; 3. సాక్షియును ధర్మనర్శియు-సాంఖ్యధర్మ.
౪. విధులు తప్పంగఁ జెప్పిన - నధమవృత్తి. ౫. నీతివెయిది.—గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారి ప్రతి

పతుల కడనయునికి-సతులకు ధర్మవు
సతుల కేమగిడయు-బతుల సూవె.

—ఆ. వె., ఆది. ౪, ౬౪.

దీనియందు ౩, ౪, పాదములలో నొకే ప్రాసాక్షరమున్నది. ౧, ౨, పాదములలో కూడా అట్లేఉందునా అని భ్రమ పుట్టు చున్నది.

(౩) ఏల యెఱుకలేని-యితరుల యట్ల నీ
వెఱుఁగ ననుచుఁ బలికె-దెఱిఁగి యెఱిఁగి
యేనకాని దీని-నెఱుఁగరిందొరులని
తప్పఁ బలుక నగునె-ధార్మికులకు.

—ఆ. వె., ఆది. ౫, ౭౭.

ఈపద్యము మొదటి ౩ పాదములలోను యతియం దొకే అక్షరమున్నది. నాల్గవ దానిలో మారినది.

(౪) ఏను జహ్నుకన్య-నింద్రసమాన నీ
సద్గుణావళులకు-సంతసిల్లి
భానుతేజ నీకు - భార్యగా వచ్చితి
నిష్టమునఁ బరిగ్ర-హింపు నన్ను.

—ఆ. వె., ఆది. ౪, ౧౩౫.

దీనియందు ప్రాసము విధింపఁ బడినదా అన్నట్లున్నది. ౧, ౩, పాదముల రెండవయక్షరమును చూడండి; ఇట్లే:

(౫) పరులవలన బాధ-వొరయకుండఁగ సాధు
జనులధనముఁ గాచు-జనవిభుండు
గరుణఁదప్పి తాన-హరియించు వాఁడగు
నేని సాధులోక-మేమి సేయు.

—ఆ. వె., ఆది. ౭, ౧౦౩.

ఇందు 'ర' యనునది ప్రాసాక్షరముగా ౧, ౩, పాదములందు కలియుచున్నది. పైదాని యందు కంటె హెచ్చువిశేషము:

(౬) దీనిఁ బుత్త్రు మఱి మ-దీయపిండోదక
నిధిఁ దనూజుఁ గులము-నిస్తరించు
వానిఁ బితృగణంబు-వలనిఋణంబుఁ బా
చిన మహోపకారిఁ-జిఱుతవాని.

—ఆ. వె., ఆది. ౬, ౨౪౮.

(౭) పురుషుకంటె మున్ను-పరలోకమేఁగిన
సతియ నోఁచినదియు-సతులలోనఁ
బురుషహీనయగుచుఁ-బరమ పతివ్రత
యయ్యు జగముచేతఁ-బ్రయ్యఁబడదె.

—ఆది. ౬, ౨౫౩.

ఇది (౫) వంటిదే.

(౮) సతి విముక్తయయిన-పతికి పునర్దార
సంగ్రహంబు సేఁత - శాస్త్రమతము
పతి విముక్తుఁడయిన-సతికన్యపురుషసం
గ్రహము సేఁత లోక-గర్హితంబు.

—ఆది. ౬, ౨౫౫.

ఇదియున్ను (౫) వంటిదే.

(౯) జలము లందయుండు-సర్వలోకంబులు
గాన నీమహోగ్ర - కలుషవహ్ని
జలధిలోన విడిచి - సత్ప్రతిజ్ఞుండ
వగుము జలధి జలము - నది వహించు.

—ఆది. ౭, ౧౪౭.

ఇది (౪) వంటిది.

(౧౦)...వరునితపముఁ జెఱుప-వలయునాపుడుఁ
లాసనుండు త్రిభువ-నార్చితుండు　[గమ

సురహితంబుపొంట - సుందోపసుందుల
కడకువచ్చె వరము - కరుణ నీఁగ.
—సీసపద్యములోని ఆ. వె., ఆది. ౮, ౯౬.

ఇదియు (౮) వంటిదే.

(౧౧)అనఘు ధర్మతనయు-ననుజసమన్వితు
సంస్తుతించి రథిక-సమ్మదమున
నని కురుప్రభునకు-నట్లు వైశంపాయ
నోక్తమైన కథ ర-సోత్కటముగ.
—సీసములోని ఆ. వె., సభా. ౧, ౨౯౧.

దీనియందు ౧, 3, పాదములలో ఒకే యక్షరము యతిగాను, ఒకేఅక్షరముప్రాసవర్ణముగాను ఉన్నది.

(౧౨)గురులవృద్ధశిల్పి-పరవణిగ్బాంధవ
జనుల నాశ్రితులను-సాధుజనులఁ
గరుణఁబేదలకము-వారయకుండఁగఁబ్రోతె
సకలజనులు నిన్ను-సంస్తుతింప.
—సీసములోని ఆ. వె., సభా. ౧,౪౬.

(౧3) ధర్మరహితులైన-ధార్తరాష్ట్రులకు భూ
రాజ్యలక్ష్మి సుస్థి-రంబు గాదు
ధర్మతనయ నిన్నుఁ-దద్రాజ్య సంపదల్
వలచి తమకుఁ దామ-వచ్చి పొందు.
—అర. ౧, ౬౧.

ఇది (౧౧) వంటిది.

(౧౪) అనిన రక్కసునకు-నలిగిన యగ్రజు
నలుక యెఱిఁగి వీరుఁ-డర్జునుండు
మొనసి గాండివంబు-మోపెట్టె నవసిత
ఖడ్గపాణులైరి-కవలునంత.
—సీసములోని ఆ. వె., ఆది. ౧,౧౧౬.

ఇందు ౧, 3, పాదములలో ప్రాసము; ౧, ౨, పాదముల యందు యతిగా ఒకేయక్షరముండుట విశేషము.

(౧౫) కరుణనిట్టులనియెఁ-బరమాస్త్రలాభంబు
నీకు నిష్టమేని-లోకవంద్య
గరళకంఠు నీశుఁ-బరముఁ బ్రసన్నుగా
నేఁగఁజేయుమధిక-యోగశక్తి.
—సీసములోని ఆ. వె., అర.౧, ౨౯౪.

ఇది (౫) వంటిది.

(౧౬) పరనరేంద్రమకుట-పద్మరాగద్యుతి
నరుణమగు భవత్ప-దాబ్జయుగము
పరుషదారు శిలల-పైనిప్డు డరుగుట
నరుణమయ్యెఁ బర్వ-తాంతరముల.
—అర. ౧, ౨౧౨.

ఇందు పెద్దవిశేషము: నాల్గుపాదముల లోనూ ఒకేప్రాసాక్షరము. ౧, 3, పాదముల యందును, ౨, ౪, పాదముల యందును యతి స్థానమునఒకే వర్ణము.

(౧౭) వరుణదేవుతోడ-కరమల్గి జలనివా
సంబు విడిచి భూస్థ-లంబువలని
కరుగుదేర నున్న-వరుణేంద్రుదేవియుఁ
బోనిదాని దేవ-యానిఁ గనియె.
—ఆది. 3, ౧3౯.

ఇది (౫) వంటిది.

(౧౮) కర్మఫలము లేదు-కర్మఫలాప్తికిఁ
గారణంబు విధియుఁ-గాదనంగ
నంత యెఱుకలేనె-యార్తనై విధిచెద్ది
కలసి పలికితిం బ్రి-యంబు దప్పి.
—అర. ౧, ౨3౧.

ఇది ౧,౨, పాదములయందున్ను, ౩,౪, పాదముల యందున్ను యతిస్థానమున ఒకే అక్షరము గలది.

(౧౯) మిత్రసంపన్నుఁడైన న-మిత్రు మిత్రి
బలముతోడ భేదించి దో-ర్బలముఁ జలము
గలిగి దేశబలంబును-గాలబలము
గలుగువాని కసాధ్యంబు-గలదె యెందు.
—ఆర. ౧, ౨౫౦.

ఇందు ౧, ౩, ౪, పాదములలో ఒకటే ప్రాసాక్షరము.

(౨౦) ఒండొరులఁ గడవంగ న-య్యువిదలెల్లఁ
బఱచియొక్కొ-క్క కలహంసఁ-బట్టికొనఁగ
జెలువముగ నందు దమయంతి-చేతఁ బట్టు
వడియె నలుచేత విడువంగఁ-బడిన హంస.
—ఆర. ౨, ౧౭.

దీనిలో ౨, ౪, పాదముల యతిస్థానమున నొకటే యక్షరము.

(౨౧) నలున కాని నలిన-దళనేత్ర వరియింప
దట్టె మాత మనుచు-నమరవరులు
నలువురును గడంగి-నలరూపమున వచ్చి
రాస్వయంవరమున-కతిరయమున.
—ఆర. ౨, ౫౨.

ఇందు ౧, ౩, పాదములలో ప్రాసవర్ణ మొక్కటే; ౨, ౪, పాదములలో యతివర్ణ మొక్కటే.

(౨౨) అనుచు సంశయాకు-లాత్మయైసురలార,
నలు నెఱుంగు విధము-నాకుఁ జేయుఁ
డాత్మరూపధరుల-రగుఁడని పరిదేవ
నంబుచేసెఁ దనమ-నంబులోన.
— సీసములోని ఆ. వె., ఆర. ౨, ౫౩.

ఇందు ౧, ౩, పాదములలో యతివర్ణ మొక్కటే; ౨, ౪, పాదములలో యతివర్ణ మొక్కటే.

(౨౩) ఎంతయోటు వడిన-నింకనుజూదంబు
నందుఁ దగులుఁ జలము-నతిశయిల్లు
నేమి సేయుదాన-నిది యెగ్గునకు మూల
మని లతాంగి దుఃఖితాత్మ యగుచు.
—ఆర. ౨, ౬౨.

ఇది (౨౧) వంటిది.

(౨౪) నీధనంబును రాజ్యంబు-నిక్కృతిఁ గొన్న
యక్షముల మేము నీవస్త్ర-మపహరింపఁ
బక్షిరూపులమైవచ్చి-పార్థివేంద్ర
యపహరించితి మనిచెప్పి-యరిగెఁ జదల.
—ఆర. ౨, ౬౭.

ఇందు ౨, ౪, పాదములలో ఒకే యతి వర్ణము.

(౨౫) అందుఁ గొంద ఱధిక-హాస్యంబు సేసిరి
యడవి నేమిరోసి దనిరికొంద
ఱవ్వ, నీవు వేల్పు - వగుదని కొందఱు
మొగిన కేలు మొగిచి - మ్రొక్కి రంత.
—సీసములోని ఆ. వె., ఆర. ౨, ౧౦౪.

ఇందు ౧, ౨, ౩, పాదములందు యతిస్థానమున నొకేవర్ణము.

(౨౬) పురుషునందు దోష-పుంజంబు గలిగిన
నెఱిఁగి యెద సహించు-నేనిభార్య
పురుషునం దభీష్ట-భోగంబు దేహాంత

రంబునందు ధర్మ రతియుఁ బడయు.

—అర. ౨, ౧౫౯.

ఇది (౧౨) వంటిది.

(౨౭)(దురిత కర్మంబులెల్ల(......)
బాయుఁ గాలకుంజరమను-పర్వతంబు
నందు దేవహ్రదంబాడి-యభిమతమును
బడయుదురు మేధికంబునాఁ-బరఁగు తీర్థ
మాడి మేధాసమన్వితు-లగుదు రందు.

—సీసములోని తే. గీ., అర. ౨, ౨౭౮.

ఇందు ౧, ౩; ౨, ౪, పాదములం దొకే యతివర్ణము.

(౨౮) ఎఱిఁగి యెఱిఁగి దీని-నెట్లేఁగ నగు భాగ
యోగ్యమైన యది ప-యోజనేత్ర
యీనినాఁడు శాప-మిచ్చుఁగా కమ్ముని
యేల పైఁచు నింక-నెట్టులొక్కొ!

అర. ౨, ౩౨౭.

ఇందు ౧,౩,౪, పాదములలో ఒకేయతి.

(౨౯)త్వష్ట యంత నూఱు-ధారలరమ్యమై
యనల కణకరాళ-మైన వజ్ర
మొనరఁ జేసి దీన-నోర్వుము దైత్యుల
ననుచు నిచ్చె దాని-నమరపతికి.

—అర. ౩, ౭.

ఇందు ౨, ౪, పాదములకు ప్రాస; యతి వర్ణమొక్కటే.

(౩౦)వరదుఁడైనయీశు-వరముననిదియొక్క
పదరు పుట్టె నెట్టి-వర మొయనుచు
దానిఁ బాఱవైవఁ-గా నున్ననాకాశ
వాణి యిట్టులనియె-వసుమతీశ!

—అర. ౩, ౫౪.

ఇందు ౧, ౨, ౪, పాదములయందు యతి స్థానములో ఒకేవర్ణము.

(౩౧) ఇదియు విష్ణుపదంబుదా-నిది వివాశ
యిదియుఁ గాశ్మీరమండలం-బిది నిరస్త
మిదియు మానసద్వారమిం-దిందువంశ,
పరసురాముండు మును హంస-పథముఁజేసె.

—అర. ౩, ౨౬.

ఇందు ౧, ౨, ౩, పాదములలో యతిస్థానమున ఒకే వర్ణము.

(౩౨) ప్రాణభయమున వచ్చి యి-ప్పక్షి నన్ను
నాశ్రయించె నాశ్రితునెట్టి-యధముఁడైన
విడువఁడనిరను నేనెట్లు-విడుతుదీని
నాశ్రితత్యాగ మిదిధర్మ-మగునె చెపుమ?

—అర. ౩, ౨౩౦.

ఇందు ౨, ౪, పాదములలో యతిస్థానమున ఒకేవర్ణము.

(౩౩)మునికుమారు నెగిచి-కొనివచ్చి నిశితశూ
లాయుధమునఁ బొడిచి-యాసురమున
రక్క-సుండుచంప-యక్కాంతయునుదాను
నరిగె రైభ్యుకడకు-నాకణంబ.

—అర. ౩, ౨౮౧.

ఇది (౩౧) వంటిది.

(౩౪) ఏను వేదశాస్త్రమ్ముల-నెఱిఁగి వ్రతము
లెల్ల సలిపి యారైభ్యుచే-హింసితుండ
నైతి, నాకంటె రైభ్యున-కధికశక్తి
యైన తెఱఁగెట్టులనిన ని-ట్లనిరి మునులు.

—అర. ౩, ౨౯౧.

ఇందు ౧, ౨, పాదములలో యతివర్ణ మొక్కటే; ౩, ౪, పాదములలో యతివర్ణ మొక్కటె.

పైవిశేషము లన్నీ భారతకవిత్వమునకు మార్దవమును గలిగిస్తున్న వనడానికి సందేహము లేదు. ఇవి కవిత్వమునకు నిర్బంధము లేశమాత్రమును కావు. ఇట్టి ఐచ్ఛిక వ్యవహారమును బట్టి కవితకు మెరుగు వస్తుంది అవి బంధములుగాపరిణమిస్తే కవిత్వమునకుసొగసు తగ్గిపోతుంది. ఇట్టి నియమములన్నీ ఛందోవిషయమున మొదట కవిత్వాలంకారప్రాయములుగా నేర్పఱచఁబడినా, తరువాత విధులుగా లాక్షణికులచేత చెప్పబడి శృంఖలప్రాయము లైనవి. దేశిపద్యములం దీనియమములువిధులుగా పరిణమింపకుండడము ఆంధ్రభాష అదృష్టము.

ఈవిషయమునే 'సత్కవిత్వతత్త్వ'మున అడిదము సూరకవి ఈక్రిందిపద్యమున నతి సరసముగా సంగ్రహించినాడు.

యతియుక్తి వాక్యాన - గతినంటవలయు వ
 త్సంబు ధేనువు వెంటఁ - దవిలి నట్లు
మెట్టుమీఁదనుగాలు-వెట్టఁగై దండ యం
 దించినట్టులు ప్రాస - మెనయ వలయు
సానబట్టినమణి - చందాన పద మర్థ
 నారీశుభంగి బంధంబువలయు
దివి వెలుంగుమెఱుంగుఁ - దీఁగె యట్లర్థంబు
 తేటతెల్లంబుగాఁ-దెలియవలయు
నలఁతి దోలవడ్డ చంద్రమండలము వలన
జలజలనరాలు సమ్మృతంపు-జాలు లీల
రసము దులకింపవలె నట్టి-రమ్యకవిత
రసికరసనారిరంసచేఁ-బ్రబలకున్నె.

వ్యాసకర్త

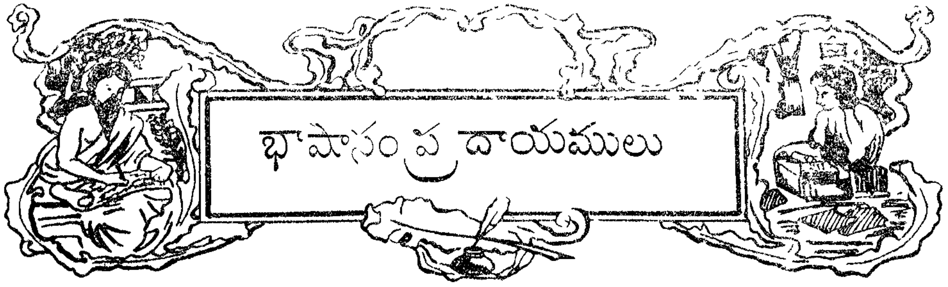
వసంతప్రవాసి

పండితారాధ్యుల నాగభూషణం గారు

శుకపికశారికానికరసుస్వరభాస్వరమై మహీరుహ
 ప్రకరము పల్లవించెఁ గనుపండువుగా నిలువెల్ల మల్లికా
వకుళజపాద్యనేకసుమవార పరిమళముల్ గ్రహించుచున్
సకలదిశాంతరంబులను సందడిమై విహరించు వాయుడిం
భకుఁడు దళత్సరోజ నవమంజుల పక్వమరంద మాని వా
రక చరియించు తేంట్లు మధురధ్వనులన్ శ్రుతిరంజకంబుగాఁ
ప్రకట మనోనురాగ రసబంధురభావములన్..........
...........రమ్యకళావిభవ ప్రదర్శనో

త్సుకమతులై చెలంగెదరు సుందరపుష్పవనంబులం బ్రపం
చకమఖిలంబు నిట్లతులసౌఖ్యరసాంబుధిఁ దేలుచుండ నీ
వకట, వసంతకాలమున నన్యపదంబులయందుఁ బాంధ! యే
టికిఁ జరియించెదిట్టులు కడింది శ్రమంబున కగ్గమౌచు, నిం
టికిఁ గడుదూర మౌచు, గమనింపవు కష్టసుఖంబు లింతయున్
వికచసరోరుహాక్షి యఁట నీదు వియోగముచేఁ దపించుచున్
వికలతఁ జెంద యెంత విలపించునొ యీ మధుమాసవేళలన్
సకియల నింట గింపఁజను నాపరదేశములం జరింప నీ
కొకనికిఁ జెల్లెఁగాక యెవఁడోపు నిదాఘనితాంతతాపవా
రకరమణీమణీ లసదురః ప్రభవ ప్రథితాధరామృతా
ధిక సుఖసంపదల్ విడిచి ద్రిమ్మరఁ గన్గొనుమయ్య యేక్రియన్
బ్రకృతి ప్రభాతరాగ రసభావుకమై యెసలాగుచుండెనో
నికట మహీరుహప్రతతి నెమ్మి సుఖించెదుఁ గీరశారికా
పికముఖ [illegible]దంపతులు ప్రేమరహస్యము వెల్లడించు చె
ట్లు కసరి కూయునో వినుము; లోకమునంగల సర్వవస్తుతె
ల్లకడల రాగరంజితములై కనుపట్టఁగ నీమనంబునం
దకట రవంతయుం బలనమందినచందము గానరా దిదే
మి! కఠినదారునిర్మితమొ! మృత్పరికల్పితమో! శిలావిశి
ష్టకమొ! యయోమయంబొ! యకటా! జడమై రసహీనమై కడున్
వికృతమునై విచిత్రమయి వింతగనుండె గ్రహింపరాక, తా
పక హృదయప్రవృత్తి, పశుపక్షులయందును మృగ్యమయ్యెఁ జా
లిఁకనయిన న్మనోహర మహీనసుఖావహ మాత్మశాంతిదా
యకమగు నీ వసంతసమయంబు వృథా చననీక వేగమే
పుకముగ నిల్లుఁ జేరుకొని సుందరిఁగూడి సుఖంపు మధ్వగా!

[వెనుకటి సంచిక తరువాయి]

శ్రీ పరవస్తు వెంకటరామానుజస్వామి గారు

7. ఇండో యూరపియన్ కుటుంబ సామాన్య ధర్మములు; కొన్ని శాఖల విశేషధర్మములు

'ఇండో యూరపియన్' కుటుంబములో జేరిన భాషలన్నిటికి నీక్రిందిసామాన్యధర్మము లగపడుచున్నవి

1. ధాతువు లేకాచ్కములుగా నుండుట: అనగా భాషలో నేపదమునైనను తీసికొని దానిలోని ప్రత్యయముల నన్నిటిని క్రమముగా వేరుచేసినచో దుదకు విభాగానర్హమగు నేకాచ్కవర్ణసముదాయము మిగులు నని యర్థము. దీనినే ధాతు వందురు. భాషలలోని పదములన్నియును ధాతుజములని భాషాశాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయము

2. అస్పష్టప్రత్యయములనుగలిగియుండుట. ధాతుప్రత్యయములు చేరునప్పుడు తఱచుగా నీరెంటియందును వర్ణవిపరిణామములు గలిగి ధాతుప్రత్యయములు రెండును రూపభేదములను బొందును. ఆకారణమున నీకుటుంబములోని భాషలలో ప్రకృతి ప్రత్యయవిభాగము సులభముగా నుండదు.

3. అచ్విపరిణామమును గలిగియుండుట. అచ్విపరిణామమనగా (Vowel Gradation లేక Ablant) ధాతువులోనికాని, ప్రత్యయములోనికాని యచ్చట్టిధాతుప్రత్యయములు చేరియున్నపదములలో నియమముతో మారుట.

ఉ॥ గమ్	జగ్ముః	అగమత్	జగామ
తృ(తర్)	పితృషు	పితరః	పితా

సంస్కృతాదిభాషలయందుదాత్తాదిస్వరము లేపదమునందైనను స్థిరముగా నుండక కొన్నికారణముల ననుసరించి మారుచుండును. ఇట్టి స్వరములోని మార్పే యచ్విపరిణామమునకు ముఖ్యమైనకారణమని భాషాశాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయము. ఈ అచ్విపరిణామమును గురించి ముందు తిరుగ ప్రశంసింపగలము.

ఈకుటుంబములో జేరియున్న భాషాశాఖలకు పైనిచెప్పిన సామాన్యధర్మములతో కాక కొన్నివిశేషధర్మములుకూడ గలవు. కొన్నిముఖ్యమైనశాఖల విశేషధర్మము లీక్రింద జూపబడినవి.

1. 'ఆర్యన్' శాఖ—(i) 'ఇండోయూరపియన్' మాతృభాషలోని ఎ, ఒ అను రెండచ్చులును అకారములోనికి మారుట. (ii) మాతృభాషలోని యస్పష్టాచ్చు (e) ఇకారములోనికి మారుట. (iii) ఇ, ఉ, ఋ, ర, ల, క అనువర్ణములకు బరముగానుండు సకారము షకారములోనికి మారుట. (iv) అజంతములలో షష్ఠీబహువచనమున 'నామ్' అనుప్రత్యయము కలిగియుండుట.

2. 'బాల్టోస్లావోనిక్' శాఖ—(i) అజ్మధ్యములగు ద్విత్వవర్ణములయొక్క ద్విత్వము లోపించుట. (ii) మాతృభాషలోని n అనునాసికాచ్చు in అనువర్ణములోనికి, ఋవర్ణము ir అనువర్ణములలోనికిని మారుట (iii) సుబంతశబ్దములలో కొన్ని విశేషరూపములను గలిగియుండుట

3. 'గ్రీక్' శాఖ—(i) మాతృభాషలోని ఋవర్ణము (ar, ra) అనువర్ణములలోనికిని, ఌవర్ణము (al, la) అనువర్ణములలోనికిని మారుట. (ii) మాతృభాషలోని జకారము dj అనువర్ణములోనికి మారుట. (iii) అజ్మధ్యస్థమగు సకారము లోపించుట. (iv) లిట్ (Perfect) లుఙ్ (Aorist) రూపములలో గొన్నివిశేషములు.

4. 'ఇటాలిక్' శాఖ—(i) మాతృభాషలోని m, n అను అనునాసికాచ్చులు em, en, అనువర్ణములలోనికి మారుట. (ii) మాతృభాషలోని ఋ, ఌ, వర్ణములు or, ol అనువర్ణములలోనికి మారుట. (iii) అజ్మధ్యస్థసకారము నాదమగుట. (iv) మాతృభాషలోని ఘ, ధ, భ, అను మహాప్రాణములు తత్తత్ స్థానీయములగు నూష్మలుగా (h, th, f) మారుట.

5. 'జర్మానిక్' శాఖ — ఈ (i) మాతృభాషలోని ఋ, ఌ వర్ణములును, అనునాసికాచ్చులును (m,n) వరుసగా ur, ut, um, un, అనువర్ణములలోనికి మారుట (ii) 'గ్రిమ్' (Grimm) పండితుడు కనిపెట్టిన నియమముల ప్రకారము స్పర్శలు మారుట.

ఈ శాఖలకు పైనిచెప్పిన విశేషధర్మములేకాక మూడునాలుగు శాఖలకు సామాన్యములగు ధర్మములు కూడ కొన్ని గలవు. 'ఇండోయూరపియన్' మాతృభాషలో కంఠోష్ఠ్యములనియు, కంఠ్యములనియు, తాలవ్యములనియు, మూడువిధములగు వర్ణములుండినవి. 'ఆర్యన్' 'ఆర్మీనియన్' 'అల్బేనియన్' 'బాల్టోస్లావోనిక్' శాఖలలో మాతృభాషలోని కంఠోష్ఠ్యములు కంఠ్యములు గాను, తాలవ్యము లూష్మలుగాను మారినవి. మిగిలినశాఖలలో మాతృభాషలోని కంఠోష్ఠ్యములు కొన్ని ఓష్ఠ్యములుగాను, తాలవ్యములు కంఠ్యములుగాను మారినవి.

ఉ. కతరః (poteros) గౌః, (bous)

" శతమ్, 'అవే–' satem 'లిథు'–szimtas

EkaTov (ekaton) Centum.

ప్రా. ఐరిష్–, cet, ప్రా. 'ఇంగ్లీషు'–hund

పైని చివరనుండు నుదాహరణములోని 'అవెస్తా' 'లాటిన్' రూపమునుబట్టి మాతృభాషలోని తాలవ్యము లూష్మలుగా మారినభాషలకు 'సతెమ్' భాషలనియు, కంఠ్యములుగా మారినభాషలకు 'కెంటుమ్' భాషలనియు వ్యవహారము కలదు. మాతృభాషలోని కంఠోష్ఠ్యతాలవ్యముల మార్పులను గురించి ప్రసంగించుసందర్భమున తిరుగ నీవిషయము చర్చింపబడును. పైని చెప్పినభేదముల ననుసరించి 'ఇండో యూరపియన్' మాతృభాష దాని జన్మస్థానమునందే ప్రప్రథమమున రెండు భాషలుగా మారి తరువాత నవి దేశాంతరములలో తిరుగ నెనిమిదిభాషలుగా మారినవని భాషాశాస్త్రజ్ఞు లూహించియున్నారు.

8. 'ఇండోయూరపియన్' మాతృభాష, దానిని రూపించు విధము

ప్రతివంశమునకును నొక మూలపురుషుడుండునట్లు భాషావంశమునకు గూడ నొక మూలభూతమగు మాతృభాష యుండవలయును. 'ఇండోయూరపియన్' మాతృభాష ప్రస్తుత మెచ్చటను వ్యవహారములో లేదు. దానిలో వ్రాయబడిన గ్రంథము లేవియును లేవు. కాబట్టి దానిస్వరూపము తజ్జన్యములగు సంస్కృతాదిభాషలను బట్టి యూహింపవలసియున్నది. ఏదైన నొకధర్మము జన్యభాష లన్నిటియందును గనబడుచున్నచో నది మాతృభాషలో గూడ నున్నదని చెప్పగలము. కాని కొన్నిభాషలలో గనపడి మిగిలిన వానిలో లేనియెడల నాయాభాషల స్వరూపమును విమర్శించి యాధర్మము మాతృభాషలో నున్నదో లేదో నిర్ణయింపవలసియున్నది. దీని కొకయుదాహరణ మిాక్రింద జూపబడును.

'గ్రీక్' 'లాటిన్' మొదలగు ననేకభాషలలో హ్రస్వములగు ఎకార ఒకారములుగలవు. సంస్కృతభాషలో నీవర్ణములగపడుటలేదు. ఈవర్ణసహితములగు 'గ్రీక్' 'లాటిన్' మొదలగు భాషలలోని పదములకు సమానములగు సంస్కృతపదములలో వానిస్థానమున అకార మగపడుచుండును. 'ఇండోయూరపియన్' మాతృభాషలో నీవర్ణము లున్నవో లేవో నిర్ణయింపవలసియున్నది. సంస్కృతభాష యనేకవిషయములలో మిగిలిన భాషలకంటె విశేషముగా మాతృభాషను బోలియుండుటచే మొట్టమొదట భాషాశాస్త్రజ్ఞులు సంస్కృతములో గనబడనందున నీవర్ణములు మాతృభాషలో లేవని చెప్పుచుండిరి. కాని యిటీవల వారియభిప్రాయమును వారు మార్చుకొనవలసివచ్చినది. ఇండోయూరపియన్ మాతృభాషలోని కంఠ్యములును, కంఠోష్ఠ్యములును, తాలవ్యవర్ణములు (ఇ, ఈ, య, e) పరముగా నున్నపుడు సంస్కృతమున తాలవ్యములుగా మారుననునియమమొకటి నవీన

ముగా కనిపెట్టబడెను. మరియు 'గ్రీక్' 'లాటిన్' మొదలగుభాషలలో ఎకారముగలపదములలో నీవర్ణమునకుపూర్వము కంఠ్యమున్నచో నాకంఠ్యముకూడ దత్సమానసంస్కృతపదములలో తాలవ్యముగా కనబడుచుండును. ఎకారస్థానమున అకారముమాత్ర ముండును. మరియు నాభాషలలో నకారమునకు బూర్వముండు కంఠ్యము సంస్కృతమున కంఠ్యముగానే కనబడుచున్నది. మాతృభాషలలో సంస్కృతమునందువలె ఎకారము లేనిచో నీపదములలో సంస్కృతమున గంఠ్యము తాలవ్యముగా మారుట కవకాశము లేదు. తాలవ్యకరణనియమము ననుసరించి తాలవ్యాచ్చు పరముగా నున్నప్పుడుమాత్రమే మాతృభాషలోని కంఠ్యము సంస్కృతమున దాలవ్యముగా మారవలయును గాని అకారము పరముగా నున్నప్పుడు మారుట కవసరము లేదు. కాబట్టి సంస్కృతములోని యీఅకారము తాలవ్యకరజన్యము కావలయును. అది 'గ్రీక్', 'లాటిన్' మొదలగు భాషలలోనుండు ఎకారమనుట న్యాయ్యము. ఎకారము సంస్కృతమున అకారముగా మారుసందర్భమున దనతాలవ్యతను దత్పూర్వమున నుండుకంఠ్యమునకు సంక్రమింపజేసియుండవలయును. లేనిచో సంస్కృతమున మిగిలినయకారములకుబూర్వమునవలె భాషాంతరములలోని ఎకారముతో సరిపోవు అకారమునకు బూర్వముకూడ గంఠ్యము తాలవ్యముగా మారుట కవకాశము లేదు. కాబట్టి సంస్కృతములోని యీఅకారము ప్రాచీనమైనది కాదనియు, భాషాంతరములలో గనబడు ఎకారమే ప్రాచీనమైనదనియు, మాతృభాషలో ఎకార ముండినదనియు, నది సంస్కృతమున అకారముగా మారినదనియు జెప్పకతీరదు. సంస్కృతములో లేని ఎకార ఒకారములలో ఎకారము మాతృభాషలో నున్నదని యంగీకరింపవలసివచ్చినందున రెండవదానిగూడ మాతృభాషలో నుండినదనియు నదియును సంస్కృతమున అకారముగా మారినదనియు నంగీకరించుటలో బాధయున్నందున, ఈరెండువర్ణములును మాతృభాషలో నుండినట్లు భాషాశాస్త్రజ్ఞు లంగీకరించియున్నారు. ఇట్టివర్ణములు మాతృభాషలో నుండినవని నిర్ణయించుటకు సంస్కృతములోని తాలవ్యీకరణనియమము ముఖ్యాధారమగుచున్నది. దీనినిగురించి మాతృభాషలోని కంఠ్యముల విపరిణామమునుగూర్చి చర్చించు సందర్భమున తిరుగ సోదాహరణముగా బ్రసంగింపబడును. మాతృభాషలోని యచ్చులనుగూర్చి భాషాశాస్త్రజ్ఞుల ప్రాచీనాభిప్రాయము లీతాలవ్యీకరణనియమము కనిపెట్టబడినతోడనే మార్చుకొనవలసివచ్చినది.

పైరీతిని విమర్శచేసి భాషాశాస్త్రజ్ఞులు మాతృభాషాస్వరూపమును జాలవరకు నేర్పరచియున్నారు. దాని నాధారముగా జేసికొనియే ముందుభాగములలో సంస్కృతమునకును మాతృభాషకును సంబంధము నిరూపింపబడును. జన్యభాషాస్వరూపపరిశీలనమువలననే కాని మాతృభాషాస్వరూపమును తెలిసికొనుటకు మార్గాంతరము లేదు. దానిలో వ్రాయబడిన గ్రంథము లేవియును లేవని యిదివరకే చెప్పబడినది.

౯. వర్ణోత్పత్తి

మాతృభాషాస్వరూపమును తెలిసికొనుటకు దజ్జన్యములగు భాషలను బోల్చిచూడవలసియున్నదని యిదివరలో జెప్పబడినది. భాష వాక్యరూపముగాను, వాక్యము పదసంఘటితముగాను, పదము వర్ణసమూహాత్మకముగాను నుండునుగదా! కాబట్టి, భాషలను బోల్చిచూచుటకు వర్ణోత్పత్తిస్వరూపములు ముఖ్యముగా దెలిసికొనవలసియున్నది.

కంఠము, కొండనాలుక, తాలువు, నాలుక, దంతములు, ఓష్ఠములు, నాసికయను నీయవయవములను మనము వర్ణోత్పాదనమునం దుపయోగింతుము. శ్వాసకోశమునుండి వచ్చునిశ్శ్వాసవాయువు కంఠమును దాటి ముఖమును బ్రవేశించినపిదప నచ్చట జిహ్వాతాల్వాద్యంగములచే దానికి కలిగిన యవరోధములవలన నది వివిధవర్ణములుగా మారుచుండును. శ్వాసకోశమునువదలిన నిశ్శ్వాసవాయువు మొట్టమొదట కంఠనాళమును బ్రవేశించును. దీనిమీదిభాగమున రెండుపొరలు గలవు. ఇవి యవసరమగునప్పుడు పైకిలేచి తలుపులవలె మార్గమును మూయును. ఇట్టిసమయమున నిశ్శ్వాసము వానిని పైకి త్రోసి వానిమధ్య నేర్పడిన మార్గము ననుసరించి పైకి బోవును. ఇట్లు నిశ్శ్వాసవాయుప్రవాహముచే క్షణక్షణమును త్రోయబడు నీపొరలయం దొకవిధమగు కంపము జనించును. ఈకంపములవలన శబ్దము పుట్టి యాశబ్దము పైకి పోవు నిశ్శ్వాస

మును నాదయుక్తముగా జేయును. తలుపులవంటి యీ పొరలు పైకిలేవక క్రిందకు బడియున్నచో వాయుమార్గమునకు ప్రతిబంధము లేనందున నిశ్శ్వాసము నాదయుక్తము కాక కేవలశ్వాసరూపముగానే పైకి పోవును. ఇట్లు కంఠస్థానమునందు శ్వాసనాదభేదము కలుగును.

కంఠమును వదలి నిశ్శ్వాసవాయువు పైకి బోవునపుడు దానికి రెండుమార్గములు గలవు: ముఖద్వారము ననుసరించికాని, నాసాద్వారము ననుసరించికాని వెళ్లగలదు. మన మూపిరితీయునపుడు వాయువు నాసామార్గమున బోవును. అప్పుడు విశేషముగా శబ్దముపుట్టదు. కొండ నాలుకవాయును; నాసామార్గమున బోనీయక యడ్డును. కొండనాలుక పైకెత్తబడిన యెడల నది నాసామార్గమును మూయును. అప్పుడు పుట్టినశబ్దము నిరనునాసికముగా నుండును. అట్లుకాక అది క్రిందకు పడియున్నయెడల వాయువు నాసామార్గమును గూడ ప్రవేశించి శబ్దము ననునాసికముగా జేయును. ఇట్లు కొండనాలుకవలన ననునాసికత్వ నిరనునాసికత్వ భేదములు కలుగును.

కొండనాలుకను దాటి వాయువు ముఖమార్గమును ప్రవేశించినతరువాత నచ్చట దానికికలుగు ప్రతిబంధముల చేతను ముఖమార్గముయొక్క యాకారభేదముల చేతను, వివిధ వర్ణములు పుట్టును. నిశ్శ్వాసమునకు ప్రతిబంధము కలుగనప్పుడు హల్లు లేర్పడును. ఈప్రతిబంధము కంఠమున గాని, తాలువునొద్దగాని, యోష్ఠములవలనగాని, దంతముల యొద్దగాని కలుగవచ్చును. ప్రతిబంధముయొక్క స్థానభేదముచే హల్లులుకూడ ననేకవిధములై యున్నవి. కంఠము నందుండు స్వరతంత్రుల కదలికవలన కలిగిన నాదము ముఖమార్గముయొక్క యాకారభేదములవలన వివిధముగా మారి యచ్చులుగా నేర్పడును. ఆవరణభేదమునుబట్టి దానియందు బుట్టినశబ్దము భేదించుట యనుభవసిద్ధమేకదా! ముఖముయొక్క యాకారభేదము లనంతములగుటవలన వానివల్ల నేర్పడు నచ్చులసంఖ్యకూడనిజముగా నసంఖ్యేయమేకాని స్పష్టభేదముకల యచ్చులసంఖ్య మాత్రము స్వల్పముగానే యుండును. ఇవి యన్నియును గూడ నన్నిభాషల లోను లేవు.

శ్వాసనాదభేదమును, ననునాసికత్వానునాసికత్వభేదమును ముఖమార్గమును వాయువు ప్రవేశించుటకు పూర్వమే కలుగును. కాన యీభేదము లన్నివర్ణములకు నుండుటకవకాశము కలదు. మరియు ముఖమార్గమున వర్ణము లుత్పన్నములగునప్పుడు జిహ్వాది వర్ణోత్పాదకాంగములకు స్థానములందైనను బూర్తియైన స్పర్శగాని యీషత్ స్పర్శగాని స్పర్శాభావము గాని సంభవింపవచ్చును. ఈకారణమువలన వర్ణములు స్పృష్టములనియు, నీషత్స్పృష్టములనియు, వివృతములనియు మూడువిధములగుచున్నవి.

ఇకను గొన్నిముఖ్యములగు వర్ణము లుత్పన్నము లగునపుడు జిహ్వావ్యవయవము లేరీతిగా నుండునో పరిశీలింతము. అకార ముచ్చరించునపుడు నాలుక కొంచెము వెనుకకు అనగా గంఠమువైపునకు లాగబడును. ఆహేతువుచేతనే యిది కంఠ్యమనబడుచున్నది. ఇకార ముచ్చరించునపుడు నాలుకమధ్యభాగము తాలువువద్దకు యెత్తబడును. కావున నిది తాలవ్యమగుచున్నది. ఉకార ముచ్చరించునపుడు జిహ్వామూలము కొంచెము పైకెత్తబడి యోష్ఠములు గుండ్రముగా జేయబడి ముందుకు తేబడును. కాబట్టి యిది ఓష్ఠ్యమగుచున్నది. ఎకార ముచ్చరించునపుడు నాలుకయంతయును కొంచెము పైకెత్తబడును. జిహ్వామూలము కూడ పైకిలేచుటచే దీనిని కంఠ్యతాలవ్యమందురు. ఒకార ముచ్చరించునపుడు జిహ్వామూలము పైకిలేచుటయేకాక యోష్ఠములు గుండ్రముగా జేయబడును; ఆకారణమున నిది కంఠోష్ఠ్య మగుచున్నది. రెండేసియక్షరములు కలసి యుచ్చరింపబడినచో సంధ్యక్షర మేర్పడునని భాషాశాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయము. అకారఇకారముల నవ్యవహితముగా నుచ్చరించినచో ఐకారము వినబడును. ఇట్లే అకారఉకారముల నవ్యవహితముగా నుచ్చరించిన యెడల ఔకార మేర్పడును. హిందూవైయాకరణులు ఏ,ఓ, లను గూడ సంధ్యక్షరములుగా నంగీకరించిరి. సంహితలో నీవర్ణములు కూడ పూర్వపరవర్ణముల కాదేశములుగా వచ్చుటవల్ల కావలయును, వారట్లుచెప్పిరి. భాషాశాస్త్రజ్ఞులు మాత్ర మట్లు కాక 'ఐ,ఔ' అను రెండక్షరములనే సంధ్యక్షరములుగా గీకరించిరి.

జిహ్వావయవములకు గలిగెడి స్పర్శయొక్క స్థానము ననుసరించి హల్లులు విభాగము చేయబడినవి. జిహ్వామూలమునకును తాలువుయొక్క వెనుకభాగమునకును గలిగినస్పర్శను బైకిబోవు నిశ్శ్వాసవాయువు విడిపింపగా కంఠ్యములు పుట్టుచున్నవి. జిహ్వామధ్య భాగమునకును, దాలువునకును గలిగిన స్పర్శయును నిశ్శ్వాసవాయువు విడిపింపగా దాలవ్యములు పుట్టుచున్నవి. జిహ్వాగ్రమునకును, దాలువు మధ్యభాగమునకును గలిగిన స్పర్శయు నిశ్శ్వాసవాయువు వలన బోగొట్టబడినపుడు మూర్ధన్యములు పుట్టుచున్నవి. 'ఇండోయూరపియన్' భాషలలో నొక్క సంస్కృతమునందు మాత్రమే మూర్ధన్యము లగపడుచున్నవి. సంస్కృతమున వీనియుపలబ్ధికి గారణము ముందు తెలియజేయబడును. జిహ్వాగ్రమునకును దంతమూలములకును గాని, దంతములకును గాని కలిగినస్పర్శము వాయువు దేవిడదీయుసందర్భమున దంత్యము లేర్పడుచున్నవి. దంతములం దుత్పన్నములగు దంత్యములు సంస్కృతమున లేవు. 'ఇంగ్లీష్' మొదలగు మరికొన్ని భాషలలో కలవు. ఉత్తరోష్ఠాధరోష్ఠములకు కలిగినస్పర్శము వాయువువల్ల విడుసందర్భమున నోష్ఠ్యము లుత్పన్నములగుచున్నవి. జిహ్వావయవముల స్పర్శను పోగొట్టు వాయువు శ్వాసరూపముగాగాని నాదయుక్తముగాగాని యుండవచ్చును. కాన పైవర్ణములన్నియును శ్వాసనాదభేదమున ద్వివిధములుగా నుండవచ్చును. మరియు పైని వర్ణింపబడిన స్పర్శలు నాదయుక్తమగువాయువువలన విడుగునప్పుడు నాసామార్గము తెరువబడియున్నచో నాయా స్థానికములగు ననునాసికవర్ణము లేర్పడును. పైనివివరించిన యనునాసికములగు వర్ణములు నుత్పన్నములైనపుడు వర్ణోత్పాదకావయవములకు బూర్తియగు స్పర్శ (దృఢస్పర్శ) యుండును. కాని యవయవముల కట్టి దృఢమగు స్పర్శ లేనప్పుడుకూడ వర్ణములు పుట్టవచ్చును. అట్టివర్ణములకు సంస్కృతమున నంతస్థలనియు, నూష్మలనియు సంజ్ఞలు కలవు. ఇవి పుట్టునపుడు జిహ్వ ఆయా అవయవములకు దగ్గఱగా నుండునుగాని వానిని స్పృశింపదు. అప్పుడు వానిమధ్యనుండు స్వల్పమగుమార్గమున వాయువు పోవుటలో గలిగెడిరాపిడి వలన శబ్దములు పుట్టును. అవికూడ స్థానభేదము ననుసరించి వివిధములుగా నుండును. సంస్కృతమున కంఠస్థానీయమగు నంతస్థయు, నోష్ఠస్థానీయమగు నూష్మమును లేవు.

పైనివర్ణింపబడిన వర్ణము లుత్పన్నములైనపుడు వర్ణోత్పాదకావయవములు తత్తత్ స్థానములలో స్థిరముగా నుండును. అట్లు స్థిరముగా నుండక యాయావయవము లొక స్థానమునుండి మరియొక స్థానమునకు బోవునపుడుకూడ వర్ణములు పుట్టవచ్చును. మనము మాటలాడునపుడు వర్ణముల నొకదానివెనుక నొకదాని నతిశీఘ్రముగా నుచ్చరించెదము. అందువల్ల జిహ్వ యొకస్థానమునుండి మరియొకస్థానమున కతిశీఘ్రముగా పోవుచుండును. అట్టిసమయములలో మనము నిశ్శ్వాసము నంపుటలేదు. కాన వర్ణములు పుట్టును. అట్టివర్ణములకు సంసర్గవర్ణములని (Glide sounds, Glides) పేరు. వీనిని మనము లిపిలో సూచింపముకాని వీనిలో కొన్ని కాలక్రమమున లిపిలో జూపదగినంత స్పష్టతను సంపాదించి స్థిరవర్ణము లగుచుండును.

10. లిపివిచారము

మనము మనయభిప్రాయములను మనయెదుట నుండువారికి తెలియజేయునప్పుడు భాష నుపయోగింతుము. కాని దేశకాలములచే విప్రకృష్టములుగా నుండువారికి మనయభిప్రాయములను దెలియజేయుటకు భాషయుపయోగింపదు. అట్లుచేయుటకు స్థిరమైన యాధారమవసరముగా నున్నది. భాషశబ్దరూపమగుటవలనను, శబ్దము క్షణికమగుటవలనను భాష యస్థిరమగుచున్నది. అట్లు దేశకాలములచే విప్రకృష్టముగానున్న వారికి ప్రాచీనులు తమయభిప్రాయములను దెలియజేయుటకు గల్పించిన సాధనములనుండి క్రమముగా లిపి యేర్పడినది.

'అమెరికా' (America) 'ఆస్ట్రేలియా' (Australia) ఖండములలోని ప్రాచీననివాసులు కొందఱు తమయభిప్రాయములను దూరమునన్నవారికి చిత్రముల మూలమున తెలియజేయుచుండిరి. ఈ చిత్రములభిప్రాయబోధకములుగను గాని పదబోధకములు గాని వర్ణబోధకములుగాని కావు. కాని దేశాంతరీయులను భాషనెరుగని మూగవారికిని ముఖహస్తాదిచేష్టలవలె నర్థవస్తులగును. కాని చక్షురింద్రియగ్రాహ్యములగు రూపవత్పదార్థములే చిత్రమందు సూచింపబడగలవుగాని

నిరూపములగు పదార్థములును సంబంధములును సూచింపబడవు. మరియు నొకచిత్రము ననేకుల నేకవిధములుగా గ్రహించుట కవకాశము కలదు.

ప్రప్రథమమున చీనాదేశములో మరియొకవిధమగు సాధన ముపయోగింపబడుచుండెను. దీనికి 'క్విపు' (Kwipu) అను నామముతో దక్షిణఅమెరికా (South America) లో వ్యవహరించుచుండిరి. ఒకరజ్జువునకు వివిధవర్ణములుగల యనేకచిన్న చిన్నత్రాళ్లు కట్టబడియుండును. ఈచిన్నత్రాళ్లకు ముళ్లు వేయబడియుండును. ఆత్రాళ్ల స్థానభేదమునుబట్టియు, వానికివేయబడిన గ్రంథుసంఖ్యనుబట్టియు వివిధాభిప్రాయములు సూచింపబడుచుండెను. ఈసాధనముకూడ పైనివర్ణింపబడిన చిత్రములవలె నభిప్రాయబోధకమగును గాని, పదబోధకముగాని వర్ణబోధకముగాని కానేరదు. మరియు చిత్రములవలెకాక యిది సాంకేతికమగుచున్నది. అభిప్రాయములను తెలియజేయువారును, తెలిసికొనువారును కొన్ని సంకేతముల నేర్పరచుకొనవలసియున్నది. ఈ 'క్విపు' చే సంపత్తులగు పదార్థములేకాక నిరూపములగునవికూడ తెలియజేయబడగలవు. వానికిగూడ సంకేతముల నేర్పరచుకొనవచ్చును.

పైని వర్ణింపబడిన రెండువిధములగు నుపాయములును నభిప్రాయబోధకములగుటచే వీనినుండి వర్ణబోధకములగు నాధునికలిపులు పుట్టుట కవకాశములేదు. పదార్థబోధకములగు మరికొన్నిసాధనములనుండి యాధునికలిపులు వచ్చినవని ముందు నిరూపింపబడును.

'ఈజిప్టు' (Egypt) దేశమునందును 'యుఫ్రెటిస్' (The Euphrates) నదీప్రాంతములలోను వేరువిధములగు చిత్రములు వ్యవహరింపబడుచుండినవి. 'అమెరికా' ఖండమున వాడబడినచిత్రములు పూర్తియైన యభిప్రాయములను తెలియజేయుచుండెను. కాని యీచిత్రములు పదార్థబోధకములుగా మాత్ర ముండినవి. సూర్యుని దెలియజేయుటకు సూర్యపటమును, చెట్లు, ఇళ్లు మొదలగువానిని దెలియజేయవలసివచ్చినపుడు చెట్టు, ఇల్లు మొదలగువానిరూపమును వ్రాయుచుండిరి. సంబంధములును, నిరూపపదార్థములును చిత్రమును వ్రాయువిధానమును బట్టి తెలియనగును. దాహమును దెలియజేయుటకు నీటిప్రవాహమును నీరుత్రాగుటకు పరుగెత్తుచున్న యొకజంతువుయొక్క పటమును వ్రాయబడుచుండెను. స్నేహమును పరస్పరము పట్టుకొనుచున్న రెండుహస్తములచే దెలియజేయుచుండిరి. ఈచిత్రములలోగూడ పదార్థమునకును చిత్రమునకును సంబంధముకలదు కాని పదమునకును చిత్రమునకును సంబంధములేదు. ఆకారణముచేనిదికూడ భాషాంతరీయులకును మూగవారికిగూడ నర్థబోధకమగుచుండును. ప్రథమమున పదార్థబోధకములగు నీచిత్రములు సాధ్యమైనంతవరకు వానిని పోలియుండును. కాని కాలక్రమమున లేఖకులయలసతచేగాని సౌలభ్యాభిలాషచేతగాని కౌశల్యలోపముచేతగాని చిత్రములు పదార్థములను సరిగా పోలియుండక తుదకు సాంకేతికములగును. ఇట్లు వివిధదేశములలో పదార్థబోధకములగుటచే మొదట నేకరూపముగానున్నలిపి కాలక్రమమున భిన్నభిన్నములుగా మారి దేశాంతరీయుల కర్థవంతములు కానేరవు. ఇట్లు సాంకేతికములైన చిత్రములు క్రమక్రమముగా నాకారముచేతనే పదార్థసంబంధమును వదలి పదసంబంధమును బొందె కాలక్రమమున లిపిక్రింద నేర్పడును.

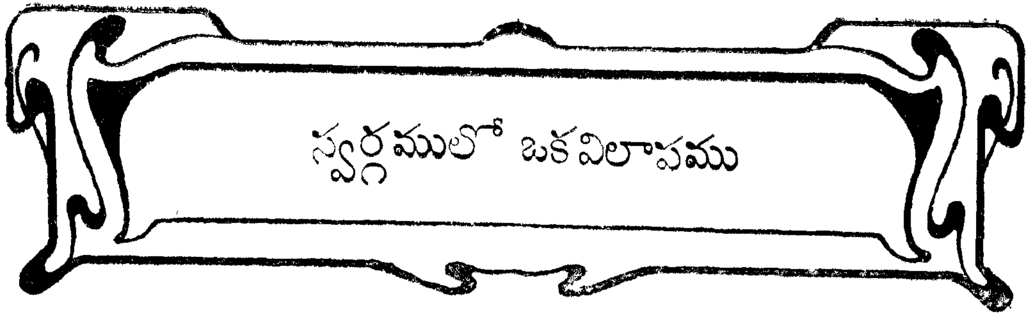
ప్రతిభాషయందును ననేకార్థకపదము సామాన్యముగా నుండును. ఆయనేకార్థకపదముల యర్థములను సూచించు చిత్రములలో దేనినిజూచిన నాపదము జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండును. పదమును వినగానే దానిచే బోధింపబడు నర్థములను సూచించు చిత్రములన్నియును జ్ఞప్తికి రావలసియున్నను వానిలో ముఖ్యమైనదిగాని యెంచుగా వ్యవహరింపబడునదిగాని మనసు స్ఫురించుచుండును. అందువలన క్రమముగా నట్టి చిత్రమునకు మాత్రమే పదముతో సంబంధ మేర్పడును. ఏయర్థములో నాపదము ప్రయోగింపబడినను నాచిత్రమే స్ఫురించి వ్రాయబడుచుండును. అర్థాంతరములలో నాచిత్రముపయుక్తమగునప్పుడు దాని విశేషార్థసూచికములగు రేఖలు చేర్చి వ్రాయబడుచుండును. ఈరీతిగా చిత్రములకు పదార్థసంబంధము నశించి పదసంబంధము స్థిరపడినప్పుడు పదమునకు లిపి యేర్పడును. 'చీనా' భాషలో పదములన్నియు నేకాచ్కములగుటవలన చీనాలిపి యీస్థితినే యిప్పటివఱకునున్నది. ఏకాచ్కపదములుకూడ వర్ణసమూహాత్మకములనియు కాబట్టి ప్రత్యేకవర్ణములకు లిపి యేర్పరచుకొనవచ్చుననియు వారికి దోచియుండలేదు.

'ఈజిప్టు' దేశపుభాషా ప్రత్యయవిశిష్టముగా నుండెను. కాబట్టి యాదేశస్థులకు బహువులకు ప్రత్యయములు తీర్చునవిగా కలవు. వారు ప్రత్యయములను బహువులకంటె భిన్నముగా వ్రాసియుండిరి. ప్రత్యయములు సామాన్యముగా నేకవర్ణాత్మకముగా నుండుటచే వారికి వర్ణజ్ఞానము స్వాభావికమాయెను. వర్ణజ్ఞానము కలవారికి నొకవర్ణ మనేకపదములలో నగపడుటచే బహుళమగు కంటెను నొకలిపి యుండుటకంటె వర్ణమున కొకలిపి యుండినచో లాఘవముండునని తోపకమానదు. వర్ణబోధక లిపి యీప్రకారముగా నేర్పడినదని భాషాశాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయము. ఏదైన నొకపదమును బోధించులిపి నా పదముయొక్క ప్రథమాక్షరమునకు లిపిగా వ్యవహరింప నారంభించియుందురు. అనేకపదము లొకేవర్ణముతో ప్రారంభించియుండును. ఆపదముల లిపులలో నెక్కువగా వ్యవహరింపబడునది గాని, సులభముగా వ్రాయబడునది గాని, సొగసుగా నుండునదిగాని యావర్ణమునకు లిపిగా నంగీకరింపబడును. ప్రథమమున కొందరు వ్యవహారికులైయున్నను కాలక్రమమున నందరును సౌకర్యమునకై కలిపిని వాడెదరు. ఇట్లు పదాదియందుండు నేకవర్ణములకు లిపులేర్పడగా మిగిలిన వర్ణములకు ప్రాచీనలిపులలో ననుపయుక్తములగు వానిని సాంకేతికముగా నేర్పరచియుందురు. ఈరీతిని పదబోధకలిపి వర్ణబోధకముగా మొట్టమొదట ఈజిప్టుదేశములో మారినది. దానిని 'సెమైట్స' (Semites) అనుజాతివారు 'ఈజిప్టు' దేశమునకు వచ్చి నేర్చియుండిరి. ప్రాచీనకాలమున గొప్పవర్తకులుగానుండిన 'ఫినీషియన్లు' (Phocnicians) దీనిని పైదేశములలో వ్యాపింపజేసిరి.

'సెమిటిక్' దేశముల 'అరామేయన' (Armaean) అనియు, 'ఫినీషియన్' అనియు రెండువిధములగు లిపులు క్రమముగా నేర్పడినవి. అశోకమహారాజు చెక్కించిన శాసనములలోని 'ఖరోష్ఠి' లిపి 'అరామేయన్' జాతి లిపినుండియు, 'బ్రాహ్మి'లిపి 'ఫినీషియన్' జాతిలిపినుండియు పుట్టినవని 'బ్యూలర్' (Bühler) పండితుడు చెప్పియున్నాడు. 'సెమిటిక్' లిపులు వర్తకులమూలముగా మనదేశమునకు వ్యాపించినవని యతడు చెప్పియున్నాడు. పూర్వకాలమున 'ఫినీషియా' దేశపు వర్తకులు మనదేశమునకుకూడ వచ్చుచుండినట్లు చరిత్రకారులు చెప్పుదురు. వారు క్రీ. పూ. 8-వ శతాబ్దప్రాంతమున వారిలిపిని హిందువులకు నేర్పియుండవలయునని 'బ్యూలర్' పండితుని యభిప్రాయము. 'ఖరోష్ఠి' లిపి 'సెమిటిక్' లిపుల వలెనే కుడిప్రక్కనుండి యెడమప్రక్కకు వ్రాయబడుచుండెను. 'బ్రాహ్మి' లిపికూడ ప్రథమమున నట్లే వ్రాయబడినట్లు నాణెములవలన దెలియుచున్నది. కాని యశోకమహారాజు వేయించిన శాసనములలో మాత్ర మెడమప్రక్కనుండి కుడిప్రక్కకు వ్రాయబడియున్నది. 'సెమిటిక్' లిపిలో నిరువదిరెండక్షరములే కనబడుచున్నవి. 'బ్రాహ్మి' లిపిలో నలుబదియారక్షరములు కలవు. హిందువులు 'సెమిటిక్' అక్షరములను తమభాషలో నాభాషలోనివర్ణములను బోలినవర్ణముల కుపయోగించి మిగిలినవర్ణముల క్రొత్తలిపులను గల్పించియుందురు.

అశోకమహారాజుయొక్క శిలాశాసనములు హిందూదేశమునందంతటను గనబడుచున్నవి. వానిలో నుత్తర హిందూదేశపుశాసనములలోని 'బ్రాహ్మి'లిపికిని దక్షిణ హిందూదేశపుశాసనములలోని 'బ్రాహ్మి' లిపికిని గొంచెము భేదము కలదు. వీనిలో నుత్తరహిందూస్థానపు 'బ్రాహ్మి'లిపినుండి (దేవ) నాగరిలిపి యేర్పడినదని చెప్పుదురు. హిందూస్థానములోని వారును, మహారాష్ట్రులును నీలిపినే యిప్పటికిని వాడుచున్నారు. ఉత్తరహిందూదేశములలో గ్రాంథికములలో వ్యవహరింపబడుచున్న 'బంగాళీ' 'ఓఢ్రము' 'పంజాబీ' 'కాశ్మీర' మొదలగు లిపులన్నియు నీ (దేవ) నాగరిలిపిజన్యమైనట్లు స్పష్టముగా దెలియుచున్నది. దక్షిణహిందూదేశములోని తెలుగు, అరవము, మళయాళము మొదలగులిపులు దక్షిణ దేశపుశాసనములలోని 'బ్రాహ్మి'లిపినుండి పుట్టినవని 'బ్యూలర్' పండితుడు చెప్పియున్నాడు.

స్వర్గములో ఒక విలాపము

(మునుపటి సంచిక తరువాయి)

జయంతి గంగన్న

అందు సత్యంబేమియైన కలదని మీరు
వేదముల నమ్మియుండిన, దానిమర్మంబు
పొందనగు హృదయానుభోగముననే కాని;

* * * *

బాలభాషణము లవి, పటుతర్క వాదముల
ఈలీల శోధింప తాళజాలగ లేవు,
తూలి తుత్తునియలై కూలబడుచున్న యవి.

* * * *

శిరఃశిఖర శోమహాశయ మృగాధిపులార,
ధరణిసిద్ధాంతముల్, ధర్మముల్, సూత్రముల్
పరతత్త్వముల్, ముక్తిపద్ధతుల్, వాదముల్,

* * * *

శాసనవిధానముల్, సంస్కార తంత్రముల్,
దేశసేవా మహాదీక్షా ప్రబోధితా
వేశముల్, నిల్పనుద్దేశముల్ మీకున్న,

* * * *

నిల్పనిచ్చును, మీరునిఖిలకార్య ధురీణు
లల్పుడను, నాపేర అట్టి సంస్థాపనల్
కల్పించినను వాటిఘనత అంతయు తొలగు;'

* * * *

అనియిట్లు మొఱపెట్టి ఆధర్మకోవిదుల
కనికరముపడసి, నా కోర్కెంబు వెలవేర్చి-
కొనివత్తు వేవేగ, అనుమతింపుము తండ్రి."

* * * *

కన్నీరుగారంగ, గద్గదికతో, ఇట్లు
విన్నపంబులుచేసి వేడుభక్తుని ఆత్మ
తిన్నగనిపెట్టి, ఆపన్న జనవత్సలుడు,

* * * *

"పసివాడవోట, ఈపగిది దీనికి ఇంత
ఉసురుసురని ధైర్య ముడుగుచుంటివితనయ-
హాసియించుచున్న వారటుచూడు మందఱును-

* * * *

ఏమి యీపరిహాస, మేలనవ్వులు? మీరు
ఈలీలయే వనుక, ఇందద్భుతము లేదు;
చాలు చాలింతలో జ్ఞాపకము తప్పెనో?

* * * *

ఏమోయి ఓవ్యాస, ఏమోయి ఓయేసు,
ఏమోయిసిద్ధార్థ, ఏమి ఓశంకరా,
మోము చూపవదేమి, ఏమి ఓ శ్రీకృష్ణ?

* * * *

పాదమిట మోపినది యాదిగా, గుండియల్
మోదుకొను, 'హాహాహా! మునిగిపోయెనుకొంప
మీదు బోధనలన్ని మట్టిట గలియుచునున్న,'

* * * *

వని మీరు గోలుమను, చవతారమెత్తి, ఆ
మనుజలోకము కరుగుమనుచు, మొన్నటిదాక
నను పెట్టినది మఱచినారె, నాయనలార?

* * * *

తత్తరిలి తత్తరిలి, తపియించి తపియించి,
నెత్తురుల్ నేత్రముల నింపుకొని ఏడ్చేడ్చి,
ఎత్తెఱంగును గనక, ఎపుడు రామానుజుడు,

* * * *

మొత్తుకొని మొత్తుకొని, మొఱవెట్టి మొఱవెట్టి,
ఎత్తెఱంగును గనక, ఎపుడు మహ్మదు తండ్రి,
చిత్తవిభ్రమణంబు చెందుదురొ కద తుదకు,

* * * *

అని నేను ప్రాణంబు లఱచేతిలో పట్టు
కొనియుంటి, ధైర్యంబు కొంచె మిపుడిప్పుడే
జనియించుచున్న, గీచందమే మీరంత-

* * * *

ఓవత్స, తెలిసినదె? ఈవీరి నవ్వులకు
నీవేమియుం జిన్నపోవద్దు—ఇటు చూడు,
నావాక్కు మదిలోన భావింపుమో బిడ్డ:

* * * *

ధరణీతలంబునకు అరిగి, అచ్చట ఒక్క
అరదినమె కాదు, యుగమంత మగుదాక, నీ
వఱచినను, ఏడ్చినను, మఱి అభోజన మున్న,

* * * *

దివిజలోకము నుండి దిగినాడ నని యన్న,
దివిజసందేశముల్ తెచ్చినా నని యన్న,
దివిజుడను నేనన్న, దేవుండ నేయన్న,

* * * *

మఱి యింక ఏమన్న, మఱియేమి చేసినను,
కరుణామై అమృతంబు, పరిరోషమున విషము,
కురిపించినప్పటికి, కుదర దారోగంబు.

* * * *

నీవొక్కడవె కాదు, నీతోడ నే గూడ,
దేవతాగణములున్, దివ్యదీధితిజాల
మావరింపగ కదలి, అవనీస్థలికి పోయి;

* * * *

దుందుభి ధ్వానముల్, తూర్యారావము లెసగ,
అందలంబులమీద అందఱను రావించి,
విందు లమఱిచి పెట్టి, వీణియల్ మీటించి,

* * * *

నట్టువల పిలిపించి, నాట్యంబు లాడించి,
ఇట్టివేడుకలింక ఎన్నెన్ని ఏర్పఱచి
పెట్టినను వద్దనరు, విసుగుచెందరు, కాని

* * * *

'మనవియున్నది, మాదుమనవియొక్కటిచిన్న
దని నోరు తెఱచుసరి, 'కాగు, డాగుడు, ఇపుడు
మనవు లాలించుటకు మాకు తీఱిక లేదు.

* * * *

ఏల మీకీతొంద, రింక కొంచెము తాళ
జాల లేకుండి రే, స్వర్గలోకము వచ్చి,
ఆలింపకుందుమా, అన్ని మనవులు మేమె?

* * * *

గ్రద్ధయొచ్చేయు డిప్పటికి, దయచేయు, డాలస్య
మయిన మాపని చెడును', అని చెప్పి వెంటనే
పయనంబు కట్టించి పంపివేతురు మనల.

* * * *

కదలమని, ఏమైన కదలమని, ముంజూరు
వదలమని, మనమింక వైదికము చూపింప
మొదలుపెట్టెదమన్న, పదనుతప్పను; వారు

*   *   *   *

'సరసులనుకొని, చెప్పసాహసించితి, మయ్యొ!
పొరపాటు, పొరపాటు, బుద్ధివచ్చిన దిపుడు;
మఱియేల ఈగొడవ? మాకుమీకును,చూడ,

*   *   *   *

వాదముల్ సల్పుటకు లేదు సమరంగమే;
లేదులేదిక వోట్ల* మీదనే జరుగవలె
మీదివ్యవహార,' మనిమీసముల్ ముట్టుదురు"

*   *   *   *

ఆతుణంబున భక్తుడదరిపడి బెదరుగొన
వీక్షించి, ఆయఖిల భీతకోటి శరణ్యు
వత్సుండు, "అయ్యయో! వత్స, అదియేమిఅది?

*   *   *   *

అట్లు వణకెదవేల? అదియేమి, వెడగు వలె
అట్లు చూచెదవేమి?" అని యడుగ, భక్తుండు,
-"వోట్ల*న్న గుబగుబల్ పుట్టె నాగుండెలో!"-

*   *   *   *

"నీకంటె ధైర్యంబు నాకొకింతయు లేదు;
లోకనాయకుడంచు, లోకబాంధవు డంచు,
భీకరుడు దుర్జనుల, కాకరుడు సుజనులకు,

*   *   *   *

పరమపురుషుండంచు, భవ్యచరితుం డంచు,
నిరుపముడు, నిఖిలార్థనిర్ణేత యని యంచు,
మఱి గంపలుగ, పుట్లు గరిసెలుగ, ఇంకింక,

*   *   *   *

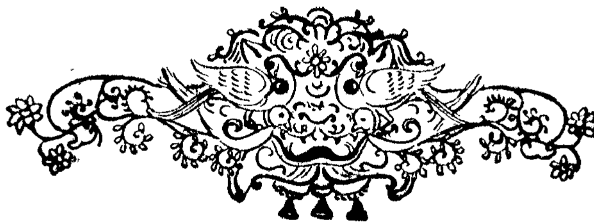
ఏమేమొ ననుగూర్చి,ఇటువంటివెన్నెన్నొ—
ఆమాటలన్ని యుక్త మోముచాటిచ్చకాల్,
మోము చూపిన వంగనామాలు పెట్టరే!

*   *   *   *

ఇదియేను భువిలోని ఈనాటిమానవుల
హృదయతత్త్వము; గీనినెఱుగజాలక యింత
బెదరుచుంటివి, శాంతి వదలుచుంటివి వత్స."

*   *   *   *

[సశేషము.]

* Votes.

క్రీడాభిరామకర్త శ్రీనాథుడా?*

వేమూరి విశ్వనాథశర్మ గారు, ఎమ్. ఏ., యల్. టి.

శ్రీయుత వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారి శృంగార శ్రీనాథములోని క్రీడాభిరామకర్తృత్వవిచారము చాల ముఖ్యమైనదని నాతలంపు. ఈభాగమున ఒకరియాస్తిని వేరొకరికి సంక్రమింపజేయుటకై శాస్త్రిగారు సర్వవిధముల ప్రయత్నించినారు. క్రీడాభిరామము వినుకొండ వల్లభరాయని దని గ్రంథమునం దున్నది. కాని యది శ్రీనాథునికృతియని శాస్త్రిగారి సిద్ధాంతము. "ఈ గ్రంథము శ్రీనాథరచనమనుటయం బలువురు విశ్వసింపక పోయిరి. అట్టి యవిశ్వాసము సమసిపోవుటకై యింత వ్రాయవలసెను." ఈవాక్యమునుబట్టి శాస్త్రిగారికి తమ వాదమునందుగల గాఢవిశ్వాసమును, పట్టుదలయును వ్యక్తము కాగలవు.

"శ్రీనాథుని రచనాచమత్కారముల నెఱిఁగిన వారిది చక్కగా గుర్తింపఁగల్గుదురు. ...మర్మజ్ఞు లీపద్యమును వినఁగనే శ్రీనాథుని రచనమని గుర్తింపఁగల్గుదురు. ...రచనాచమత్కారము చక్కఁగా నెఱుఁగనేర్చినవారికి శ్రీనాథుని రచనమనుట కీగ్రంథమెల్ల నుదాహరణమే." ఈవాక్యములనుబట్టి తమయభిప్రాయముతో నేకీభవింపనివారు కవితాచమత్కృతుల నెరుగజాలని రసహీనులని శాస్త్రిగారి యభిప్రాయము కాకపోవచ్చును. కాని, పండితులనియు, కవులనియు, విమర్శకులనియు పేరు పడినవారిని బెదరగొట్టుట కీవాక్యములు సూత్రప్రాయములు కాగలవు. నేను కవిని గాను; కవితావిమర్శకుడను గాను; పండితుడ నంతకన్న కాను. అందుచేత శాస్త్రిగారివాదమును, క్రీడాభిరామమును చదివినమీదట నాకు గల్గినసంశయములను జంకులేక చెప్పదలచినాను.

క్రీడాభిరామమను వీథినాటకము ఏకాశ్వాసము గల యొకచిన్నప్రబంధము. అచ్చుపడిన ప్రతిలో 295 పద్యము లున్నవి. ఇందు కొద్దిసంఖ్యమాత్రమే వచనములు. ప్రతిపద్యము మిక్కిలి రసవంతముగ నున్నది. పద్యరచనమునందు వివిధముల పోకడలు గలవు. వర్ణనలు స్వభావసిద్ధములు. కవిత్వము గంభీరముగ నుండును. వినుకొండ వల్లభామాత్యుని కృతమని గ్రంథమునందు గలదు. పెదపాటి జగన్నాథకవి రచన ప్రబంధరత్నాకరములో వల్లభరాయని వీథినాటకమను గ్రంథమునుండి యొకపద్యము నుదాహరించియున్నాడు. ఆపద్యము మనకు లభించిన క్రీడాభిరామములో లేదు. జగన్నాథకవి తరువాతివాడగు అప్పకవి శ్రీనాథునివీథినాటకములోనివిగ రెండు పద్యము లుదాహరించెను. అవి మనకు లభించిన క్రీడాభిరామములో నున్నవి. ఇది శాస్త్రిగారివాదమునకు పునాది. క్రీడాభిరామమును శ్రీనాథుడే రచించి వల్లభరాయని పేరు పెట్టెనని శాస్త్రిగారి సిద్ధాంతము. ఈ సిద్ధాంతము ననేకకారణములచేత సమర్థించిరి. అందు—

౧. గ్రంథనామము

క్రీడాభిరామమునకు మాతృక రావిపాటి త్రిపురాంతకుని ప్రేమాభిరామము. కాని దానికి సరియైన యాంధ్రీకరణము గాదు. ఈసంగతి కర్త సూచించెను. శాస్త్రిగా రంగీకరించిరి. మారుపేరుపెట్టుట కింకొకకారణమున్నది. ప్రేమాభిరామము నాటకము; క్రీడాభిరామము వీథి. "రావిపాటి త్రిపురాంతదేవుఁ డనుకవీశ్వరుఁ డొనరించిన ప్రేమాభిరామనాటకంబు ననుసరించి క్రీడాభి

*ఈవ్యాసమును సారస్వతసర్వస్వముకై మూడుసంవత్సరములక్రితము వ్రాసితిని. ఆపత్రికతో నావ్యాసముకూడపోయి ఇటీవల తిరిగి దొరికినది. ఈనష్టవ్యాసలాభమునకు సంతసించి యిప్పు డీపత్రికలో ప్రచురించుచున్నాను.

...రామంబను...వీథి యనురూపకము" అని క్రీడాభిరామవతారికయందలి వాక్యము. సంస్కృతనాటకమున కనుసరణమే కాక క్రీడాభిరామమునందు ఒకరోజున ఓరుగల్లులో జరిగిన క్రీడావినోదములుమాత్రము వర్ణింపబడినవి. అందుచేత 'క్రీడాభిరామ' మను పేరు సార్థకము. సంస్కృతమునకు సరియైన ఆంధ్రీకరణము గాకపోయినను క్రీడాభిరామమునందు మాతృకలోనిరచనములను గుర్తించుట సులభము. ఓరుగల్లు పట్టణమునకు సంబంధించిన వర్ణనలన్నియు ప్రేమాభిరామమునం దుండియుండును. కథానాయకుల పేర్లు త్రిపురాంతకునివే యగును. పల్నాటివీరులకథ, గ్రామదేవతజాతర, పొట్టేళ్లయుద్ధము, కోడిపుంజులపోట్లాట మొదలగునవి క్రీడాభిరామమునందు విశేషముగ విస్తరించి వర్ణింపబడియుండును. ఏదియెట్లున్నను ప్రేమాభిరామమును, తత్కర్తను వందనపూర్వకముగ పేర్కొనుటచేత క్రీడాభిరామకర్త నిష్కల్మషహృదయుడని చెప్పవచ్చును. స్వకపోలకల్పితమని లోకులను మోసపుచ్చెడి యుద్దేశము లేదనుట స్పష్టము. మారుపేరు పెట్టినంత మాత్రమున శ్రీనాథునికృతి యనుటకు ప్రబలకారణము గనుపడదు. వల్లభరాయనికర్తృత్వమునకు భంగము రాదు.

౨. అవతారికలోనిపద్యములు-భరతవాక్యము

అవతారికయందలి పద్యములలో స్వోత్కర్ష విశేషముగ నున్నదనియు, భరతవాక్యములో గ్రంథకర్త తనను దానే ఆశీర్వదించుకొనెననియు, అందుచేత కర్త వల్లభరాయడు కాజాలడనియు నొకవాదము. ఈ యవతారికపద్యములలో నున్నంత స్వోత్కర్ష చేసుకొనని ప్రబంధకవులు తెలుగులో నెందరు గలరు? అంతమాత్రము చేత మనకవులు వినయదూరులని చెప్పరాదు. గ్రంథావతారికలో తమకులమును గొప్పగా వర్ణించుటయు, తమ పాండిత్యమును అతిశయోక్తిలో జెప్పుకొనుటయు మన కవులకు పరిపాటి.

"సంగీతసాహిత్య సరసవిద్యల నేర్చు
కవులఱొమ్ములఁగాని కాల్చి విడువ"

అను శ్రీనాథుని వాక్యములోకంటె వల్లభరాయని పద్యములలో పాండిత్యప్రకర్ష యెక్కువ గలదా? ఒకవేళ శ్రీనాథుడే క్రీడాభిరామమును రచించె ననుకొందము; అప్పుడుమాత్రము గ్రంథకర్తృత్వము వల్లభరాయని పేర నున్నంతకాలము, ఆపద్యముల కౌచిత్య మెట్లు గలుగును? ఇంతకు నాయవతారికపద్యములును, భరతవాక్యమును వల్లభరాయని గూర్చి సూత్రధారుడు పలుకుచున్నాడు. కృతిభర్త కవినిగూర్చి పల్కినపలుకులవంటివి మనకవులసాంప్రదాయమునకు విరుద్ధముగ లేవు.

౩. పద్యసామ్యము

గీ. గార్గ్యసిద్ధాంతమత ముహుఃకాలకలన
శకునమూనుట యది బృహస్పతిమతంబు
విప్రజనవాక్య మరయంగ విష్ణుమతము."

ఈమూడు చరణములు క్రీడాభిరామములోను, భీముఖండములోను సమానములు.

"వ్యాసమతము మనః ప్రసాదాతిశయము"

అని క్రీడాభిరామమునందు నాల్గవచరణము.

"సర్వసిద్ధాంత మభిజిత్తు సమ్మతముగ"

అని భీముఖండములోని నాల్గవపాదము. ఈయైదుచరణములును సంస్కృతభీముఖండములో నున్నవి. కాని యిది శకునశాస్త్రమునందలి శ్లోకము.

"మనోజవంతు మాండవ్యః"

అను శకునశాస్త్రవాక్యముమాత్రము భీముఖండములో పురాణకర్తయగు వ్యాసమతముగా మార్చబడినది. క్రీడాభిరామములోని చరణము భీముఖండవాక్యమునకు తెలుగనుట స్పష్టము. ఈపద్యమంతయు శ్రీనాథునిరచనమై యుండవచ్చును. వల్లభరాయడు గ్రహించియుండును. లేదా ప్రేమాభిరామములోని శ్లోకమునకు తెలుగుచేత శ్రీనాథుడు గ్రహించియుండవచ్చును. లేదా వీరిరువురకు పూర్వమే యీశ్లోకమునకు తెలుగుచేత యుండినదేమో! కొన్ని పద్యములును, శ్లోకములును ఒకరిద్దరికృతులలో నుండుట యపూర్వము గాదు.

"దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స"

అనువాక్యము క్రీడాభిరామములోను, ఆముక్తమాల్యదలోను గలదు. శ్రీనాథవిరచితశాసనములలో అతనికి పూ

ర్వులు రచించినశ్లోకములు లేవా? ఇప్పటి కీయభ్యాసము పోయినదా? తాతంభట్టుగని యచ్చువేయుచున్న లక్షణసారములో తిమ్మకవిపద్యము లెన్ని లేవు? సర్వసామాన్యముగను, లోకోక్తిప్రాయములుగను ఉన్నవాక్యములను కవులు సమయోచితముగ తమగ్రంథములలో చేర్చుకొనియుందురు. ఈశకునశాస్త్రశ్లోకమునకు తెలుగు పూర్వమునుండి వాడుకలోనుండియుండునని నాయూహ.

౭. పద్యములపోలిక

క్రీడాభిరామములోని యొకపద్యముయొక్క పోకడ శ్రీనాథునిహరవిలాసపద్యమును బోలియున్నది. ఈ పద్యము అవతారికలో నుండుటచేత సంస్కృత ప్రేమాభిరామశ్లోకమునకు తెలుగు కాదు. ఇంకొకపద్యములో హరవిలాసపద్యమునుబోలిన సమాసనంవిధానము గలదు. కాని యీరెండుపద్యములకు మూలాధారము భట్టుమూర్తి యనర్ఘరాఘవమని శాస్త్రిగారే నిర్ణయించిరి. కాబట్టి క్రీడాభిరామకర్తకు మాత్రమే గ్రంథచౌర్యాపరాధము వాటిల్లదు. ఇంతియకాక కథాసందర్భమునుబట్టి యీ రెండవపద్యము రావిపాటి త్రిపురాంతకుని చేతకు తెలుగని స్పష్టము కాగలదు. అందుచేత రెండవపద్యమునుబట్టి శ్రీనాథుడే గ్రంథకర్త యనుట పొసగదు.

మొదటచెప్పిన అవతారికపద్యమునకును, హరవిలాసములోనిపద్యమునకును కొంతపోలిక యున్నది. ఆపద్యమిది:—

శా. సారాచారమునన్ వివేకసరణిన్
సౌభాగ్యభాగ్యంబులన్
....
....
వేరీ మంత్రులు? సింధువేష్టితమహా
ద్వీపచక్రవాళంబునన్.

అని శాస్త్రిగారిచ్చిన పాఠము. చివరచరణము

"వీరేమంత్రులు"

అని అచ్చుప్రతిలోనిపాఠము. ఇక హరవిలాసములోని పద్య మిది:—

శా. వేరీ నిస్నెదిరింపఁగా జగమునన్
వీరుల్ ప్రతాపోద్ధతిన్?"

ఈరెండుపద్యములకు పోలిక యున్నను "వీరే మంత్రులు" అనుటవలన పద్యములో సగము సారస్యము పోయినది. కవియొక్క మనోవృత్తియందే భేదము సూచించును. అర్థమొకటై యైనను ప్రశ్నార్థమందు పటుత్వము జాస్తి. "కారే రాజులు?" అను పోతనపద్యమునకును "చనినారార్యులు చక్రవర్తులు" అను లక్ష్మీనరసింహంగారిపద్యమునకును గలభేద మీరెండుపద్యములకును గలదు. శ్రీనాథునిపద్యమునందే భావగాంభీర్య మెక్కువ యున్నది.

యతిప్రాసలు సరిపోవునప్పుడు పాఠమునుమార్చుట కవకాశ ముండదు. శాస్త్రిగారిపాఠమే సరియైనదని చెప్పినను అంతమాత్రముచేత క్రీడాభిరామములోనిపద్యము శ్రీనాథునిదే యనిచెప్పుటకు సరియైనకారణములు లేవు. పద్యములనుబోలినపద్యములు మనప్రబంధములలో నంతటను గలవు. భావములనే కాక సమాససంవిధానముల నుగూడ ప్రఖ్యాతకవులనుండి గ్రహించుట మనకవుల కాచారము. పద్యములయొక్కపోకడలయందు సామ్యము ను కనుగోనుటకు వెదకనక్కరలేదు. శ్రీనాథుడే రఘువంశము, కుమారసంభవము మొదలగుమహాకావ్యముల నుండి భావముల ననువదించినాడు. ఇతరభాషలలోని యుద్గ్రంథములనుండి మంచిభావములను మనభాషలో సందర్భానుసారముగ ననువదించుట గ్రంథచౌర్య మనిపించుకోదు. ఇది శాస్త్రిగారే యంగీకరించిరి: "శ్రీనాథునకు భవభూతి,భట్టుమూరి నాటకములమీఁదనభిమానము మెండు. వారినాటకములలోని రచనములను టెక్కుచోట్లఁ బుడికిపుచ్చుకొన్నాఁడు." ఇట్టిపక్షపాతమును ప్రతికవియెడల జూపవలెను.

తెలుగులోకూడ ప్రఖ్యాతకవులయొక్కకృతులను బోలినరచనలుచేయుట మనలో గౌరవాస్పదమైయుండెను. పెద్దనవంటివాడు శ్రీనాథునిపోకడల ననుకరింపలేదా? మనప్రబంధములలో "పిల్లవసుచరిత్ర" లని వసుచరిత్ర కెన్ని పుత్రికలు లేవు? ఇంతకును పైపద్యముల పోకడ శ్రీనాథునికి పూర్వము లేదని స్పష్టముకావలెను అతని సమకాలీను లిట్టిపద్యమును వ్రాయలేదని నిర్ధారణ కావలెను. అప్పుడీపద్యము శ్రీనాథునిదనుటకు కొంత యాధార మేర్పడును.

౫. భావములపోలిక

"టిట్టిభ! యదె చూడు వరుణరాజవారాంగనావిలాస దర్పణానుకారియై యహర్పతి క్రుంకఁబోయె."—వీథి.
శ్రీనాథుని భీమఖండములోని పద్యమిది:—

క. చరమాచల శిఖరంబునఁ
దిరమై యొక్కింతసేపు దినకరుఁ డొప్పెన్
వరుణునిశుద్ధాంతంబున
నరవిందాక్షులకు మించుటద్దం బనఁగన్.

అస్తాద్రిపైనున్న సూర్యుని అద్దముగ చెప్పిరి. ఇది సుప్రసిద్ధమైనపోలిక. శ్రీనాథునివిశిష్టకల్పన మనుటకు వీలులేదు. ఇంకొక యుపమానము:—

వ. నెరసంజయు మసమసకని చీఁకటియుఁ గలిసి దిక్కాంతకాటవాటికనికరంబుల వ్రేలవిడిచిన పరువింపుప్రాసల పేరునుంబోలెఁ బొలుపుమిగిలె.—వీథి.

శ్రీనాథుని నైషధములోని పద్యము:—

క. మసఁబాప యెండ కొనలును
మసమసకని యిరులు గలసి మన మలరించెన్
దెసల నలుగడల గుంజా
విసరంబులసరులు వ్రేలవిడిచినభంగిన్.

ఈరెంటికిని సంపూర్ణభావైక్యము గలదు. కాని నైషధపద్యములోని భావము శ్రీనాథునిదా? శ్రీహర్షునిదా? ఈయుపమానము సంస్కృతనైషధములో నున్న యెడల శాస్త్రిగారి వాదమునకు ముప్పాతికబలముతగ్గును. ఇట్టివే మరికొన్ని యుపమానములు, ఇతరభావములు క్రీడాభిరామములోను, శ్రీనాథునికృతులలోను సమానచ్ఛాయ గలవని చూపబడినవి. ఇవిగాక మరికొన్ని చిన్న సమాసములు శ్రీనాథుడు తనగ్రంథములలో నుపయోగించినవి క్రీడాభిరామములోను గలవని తెలిపిరి. ఇవి చాల వరకు సర్వసామాన్యముగ వాడుకలో నున్నవి. "కుసుమం బెట్టినచీరె- పదియార్వన్నె పసిండి—చెక్కుటద్దములు—విజ్జోడు—కప్పురపుబోగివంటకము—పెసర్పప్పు"- ఇవి పద్యాలు వ్రాసేవారందరికి నాలుక చివరనుండు పదములు. "కోకిలపంచమశ్రుతి"—ఇది సుప్రసిద్ధమైన యుపమానము. "ద్యావాపృథివ్యవకాశములన్"- దీనిఛాయ సంధ్యావందనములోను (అప్రాద్యావాపృథివీ అంతరిక్షం), ఉపనిషత్తులోను (పృథివ్యాపాకాశ) గలదు. "గోధూళిలగ్నము"—ఇది శాస్త్రప్రసిద్ధము. "ఘంటాఘణాత్కారములన్"—కప్ప బెక బెకలాడు నన్నట్లు ఘంట ఘణఘణ మనుట సర్వసామాన్యముగ వాడుకలోనున్న విషయము. ఇంతియకాక క్రీడాభిరామములో మరికొన్ని శబ్దవిశేషములుగూడగలవు. "తకధుంధుంధుంకిటత్కారసంగతి—ఘేటుంకారంబుసం దూలగన్ — కోకిలకుహూకారంబు తోరంబుగన్—డమరుడిండిమంబు డమడమధ్వని మ్రోయ"— మొదలగునవి ఘంటాఘణాత్కారముల వంటివే. సర్వసామాన్యములైన మార్పులకును, భావములకును ఒకడే కర్త యనుటకు వీలులేదు. ఇంతియకాక క్రీడాభిరామపద్యములలో వైసమాసములు కొన్ని యించుకభేదముతో నున్నవి: "కోయిలపంచమస్వరము గ్రోల్చినభంగి", "పదియారువన్నె యబంగారు సరివచ్చు."

ప్రతాపరుద్రుని యుంపుడుకత్తె యగు మాచల్దేవి యొక్క భవనము క్రీడాభిరామములో చక్కగ వర్ణింపబడినది. విశేషించి యామెచిత్రశాలలో నేమూల నేచిత్తరువు లుండెనో వేరువేరుగ చెప్పబడినవి. ఈనిరుపమానమగు చిత్రశాలావర్ణనము మాచల్దేవిగృహమును జూచి వర్ణించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. శ్రీనాథు డాకాలమున లేడు గనుక ఈభాగ మతనిది కాదని యెవరో యాక్షేపించిరట. దీనిని "వికటవాద" మని శాస్త్రిగారు తిరస్కరించిరి, కాని యీభాగము సంస్కృతప్రేమాభిరామమున కనువాదమై యుండవచ్చు నన్నభావమును సూచించిరి. రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు ప్రతాపరుద్రుని యాస్థానకవి. అందుచేత ఓరుగంటికి సంబంధించిన భాగము లన్నియు నతనిప్రేమాభిరామములోనివే యనుట సహజము. క్రీడాభిరామములోనివర్ణనములు వానికి తెలుగనుటయే యుక్తియుక్తముగ నున్నవి.

ఏదైననొకగ్రంథమునకు కర్తృత్వమును నిశ్చయించుటకు అనేకవిషయములు సమన్వయింపవలసియుండును: ఇది విమర్శకుల బాధ్యత. అందులో ఒకరిపేరనున్నగ్రంథముయొక్క కర్తృత్వమును ఇంకొకరికి కట్టబెట్టజూచినప్పుడు ఈబాధ్యత ద్విగుణమగును. ప్రత్యేకించి క్రీడాభిరామకర్తృత్వము నింకొకరికి చెందజేయునప్పుడు మరియొకవిషయమునుగూడ ఆలోచింపవలసియున్నది. వల్లభరా

యనికి ఎట్లో కవియనుపేరు సంపాదించి లోకమును మోసపుచ్చెయుద్దేశ మున్నట్లు కనబడదు. తనపుస్తకము స్వంతకల్పనము గాదనియు, మహాకవియగు రావిపాటి త్రిపురాంతకుని ప్రేమాభిరామమున కనుకరణమనియు నుపోద్ఘాతములో జెప్పి యతనికి కృతజ్ఞతను జూపియున్నాడు. ఇంతియకాక వల్లభరాయఁడు నిరక్షరకుక్షి కాఁడు. అతఁడు

"ఆశ్వలాయనశాఖయందు ఋగ్వేదంబు
కరతలామలకంబుగాఁ బఠించెఁ
బ్రత్యక్షమొనరించి భైరవస్వామి నే
సిద్ధసారస్వతశ్రీ వరించె."

ఇట్టివాఁ డొకసంస్కృతకావ్యమును తెలుఁగున ననువదించుటలో నసంభవము లేదు.

క్రీడాభిరామము రావిపాటి త్రిపురాంతకుని ప్రేమాభిరామమునకు తెనుఁగు కాదని శాస్త్రిగారు స్పష్టముగ జెప్పుచున్నారు. ఇందుకు మారుపేరుండుటతప్ప మరియొక కారణము వ్రాయలేదు. క్రీడాభిరామమను పేరు వల్లభరాయ డెందుకు పెట్టినది పైన చెప్పియుంటిని. ఒకవేళ వారనినరీతిని శ్రీనాథుఁడే కర్తయైనను ప్రేమాభిరామమును తెనుఁగున అనువదించె ననుటలో న్యూనత యేమున్నది? అప్పుడు క్రీడాభిరామములోని గంభీరభావములయొక్కయు, పదసంఘటనములయొక్కయు గౌరవము రావిపాటి త్రిపురాంతకునికి చెందును గాని శ్రీనాథునికి జెందదు. క్రీడాభిరామము సంస్కృతమున కనువాదము కాదనుట కిదితప్ప వేరొక కారణము కానరాదు. ఈగ్రంథమునుబట్టి త్రిపురాంతకుఁడు అద్భుతమైన కవితాశక్తి గలవాఁడని తోచుచున్నది. ఇది సంస్కృతమున కనువాదము కాదనుటవలన వల్లభరాయని కర్తృత్వపుమాట యటుండఁగా అసలుకవియగు త్రిపురాంతకునికే మోసము వచ్చినది. క్రీడాభిరామము సంస్కృతమునకు తెలుఁగని యొప్పుకొన్నయెడల శ్రీనాథునివని చూపిన భావవిశేషము లన్నియు త్రిపురాంతకునివి కాఁగలవు. అప్పుడు క్రీడాభిరామకర్త శ్రీనాథుఁడే యనువారివాదమునకు బలము తగ్గును.

ఏవో కొన్నియుపమానములు, కొన్ని పదముల కూర్పులు, మరికొన్ని పద్యముల పోకడలు సమానముగ నున్నంతమాత్రమున అవిగలగ్రంథము లన్నిటికి నొకఁడే కర్త యని వాదము చేయుటకు వలనుపడదు. 'వ్యామగ్రామ్య' పదప్రయోగమునందును, 'శిసిద్ధార్థ' ప్రయోగమునందును శ్రీనాథునకు మరుపు మెండని శాస్త్రిగారు చెప్పిరి. ఇందు మొదటిది అనర్ఘరాఘవములో నున్నది. రెండవది ప్రేమాభిరామములోనిది కాకూడదా? 'మొత్తమునకీగ్రంథము(క్రీడాభిరామము)సంస్కృతగ్రంథమునకు సరియగు తెనుఁగు కా'దని చెప్పినను 'కొన్నిమార్పుల'తోనైనను సంస్కృతప్రేమాభిరామమున కనువాదమని శాస్త్రిగారే యంగీకరింపవలసివచ్చినది. అందు ఏభాగములు ప్రేమాభిరామములోనివో, యేవి క్రీడాభిరామకర్తయొక్క స్వంతకల్పనలో నిర్ధారణచేయలేదు. ఇట్టిస్థితిలో శాస్త్రిగారు శ్రీనాథునివని చూపించిన భావములు, పదములకూర్పులు సంస్కృతప్రేమాభిరామములోనివనియే నానమ్మకము. తనకు పూర్వగ్రంథముల నుండి మంచిభావములను, పదములకూర్పులను శ్రీనాథుఁడు తనగ్రంథములలో ధారాళముగ నుపయోగించినాడు: ఈ వ్యామగ్రామ్యశిసిద్ధార్థములే కాక శ్రీనాథుని భీమఖండమునందలి 'దేవవేశ్యాభుజంగ'ముకూడ క్రీడాభిరామమునందు గలదు:—

గీ. "జారచోరమహాధూర్తచక్రవర్తి
దేవవేశ్యాభుజంగుండు తెలుఁగుభర్త."
—క్రీడాభిరామము.

"రాజవేశ్యాభుజంగ" యను బిరుదము శాసనాదికములలో నున్న విషయము అందరికి తెలిసినదియే కాబట్టి యిట్టి ప్రయోగములు తరుచుగ వాడినంతమాత్రమున వీటికి శ్రీనాథుఁడే కర్తయని కాని అవియున్న గ్రంథము లన్నియు శ్రీనాథునివని కాని చెప్పుటకు వీలులేదు.

లోకోక్తిప్రాయములుగ నుండఁదగిన కొన్నివాక్యములకు కర్తను నిశ్చయించుట దుర్లభము. "దేశభాషలందు తెలుఁగు లెస్స" యనువచనము కృష్ణరాయలు క్రీడాభిరామమునుండి గ్రహించెనని నేను నమ్మను. ఈభావము స్వభాషాభిమానమును జూపుటకు ఆంధ్రులు గల్పించినదై యుండదు. బహుభాషాపరిచయముగల పండితుల యభిప్రాయము లోకోక్తిప్రాయముగ నుండి యుండును. ఆభావమును పద్యములో నిముడ్చినప్పు

డిద్దరుకవుల కొకేచరణము తోచుట యసంభవము కాదు. ఈయిరువురి పద్యములే యీయూహను బలపరుచుచున్నవి. వల్లభరాయని పద్యమునకును, కృష్ణరాయనిపద్యమునకును పూర్వార్థమునందు పోలికలేదు. చెప్పఁబడిన భావములే వేరైయున్నవి. నాయభిప్రాయమును విపులముగ చెప్పుట కొకయుదాహరణము నిచ్చెదను: "లోకం ముయ్యడానికి మూకుడుందా?" అనులోకోక్తి కలదు: దీనిని ఛందోబద్ధముచేయునప్పుడు పలువురు నొకేవిధముగ జేయుట యసంభవమా? అట్లే యీప్రాంతముల ఉభయభాషలు దెలిసిన యాంధ్రులలో "తెనుగు తేనె, అరవము అధ్వాన్నము" అను నానుడి కలదు. మనదేశములో దీనిని పద్యముగ వ్రాయునప్పుడు పలువురుకవులు నొకేరీతిగ వ్రాసినచో నాశ్చర్యముండదు. "దేశభాషలందు తెలుఁగులెస్స" యనుభావముకూడ లోకోక్తిరీతిగ తెలిసినదని నానమ్మకము. కావున కర్తను నిశ్చయించుట సులభము కాదు. శ్రీనాథుఁడే కర్తయైనచో నతనికుండిన భాషాభిమానమునకు దీనిని తనగ్రంథములన్నిటియందును వాడియుండును.

గ్రంథాంతమం దీపద్యమున్నది:—

క. నటులది ద్రోణసముద్రము
విటులది యోర్గల్లు కవిది వినుకొండ మహా
పుటభేదన మిత్రితయము
నిట గూర్చెను బ్రహ్మ తనకు లెల్లను మెచ్చన్.

ఇది శాస్త్రిగారిచ్చినపాఠము. మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ఆచ్చువేసినగ్రంథములో ఈపద్య మిట్లున్నది:—

క. అటు నది ద్రోణసముద్రము
నిటు నది యోర్గలు కడింది వినుకొండమహా
పుటభేదన మిత్రితయము
నిటఁ గూర్చెను బ్రహ్మ తనకు లెల్లను మెచ్చన్.

ద్రోణసముద్రమునుండి నటులు, ఓర్గల్లునుండి విటులు, వినుకొండనుండి కవియు గలిసి మోపూరిభైరవుని యుత్సవమునకు వచ్చినప్రజలను సంతసింపజేసిరని శాస్త్రిగారభిప్రాయపడినట్లు తోచుచున్నది. కాని యిందొక యసందర్భ మున్నది. "విటులది యోర్గల్లు" అనుపాఠము సరియైనది కాదు. విటులది కొసల్నాడు; ఓర్గల్లుకాదు:—

క. "కొసల్నాటను శ్రేష్ఠుఁడు
మీసాలప్పయ్యగారి మేనల్లుఁడు."

సీ. "ఎందుండి వచ్చితి రీరుకొసల్నాట
నుండి వచ్చితిమి మేముత్పలాక్షి."

ఇత్యాదివర్ణనములు పుస్తకములోనే యున్నవి. రామకృష్ణకవిగారి పాఠమే సరియైనదని తోచుచున్నది. ఆకాలమున ద్రోణసముద్రము, ఓరుగల్లు, వినుకొండలు సుప్రసిద్ధపట్టణములు. అచ్చట జరుగుచుండెడి క్రీడావినోదాదివిశేషముల నొకచోట జేర్చి రసవంతముగ వర్ణింపబడినవని కవిగారిచ్చినపద్యమున కభిప్రాయము, కవిగారియభిప్రాయ మిదే యని యీక్రిందివాక్యము వలన తేలును:

"ఓరుగల్లును, ఛిల్లాళులరాజధాని ద్రోణసముద్రమును, వినుకొండయు విటుల కనుకూలముగానుండునని గ్రంథాంతపద్యమున నున్నది. రాజధానులుగానుండి క్షీణించెడు నగరము లన్నియు నీతిబాహ్యప్రవర్తనలకు నాటపట్టగునని తోచుచున్నది."

—క్రీడాభిరామపీఠిక.

ఇందువర్ణించినక్రీడలలో పల్నాటివీరుల ప్రదర్శనము, పంబలవాండ్రకథలు, గ్రామదేవతలజాతర్లు వినుకొండలో విశేషప్రచారములో నుండియుండును. ఇట్లే మరికొన్నివినోదములు ద్రోణసముద్రములో జరుగుచుండెడివి. ఇవి సంస్కృతప్రేమాభిరామములో నుండినవో లేవో చెప్పజాలము. తెలుగుగ్రంథమునకు మారుపేరు పెట్టుట కిదియు నొక కారణమైయుండునని యిదివరకే చెప్పియుంటిని.

ఇంతవరకు క్రీడాభిరామము శ్రీనాథునిదే యను వాదము పరిశీలింపఁబడినది. ఇక శ్రీనాథునిది కాకపోవచ్చు ననుటకు కొన్ని కారణములు చెప్పి యీవిషయము ముగింతును.

౧. లాక్షణికుల ప్రమాణము:—

క్రీడాభిరామములోని రెండు పద్యములు— (1) కుసుమరిబెట్టినచీరకొంగు—(2) కందుకకేళిసల్పెడు— శ్రీనాథుని వీథినాటకములోనివని అప్పకవి యుదాహరించినాడు. లింగమగుంట తిమ్మకవి మొదలగు నాధునికులు అప్పకవిననుసరించియే యీరెండుపద్యములను శ్రీనాథుని

వని యుదాహరించిరి. కాని అప్పకవికి పూర్వలాక్షణికులు చాలమంది యీపద్యములనే కాక మరికొన్ని పద్యములుకూడ వల్లభరాయని వీథినాటకములోని వనియే చెప్పియున్నారు. "చిత్రకవి పెద్దన, ముద్దరాజు రామన, శ్రీధరుడు, గోపవరపు వేంకటకవి, జగన్నాథుడు-వీరందరును వల్లభరాయని వీథినాటకములోనివని యే యుదాహరించియున్నారు. జగన్నాథకవి రత్నాకరములో సుమారు ౧౦ పద్యములకంటె యెక్కువగా వల్లభరాయనివనియే పేర్కొనెను. అళియరామరాయల ముత్తాతయగు సోమభూపాలున కంకితమీయబడిన శ్రీధరచ్ఛందములో వల్లభరాయని వీథినాటకములోనిదని 'మంచన వింటివో' యనుపద్య ముదాహరింపబడియున్నది. అందుచేత వల్లభరాయడు శ్రీనాథుని బాల్యదశలో గొప్పకవి యైనట్లు తెలియుచున్నది." అని రామకృష్ణకవిగారు క్రీడాభిరామపీఠికలో వ్రాసియున్నారు. పైని పేర్కొనిన కవులు అప్పకవికి పూర్వులు. అందు శ్రీధరుడు చాల ప్రాచీనుడు. వల్లభరాయకర్తృత్వవిషయమై యింత గ్రంథముండగా ఈసంగతే యెత్తుకొనక "అప్పకవ్యాదులు శ్రీనాథుని వీథినాటకములోనివని యుదాహరించినపద్యములు (రెండుమాత్రము) ఏగ్రంథమున నానుపూర్వితో నుండునో యాగ్రంథమే శ్రీనాథునివీథినాటక మగును గదా! ఆగ్రంథము దొరికినది. దాని పేరు క్రీడాభిరామము. అది వీథినాటకమే." అని శాస్త్రిగారు వ్రాయుట వల్లభరాయనికి జరిగిన యన్యాయము. కవిగారి వ్రాతను శాస్త్రిగారు ఖండించలేదు సరేకదా, అప్పకవికి పూర్వముండిన లాక్షణికులు వల్లభరాయనివని వ్రాసినవ్రాతలైనను సమన్వయించలేదు.

అప్పకవి శ్రీనాథునిదని వ్రాయుటకును, అతనికి పూర్వులు వల్లభరాయనిదని వ్రాయుటకును గల కారణము లనాలోచితము. వల్లభరాయలపూర్వులదివినుకొండయు, దానికి సమీపమున నున్న త్రిపురాంతకేశ్వరుడు (త్రిపురాంతకము వినుకొండ సమీపముననున్న గ్రామము)వారి కులదైవముగను ఉండియున్నను, అతను మోపూరుగ్రామమును పాలించుచుండెను. క్రీడాభిరామమును అచ్చటనే వ్రాసెను. మోపూరు కడపజిల్లా పులివెండ్లతాలూకాలో నున్నది. ఆప్రాంతములందుండిన ప్రాచీన లాక్షణికు డగు శ్రీధరుడు తనఛందస్సులో వల్లభరాయనికృతి యనుట సహజము. ఈవిషయము తెలిసినవారందరు శ్రీధరునే యనుకరించిరి. కొంత కాలమునకు శ్రీనాథుని వీథి పద్యములు గుంటూరు, కృష్ణా, గోదావరిజిల్లాలలో ప్రచారమందియుండును. అప్పుడు కవి పేరు తెలియక శ్రీనాథునిపద్యములను బోలియుండిన పద్యములన్నిటిని అతని కంటగట్టియుందురు. ఇప్పు డచ్చుపడి ప్రచారములోనున్న శ్రీనాథుని వీథిలోని పద్యములన్నియు నతనివి కానవసరము లేదా. అప్పకవికి వల్లభరాయని పేరే తెలియదని నానమ్మకము. ఏలయన క్రీడాభిరామ కర్తృత్వవిషయమున శ్రీధరాదులకు తెలిసినదానికంటె విశేషాంశము లతనికి తెలియుట కవకాశము లేదు. ఒకవేళ శ్రీనాథుడే వ్రాసి వల్లభరాయని పేరు పెట్టినట్లు లోకవసంతినిబట్టి అప్పకవి వ్రాసెనని యన్నచో, కవులవిషయమై కట్టుకథలు వ్రాయుటయందభిరుచిగల అప్పకవి యీగుట్టు తప్పక బయలుపెట్టి పూర్వలాక్షణికులు తప్పు వ్రాసిరనికూడ చెప్పియుండును. కాబట్టి అప్పకవి యుదాహరించిన పై రెండుపద్యములును కవి పేరు తెలియక శ్రీనాథుని కంటగట్టినవి. శ్రీనాథునిచాటువని ప్రచారములోనున్న "వీరులు దివ్యలింగములు" అనుపద్యము కూడ క్రీడాభిరామములోనిదై యుండునని నానమ్మకము. ఈపద్యమున కందు చక్కనియానుపూర్విగలదు. "కులము దైవతంబు గురజాల గంగాంబ" అను క్రీడాభిరామపద్యము తరువాత నీపద్యమునకు తావున్నది.

౨. కవిస్తుతి:—

గ్రంథకర్త కవిస్తుతిలో ఆదికవిని పేర్కొనిన తరువాత తనయభిమాన కవులను స్తుతించుట సహజము. వల్లభరాయడు నన్నయతిక్కనలను చెప్పిన తరువాత భాస్కరుని, చిమ్మపూడి యమరేశ్వరుని మాత్రము నుతించి రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు వీరితో సమానుడని చెప్పెను. ఇట్లు చెప్పుట యాకవులయం దాతనికుండిన యభిమానమును సూచించును. శ్రీనాథుడు తనగ్రంథములయం దెన్నిటిలో, రావిపాటి త్రిపురాంతకుని గాని చిమ్మపూడి యమరేశ్వరుని గాని నుతించెను? "అదె దారువనభూమి" యను క్రీడాభిరామములోని పద్యము శ్రీనాథునిపద్యమును బోలియున్నదని శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

"అదె కైలాసము" అను అమరేశ్వరుని వసంతసేనమునందలి పద్యము నిట్టిదే. ఇట్టియొత్తుగడగలపద్యములు క్రీడాభిరామములో పెక్కులున్నవి. "అదె మాణిక్యపుఁ బూర్ణకుంభము; ఇదె యీయింటియజమానుండు; అదిగో ఎత్తినవారు; అదె భైరవస్థాన మటమీద నల్లదె చముడేశ్వరీమహాశక్తి నగరు, వీడిదె తెల్లనాకులను వీడెము సేయుచు; అదె నీకుమారితమడనరేఖాకన్య," ఇత్యాదులు పైనిజూపిన యమరేశ్వరునిపద్యముయొక్క యెత్తుగడ గలవి. వల్లభరాయని కిట్టి పద్యములయందుగల మోహము, అమరేశ్వరునియందుగల యభిమానమును సూచించును.

3. వ్యక్తిగతములగు విశిష్టభావములు:—

ఏవైన రెండుకృతులను పోల్చునపుడు సామాన్య భావసామ్యమునుబట్టి కర్తృత్వమును నిర్ణయించుటయుక్తముకాదు. సమకాలికులగు కవులలో సర్వసామాన్యములగు భావములందును, బదములయొక్క కూర్పునందును, కొంతవరకు శైలియందుకూడ పోలిక లుండును. "శైలివిషయమున సామాన్యమును జూపి శ్రీనాథునకు కర్తృత్వమారోపింతమన్నచో నక్కాలపు గావ్యములెల్ల నించుమించుగా సమానపాటవమును,కవితాధాటియును,నిరంకుశభావములు గలిగియున్నవి." అను రామకృష్ణకవిగారి వాక్యము యథాస్థితిని జెప్పుచున్నది.

ఇతరకవులు సామాన్యముగ నుపయోగింపనిభావవిశేషములను బట్టి కొంతవరకు కర్తృత్వము నిశ్చయింపనచ్చును. వ్యక్తిత్వమును సూచించునట్టి విశిష్టభావములు క్రీడాభిరామములో పెక్కులు గలవు. ఈక్రింది చలివర్ణన మెంతస్వభావసిద్ధముగ నున్నదో చూడుడు:—

ఉ. ప్రక్కలువంచు వంచి ముని
పండ్లను పండ్లను రాచు రాచి రొ
మ్ముక్కలఁజేయుఁ జేసి తల
యల్లనఁ గాళుల సందు సంది లో
చక్కికినొక్క నొక్కి యిరు
చంబడ గుమ్మడిమూటగట్టి పీ
పెక్కి దువాళిచేసి చలి యిక్కడ
నక్కడఁ బెట్టువేసునన్.

మనప్రబంధములలో నిట్టిచలివర్ణనముగాని 'కాళుల సందు' 'సంది' అనునట్టి క్రియాప్రయోగములుగాని యెందరుకవు లుపయోగించినారు?

కండ్లయెదుట గట్టిన ట్లుండులాగున చిత్రించిన యీక్రిందివర్ణనములు చూడండి:—

క. కీసిన వెదురుసలాకలు
నేసిన యిరుడల శిఖండి నిడు వంశమునన్
దోసగిలికటకసెరిరవి
లాసిని..........................

ఉ. ద్రుతతాళంబున వీరగంభీరకఘుం
ఘుంఘుంకిటాంతాకారసం
గతి వాయింపుచు.....................

సీ. గర్జించి యార్చి జంఘాకాండయుగళంబు
వీరసం బెటకోల వేయు నొకడు...

సీ. క్రొత్తదోమినపంత కోరకంబులయందు
తాంబూలరాగంబు దలుచు గూర్చి...

సీ. అనఘనమంతు నెత్తునిచంద్రమల్లెలఁ
జోద్యంపుగంగాలు చొచ్చువారు.

ఇట్టిసాక్షాత్కారము నొందజేయగల వర్ణనము లెన్నియేని గలవు. క్రీడాభిరామములోని పాములవాండ్రవర్ణన మెంతమనోహరముగ నున్నదో చదివి యానందింపతగును.

శ్రీనాథునిచాటువని ప్రతీతిగన్న "భాగోతుల బుచ్చిగాడికి" అనుపద్యమునుబోలిన పద్యమొకటి క్రీడాభిరామములో నున్నది. ఈరెంటికిని అర్థపాటవమునందు భేదము చూడుడు:— క్రీడాభిరామపద్యమిది:—

ఉ. మీనవిలోచనంబులును
మీటిన ఖంగనునుబ్బచన్ను లిం
పైనవచోమృతంబు సొగ
సైనమదాలసమందయానముం
గా నొనరించి దీని గణి
కామణిఁ జేయక నిర్దయాత్ముఁడై
గానులదానిఁ జేసిన వి
ధాతవిధిం దలమొత్తఁగాఁ దగున్.

౮. జాతీయములు:—

క్రీడాభిరామమునందు జాతీయములను, లోకోక్తులను కొరతలేదు. శ్రీనాథుడు తనగ్రంథములన్నిటిలోను చేర్చియున్నన్ని జాతీయము లుపయోగించినాడో లేదో సంశయము. ఇందు కొన్ని దత్తమండల ప్రాంతములలో ప్రచారము గలవి. పరిగె, పరిగోల పరిబోసు, లింగముద్రలు, గరుసుల్లాటు, క్రంతత్రోవ కసువు (నల్లగసువు) మొదలగునవి పల్నాటిజిల్లాకవతల పరిచితములే కావు.

అపూర్వప్రయోగమిదివరలో నొకటి తెలిపియుంటిని. సందు అనునది క్రియాపదముగ ప్రయోగించుట సామాన్యము కాదు. ఇట్లే జీవగఱ్ఱయను ప్రయోగమున్నంత క్రీడాభిరామములో గలదు.

౯. ప్రధానరసము:—

క్రీడాభిరామములోని ప్రధానరసము శృంగారమొక్కటియే కాదు. ఎంత శృంగారమున్నదో అంత హాస్యమున్నది. కొన్ని వర్ణనములు పచ్చిగ నున్నను రసౌచిత్యము తప్పలేదు. పుణ్యస్త్రీలను నీచవర్ణన మార్గోపింపలేదు.

ఇక పేరుపెట్టుటలో దేవుళ్లనుకూడ వదలలేదు. శ్రీకాకుళములోని 'తెలుగుభర్త' చిన్నపోవునట్లు వర్ణించెను.

"కమఠావతారంబు గైకొన్న దైత్యారి
కమనీయచరమభాగంబు"
"ఆదియుగంబునం దావిర్భవించిన
జిననాథదేవుని శిరసు"
"గంగపుట్టియతోడ సాంగత్య మొదలిన
మునుపారు మునిమిట్టనదురు"

ఇవి నీచోపమలతో వర్ణింపబడినవి. వీలైనచోట్ల పదశ్లేషల నుపయోగించి గేలిచేసెను.

గీ. "జనకుడవు కర్త వొజ్జవు సజ్జనుడవు
క్రొత్తలంజల కాముండ వుత్తముడవు........"

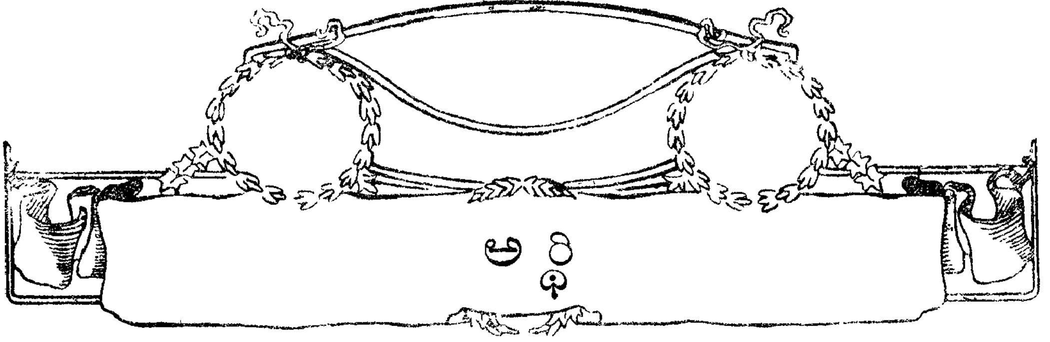
గీ. "......భువనహితముగ నుత్సవం బాచరింప
నందుఁ బోయితి మీపోయినట్టియేఁడు"

శ్రీనాథునివీథినాటకములోనివని చెప్పెడి పద్యములన్నియు సింహాచలయాత్రకు పోయినప్పుడు చెప్పించాటువు లనవచ్చును. కొన్ని నీలాటిరేవుదగ్గర చెప్పినవి. వీటిలో స్త్రీవర్ణనగాక మరియేమున్నది? సింహాచలయాత్రలో స్త్రీలువచ్చు నదియే వర్ణనాంశములు లేకుండెనా? క్రీడాభిరామములో విషయబాహుళ్య మున్నది. హాస్యములో కొన్ని తావుల పిశాచలింగముగాని ప్రసన్నహాస్యము జ్ఞప్తికి వచ్చును.

క్రీడాభిరామముయొక్క అచ్చుప్రతి యిప్పుడు దొరకుట దుర్లభము. పటచేర కర్తృత్వమునిర్ణయమైయుంత వ్రాసితిని. ఒక్క స్థూలపరీక్ష చేసిన చాలును. క్రీడాభిరామములో 295 పద్యము లున్నవి. ఇవి చదివిన తరువాత శ్రీనాథునిగ్రంథములలో ఏకథాభాగమునందైనను వరుసగ 300 పద్యములు చదివిన క్రీడాభిరామకర్త శ్రీనాథుడో భిన్నుడో చదువరులే గ్రహింపగలుగుదురు.

రాజులును ధనవంతులును సామాన్యముగ గ్రంథకర్తలుగారని శాస్త్రిగారి నమ్మకము. వారి యాస్థానకవికృతులే వారిపేర నున్నవని యభిప్రాయము. ఈవిషయము బయలపెట్టుటకు ప్రత్యేకగ్రంథమే వ్రాయవలసి యున్నదని శాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు. ఇట్టినమ్మకమున కనుగుణ్యముగ వల్లభరాయడు "కవీంద్రకాంక్షిత శ్రీదశోపహారుడు" కావున విశేషధన మొసగి కవియశోలోభమునచే తత్కృతికర్తృత్వమును దనపై వేయించుకొన్నాఁడనఁదగును" అని శాస్త్రిగారొక కారణము నిచ్చిరి. ఇంతకంటె "నాకీగ్రంథము (క్రీడాభిరామము) నెడ నభిమానము మెండు... ఈగ్రంథము శ్రీనాథునికృతియై వెల్లడికాఁగలిగినందులకెంతయు సంతోషించుచున్నాఁడను" అను శాస్త్రిగారి మనోవృత్తి చాలవరకు వల్లభరాయకర్తృత్వమునకు భంగము గలిగించినదని నా నమ్మకము.

కందుకూరి వీరబసవరాజు గారు

సంకెలవోలె ముందడుగు సాఁగఁగనీదు నిజాభిజాత్య మే
వంకలు నచ్చునో పరులభావము నొచ్చునొయంచు నాల్కయున్
గొంకులువోవుఁ గొట్టుకొను గుండె లవజ్ఞ ఘటిల్లు భీతి నీ
సంకటమందు దైవ మర సచ్చిన ని న్నలయించు నర్థిరో!

ఉ. భారము లౌనయోమయపువ్రాతల నీతలవ్రాసె బ్రహ్మ ని
ష్కారణహార్దయై యినుపగజ్జెలతల్లి వసించుఁబైని సం
సారభరంబు నాపయి నసాధులు సేయునవజ్ఞ యింత బ
ర్వోర్చి యెట్టు లెత్తఁగలవోయి తలన్ బరుఁజేరి వేఁడుచోన్?

శా. ఆదిన్ సాధ్వృతిఁగన్న యాప్తుఁడును గార్యంబీవు చెప్పంగ నాఁ
గాదన్ సందులకై యెగాదిగఁ గనున్ గర్వించి పోరామియం
దౌదాసీన్యము వైమనస్యము నసూయన్ జూపు నానాఁటికిన్
నీదౌర్భాగ్యపుగాలిసోఁకి ఘనుఁడేనిన్ నీరసుండై విడున్.

చ. వెడవెడచూపు గుండెదడ పీడనితృష్ణ కరాకు నూఱికే
జడియుట జాడ్యమున్ బరవశత్వము మున్నగ రోగ చిహ్నముల్
బడసిన నీవు ధిక్కృతి యపథ్యముచే మఱిచచ్చినంత పా
డడరి చరింతు వెక్కసపుటాయువుచే నడపీన్గవై ధరన్.

చ. రాజసుఁడంచు జ్ఞానులు నిరాకృతిసేయఁగ, బంధులెల్లరున్
వాజయటంచు నవ్వ, ధనవంతులు పీడ యటంచుఁ దిట్ట, ని
స్తేజత నర్థిరో! మనసు సిగ్గును లొగ్గడిసేయఁగా ధనే
చ్ఛాజితబుద్ధివై వ్రతము సౌఖ్యముఁగూడఁ దొఱంగినావుగా.

చ. అడుగక పెట్ట దమ్మయునటందువె? యమ్మ నిరాకరించునే?
యెడపక యామె పెట్టులవమేనియుఁ దృప్తినిఁ గూర్పకుండునే?
పుడమిని దల్లివంటి జనముల్ మఱి గల్గిన నిత్యతృప్తి నీ
యెడఁదకు నున్న వేఁడు మెదియేనియుఁ దక్కినఁ దక్కు మర్థిరో!

ఉ. తప్పియు దారి పంజరముతల్పుఁ దెరల్చినఁ బోవు చిల్క య
ట్లెప్పుడు చేయివిప్పి దురదృష్టపురేఖను బైటఁ బెట్టితో
యప్పుడె పోయె గౌరవ మహంకృతి యేటికి? నీదుగొప్ప స
గుప్పిటనుండు విప్పకుము కోటిలభించిన దానినర్థిరో!

గీ. మూఁపుపైనోపరాని కాపురపుమోపు - కాలుసేతులు మోహశృంఖలలు గలిగి
భవజలధి భంగపడితివి, పగ్గెలేల; ఒరులచేయూఁత యర్థింపు మోయియర్థి!

ఉ. డాబు లివేల లౌకికకళాప్రవణుండను, గొప్పవారు నా
జేబులనుందురం చనటఁ జేతులు మోడ్పఁగ లేదొ; నాయనా,
బాబని వేఁడ లేదొ; తలవంచి సలాములుసేయ లేదొకో;
నీబవిసార లేదొ? యెటునీల్గిన నర్థివెసుమ్ము నీవిఁకన్.

మ. కులగోత్రంబుల సాటఁజూడు, మట నికుక్ష వశ్యమంత్రంబుగాఁ
గలవాఁ డొక్కనిమాట మూఁతగొను, సఖ్యప్రీతిగా వేషభా
షలమార్పుల్ పచరింపు, వచ్చెడియవజ్ఞన్ సైప నుద్యాపనం
బెలమిన్ జేయు మనోభిమానమున కర్థీ! వేఁడు పైసంగతిన్.

వ. ధనికులయందు నవ్వినయధర్మము, నర్థులయందుఁ దృప్తియున్
బొసుపడఁ జేయు నిర్వురకుఁ బొత్తుఘటింపఁడ యంతఁబోక నా
ధనికులపంచ నర్థులను దారిచి యీడ్పులఁ బెట్టి యర్థిచే
ననవినగానితిట్లఁ బడు నాముదిబ్రహ్మ కదేమి ముచ్చటో?   (సశేషము)

శ్రీనాథకవిరాజీయము

కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

(శ్రీనాథుఁడు శిష్యులతోఁ బ్రవేశించును.)

అన్నామాత్యుఁడు

సార్వభౌమా! రమ్మిమ్మిభద్రాసన మలంకరింపుము.

(సముచితాసనము జూపును.)

(శ్రీనాథుఁడు ఆసీనుఁ డగును.)

అన్నామాత్యుఁడు

శ్రీనాథకవినాథా! నీ విపు డెందుండి యిందు వచ్చితివి?

శ్రీనాథుఁడు

దేశాటనము చేయుచు శ్రీశైలంబునకుం బోయి యటనుండి యిటకు మహామాత్యుల దర్శింప నర్థినై వచ్చితిని.

అన్నామాత్యుఁడు

సంతోషము, సంతోషము.

"సీ. వినిపించినాఁడవు వేమభూపాలున
కఖిలపురాణవిద్యాగమములు
కల్పించినాఁడవు గాఢపాకం బైన
హర్షనైషధకావ్య మాంధ్రభాష
భాసించినాఁడవు బహుదేశబుధులతో
విద్యాపరీక్షణవేళలందు
వెదచల్లినాఁడవు విశదకీర్తిస్ఫూర్తి
కర్పూరములు దిశాంగణములందు
బాకనాఁటింటివాఁడవు బాంధవుఁడవు
కమలనాభునిమనుమఁడ వమలమతివి
నాకుఁ గృపసేయు మొకప్రబంధంబు నీవు
కలితగుణగణ్య! శ్రీనాథకవివరేణ్య."

"మ. అరవిందాక్షకృతప్రతిష్ఠుఁడగుద
క్షారామభీమేశ్వరే
శ్వరుమాహాత్మ్యముతోడఁ గూడి భువన
శ్లాఘాస్పదం బై యభం
గుర మై స్కాందపురాణసారమగు శ్రీ
గోదావరీఖండముం
బరిపాటిన్ రచియింపు మాంధ్రజగతీ
భాషాప్రపంచంబుగన్."

(అని కర్పూరతాంబూలంబు లొసంగును.)

(శ్రీనాథుఁడు ప్రతిగ్రహించి)

"సీ. ధారాసురత్రాణ ధాటీసమారంభ
గర్వపాథోరాశి కలశజులకు
సప్తమాదియరాజ ఘూర్జరాదియభూమిపాల
వందితశ్రీపాద వనరుహులకు
సింహాద్రిపర్యంత సీమాంధ్ర మేదినీ
మండలీపాలనాఖండలులకు
హరిదంతదంతిదంతావళీ లిఖ్యమా
నానేకజయశాసనాంకురులకు

వీరభద్రేశ వేమ పృథ్వీధవులకు
సనుఁగుమంత్రి! మహాప్రధానాగ్రగణ్య!
బెండపూఁడన్న! జగనొబ్బగండబిరుద!
సచివదేవేంద్ర! మత్కృతీశ్వరుఁడవగుము."

అన్నామాత్యుఁడు

నీవు నాపేర గ్రంథము రచించుచు నా యింటన యుండుము. మఱియు నీవీరభద్రారెడ్డికడ నా స్థానకవివై యుండ నేనభిలషించుచున్నవాఁడ. ఈరాజమహేంద్రవరమో,

"సీ. కమలాచలాగ్రమార్కండేయ శివశిర
శ్శశిచంద్రికా ధౌతసౌధ వీథి
గోదావరీ పుణ్యకూలంకషా జల
స్ఫారిత శ్రీరుద్ర పాదయుగళి
బలవదభ్యున్నత ప్రాకారపరివేశ
గండూషితాజాండ మండలంబు
గంధదంతావళగ్రైవేయ ఘంటికా
టంకారముఖర ఘంటాపథంబు
రాజబింబాననానూత్న రత్నవేటి
వీరరాహుత్తసుభట కంఠీరవాద్రి
వేమభూపాల రాజ్యాభివృద్ధికరము
సాంద్రవిభవంబు రాజమహేంద్రపురము."

శ్రీనాథుఁడు

హా హా; ఏమి నాపుణ్యము! ఈనాకృతీశ్వరుండు

"సీ. రాజమహేంద్రదుర్గమునఁ గావించె శ్రీ
వీరభద్రునకుఁ బ్రాకార రేఖ
నిలిపె మార్కండేయ నీలకంఠుని మ్రోల
రామేశుఁ దమతల్లి నామకముగ
సంగమేశ్వర దివ్యశంభులింగమునకుఁ
గల్పించెఁ గళ్యాణగర్భగృహము
దక్షవాటికయందుఁ దరుణేందుమౌళికి
మొదలివాకిట ధామమును రచించెఁ
బ్రాగ్దిశావప్రగోపుర ప్రాంగణమున
సప్తముని సింధుసోపానసరణి కెలనఁ
దీర్చె భవనంబు భీమయ దేవునగర
మంత్రిదేవయయన్నయామాత్యవరుఁడు."

ఇట్టి నీసన్నిధినుండుటకన్న భాగ్యం బొండు లేదు. మఱియు నీరాజమహేంద్ర వరపురంబు

"సీ. ఉండు నేవీట మార్కండేయమునినాథ
సజ్జలింగ మనంగశాసనుండు
ప్రవహించు నేవీటి పశ్చిమ ప్రాకార
మొరసి గంగమ్మ సాగరము కొమ్మ
యావిర్భవించినాఁ డేవీటికోటలో
బలభేది మదన గోపాలమూర్తి
పాలించు నేవీటి ప్రాగుదక్కోణంబు
నుమ ప్రోది శ్రీముల్లిగూరిశక్తి
ప్రబలధారాసురత్రాణ భద్రజాతి
కరఘటాసైన్య దుస్సాధకనక లోహ
గోపురద్వాఃకవాటప్రదీపిత మతి
సాంద్రవిభవంబు రాజమహేంద్రపురము."

ఇది దక్షిణకాశిక యనం బ్రసిద్ధిఁ జెందిన క్షేత్రంబు. ఇందలి వాసమును బురాకృత సుకృతపరిపాకంబు కాని సామాన్యముకాదు.

అన్నామాత్యుఁడు

కవితల్లజా! దేవపూజావసరం బగుచుండెఁ గావున మన మీకొలువు చాలించి యంతర్గృహంబునకుం బోవుదము రమ్ము (అనిలేచును).

[అందఱు లేచి నిష్క్రమింతురు.]

స్థలము—అన్నమంత్రి గృహము
[శ్రీనాథుఁడు వ్రాసికొనుచుండును.]

అన్నామాత్యుఁడు

(ప్రవేశించి) కవిసార్వభౌమా! రాజాస్థానము నుండి నాకు రా నాజ్ఞ వచ్చినది. ఇప్పు డావీర భద్రభూపాలుండు

"సీ. త్రైలోక్యవిజయాభిధం బైనసౌధంబు
చంద్రశాలాప్రదేశంబునందు
సచివసైన్యాధీశసామంతనృపవార
సీమంతినీజన శ్రేణి కొలువ
శాస్త్రమీమాంసయు సాహిత్యగోష్ఠియు
విద్వత్కవీంద్రులు విస్తరింపఁ
గర్పూరకస్తూరికాసంకుమదగంధ
సారసౌరభము దిక్పూరితముగ
నిజభుజావిక్రమంబున నిఖిలదిశలు
గెలిచి తను రాజ్యపీఠ మెక్కించినట్టి
యన్న వేమేశ్వరునియంక మాశ్రయించి
నిండుకొలువుండె గన్నులపండు వగుచు."

నేను బోయివచ్చెద; నీ విట గ్రంథరచన గావించుకొనుచుండుము.

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీనాథుఁడు

నా కిప్పరంబున రాజానుగ్రహంబు గలిగించు కొని యుండుట కిష్టమే కాని ఇచటిపండితం మన్యులు డుము వులు దీసిన నీకవిత్వ మేదియని నన్నాక్షేపించుచున్నారు.

"తే. బోధ మల్పంబు గర్వ మభ్యున్నతంబు
శాంతి నిప్పచ్చరంబు మచ్చరము ఘనము
కూపమండూకములఁబోలెఁ గొంచెమెఱిఁగి
పండితంమన్యు లైనవైతండికులకు."

వీరి నొకపాటివారిం జేసి వీరిమాటలకు నొట మిం జెందుట సాంప్రదాయము కాదు. కాని విచారించెదం గాక!

భటుఁడు

(ప్రవేశించి) హసాదు కవిసార్వభౌమ! రాజేం ద్రులయు నన్నామాత్యులయు నాజ్ఞ యైనది. రా నవధరింపుము.

శ్రీనాథుఁడు

(తనలో) అన్నామాత్యుఁడు మహారాజులతో నావృత్తాంత మంతయుం జెప్పియుండఁ బోలు. కావుననే నా కాజ్ఞ వచ్చినది. నే నిప్పుడ పోయి రాజదర్శనంబు గావించెదంగాక.

[భటునితో నిష్క్రమించును.]

స్థలము—వీరభద్రారెడ్డి సభాస్థలము
[మంత్రిసామంతాదులు పరివేష్టింప వేమభూపాలుఁడు తమ్మునితో సింహాసనాసీనుఁడై కనుపించును.]

శ్రీనాథుఁడు

(ప్రవేశించి)

"శా. కర్ణాటక్షితినాథ మౌక్తికసభా
గారాంతసంకల్పిత
స్వర్ణస్నాన జగత్ప్రసిద్ధకవిరా
ట్సంస్తుత్యచారిత్ర! దు
ర్ధర్ణోరాశిగభీర! ప్రాఙ్ముఖము
ఖ్యాహ్నపరాహ్ణార్చితా
పర్ణావల్లభ! రాజశేఖరమణీ!
పంటాన్వయగ్రామణీ!"

"శా. మార్కండేయమహేశ్వరుం డఖిలసా
మ్రాజ్యంబు పాలింపఁ గా

నర్కేందుల్ గలయంతకాలము తదీ
యాంఘ్రిద్వయీభక్తిసం
పర్కోదంచితభాగ్యసంపదల నా
త్మక్ష్మామండలీవల్లభుల్
కోర్కుల్ నిండఁగ సేవకత్వమునఁ గై
కొం డ్రయ్యు నైశ్వర్యముల్."

మఱియును

"సీ. చిన్నారిపొన్నారి చిఱుతకూఁకటినాఁడు
రచియించితి మరుత్తరాట్చరిత్ర
నూనూఁగుమీసాల నూత్నయౌవనమున
శాలివాహనసప్తశతి నొడివితి
సంతరించితి నిండుజవ్వనంబునయందు
హర్షనైషధకావ్య మాంధ్రభాషఁ
బ్రౌఢనిర్భరవయఃపరిపాకమునఁ గొని
యాడితి భీమనాయకునిమహిమ
ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవ్రాలకుండఁ
గాశికాఖండ మనుమహాగ్రంథ మేను
దెనుఁగుఁ జేసెదఁ గర్ణాట దేశకటక
పద్మవనహేళి శ్రీనాథభట్టసుకవి."

వేమభూపాలుఁడు

(శ్రీనాథుని విశ్రమింప నియోగించి)

"సీ. వచియింతు వేములవాడభీమనభంగి
నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు
భాషింతు నన్నయభట్టుమార్గంబున
నుభయవాక్ప్రౌఢి నొక్కొక్కమాటు
వాక్రుత్తు తిక్కయజ్వప్రకారము రసా
భ్యుచితబంధముగ నొక్కొక్కమాటు
పరిఢవింతు ప్రబంధపరమేశ్వరుని ఠేవ
సూక్తివైచిత్రి నొక్కొక్కమాటు
నైషధాది మహాప్రబంధములు పెక్కు
చెప్పినాఁడవు మాకు నాశ్రితుఁడ వనఘ,
యిపుడు చెప్పఁదొడంగిన యీప్రబంధ,
మంకితము సేయు వీరభద్రయ్యాపేర.

శా. ఈక్షోణిన్నినుఁ బోలు సత్కవులు
లేరీ నేటి కాలంబునన్
దాక్షారామ చళుక్యభీమవర గం
ధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయగంధసారఘుసృణ
ద్వైరాజ్యభారంబు న
ధ్యక్షించుం గవిసార్వభౌమ భవదీ
యప్రౌఢసాహిత్యముల్.

(అని కర్పూరతాంబూలజాంబూనదాంబ
రాభరణాదు లర్పించుచున్నాఁడు.)

శ్రీనాథుఁడు

(ప్రతిగ్రహించి)

"సీ. ఆంధ్రక్షమామండలాఖండలుం డైన
వేమభూపతికృపావీక్షణంబు
ఘోడేరాయాంకసద్గురురాజభీమేశ్వ
రస్వామి పదసమారాధనంబు
కమలాద్రి నిలయమార్కండేయ శివమౌళి
చంద్రాంశు నవసుధాసారధార
వేదాద్రినరసింహ విపులవక్షస్స్థలీ
కల్హారమాలికా గంధలహరి
కారణంబులు నుద్బోధకములు గాఁగ
సంభవించినసాహిత్యసౌష్ఠవమునఁ
వీరభద్రేశ్వరుఁ బ్రబంధవిభునిఁ జేసి
కాశికాఖండము దెనుంగు గా నొనర్తు."

వీరభద్రారెడ్డి

శ్రీనాథా! నిన్ను మామంత్రివర్యం డెంతయోనిం బెద్దచేసి చెప్పియున్నాఁడు. నీకవిత్వం

బనస్యసామాన్యంబు కాని నీ వీనడుమ సింగభూపాలు పేరోలగంబున వాని బూఁతు పొగడినట్లు పొగడియుంటి వని వింటి నిది నిశ్చయమా ?

అన్నామాత్యుఁడు

ప్రభువర్యా! కవివర్యులు దేశకాలపాత్రానుసారంబుగం బ్రవర్తించుచుండవలయుం గదా! కాకున్న వారికి జీవనాధారం బేది ?

వేమభూపాలుఁడు

అవు నది నిశ్చయమే. కావుననే శ్రీమహాభారతమున నత్రిగౌతమసంవాదములో నర్థి యగువాఁడు రాజుం బొగడుట తప్పు గాదని చెప్పియున్నది.

శ్రీనాథుఁడు

భూపాలాగ్రణీ! సింగభూపాలు నేఁ బొగడితినో తెగడితినో పద్యము చెప్పితిని.

వీరభద్రారెడ్డి

ఏదీ యాపద్యము ?

శ్రీనాథుఁడు

“క. సర్వజ్ఞనామధేయము
శర్వునకే, రావుసింగజనపాలునకే
యుర్విం జెల్లును; దక్కొరు సర్వజ్ఞుం
డనుట కుక్క సామజ మనుటే.”

ఇందలి యర్థాంతరము విద్వత్ప్రభువులకు విశదంబు గాక పోదు.

వీరభద్రారెడ్డి

నీవు మిక్కిలిసమర్థుఁడవు. తిమ్మిని బ్రహ్మిని బ్రహ్మిని దిమ్మినిఁ జేయఁ గలవు. ఉండనిమ్ము. “కాశీఖండ మయఃపిండం నైషధం విద్వదౌషధమ్” అని కదా పెద్దలు చెప్పుదురు. ఇందు విద్వదౌషధము చక్కఁగ సేవించితివి. అయఃపిండము నెట్లు సేవించెదవో చూచి యానందింతుము గాక!

శ్రీనాథుఁడు

నా నేర్చినకొలంది విద్వత్ప్రభువుల విపులానుగ్రహంబున నయఃపిండ మమృతపిండముగాఁ జేసి సేవింపఁ గల నని విన్నవించుచున్నవాఁడ.

వీరభద్రారెడ్డి

నీభీమేశ్వరపురాణము మా మంత్రివర్యున కంకితము గావించి సఫలీకరించితివి. అం దాతని నెట్లు వర్ణించితివో వినఁ గుతూహలం బగుచున్న యది.

వేమభూపతి

అమాత్యు నభివర్ణించిన రాజు నభివర్ణించుటయే కదా!

శ్రీనాథుఁడు

అవధరింపుఁడు:

“సీ. ధారాసురత్రాణ ధాటీ సమారంభ
గర్వపాథోరాశి కలశజులకు
సప్తమాడియరాజ ఝూడి యక్ష్మాపాల
వందితశ్రీపాద వనరుహులకు
సింహాద్రిపర్యంత సీమాంధ్ర మేదినీ
మండలీపాలనాఖండలులకు
హరిదంతదంతి దంతావళ లిఖ్యమా
నానేకజయశాసనాక్షరులకు
వీరభద్రేశ వేమపృథ్వీధవులకు
ననుఁగుమంత్రి మహాప్రధానాగ్రగణ్యు
బెండపూఁడన్న జగనొబ్బగండ బిరుద
సచివదేవేంద్రుఁ గృతి నధీశ్వరునిఁ జేసి.”

అన్నామాత్యుఁడు

మేలుమేలు శ్రీనాథా! నాదికృతి యన్న పేరు గాని యిదియును మా ప్రభువర్యులదే యని సంతసించు చున్నవాఁడం జుమీ! మఱియు నిందు నావంశముకన్న మున్న ప్రభువంశ వర్ణనము చేయుటయు నాకెంతయు సంతసము.

వేమభూపాలుఁడు

కవిరాజా! నీకవిత్వం బుత్తమోత్తమము. నీవు కవిసార్వభౌముఁడవే. నీవింక సకుటుంబంబుగ మాపురంబున నుండి గ్రంథరచన గావించుచు మాయాస్థాన కవివై మా కానందం బాపాదించుచుండుము.

శ్రీనాథుఁడు

(సంతసించుచు లేచి వేమభూపతి దిక్కు మొగంబై)

"సీ. వివిధవిద్యోద్దండ విద్వత్కుముదకాండ
హారిణాంక! రూపనారాయణాంక!
నిత్యోగ్రకరవాల నిర్జితారిన్నృపాల
సప్తాంగ! రాజవేశ్యాభుజంగ!
సకలమహీరాజ్య సంరక్షణోద్యోజ్య
కులశీల, గుజ్జరిదళ విఫాల!
భూమాజనస్వాంత పరితోషణ లతాంత
కోదండ! రాయచేకోలు గండ!
జయవిజయజన్య కాంభోజహయసమాజ
ఖురవిపాటన సంభూత కుతలరేణు
పటల నిబిడఘనధ్వాన్త భరితభువన
విజయరఘురామ! అల్లాడ విభునివేమ!"

(వీరభద్రారెడ్డి దిక్కుమొగంబై)

"సీ. జయ! రాజవేశ్యాభుజంగాక! నిశ్శంక!
యభ్యుదయంబు రాజాధిరాజ!
మండనం బానతమండలీ కరగండ!
సంకల్పసంసిద్ధి సమర విజయ!
బ్రహ్మయు నరిరాయ బసువశంకరముద్ర
వర్ధిల్లు గాయగోవాళబిరుద!
మహిమించురిపుచెంచుమలచూఱకారాంక
స్వస్తి కర్పూర వసంతరాయ!
ఆంధ్ర(కర్ణాటశక)సింధు యవనచేది
వీరలక్ష్మీస్వయంవర వీక్షణాఢ్య!
ధరణి పాలింపు మాచంద్రతారకముగ
విక్రమోన్నిద్ర! అల్లయవీరభద్ర!"

వేమభూపాలుఁడు

(మంత్రిదిక్కు మొగంబై) అమాత్యవరా! కవిరాజసందర్శనోత్సవసందర్భమునం జేసి కాలాతిక్రమణంబు గాన కున్నవారము. ఇప్పటికే చాల ప్రొద్దుపోయినది. ఈనాఁటి కీకొలువు చాలింతము. అని తమ్మునితో లేచును.)

[అందఱు లేచి నిష్క్రమింతురు.]

అంకాంతము

స్థలము-అమ్మవారిగుడివీథి

(తెరలో మేళములు, తాళములు, తప్పెట్లు, డప్పులు, లోనగువానిశబ్దము.)

(పాములవాండ్రు పాములపెట్టెలతోఁ బ్రవేశము.)

పాములవాఁడు

(నాగస్వర మూఁదుచుఁ బాము నాడించుచు లేచి దానిచుట్టు నాడుచుం దిరుగును.)

పాట

౧. నాగన్నా దేముఁడా! నాపాలిభీముఁడా!
పాలు బోతూనీకూపడగెత్తి యాడరా.

౨. కొండాపుట్టలలోను, కోడేతాచులలోను,
గొప్పాగా దిరిగేటి సప్పాలారాయుడా.
3. పొట్టా నిండా గాలీ, గొట్టీముద్దూపెట్టూ
కొండూనాయందూనా కోపము సేయకు.
౪ కలవోరూ నిను సూసి, తల కోడబ్బూవేసి
తల లూసేలాగూనాతలమెత్తియూడరా.

రెండవ పాములవాఁడు

ఓ రెంకుబావా! నీపాట కేంగాని, నీవు మోళీ కడతావంట వోమూ టీడ గట్టి నీసిత్తరయిసి త్తరా లన్నీ యీపజ సూసేలాగు సెయ్యిరా సూదారి.

పాములవాఁడు

ఔనోరి బావా! నాసిత్తరా లన్నీ సూపిస్తా సూడు. (నాగస్వర మూఁది) మో! హో! యచ్చిణీ! మహాంకాళీ! సత్తీ! రా! రా! (అనిఆకాశములఁ జూచుచు గుప్పిళ్లతో రూపాయలు లోనగునవి చల్లును).

రెండవవాఁడు

(అవి యన్నియు నేరి చేతఁ బట్టుకొని) యెంత సిత్రం, హెంతసిత్రం! నీకెన్ని దెలు తెలుసునా!!

పాములవాఁడు

నేను మోళీకట్టి బర్లు గీస్తా. గీత దాటి వొచ్చి నోడికి నూటికి నూరు పందె మేస్తా; సూడు నాపెగిని; సూడు నామగిమ.

(అంతలో నొకతురకవస్తాదు ప్రవేశము.)

తురకవస్తాదు

(మల్ల చఱచి యెదుటికి వచ్చి) ఏమిటివోయ్! పాములవాడా! నీకే మోళీ తెల్సునూ సెప్తావు. నీగీతా దాటేవాడూ లేడూ వోయ్! నేనూ హల్లాకామేహర్బానీసే సనంల్లో దాటీ పోతాను వోయ్! (అని గద్దించును.)

పాములవాఁడు

సాయేబిమ్యా! ఇది ఫుల్లావు కాదోసి. ఎల్లెల్లు. నీలాటివోళ్లను లాచ్చా డబ్బై పదకొండు వేలని సూశాను.మామావోళ్లు సేతగాక మోయేరు. ఎల్లు. ఎల్లకుంటే నాను గీసినగీత దాటూ సూదారి.

తురకవస్తాదు

వో! సనంకే దాటీ పోతాం. గీతా కాదూ. సీతలా దాటీకే పోతాం వోయ్!

పాములవాఁడు

సర్లే! కానీ సాయెబూ! (నాగస్వర మూఁదుచు నేలపైఁ గొన్ని గీతలు గీచి బూడిది మంత్రించి యక్షతలు చల్లి ఒకచో రూపాయలుపెట్టి) వస్తాదూ! యీగీతల్దాటొచ్చి యీరూపాయలు ముచ్చుకో సూదారి.

(తురకవస్తాదు మల్ల చఱచి వెనుకకపఱచి వచ్చి మొదటి గీతమీఁద పడి నెత్తురు గ్రక్కుకొనును.)

(అందఱు కరతాళధ్వనులు చేయుదురు.)

(తురకవస్తాదు సిగ్గుపడిలేచి పోవును.)

[తెర పడును.]

(అపటిసంబున నొకచో లాటరు గుండు త్రిప్పుచుందురు; ఒకచో జూదమాడుచుందురు; ఒకచో గొందఱు త్రాఁగి పోర్లాడుచుందురు; ఒకచోఁ జిత్రవస్తుప్రదర్శనము జరుగుచుండును; ఒకచోఁ గఱ్ఱలతో సాము చేయుచుందురు; ఒకచో జక్కు

లవాండ్రు అమ్మవారు పెట్టెలతోఁ బ్రవేశించి యొడిసెలతోఁ గొట్టుకొనుచుందురు; ఒకచోఁ గోడి పందెములు జరుగుచుండును. మఱియు ననేకవిధములు. అంత మాఱువేషములతో వీరభద్రారెడ్డియు, శ్రీనాథుఁడును, గొందఱు భటులును బ్రవేశింతురు.)

వీరభద్రారెడ్డి

శ్రీనాథకవిసార్వభౌమా! మన మీయమ్మవారి యుత్సవసందర్భమున నూరెల్లఁ జుట్టిరా వలయును జుమీ!

శ్రీనాథుఁడు

దేవరయాజ్ఞ.

వీరభద్రారెడ్డి

శ్రీనాథా! ఈకోళ్ల కెంతశౌర్య మున్నదో చూడుము. మే నెల్ల రక్తప్రవాహంబున సిక్తమయినను విడువక పోరుచునే యున్నవి. వీని నించుక వర్ణింపుము.

శ్రీనాథుఁడు

ఉ. ఊఁదిన యంతమాత్రమున
నుక్కున ముక్కు బిగించి కాళ్లతో
మీఁదుగఁ దన్ని కొంగపయి
మిక్కిలి క్రౌర్యము సూపి పోరెడున్
గాదన మాన దీనెమలి
కన్నుల నిప్పుక లుప్పతిల్లు నేఁ
డాదిపులుంగు తేఁ డమృత
మందినయప్పటిచంద మందెడున్.

వీరభద్రారెడ్డి

విద్యాసనాథా! ఈగొఱ్ఱెపోతు లెట్లు పోరుచున్నవో చూడుము. వీనిశౌర్య మవార్యము సుమీ!

శ్రీనాథుఁడు

(దృష్టి సారించి చూచి) హాహాహా! పొట్టేళ్లు—

చ. కలిసియు వెన్క వెన్కగను
గాళుల మెట్టుచు నింత వోయి వెన్
జవమున మోఱ లెత్తుకొని
సాఁగి నిమేషములోన రెండునుం
దప్పులఁగ ముందు వచ్చి కడు
దర్పము పేర్పడ నిల్చి టాకుఁ బె
ల్లవియ శిరంబు లొప్పఁగ మ
హారవ మద్దులు ప్రేలుపోలికన్.

వీరభద్రారెడ్డి

శ్రీనాథా! మన మీప్రజాసమ్మర్దమున నింక నుండఁ జాలము. కొంచెము తొలఁగి యుందము రమ్ము. (కొంచెము నడచి) అదిగో త్రాఁగుఁబోతు లెట్లు కొట్టుమిట్టాడుచున్నారో చూడుము.

శ్రీనాథుఁడు

(చూచి)

మ. కనుల న్నిప్పుక లుప్పతిల్ల సకలాం
గంబుల్ వడంకన్ వడిం
జనఁ గాళ్లాడక తొట్రుపా టొదవ వా
చాశక్తి హెచ్చిల్లఁ గుం
భినిపై వ్రాలుచు సోలుచుం దనకు మున్
వేఁ డున్న లేకున్న న
మ్మను నక్కుం గుదెగ్రుచ్చి తిట్టు నతఁ డా
హాలాప్రభావంబునన్.

వీరభద్రారెడ్డి

శృంగారశేఖరా! అటు చూడుము. పూఁబోఁడులు పోడిమిగ నలంకరించుకొని జాతర్కు

జూచుతలంపునం గాఁబోలు వచ్చుచున్నారు, చూడుము; వారిశృంగార మించుకయభివర్ణింపుము.

శ్రీనాథుఁడు

(ఒక్కొకదాని నిరూపించి రాజునకుం జూపుచు)

"సీ. బొమవింటఁదొడిగినపూవింటిదొరమల్కి
పోల్కిఁ గస్తురిసోఁగ బొట్టు పెట్టి
చకచక లీనుతారకల రేకలువోలెఁ
గొలుకులు వెడలఁ గజ్జలము దీర్చి
పొదుపుగుబ్బలిమీఁదఁ బొడమునీ రెండనా
రంగు చెందురు కావిరైకఁ దొడిగి
పెఱుఁదుపొక్కిలియును మెరకపల్లముగప్పఁ
బలపెల్లువవంటి చేలఁ గట్టి
అంచకొదమల బెదరించునట్టిపోల్కి
నందెచప్పుళ్లు గల్లుగల్లనుచు మెఱయ
నడుము జవజవలాడఁ గీల్జడ ఘటించి
వచ్చు నంకమ్మ సేవ కీమచ్చకంటి."

వీరభద్రారెడ్డి

ఈసుందరి నీయాశీర్వాదమునకుఁ బాత్రురాలు సుమా!

శ్రీనాథుఁడు

సందేహమా? ధరాపురందరా!

"సీ. చక్కనినీముఖచంద్రబింబమునకుఁ
గళ్యాణ మస్తు బంగారుబొమ్మ,
నిద్దంపునీచెక్కుటద్దంపు రేకకు
నైశ్వర్య మస్తు నెయ్యంపుదీవి,
మీఁటినఁ బగులునీమెఱుఁగుఁ బాలిండ్లకు
సౌభాగ్య మస్తు భద్రేభయాన,
నలపులు గులుకునీవాలుఁగన్నులకు న
త్యధికభోగోస్తు పద్మాయతాక్షి,
మధురిమము లొల్కునీముద్దుమాటలకును
వైభవోన్నతి రస్తు లావణ్యసీమ,
వన్నెచిన్నెలు గల్గునీమన్ననలకు
శాశ్వతస్థితి రస్తు యోషాలలామ!"

వీరభద్రారెడ్డి

(ఒకయింతిం జూచి) కవిరాజా! ఈరాజాసన యేకులస్థురాలో పరికింపుము.

శ్రీనాథుఁడు

"ఉ. వాలుగుకన్నుఁదోయి జిగి
వట్టునిగుబ్బలు కాఱుచీఁకటిం
జాలహసించుకొప్పు జిగి
పారదము న్నగుమోముగల్గు నీ
బాలికఁ గూలి కమ్మకొన
బట్టలు నేసెడువాని కిచ్చె హా!
సాలెత గాదురా కుసుమ
సాయకుపట్టపుదంతి యింతి యోఁ."

వీరభద్రారెడ్డి

ఈసౌందర్యవతి చాకెతవోలె నున్నది చూడుము. ఔను. ఇది చాకెతయే.

శ్రీనాథుఁడు

"ఉ. శ్రీకరభూషణంబులును
సిబ్బెపుగుబ్బలు ముద్దుఁజెక్కులున్
గోకిలవంటిపల్కులును
గొల్చినఁ జేఱలఁ గేరుకన్నులున్
బ్రాకటదేహకాంతియును
బంగరుబొమ్మకు హెచ్చువచ్చు నీ
చాకలివాని జవ్వనికి
సాటిగ రారిఁక బోటు లెవ్వరున్."

(నశేషము)

గంగమ్మ - అహింస

పిశుపాటి నారాయణశాస్త్రి గారు

అఖిలేశుఁడైన శ్రీహరి దివ్యపా
దారవిందంబునం దుద్భవించినావు
హాపభాపాదుల సంహరింపఁగాఁ జేసి
ముక్కంటితలమీఁది కెక్కినావు
స్నానపానముల ముజ్జగములఁ బోషింప
నంచితంబుగఁ బ్రవహించినావు
పావనద్వాదశనదులలోన
నగ్రగణ్యప్రథ నందినావు
వారువీరన కపుడిల్ల వారలకును-దర్శనంబిచ్చి రక్షింతు తంఁపుత్రోడ
మింతవింతగ నూరూర వెలసినావు కనికరపుఁబాలవల్లి! గంగమ్మ తల్లి!

సీ. నడురేయి గడగడ వడఁకుచు మొలలోఁతు చన్నీట స్నానంబు సలుపునపుడు
ఊపిరాడకయుండ నొగి గుగ్గిలపుఁబొగ కనుల ముక్కుల నోటఁ గ్రమ్మునపుడు
నెండ వేఁడికి పీఁపు మండిన నేమైన నోర్చి దుమ్మునఁ బడియుండునపుడు
ఘల్లుఘల్లునఁ బంచజోళ్లను డోళ్లఁ గొమ్ములు జమిలికలు రేఁగి మ్రోఁగునపుడు
గీ. భయము జెందక విసుకటపాటు లేక-బత్తివీడక నిస్పృహా పాలుగాక
స్త్రీలు సైతము నీ సేవ సేయుచుండ్రి-రౌర, నీదు ప్రభావ మత్యద్భుతంబు.
గాదె! శ్రితకల్పవల్లి! గంగమ్మతల్లి!

ఉ. అంబ! జగంబునం బరగు నందఱు నీదగుబిడ్డలే కదా!
వెంబరవిత్తులై యొదవు వెక్కసపాటున నాలుబిడ్డలన్
డంబుగఁగూడి సౌఖ్యముపడన్ మహి గొఱ్ఱెలఁబెన్పొటేళ్ల నీ
కుం బలివెట్టు క్రూరులను గోపముసేయకయుంట ధర్మవే?

మా లి క ౧

ఉ. ఆయతభంగిఁ దాను దనయాత్మజులున్ దనభార్యయున్ సుఖో
పాయముగా మెలంగుటకుఁ బాతరలాడుచు మూఢచిత్తుఁడై,
న్యాయముదప్పి నోరెఱుఁగ నట్టియమాయిక జంతుసంతతిన్
గూ యిడఁ దెచ్చి నీయెదుట గొంతులుగోయఁ గరాసిధారచే,
మాయురె! యూరకొంటఘనమా? దయమాలిన దానవైతె? హిం
సాయుతులం బ్రసన్నమతి సాఁకఁ దలంచితె? యట్టులైనచో
నీ యశ మింకఁబై నిలువనేర్చునె? మాంసముఁగోరు దేవతల్,
రోయక కొల్తురే బుధజనుల్? తసబిడ్డలఁ దిన్నతల్లి ము
న్నేయుగమందునైన నుదయింపఁగ వింటిమె? యెట్టిజంతునేన్,
హాయినిగాక యాపదల నందఁ దలంచునె? కన్నబిడ్డలం,
గోయఁగరాదె జంతువులఁ గోసెడిస్వార్థపరాయణుల్?
భవన్మాయ నెఱుంగ మాకుఁ దరమా? జగదంబరో! యిందునేమియున్
జేయక చూచుచుంటఁ బరిశీలనచేసినఁ దోఁచు "నీపశు,
ప్రాయులు ప్రాగ్భవాత్తపటుపాతకదూషితులౌట నీక్రియం
జేయఁదొడంగి" రంచు; సరి చేసినఁజేయుదు, రంతభ్రష్టులై
పోయెద రుగ్రనారకపు భూమి వసింపఁగ; వీరిసంగతిం
బాయుము, డాయ రానియకు; పావనమున్ మహిమాన్వితంబునౌ,
నీయిలు నిస్సిరో, మెదడు నెత్తురు మాంసముతో నసహ్యముం
జేయఁగనేల? నావినుతిచేకొని హింసకుఁ జోటులేని కుం
కాయలు మున్నుగాఁ గలుగు కానుకలఁ బ్రీతివహించి, భక్తులన్
శ్రీయుతులం జిరాయువులఁ జేయుము గంగమతల్లి! మ్రొక్కెదన్.

మాలిక ౨

ప్రాణముకన్న మిన్నయగు వస్తువు ముజ్జగమందు నెందునుం
గానఁగరాదు జీవులకుఁ; గావునఁ దత్పరిరక్షణంబె సూ
దానములందు శ్రేష్ఠమగుదానము; దానిని సేయువాఁడె పో;
జ్ఞానియు నుత్తమోత్తముఁడు సార్థకజన్ముఁడు పుణ్యమూర్తి వి
ద్యానిధి సత్కృపావనధి; తల్లిరో! పావనభారతావనిన్
మానవుఁడై జనించి యభిమానము, జ్ఞానము వీటిఁబుచ్చి, యా
త్మానుభవ ప్రమోదమున కావలయై, వెలియై ప్రతిష్ఠకున్,
దానెటు లట్టులాపదల దైన్యము, మేలుననుబ్బు, గన్న సం
తానమునందుఁ బ్రేమయు, సదా మనియుండెడి కోర్కిఁగల్గి, యి
చ్ఛానుగతిం జరించు పశుసంతతి నెంతయుఁ బట్టితెచ్చి, ధా
రానిశితాసిపాతముల రాయిడి కోర్వక కూయిపెట్టినన్
మానక, హింససేయు దయమాలి యెవం డతఁడెంత పండితుం
డైనను నెట్టి ధర్మపరుఁడైనను గవ్వకుసాటిగాఁడు; పై
వాని మొగంబు గన్గొనినవారికిఁ బాపము రాకతీర; దా
సూనరు ఘోరపుంబనికిఁ జొప్పడ వెయ్యేడఁ దగ్గనిష్కృతుల్;
మానిని! నీవు తన్మతము మార్పఁగఁ జాలినదానవంచు నా
మానసమందుఁదోఁచెను; గుమారులయల్లరిమాన్పఁ దల్లిచే
నైనటు గాదిఁ కేరికి; సమస్త జగజ్జననీ! భవాని! యీ
దీనుని ప్రార్థనంబు విని తెప్పున హంతృహృదబ్జవాసివై
మానఁగఁజేయు మీపనికిమాలిన కార్యమహింసకెల్లెడన్
స్థానమొసంగుచుం బరమశాంతిని వర్ధిలఁజేయు మీపయిన్."

శ్రీ కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

ఆఱవ యంకురము

మాయూర బడియున్నదిగాని చిన్నది. ఇరువది మంది పిల్లలకంటె నెక్కుడున్నఁజాలదు. బాలురు, బాలికలును గలసి యిరువదికి లోపుగానే యుండువారు. ఉన్నవారిలో సగము కోమటిబిడ్డలు. తక్కినవారికిఁ బొలముపాళే- చదువక్కఱలేదు. బ్రాహ్మణులపిల్లలు కొందఱు; వారికేమిచదువు? అయిదుబళులు, గుణింతము. పేరులు నేర్పుటయే యాబడియొక్క పరమోద్దేశము. మొదటినుండియు నంతకంటెఁ జదువేలేదనియు, నంతవఱకువచ్చినఁ జాలుననియుఁ దలంచువారేకాని విద్య యిట్టిదని యెఱిఁగినవారే చాలమంది లేరు. అప్పుపత్రముల మీఁద సాక్షివ్రాళ్లు చేయుటకేకదా మనయూరిలోఁ జదు వనువారే కాని యప్పుపత్రము వ్రాయుట యెట్లని యెవ్వరుఁ దలంపరు. మొట్టమొదటనే గుంటలుచెక్కి, యే మామిడిచెట్టుక్రిందనో కమ్మవారు, కాఁపులుఁ గొందఱు పెద్దమనుష్యు లిందుకొఱకనియే, "వానసాముల బుల్లెయ్యసాక్షివ్రాలు," అనునదియే కొన్నిమాసము లభ్యసించువారు. శ్రద్ధపట్టి యీరీతిగాఁ దమతమపేరులు వ్రాయుట నేర్చికొని గ్రామములో నన్నివ్యవహారములలోఁ దామే సంబంధము కలిగించుకొనుచుఁ దమ సాక్షివ్రాలు చదువును వినియోగించుచుందురు. ఆగొడవ మన కేలగాని, వారు సమయమువచ్చినపుడు, తామే యొక్కరి కవసరపత్రము వ్రాసియీయవలసివచ్చినపుడు, చేవ్రాలు చేయుటలో- సాక్షిపదమువిడిచి వ్రాలుచేయుట చేతఁగాక కష్టపడినవారిని నేనెఱుఁగుదును. "దుగ్గుదుర్తి యేడుకొండలు సాక్షివ్రాలు" అని తనపత్రముమీఁద వ్రాసి, చివరకు నేను సాక్షి నేకాని-మఱియొక్కటిగాదని తప్పించుకొని సొమ్మెగవేసినవాని నెఱుఁగుదును. ఆప్రసంగము విడిచినైతము. మానాయన మాకక్షరాభ్యాసముతో పాటు, దానికిఁ గొంతముందో వెనుకోగాని, హితోపదేశము, నీతిశాస్త్రమును చిన్నపుస్తకమును నల్లెవేయించినాఁడు. మాయమ్మ చదువుట వ్రాయుట నేర్పినది. మాయింటి విద్యార్థులు మాచేత వరుసడిపెట్టి వ్రాయించువారు. ఒక్కసంగతి - మనలో నాదినుండియు వ్రాఁత శుభ్రముగా నుండుటకై శ్రమపడినట్లు బాలుర కభ్యాసము చేయించినట్లు దృష్టాంతములున్నను ఒక్కరికిని, ముఖ్యముగా బ్రాహ్మణులలోఁ బలువురకుఁ గొక్కిరిబిక్కిరి యక్షరములే కాని మంచివ్రాఁత చేతఁగాకపోవుట చిత్రము.

క. "యరలవమదనస" యనుచుం
బరువడి నీయక్షరములు భయనయతతులన్
నిరతమును వ్రాయ నేర్చిన
వరకరుణా వానివ్రాలు వ్రట్టువలమరున్.——అని, పై

యెనిమిది యక్షరములు గుండ్రడఁడనమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవి

కాఁబోలును—వీనిని సరిగా వ్రాయుట నేర్చికొనిన మిగిలినయక్షరములు నాయభ్యాసము బలముననే చక్కఁగా వ్రాయఁగలుగుదురని యేర్పఱచినారు. తరువాతఁ దలకట్లొక్కరీతిగా వ్రాయ నలవాటుచేసికొనుటకై,

క. పరమదయాకర శుభకర
నరవరనుత గరుడగమన నగధరపరమా
పురహరభవహరమాధవ
ధరధరనుత ధవళనయన దశరథ తనయా!

అనునీపద్యమును మేలుబంతి పెట్టించి వ్రాయించువారు. ఈపరువడియే యొరవడియని పిలువఁబడుచున్నది.—అఱవపదమేమోయని యొక్కరుశంకించిరి. సరివడివు, అనునఱవపదమున్నదఁట. మేలుబంతిలో "మేల్" మీఁదనుండునదియఁట—అనుకొనవచ్చును. ధ్వనిరూపముగా నున్నదాని నక్షరరూపమునఁ జూపుట కఱవములో "వరివడు" వందురఁట. మనకీయక్షరతత్త్వచర్చయేల—తలకట్లొప్పిదముగాఁ గుదిరినపిమ్మట,

క. గిరిదిరిగి విఱిగి నిలిచిరి
గిరికిటికింబిండిదినిరి...ఛీతి
ల్లిరిచింతిల్లిరి.........
......మినికిమినికితిట్టిరిఛీతిక్.

ఇట్లు సర్వాక్షరములు గుడులతోనున్నవి వ్రాయించువారు. అనంతరము—"గురులును మునులును బ్రాహ్మలును;" నిట్లుగా నైత్వములు నొత్వములు, క్రారపదములు, నొక్కటియేమి—నేర్పువారు. ఇప్పుడుగాని యప్పుడుగాని యీపద్ధతిననుసరించి ఫలమనుభవించినవారు స్వల్పసంఖ్యాకులనియే తోఁచుచున్నది. మానాయనగారి శిష్యులు మాకుమాత్ర మీపద్ధతిమీఁదనే నేర్పిరి.

మాయమ్మ కవీశ్వరులయింటఁ బుట్టినదేకాని తిన్నఁగా నొక్కటియు రాదు. అన్నింటిలో నున్నదాననని మాకొక్కింత యొక్కింత డొక్కశుద్ధి చేయించినది. మేనమామపోలిక మాయొద్ద నొకించుకయు లేదు. కుమారీశతకము చదివించి యర్థముచెప్పినది. అదియే మాకుఁ బుట్టకీటుదిట్టము. సీతాచరిత్రము, సావిత్రికథ, సత్యాద్రౌపదీసంవాదము, అనసూయారుంధతులు, మొదలుగాఁగల కథలలోని విషయములు నేర్పినది. మామయ్యతాతయో, మామయ్యతండ్రియో వ్రాసినది యొకతాటియాకులపుస్తకము; సుమారు మున్నూఱుపద్యములున్నవి; దానిలోఁ గూఁతులు నత్తవారింటికిఁ బంపునపుడు బహుగ్రంథములలోఁ జెప్పియున్నబోధలు నీతులు నేర్చివ్రాసినారు. అందుఁ గొన్నికొన్ని చదివినదానను. వల్లెవేసిన హితోపదేశములోని మిత్రలాభమున కర్థము మాయింటివిద్యార్థులు చెప్పిరి. మిత్రభేదము నేర్చికొనుటకు నాకవకాశము లేకపోయినది. ఆపదునాల్గేఁడులలో నాల్గుసంవత్సరములే నావిద్యాభ్యాస మనవచ్చును. నేర్చినది చాలును. ఇదియంతయు నాచరణలోనికిఁ దెచ్చుకొనినఁజాలదా! అదియే బ్రహ్మాండము. మనకేమిపని? వంట, పెట్టు, అతిథియభ్యాగతి తర్పణము, బీద సాధు, బంధువు, స్నేహితుఁడు, సేవకులు, సంతానము, వీరివిషయమై సరిగాఁ దెలిసికొని నడవడికలు మఱవక నడచుచున్న నంతకంటె నేమికావలయును? తక్కిన రాజు, మంత్రి, తగవు, తీర్పులు, న్యాయస్థానములు, రచ్చలు రవ్వలు మనకేల? చదివినదానికర్థము రాకున్న వ్యర్థము. ఆసీత, సావిత్రి, ద్రౌపది, దమయంతి— వీరుపడినపాటులు, భర్తలతో నడవులుదిరుగుట, వారియందలినాథులప్రేమ, యిదినేర్చిన వేయి నీతిశాస్త్రములపెట్టు. మేముచదువుకొన్నంతలోనే లచ్చియొక్కనాఁడు మాయమ్మతో కొంగనుబడఁగొట్టిన బ్రాహ్మణుఁడు, ఆయిల్లాలియొద్ద నోరుమెదుపలేక పోయినాఁడేమియని ప్రశ్నించి యందఱను నవ్వించినది. "అమ్మా, తపశ్శాలికి, బ్రాహ్మణునకుఁ గోపముండరాదు. కోపమెవ్వరికినిగూడదు. అందులోఁ దపస్సుచేసి యాఁటితేఱినవానికి, బ్రాహ్మణునకుఁ గోపమున్న వానితపస్సెందుకు? ఆయిల్లాలికిఁ బతిభక్తియే పెద్దతపస్సువంటిది. అట్టిపతిభక్తియున్నందు కాబ్రాహ్మణునికివలెఁ గోపమేయున్నయెడల వారిద్దఱకు భేదమేమి? చెప్పవచ్చినదే మనఁగాఁ బతివ్రతకుఁ బ్రపంచములోని యందఱును లొక్కయన్నమాట. చూచితివిగదా – ఆకాలముగాదులేయిది, సూర్యుఁ డుదయింపకుండఁజేసినదఁట— దివారాత్రము లెఱింగించు సత్యాధారుఁడైన సూర్యునే భయపెట్టినదనిన—ఏమన్నమాట! మనదంతయు నూకొట్టుకాలమే కాని క్రియనడుపదు. వారట్లుచేసిరి, వీరిట్లుచేసిరనిన నోహో

యనుటయేకాని మనచేత నేమియుఁగాదు. మనమతము లోని వారేకాదు, సకలమతములలోనివారు నిట్లేయు న్నారు. ఈకాలమే యట్టిదుర్బలకాలము. పెద్దలుచెప్పు మాటలువిని నడువవలసినదేకాని-యట్టిమహత్త్వము మన యొద్దఁ జచ్చిపోయినది." అనిలచ్చుప్రశ్నకుగా నొక్క యుపన్యాసమొనర్చినది. ఇట్లే యేదో వెట్టిప్రశ్నకు మా యమ్మ పెద్దగాథ చెప్పుచుండునది. అవి యిపుడెందు కనుకొంటిమిగదా!

సాధారణముగా నర్థము తెలియని పెద్దపెద్దమా టలు మేముపయోగించువారముగాము. ఉచ్చరించినమా టలకర్థము తెలిసికొనువారము. ఒక్కనాఁడంతర్వేదినుండి సప్తసాగరయాత్రచేసి తిరిగివచ్చు నెవ్వరో కొందఱు కుం కుమను పొట్లముకట్టి తెచ్చి మాయమ్మకిచ్చిరి. పొట్లము విప్పి భరిణెలోఁబోసికొని కాగితముపాఱవైచినది. తీసిదా నిలో నేమున్నదోయని దానిని జదువ మొదలుపెట్టితిని.

"క. కెంపారరిశిపిటికలకట
రింపొందఁగఁబొందుటలరి హీనగతిన్నే
సొంపున మఱిమీపుణ్యము—"

నాచదువు మానాయన విన్నారు. "అమ్మా! పాఱ వేయవే- అదేమిచదువు? నీకు వేఱొకపుస్తకము దొరక లేదా! ఏమంత మంచిపద్యమని పట్టుకొని విడువకున్న దానవు." అనియర్థమునకై రెండుమూఁడు మాఱులు చదు వఁగా విని కోపించిరి. ఆనాఁడుమొదలు రెండవకాగితము పట్టుకొనుట మానివైచితిని. సాధారణసంసారికి జన్మ మునకంతకును మూఁడువందలమాటలు చాలునఁట. ఒక్కరి యొద్దఁ గొలువుగుదిరి వ్యవహరించువాని కైదువందలపద ములు తెలిసిన సరినెత్తుకొని పోవఁగలఁడఁట. కొంచెము మాటకారి, పుణ్యపాపములు, కథలు, కారుణ్యములు చెప్పు వాఁడైన వేయిపదము లుండవలయునఁట. కవులకు వేల కొలఁదిపదములు కావలయునందురు. అంతఱసంగతి నా కేమిగాని, నాకే డెనిమిది వందలపదములు తెలిసియుండు నని ధైర్యము.

అక్షరజ్ఞానము, పదార్థజ్ఞానము దొడ్డవి. ఒక్క మాట కర్థమువింటిమా రెండవమాటకు దానిసాహాయ్య మున నర్థముచేయుటకు మొదలిడుదుము. పెండ్లికివచ్చిన వారిలోఁ గొందఱు "పాపము, వారివారి తల్లిదండ్రు లిట్టిమహోత్సవములు తమకన్నులతోఁ జూచి యానం దింపవలసినవి. ఇంతకుఁ బసివాండ్రయదృష్ట మిట్లున్నది." యనువారు. పూర్వాపరసందర్భములు తెలియక, లచ్చు, గౌరును జిక్కుపడువారు. వచ్చినవారిలోఁ బలువురు వీరికింకను దమతల్లిదండ్రులు లేరను నూహయున్నదో లేదో, యని యెఱిఁగి, మాటలాడవలసినపనియేమి, ఏబల్లి పాడు ప్రసంగమోచేయువారు. మావాండ్రుకనుసన్నలతో వారించువారు. ఎన్నినాళ్లు దాగినను గన్యావర లసము యమున, వారి మునిమనుమరాలు, వీరిమనుమరాలు, వీరి కూఁతురునని వర్గత్రయము నుగ్గడించు సందర్భములో లచ్చుకను పెట్టినది. "ఏమే, గౌరీ, నీకొకలాగున, నాకొక లాగునఁ జదివినారేమే, నాన్న పేరు రాలేదేమే" యని యొక్కమాట వెంబడిని నుడివినది. అక్కడనుండి వారికిఁ బూర్వాపరసందర్భవిచారమున కవకాశము కలిగినది. ఎవ్వరిమాటలలోనో కొంతకొంత బోధపడినది. ఇరువురు నొరులకుఁ దెలియరాకుండఁ గొన్నిదినములు తమలోఁ దామే "అసనే, నాన్న పోలికమనయక్కయ్యలోనున్నదే; నీపోలికి నాలోఁగాని, యక్కయ్యలోఁగాని లేదే; ముగ్గురము మూఁడుతెన్నుల వారముగా నున్నారము. నాన్న పిఠాపురము వెళ్లివచ్చుచుండుట యెందుకొఱకో, బల్లిపాడు బల్లిపాడని యెవ్వరో కాఁపులువచ్చుచుండుట యేపనికో, మన మాలోచింపవలయు"నని—"పటము తెచ్చి చూపించిననాఁ డమ్మయేడ్చిన" దని "నాతో నెవ్వరో చచ్చిపోయినారని చెప్పినది. దీనిరహస్యము మనము బాగుగాఁ దెలిసికొనవలయు"నని, ఎవ్వరికిఁ జెప్పవలదనియు నిరువురు గూఢముగా నాలోచింపసాఁగిరి. మధ్యమధ్యను పెండ్లిలోవియ్యపురాండ్ర మర్యాదలలో నమ్మలక్కల మాటల సారముందీసిరి. ఎన్నినాళ్లు దాఁగును? అప్పగిం తలువచ్చినవి. ఆనవాయి లేదని తప్పించివేయుఁడని మా యమ్మ మొదట సరిదిచెప్పినది; కాని, యేలయట్లు చెప్పవలయును? వియ్యమువారికిఁదెచ్చిన చీరలు, జామారులు నీసమయములోనే యిచ్చివేయవచ్చును. కానిమ్మని మా నాన్నగారు సాహసించివారు, కాని పాలుపళ్లెరములోఁ బోసి తెచ్చినారు; పీటలమీఁదఁ గూర్చున్నారు. "అష్టవ ర్షాభవేత్కన్యాపుత్రవత్పాలితామయా" అనిచెప్పి, తల్లీ, మాతండ్రిగారు గోడనుజేరఁబడి యావఱచినట్లుఱచినారు.

గ్రుడ్డులనీరుగ్రుక్కుకొనుచున్న మాయమ్మయందుకొన్నది. సందుదొరకి-అపుడువారినోదార్చుటలో, పెండ్లికొమాళ్లిద్దఱును విషయమెఱిఁగినవారుకాన గురువుగారేడ్చిరని-"అయ్యో, మనయత్తమామలేయుండిననింకనెంతవిశేషముగా నుండియుండునోకదా"యనియేడువసాగిరి. పెండ్లికూఁతుండ్రేడ్చిరి. అంతటనింకనెవ్వరాఁగుదురు? గోడలేడ్చినవి; రోళ్లురోకళ్లు నేడ్చినవి. "అపిగ్రావారోదిత్యపి దళతివజ్రస్యహృదయ" మన్నారుగద!

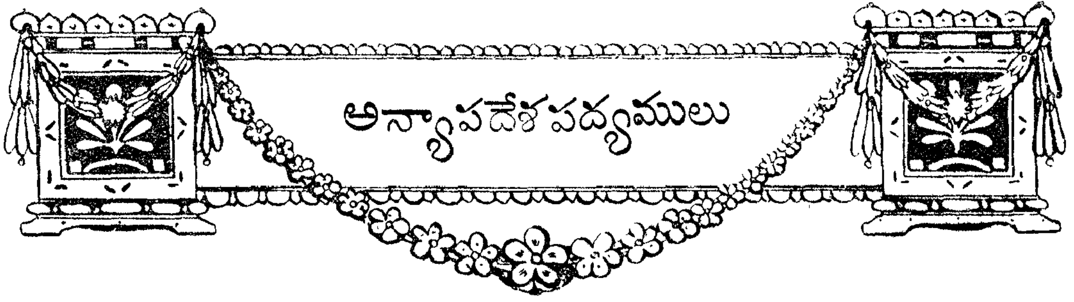
పెండ్లివారును, "చచ్చినవారువచ్చినారు, మిమ్ము వీండ్రు తల్లిదండ్రులనుకొన్నారు. ఆతల్లిదండ్రులనెఱుఁగనేయెఱుఁగరు. వారినిమఱపించి మీరుపెంచితిరి. పెండ్లిండ్లుచేసి యొక్కొక్కరియిండ్లు మరలనేర్పఱిచి నిల్పితిరి. మీరునిలిచి యింతపనిచేయకున్న నారెండుకుటుంబములు నేమికావలసినవి! ఛిన్నాభిన్నమై యెవరికిదొరకనది వారు సంగ్రహించుకొని పేరులేకుండఁ జేసియుందురు. ప్రతిచోటను గలదియే, శుభములో నీదుఃఖము; అందునను దలఁచుకొన్నఁ గడుపుతెగఁగోసికొనిపోవు నిట్టివార్తను మీరెట్లిన్నిదినములు లోలోననణఁచియుంచియుండిరో యాశ్చర్యము! ఊరకుండుఁడు; తెలిసియుఁ దెలియనితనము, అజ్ఞానపుబిడ్డలు- బెంగపెట్టుకొందురు" అనికొందఱు- "అమృతరామయ్య అన్నా! నీకేమిఛాందసము; మగవాఁడవు, లేలే: ప్రొద్దులేదు, చాలపనియున్నది. విడిదలలో గృహప్రవేశములు కావలయును. ఆలస్యమగు"నని కొందఱుబోధించిరి. విడిదలబోవుచున్నవధూవరులుఁగూడ నున్నవారు నేడ్చుచునేయున్నారు. క్రమక్రమముగా దుఃఖాశ్రువులు ఆనందాశ్రువులుగా మాఱినవి.

గృహప్రవేశములకు లచ్చితో మాతల్లిదండ్రులు వెళ్లిరి. గౌరితో మేమిరువురమునువెళ్లితిమి. ఊరులదూరభారమునుబట్టి మరలవచ్చి మేమందఱము నొకటిరెండుదినముల వ్యవధానములోఁ జేరుకొంటిమి. గౌరి యొక్కనాఁటిరాత్రి యత్తవారియింటనుండఁగానే నాప్రక్కలోఁ బండుకొని "అక్కయ్యా! నేనెవ్వరితోను జెప్పనుగాని, మఱియేడువనుగాని, మాపెండ్లిలో మీరందఱు నంతగా నేడ్చినారుగదా- కొంతకొంత యూహించుకొంటిమి గాని పూర్ణముగాఁ దెలిసికొనకున్న మనస్సులో శాంతముకుదురుకొనదు- జరగినవృత్తాంతము వినవలయునని యున్నది; చెప్పు"మని కౌఁగిలించుకొన్నది. ఎఱిఁగినంత యెఱుఁగును; ఎఱుఁగనితావుల దానిమాటలకు సంబంధముగలిపి చెప్పవలసివచ్చినది. తప్పినదిగాదు. అప్పుడనుకొంటిని. "ఎంత తెలివిగలది యిది! వారు వారనుకొను నాఁటినాఁటిమాటలన్నియుఁ బదముల వరుసలోనికిఁ దెచ్చినది. నడుమనడుమ నన్వయము కుదురనిమాటలు దిగవిడువఁబడినచోటుల నామాటలుచేర్చి యన్వయించుకొన్నది!" అని యత్యాశ్చర్యమును బొందితిని. లచ్చి, యేనాళ్లు పంచిపెట్టుటకని మాయమ్మ మొదలగువారూరిలోనికిఁ బోయియున్నసమయమునఁ, జనవుగలది కావున నొంటిపాటున లక్ష్మీనారాయణనే యడిగి తెలిసికొన్నదఁట. దానికి దీనికిఁ గలయంతరమిట్టిది! బుద్ధిలో నొక్కకీలివారే వీరిద్దఱును. "వీరినే పూర్ణముగాఁ జదువులో విడిచిపెట్టితిమా, స్త్రీలలో జంటకవులు లేరను లోపమును బోఁగొట్టుదురుగదా"యనుకొంటిని.

ఇట్టి స్వచారిత్రమువినిన పిన్నవాండ్రేమిచేసిరో యెఱుఁగుదురా! "వీరు మనతల్లిదండ్రులుగారు; వీరియింట మనమేల? వీరితోఁ బనియేమి?" యను నూహకురాలేదు. "ఆహా! అపుడు వీరువెళ్లి యాదుకొనకున్న మనగతి యేమయియుండునో! ఆయవస్థలో మనకు మూఁడునాల్గేండ్లప్రాయమే యగుటచేఁ గన్నులయెదుట జరగిన దానిని మఱచితిమి. వీరే మనతల్లిదండ్రులు. మఱియొకరి చేతులలోఁబడిన మనమెట్టికష్టముల పాలయియుందుమో! మన మిగిలినయిల్లువాకిలి యెట్టియవస్థకు వచ్చియుండునో!" అని మునుపటికంటె మాయందు నెక్కుడు విశ్వాసము కుదిరినది. దినదినాభివృద్ధిగా వినయము ముదిరినది. "మనసొమ్ము తృణమైనను ముట్టుకొనలేదు. మనపోషణకై మనమనధనములోనుండి వ్యయము చేయలేదు. ఎవ్వరిలెక్కవారికిఁ బెండ్లిలో నలువురయెదుటఁ జదివి వినిపించినారు." అని నాయనగారిపై దేవునియందువలె భక్తి, గంధముపూసినట్లు, కవచము తొడిగికొనినట్లు, ఆయనశరీరమును కౌఁగిలించుకొనుచు విడువకుండువారు. ఒక్కపనిచేయనీయరు. "అమ్మా! మేమువంటచేయఁగల" మందురు. "మీరింకను వంటచేయఁగూడదు. పనులు బాగుగా నేర్చికొనుఁడునకు, పనిచేసిన నొడలువంగును; కొందఱనుకొనినట్లు శరీరమార్దవమునకు హానిరాదు. దంచినఁ,

బిందెవిసరిన, నీళ్లుతోడిన, నాఁడువారికి శరీరవ్యాయామము. మన మెక్కుడకును పల్లి పోయి పడుటకు మగవారముకాము. మనకింట నిదియే కసరత్తు. పాటుపడి యింటికి వచ్చినమగవారి కోపిక లేనినాగమ్మ లేమి యుపచారము, పతిశుశ్రూషలు చేయఁగలరు? "సుకుమారము సుకుమారమని కూర్చుండినచోటినుండి లేవలేక, తెగబలిసి, తెగనెండి- అదిపనిగాదు. వంటచేసిన నలసి, పిల్లలఁబాలిచ్చిన జిక్కి,ఏమి__తినిన తిండి యేమగును! ఏమగుచున్నది?మాటకెల్లఁజేతిలోఁబనివాండ్రున్నారని చేతిలోని చెంబుఁగ్రిందఁ బెట్టుటకు వెంకిని బిలిచిన, నా మొగము, అది యెందుకుఁ బనికివచ్చును? నీళ్లుచేదినఁ జేతులకు బలము. నిలువున వంపులు సరుదుకొనును. దంచినఁ జేతులకే కాదు ఒంటిలోనికిఁ గాలుతోఁగూడఁ బ్రోయుచున్నందునఁ గాళ్లకుఁగూడ బలము. కూర్చుండి తిరుగలివిసరుట, కొంచెము ముత్తుసేట మీఁదఁ గూర్చుండి రుబ్బుట, వంగియిల్లలుకుట, బట్టలు ఉతుకుట, ప్రాతఃకాలమున స్నానముచేయుట, కొంతసేపు తడిగుడ్డతోనే యుండుట, పసుపురాచికొని నలుఁగిడుకొనుట, నూనెపూసికొని నలుఁచుకొనుట, కొప్పులకుఁ గాటుక పెట్టుకొనుట- ఇట్టివి శరీరపరిశ్రమలు, లేక దోహద విశేషములగును. కాటుక, నూనె, పసుపు వీనిని వాడుచుండినఁ బ్రొయ్యియొద్దనున్న వేఁడి శరీరమున కెక్కువగ నింపదు. భోజనమునప్పుడు, వంటయప్పుడు బట్టకట్టులోని భేదమునఁ గొంత విశ్రాంతియున్నది. రాత్రులు పఱుండుటలోఁ, బగలునట్లుండుటలో భేదములు గలవు. ఏవస్తువును గాని యొకరికిచ్చునప్పుడొంటిచేతితో నీయరాదు. రెండవచేతితో సాయము చేసికొనవలయును. పాత్రసంశోధనమున వంటయందుకంటె నేర్పుగలిగి యుండవలయును. ఒక్కరు మంచినీరడిగిన బిందెలో ముంచి తెచ్చినవిరేమ కదాయని మాడకుండనీయరాదు. సన్నమూతులుగల కూజాలు, బిందెలు వాడుకొనరాదు. మఱి యాచారము, తడి, మైల, మడి, యంటుసొంటు, ఎంగిలి వీనిభేదమును గలలోను మఱువరాదు. ఆఱవైచిన బట్టలుతీసి, పిండెపెట్టునప్పుడే చూచి, దులిపి మడియుఁ జేయవలయును. దానివలన పురుగులు, తుక్కుధూళి, చిరుగులు తెలియును. కట్టుకొనునప్పుడు మరల దులిపి కట్టుకొనవలయును. ఆఁడుది మగవారియెదుట నెల్లప్పుడు నిలువరాదు. ఏపనియు నొక్కరు చూచుచుండఁగాఁ జేయరాదు. వంటచేయునప్పుడు మగవారుబొత్తిగాఁజూడరాదు-దానికనిరే యట్టగోడలుపుట్టినవి. తుమ్ముట, దగ్గుట, యుమ్మివేయుట, నీరుత్రాగుట, భోజనముచేయుట-యివి యతిరహస్యముగాఁ జేయవలయును. పాడి, పాలు, పెరుఁగు మాడలు, చిట్టు, పొట్టు- నేర్చుకొనవలయును. పాలుకాచుటలోఁ, జేమిరి పెట్టుటలోఁ, పెరుఁగు చిలుకుటలోఁ, బడినది తెలిసికొని వెన్నదీయుటలో, నేయికాచుటలో నేర్పెంతయో కావలయును. మగవాండ్రు పాలుపిదికియిచ్చెదరు. ఆఁడుది యా పాలను జేయవలసినట్లుచేయదేని యేమిప్రయోజనము? పండించి నవధాన్యములతో నిల్లునిండించెదరు. ఏవియెట్లు దాఁపవలయునో యెఱుఁగనియాఁడుది యున్న మగవారిపాటు సఫలమేమి? యింటనున్న వస్తువులగతియేమి? అన్నింటికినింటికిల్లాలుగతి, ఇల్లలుకుట, ముగ్గులు పెట్టుట గోడలు మెఁత్తుట, పూసి వెల్లవేయుట, యివి యింటినిరక్షించుకొనుటకేకాదు శరీరమును, దానియారోగ్యమును రక్షించుటకుపడు. ఏవస్తువెక్కడనున్నదో చీఁకటిలో నైనఁ జేయిపెట్టినచోటఁ గనఁబడునట్లు తీసినచోటనే దానిని మరల బనితీరిన వెంబడినే పెట్టుచున్నఁ జక్కనుపట్టును. ఇట్టివన్నియు నేర్చికొని పెద్దవారయిన పిమ్మటగాని, మీరిప్పుడేమి వంటచేయుదురే పసివారు?" లని మాయమ్మబోధించును. "మనకిన్ని విషయములం జెప్పువారెవ్వరున్నారు? మనయదృష్టవశమున నీమెదొరకెను" అని వారిద్దఱు నానందించువారు.

పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులు గారు

మ॥ దమాదమరందారవిందబృంద-మందు దినములు గడపితి వయ్యో! తుదకు
కుటజకుసుమమ్ముపై వ్రాలఁ గోరెద వళి! యే మనుభవింత మని దానిపై మరలెదు?

తే. నలుపుగా నుండుటం జేసి బలుపు చూచి-దూరముననుండి యే స్గంచుఁ దోఁచె నపుర!
దగ్గఱకుఁ బోయి చూడ యథార్థ మయ్యె-నెన్న నేమిటి కది వట్టి దున్న సుమ్ము.

తే. కాకమాంస మ్మదేక్క శునకమ్ము ముట్టఁ-గొంచె మదియును తుదకుఁ జేకూఱదాయె;
కర్కశుం డయి విధి యుండఁ గోర్కె-చెట్టు-కటకటా! యేమి చేసిన నెటు ఫలించు?

క. ఫలములయు దళమ్ములయును-విలాసమును తెలియఁదగు వివేకులు నీకుం
గలవైన నీమరందపు-విలాస మొక తేఁటియే వివేచించుఁ జుమీ!

క. మోదుగుపూ వనుభ్రాంతిని-మోదముమెయిఁ దేఁటి చిలుకముక్కునఁ జిక్కెన్
గాదిలినేరుపకం డని-యాదృతిమెయి దానిఁ బట్టి సదియుఁ దలంచెన్.

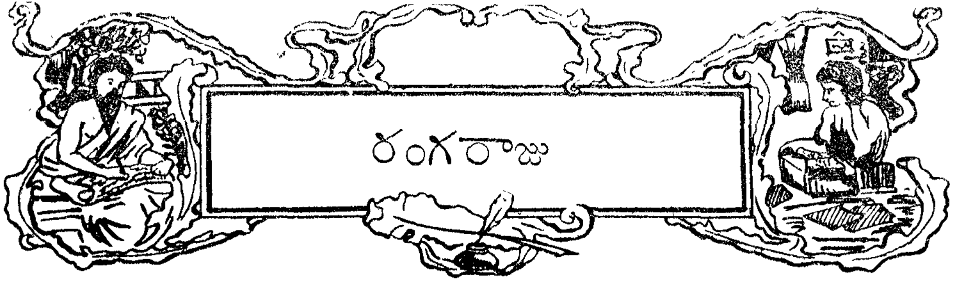
తే. గౌరి యై యొప్పచుండికకలిక విడిచి-భృంగమా! నీవు పయిపయిరంగు చూచి
శాల్మలీపుష్పమున వ్రాలఁ దాల్మి నడఁచి-ఛీ! అఱచుచుందు నీ కింత సిగ్గు లేదె?

తే. ఎంత వాసన యుండిన నేమి వేగ-మొగిలిపూపునకుఁ దూరముగఁ దొలంగు
నీకు మధులవలాభమ్ము-లేకపోఁగ-మొగమునిండను దానిదుమ్ము నిండుఁ జుమ్ము.

గీ. వేలుపరిమళములు మఱపించుకల్ప-వృక్షకుసుమరాజిపై విహరించు నీకు
అడవిపూవుపయిని వ్రాలు నాసవోడమె-నకట! తుమ్మెద, నీకర్మ విక్రుతిఁగంటి?

ఉ. పుట్టినదాదిగా నమరభూరుహపుష్పములందు నిష్టమై
నట్టులుగా నిరంతరవిహారము సల్పెదు తేఁటవేడ్కమై
నట్టిన కొండపూపున నుసుం బడి యుండెదు దానితేన నీ
కెట్టులు లభ్య మౌను మది నించుకయేనిఁ దలంప వయ్యయో!

రంగరాజు

దశిక సూర్యప్రకాశరావుగారు

౧

నా ముఖమండలము వాడియున్న దన్న నాభార్య సహింపలేదు. ఎప్పటివలె మధ్యాహ్నము మూడుగంటలకు నేను రుక్మిణీభవనమున విశ్రమించియుంటిని. రుక్మిణి (నాభార్య) కాళ్లగజ్జియలు మ్రోయించుచు, చేత నొకతాళవృంతమును బట్టికొని, తన వెనుక నొక పరిచారిక ఉపహారపుపళ్లెరము నొకచేత నుంచుకొని వేఱొకట వెండిచెంబుల నుదకముగొనిరా, నేనున్నచోటికి కలకలలాడుచువచ్చినది. నేను పర్యంకముపై మేల్కొనియే పరుండి యుంటిని. కాని నావదనమండలము కృశించియున్నది. కళావిహీనమగు నాముఖమును రుక్మిణిచూచి సహింపలేదని తెచ్చికోలు వికాసముతో నుంటిని. రుక్మిణి నానిజస్థితి కనిపెట్టినది. తన మోము వాల్చినది. ఉపహారము నక్కడ బెట్టించి పరిచారికను వెడలిపో ననుజ్ఞ యిచ్చినది. పరిచారిక వెడలిపోయినది. రుక్మిణి నలరింపవలెనని, "రుక్మిణీ! నేను మిక్కిలి ఆకలి గొని యున్నాను. ఏవీ విందులు!" అంటిని. రుక్మిణి నవ్వినది. ఇందులకే కాబోలు నాముఖము డస్సియున్నదని తలచినది. కాని దుర్మార్గములగు తీవ్రాలోచనలచే నాముఖము కందిన దన్న సంగతి దానికి తెలియదు. వట్టివెఱ్ఱిది. ఎట్లయినను నేను సంతోషముగానుండుటయే దానికి కావలసినది. దానిమనస్సు సందేహపూరితమయినది కాదు: లోపల నొకవేషము, పై నొకవేషము ధరించుచున్నానని దానికి తెలియదు. అది సరళమార్గమున సత్యమార్గము త్రొక్కుచున్నది: నేను కపటమార్గమున

"రుక్మిణీ!.........ఏవీ విందులు!"

మోసపుబాటను నడచుచున్నాను. నాకంటె రుక్మిణి సత్యసంధురాలని చెప్పక తప్పదు.

విందులు కుడుచుచుంటిని. రుక్మిణి నవ్వుచున్నది. లేని నగవు తెచ్చికొని నేను చిఱునవ్వు నవ్వితిని. కలకలమని నవ్వుచునవ్వుచు, సిగ్గుపడి చటుక్కున నోటిలో చీర చెఱగును గ్రుక్కుకొని నవ్వు నాపుకొన్నది. పురుషుల యెదుట అంతచేటు నవ్వకూడదని దానికి స్మృతివచ్చినది. ఏమో సరసము లాడినది. వంటక మెట్లున్నదని నన్ను ప్రశ్నించినది. "ఎట్లున్నది; ఎట్లున్నది చెప్పరూ!" అని మారాము చేసినది. అన్యాలోచనలో సంపూర్ణముగ మునిగియుండుటచే రుచిభేదముగాని, పాకభేదముగాని నాకు తెలియుటలేదు. మామూలు వంటకములే కదా యని "చాలా బాగా ఉన్నవి" అంటిని. మావంటలక్క చాలా నేర్పరి యని నాకు తెలియును. ఆమె చేసిన వంటకములు దివ్యములని నాకు తెలియును అందుచే నెప్పటివలె రుచికరములుగా నున్నవని యంటిని. రుక్మిణి కడుపు చెక్కలగునట్లు నవ్వ నారంభించినది. ఉచ్ఛ్వాసనిశ్శ్వాసములు కూడ ఆడుటలేదు. ఈ విపరీతమే మంటిని.

రుక్మిణి నవ్వు ఆపుకొనుచు,"తమకొఱకు నేనే ఉపహారములను తయారుచేసితి"నన్నది. అప్పుడు మరల పాకములను రుచి చూచితిని. మధుపదార్థములలో లవణము చేర్చినది. కారపువస్తువులన్నియు లవణసముద్రములే! పాయసాన్నము లవణమయమే; క్షీరములు లవణములే. ఉదకములవణోదకమే. నేనునునవ్వితిని.

వెంటవెంటనే నూతనోపహారపుపళ్లెముల తెప్పించి నాయెదుటఁ బెట్టినది. "రుక్మిణీ! లవణసముద్రమును మోసికొనివచ్చితివేలనే?" యంటిని. "తమకొఱకు పళ్లెరములన్నియు సిద్ధము చేసియుంచగా నాచేతిలోని ఉప్పుబుట్ట ఆకస్మికముగా జాఱిపడుటచే ఆవంటకములన్నియు లవణమయము లయిపోయినవి. అది నేనుచేసిన వంట."అన్నది. నేను నవ్వితిని. నాపరధ్యానమును గుర్తించునేమోయని భయపడితిని. కాని రుక్మిణి సత్యకాలమునాటిది. పురుషులకు రుచిభేదములు తెలియవని, స్త్రీలే పాకమందు, తత్పరీక్షయందు నెఱజాణలని దాని నమ్మకము. ఎట్లయిన నేమి, నా రహస్యపుటాలోచనలు రుక్మిణి సరళాంతఃకరణమునకు గోచరింపలేదు. నన్ను గురించి రుక్మిణి కేమాత్రము సందేహమును లేదు. దానిని చూచినప్పుడు, దానిచెంతనున్నపుడు నాహృదయతరంగములు పవిత్రభాగీరథీజల తరంగములవలె సంతోషమున చిఱుగంతులిడుచుండును. ఎందువలన? రుక్మిణీ సరళస్వభావవీచికలే నా హృదయ తరంగముల నోలలాడించునవి. నా రుక్మిణినిచూచిన తత్క్షణము నా పాపపుటాలోచనలు పలాయనమగు చుండెడివి. నాదుర్మార్గచింతనలు దూరీకృతము లగుచుండెడివి. రుక్మిణి ఋజుమార్గ తేజఃపుంజమే నా దురాలోచనా ధూమముల నెగురగొట్టి, నన్ను నిష్కల్మషునిగా, నిర్మల చిత్తునిగా, తేజస్వినిగా, ఆనందసముద్రునిగా నొనర్చుచుండెడిది. రుక్మిణి నాపాలిటికి తేజస్స్వరూపిణి. దాని ఋజుమార్గపరాయణతకు,

సత్యసంధతకు, నిర్మలచిత్తమునకును, నాదుస్స్వభావమునకు పోలిక వేసికొని సిగ్గుపడుచుండెడు వాడను. కాని నాస్వభావమందు మార్పుగలుగ గలదా? దుర్ఘటము, దుర్ఘటము. రుక్మిణి విసనకర్రతో నన్నుకొట్టి, "రాత్రి నా చేతివంట ఆరగింతురుగానిచూడు"డని పక్కున నవ్వి, కొంత సేపు అతివినయమున తాళవృంతముతో విసరి, పాయసమును త్రాగుటకు చేతి కందిచ్చి, మరల వచ్చెదనని వెడలిపోయెను.

రుక్మిణి నాచెంత నున్నంతవరకును నాకు నిర్మలభావవీచికలే ప్రసరించుచుండును. అది కాలు బయటపెట్టగానే నాదుష్టభావములు మానస సింహాసనము నధిష్ఠించును.

రుక్మిణి మరలవచ్చినది. కలకల నవ్వినది. ఆముఖమున స్వర్ణతేజస్సు మూర్తీభవించినట్లు నాకుతోచినది. పెద్దగానవ్వుచు, "అన్నగారికుమారు నింకొకసారి యెత్తుకొందురుగాని లెండు." అన్నది. మరల నవ్వినది.

నాబడలు కంపించినది. కాని పైకి ఏమాత్రమును నేను చలింపనట్లేయుంటిని. నోటిమాట "సంతోషమే"యంటిని. "నేను అక్కయ్యచేత పువ్వులుపెట్టి జడ వేయించుకోవలెను." అని చంటిపిల్లవలె గారాబపు పలుకుల నుచ్చరించినది. పోయిరావలసినదని సంజ్ఞ చేసితిని. రుక్మిణి వెడలిపోయినది. నేనును దానివెనుక రుక్మిణీ భవనము విడిచిపోతిని.

౨

నాప్రత్యేక మందిరమునకు బోతిని. నేను రుక్మిణివలె సరళభావము,ఋజుమార్గము అనుష్ఠింపగలనేమో యని యోచించితిని. అలభ్యము అలభ్యమనియు, అనవసరమనియు తోచినది. స్త్రీకిమాత్రమే సరళమార్గము తగునుగాని పురుషుల కెంతమాత్రము తగదనియు, అందులో క్షత్రియులగు నావంటి వారి కనుచితమనియు, పైగా రాజ్యకాంక్ష గలిగినవారికి బొత్తిగా తగదనియు నిర్ణయించితిని. రాజ్యస్థాపనకొఱకే కాదు: పురుషులు చేయు ప్రతిప్రయత్నము కొఱకును, అనేక మార్గములు త్రొక్కవలసియుండును. కార్యసాఫల్యముకొఱకు సాధనోపాయము లనేకములు వెదకవలసియున్నవి. కార్యసఫలత నొనరించుకొనుబాధ్యత పురుషులదిగాన వారికొక్క మార్గముచాలదు. ఆకారణమున వారికి సరళమార్గము అననుకూలము. పురుషులు పెక్కుదారులు తొక్కకతప్పదు. అది స్వభావము. అందులో క్షత్రియధర్మము, దానిలో రాజనీతి మహోదారము లయినవి. మార్గము లసంఖ్యాకములు. సరళమార్గము రుక్మిణికే కాని నాకు తగదనియు, నేను త్రొక్కు మార్గములు వీరపురుషోచిత లక్షణములనియు నిశ్చయించితిని.

నా సోదరు డగు రామరాజు రాజ్యపాలన చేయుచుండెను. మే మిరువురమే సోదరులము, నేను చక్రవర్తి సోదరుడ నన్న బిరుదుతప్ప అన్యమయిన అధికార గౌరవప్రపత్తులేమియు నాకులేవు. రాజలాంఛనములు, మర్యాదలు, గౌరవములు, అధికారములు సమస్తమును రామరాజునే యాశ్రయించియున్నవి. ఆయన భార్య శాంతాదేవి.

రాజ్యములో రామరాజునకు పలుకుబడి తక్కువ. తల్లిగర్భమున అతడు జ్యేష్ఠుడై జన్మించిన సదుపాయమొకటి తక్క బాహుబలమునందేమి, రాజ్యము విస్తరించుటయందేమి, పరిపాలనమునందేమి, దక్షుడు కాడు. రామరాజుకంటె రంగరాజు సర్వవిధముల సమర్థుడగు చక్రవర్తి కాగలడని నేనా నోట నానోట కర్ణాకర్ణిగా వినుచుంటిని. దేశపు సరిహద్దుల శత్రురాజుల దండయాత్రల నరికట్టుటకు రామరాజునకు సమర్థతలేనిమాట తథ్యము. దేశములో అల్లరిమూకల పెను కల్లోలము లడంచుట కంతకంటె శక్తిలేని మాట నిశ్చయము. ప్రజల కాతని యందు విశ్వాసము లేదన్నమాట నిజము.

కాని ఈరంగరాజు (నేను) ఏమిచేయ గలడు. నిత్యము గోపరాజు (నా మిత్రుడు) నా చెవివద్ద ఇల్లుకట్టుకొని వాపోవుచున్నాడు దేశకార్యములను జక్కపఱుపవలెనని. అట్లే నిశ్చయించితిని.

సరే, నా అన్నగారికి సర్వవిధముల తోడ్పడగలను. అల్లరిమూకల నణచివేయ గలను, శత్రురాజుల పీచ మడంపగలను. దేశ హితకార్యము లనేకములు ప్రవేశపెట్టగలను. నాకు చక్రవర్తిత్వము అవసరములేకయే అట్టి పనులు చేయగలను కాని నాకంతరాయము లనేకములు. ప్రధానమంత్రియగు లక్ష్మణుడు అట్లుకాదని, ఇట్లుచేయుమని నా కతడు పనులు నిర్ణయించుట, రామరాజు తలయూపుట నేను సహింపరాని విషయములు. అందుచే రాజ్య పాలనాసౌష్ఠవమున కావంతయేనియు నేను సాయపడు నవకాశము తప్పిపోయినది. రామ రాజునకు నామాటయన్న తృణభావము. లక్ష్మణమంత్రి మాటయందు గౌరవభావము. ఇక రాచకార్యము లెక్కడ చక్కబడునో నాకు తోచలేదు.

అప్పటినుండియే నాకు సంకల్పము ఉదయించినది. ప్రజాభీష్టముకొఱకు, రాజ్యగౌరవముకొఱకు, దేశవిముక్తికొఱకు, భగవంతుని మెప్పించునిమిత్తము నేనిట్టిపనిచేయ నిశ్చయించితిని. రామరాజును సింహాసనమునుండి తొలగించి నేనేసింహాసన మధిష్ఠింపనిశ్చయించితిని. స్వాతంత్ర్యరహితుడగు రంగరాజు రామరాజు ప్రభుత్వముననే మహాకార్య మొనరింపం జాలడు. చాలాకాలము తర్కవితర్కములకు లోనయి, వాదోపవాదముల కొనసాగించి, చివరకీనిర్ణయము చేసితిని. నేను చక్రవర్తిని కాకతప్పదని నిశ్చయించితిని. ఇది నావజ్ర సంకల్పము. దీనికి చలనము కలుగరాదు. ఇందు స్వార్థము రవంతేనియు లేదు. ఇట్టిది క్షత్రియ లక్షణము. వీరపురుషోచిత కృత్యము. ఇందు తప్పేమియు లేదని నా అంతరాత్మ ఎలుగెత్తి చాటుచున్నది. సమర్థత కలిగియుండియు ఇట్టి పనికి పూనుకొనకఉపేక్షించితినా, నాక్షత్రియ జన్మ మంటకలిసిపోవునని నాకు తోచినది. ఈమహాకార్యమున కెట్టి ఆటంకములున్నను తొలగించుటకు సంసిద్ధుడను.

అప్పటికే రామరాజు సింహాసనారూఢుడుగదా! ఆయనకప్పటికి దాంపత్యయోగము కలుగలేదు. అప్పటిది నారహస్య ప్రయత్నము రామరాజును చాటుచాటుగా కత్తికి బలి

యిచ్చి సింహాసనారూఢు డను కావలెనను తలంపు అప్పటిది. దేశవిముక్తికొరకు సోదరుని ప్రాణము తృణీకరింపదగునని నాయంతరాత్మ బోధించినది. సంకల్పము కలిగినదికాని సోదరుని మరణమన్న నాగుండె లూంపులించినవి. ఎట్టిరాజ్యములయినను విస్తరింపచేయవచ్చును గాని, ఏకగర్భోద్భవులను సంపాదించుట దుస్తరమను వేదాంతపుపోకడలు స్ఫురించినవి. ఆప్రయత్నము విరమించితిని. ఆయనకు వివాహమయినది. శుష్కాలాపములకంటె రాజ్యగౌరవము ప్రధానమని తోచినది. సోదరమరణమును కంట్లజూడవలెనని తలచుచుండగానే అతని కొకకొడుకు జనించినాడు. నాకార్యము భారమయినది. నేనిప్పుడిరువురను కడతేర్చవలసి యున్నది. నా ఉపేక్షకు నేను పదిపది మారులు నిందించుకొంటిని. ఇప్పుడేకదా నారుక్మిణి వచ్చి చెప్పిపోయినది, "అన్నగారి కుమారు నింకొక్కని ఎత్తుకొనవలసియున్న"దని నావదినె శాంతాదేవి మరల గర్భవతి యయియుండనోపు. నాయుపేక్ష క్షమార్హమయినది కాదని తోచినది. నేనిప్పుడయినను కార్యమునకు బూనుకొనవలెను. ఈయుద్యమమున నాకు తోడ్పడునదొక్క గోపరాజు మాత్రమే.

ఈ ఆలోచనలలో మునిగి తేలుచుంటిని. గోపరాజు అక్కడ కేతెంచెను. రామరాజు భార్య గర్భవతియని ఊదితిని. గోపరాజు నా ఉపేక్షకునాలుక కఱచుకొనెను. ఒక జీవునితో సరిపోవు పని ఒకరికిద్దఱు, ఇద్దఱకు ముగ్గురను చేసితివని నిందించెను. నేను చాలా నొచ్చుకొంటిని. నా అలసతయే రాజ్యవినాశమునకు కారణమగునని నేనూహించితిని. ఎందఱయినను సరే, రంగరాజు చక్రవర్తి కాబోవుమార్గమున ప్రతిబంధకులు అందఱు హతులుకాక తప్పదని నిశ్చయించితిని.

ఈ యుద్యమమున నాకు గోపరాజు సంపూర్ణసహాయము కాగలడు. పునః పునః ఈ సంకల్పమునే నేను దృఢపఱచుకొనుచుంటిని. రామరాజును కడతేర్ప నిశ్చయించితిని. అతని చిన్నకుమారునికూడ కత్తికి నొప్పగించుటకు నిశ్చయించితిని. పుట్టబోవు శిశువు బాలికయయిన యెడల ప్రమాదము లేదు. పురుషశిశువే యయినచో ప్రమాదము సంభవించును. ప్రమాదమేమి? ఆశిశువు జీవకణములు నిలువజాలవు. ఇది నా దృఢప్రతిజ్ఞ.

ఈ ప్రయత్నమందు నేనహోరాత్రములు నాశక్తినంతయు ధారపోయుచుంటిని అనేకములగు మానసవికారములకు లోనయితిని. చివరకు నాసంకల్పమే దృఢతమమయినదనియు, అవశ్యాచరణీయమయిన దనియునిశ్చయించితిని.

గోపరాజు నాచెవిలో రహస్యమునూది వెడలిపోయెను. నా ముఖవికాసచిహ్నాచే "సర్వోత్తమమని" తెలిపితిని.

3

రెండు దినములు గడచినవి. మాకోట యందు రోదనములు హెచ్చుపెఱిగినవి. శాంతాదేవి నిండుచూలాలు. రుక్మిణి ఆమెచెంత ఆమెబాలుని ఒడిలో బెట్టుకొని రోదనము

చేయుచుండెను. శాంతాదేవి స్మృతితప్పి క్రిం

ద పడిపోయెను. ఆధూళిధూసరితమగు నామె నెమ్మోము వెలవెలబాఱి కరుణరసము సోనలుగా ప్రవహింప జేయుచుండెను. నారుక్మిణి లేతమోముకంది కన్నీటిధారలచే మలినమయి దీనమయి చూపట్టుచున్నది. చుట్టును పరిచారికా సమూహము పెద్ద గొంతెత్తి "మహారాజా! రామప్రభూ! ఏమీ, ఈ కాలకర్మము!" అని వివిధముల విలపింపసాగిరి.

శాంతాదేవి కెటులయినను స్మృతితెప్పింపవలెనని రుక్మిణి పరిచారికలచే శైత్యోపచారములు చేయించుచుండెను. పరిచారికలు వివర్ణవదనలై ఏమేమో పలవించుచుండిరి. "ఎన్నడును రామప్రభువు వేటసంగతి యెఱుగడా? నేడేమో కాలము పండి, ఘాతుకమృగము వాతపడవలసిన కర్మమున్నది గనుక, రామచక్రవర్తి కీదుర్మరణము ప్రాపించె"నని వారు చెప్పుకొను చుండిరి.

రుక్మిణికూడ వేటకతమున నే రామరాజు చనిపోయెనని విశ్వసించినది. కాని రామరాజునుజంపిన ఘాతుకమృగము చిరకాలము నుండి పొంచిపొంచి, కోటలో వసించుచుండియే చివర కీపనిచేసినదని దానికి తెలియదు.

రామరాజు మరణించినాడు. అరణ్యమున రామరాజు వేటకు బోయిననాడు గోపరాజు అడవిలో పొంచియుండి ఒక్క వ్రేటున కడతేర్చి ఘాతుకమృగముచే మడిసెనని వదంతి కలుగజేసినాడు. అది కథ.

ఒక్క నెల దినములయినది. ఈనెలదినములనుండియు నే నెట్టిదశయందున్నానో అది పరమేశ్వరునికి దక్క నన్యులకు దెలియనసాధ్యము. రామరాజువంటి ఉత్తమప్రభువు ఇక ఉండబోడని నాకు తోచినది. అతని నెమ్మది, అతని శాంతభావము, అతని వికాసవదనము పెక్కండ్రకు ఉల్లాసము కలిగించెడివని నాకుతోచినది.

శాంతాదేవి మహాయిల్లాలు. రామరాజు చన్న మఱుదినమునుండియు నా పడతి యెట్లు మంచముపట్టి మరణించుచున్నదో నే నూహింపలేను. పతివియోగము మహాదుర్భరమని గుర్తించితిని. చిలుకా గోరువంకలవలె నున్న మిథునము పాలిట నేనొక కాలసర్పమునై జనించితినని స్పష్టపడినది. ఎట్టి సాహసకార్యమయినను చేయగలనుగాని అన్యోన్యప్రేమితుల నెడబాపజాలనని స్పష్టపడినది. నారుక్మిణి నన్నెట్లు ప్రేమించుచు నాకొఱకై ప్రాణములు ధారపోయుటకు సంసిద్ధురాలయి యున్నదో అట్లు తనపతియెడ శాంతాదేవియు కూడనని స్ఫురించినది. ప్రేమ రజ్జువులచే బంధింపబడిన దంపతులను ఒక్కకత్తివ్రేటున ఎడ

బాపి, ఒకనిని శాశ్వత దూరీకృతునిగ జేసి, రెండవవారిని శాశ్వతమృతజీవిగా నొనరించిన నామహాపాపమునకు మిక్కిలి దుఃఖించితిని.

వెనుదిరిగి చూచితిని. మొదట నాకీ యాలోచన లెందులకు తోచలేదని ప్రశ్నించుకొంటిని. రామరాజును దుర్మరణముపాల్చేయుట కేవలము పరమార్థదాయకమని పైకి మాటలు చెప్పకొంటినేకాని, యథార్థముగ స్వార్థమే అధిష్ఠాన దేవతయై, నాఆలోచనలలో లీనమయి, ఆలోచనలకు ప్రాణభూతమయి, నాకన్నులకు పొరలు కప్పినది. ఆకారణమున అంతయు సవ్య మనుకొంటిని. స్వార్థమే అంత పని చేయించినదని ఇప్పుడు తెలిసికొంటిని. స్వార్థము నన్ను మోసగించిన దనుకొంటిని. తెలిసియు, తెలియకయు అకార్యమాచరించితి ననుట స్పష్టము.

౪

రుక్మిణీభవనమునకు నేను బోవుచుంటిని. పూర్వపు కళకాంతులు లేవు. రుక్మిణీమోమున చిఱునవ్వు తొలకరించుట లేదు. మాకోట భాగము లన్నిటికిని వర్షర్తువు ప్రవేశించినది. ఆకాశ మెన్నడును స్వచ్ఛముగా నుండుట లేదు. ఎల్లప్పుడును వదనములు మేఘపరివృతములే, కళావిహీనములే, రోదనసంకలితములే. రుక్మిణీ వదనచంద్రుడు మేఘమండలములో నణగిపోయెను. ఇది నాకు దుర్భరముగా నుండెను.

శాంతాదేవి పూర్వము రుక్మిణితో గలసి మెలసి యాడుకొనుచుండుటచేత మా భవనములన్నియు సహస్రదీధితులతో వెలుగొందుచుండెడివి. ఆవికాసమును, ఆవిలాసమునుగని నేనానందించెడు వాడను. నేడో గృహాంగణములన్నియు పాడుపడి యున్నవి. ప్రతిభాగమునుండియు ప్రేతధూమము లెగురుచున్నట్లు గుర్తించితిని. ఈప్రేతాగ్నిని రగులుకొల్పిన దీరంగరాజే!

ఒకనాడు రుక్మిణీభవనమున నుండగా రుక్మిణి నాచెంతకు వచ్చినది. నన్నుచూచి నవ్వలేదు. నాతో చనవుమెఱపి మాట్లాడలేదు. ముగ్ధభావము వహించినది. రుక్మిణీసహవాసముచే నాదుష్టత్వమునకు భగవంతుడు నన్ను శిక్షించుచున్నాడని తలచితిని. పరిచారిక ఒక్కతె పరుగెత్తుకొని వచ్చి, "అమ్మా! శాంతాదేవిగారి సంగతి చూడండి" అన్నది. రుక్మిణి ఆత్రముతో, నాతో బలుకకుండగనే, వెడలిపోయినది. దాని మొగము మాత్ర మీపలుకులనుచ్చరించియుండును: "శాంతాదేవి బ్రదుకు ఏమయితే మాత్ర మేమిలే" అని.

నాచక్రవర్తి పదవికి భంగుబాటు ఏర్పడినది. రాజమంటపమునకు బోతిని. నన్ను చూచిఅందఱును నాసోదరునిదుర్మరణమునకై నేనువగచుచున్నట్లు తలచి ఓదార్చుచుండిరి. జరిగినది జరుగగా నేను చక్రవర్తినయి పరిపాలన మొనరించుట కెంతయు తగినవాడనని కొనియాడిరి. ఓహో! వీరికి సత్యధ్వని వినబడలేదని సంతసించితిని. ప్రధానామాత్యుడగు లక్ష్మణమంత్రి లేచి, "అవును. రామ

రాజును ఘాతుకమృగము చంపినది. అది పెం పుడు మృగమే యయియుండవచ్చును. జరగినది జరగిపోయినదిగాని, రామప్రభువు పేరు

మీదుగా, ఆయన బిడ్డలను ఘాతుకమృగము వాత పడకుండ కాపాడవలెను." అని శూలములవంటి పలుకుల నుచ్చరించినాడు. నాకు ముచ్చెమటలు పట్టినవి. నేనింత ధైర్యవంతుడనే, ప్రతాపశాలినే, బక్కవానిమాటల తృణీకరింప లేకపోతినే యని దిగులొందితిని. లక్ష్మణసింగు ప్రశంసించిన దుష్టఘాతుకమృగము నేనే. నేనీసంగతి గుర్తించితిని: నేనెంతటి ప్రతాపశాలినయినను, మోసకృత్యమొనర్చి కప్పిపుచ్చుటచే నాప్రతాపము భగ్గున మండిపోయినది. బక్కమంత్రి యయినను, అతఁడు పల్కినది అమృతమయమగుటచే, దానికి ప్రతీకారము కలుగక, నిరాటంకముగా, స్వేచ్ఛగా బయటికివచ్చి విజృంభింపకలిగినది.

నేను వట్టి అమాయకునివలె నాటకమాడి సభాస్థలి విడిచి వెడలిపోతిని. శాంతాదేవికి కవలపిల్లలు జనించినట్లు తెలిసినది. ఇద్దఱును మగశిశువులే!

౫

నాకు మఱింత ఆందోళన హెచ్చినది. నామార్గమున ముగ్గురు శిశువులున్నారు. లేనిచో లక్ష్మణమంత్రి వారిపేరుమీదుగా పరిపాలన జరపి, ద్వంద్వప్రభుత్వము నేర్పరచును, లేదా పిల్లలను వెనుక వేసికొని ప్రత్యర్థికక్షులను లేవదీయును. నేను నక్రనక్రిసయియినా, పిల్లలు జీవింపరాదు. సర్వతంత్ర స్వతంత్రుడను కావలెనుగాని, అర్ధపరిపాలన వ్యర్థపరిపాలనతో సరి. నా ఉపేక్ష నన్నెంతటికి తెచ్చినదో యని వగచితిని.

గోపరాజు వచ్చినాడు; శిశువుల మారణోపాయమును నాకు బోధింపుచున్నాడు. లక్ష్మణమంత్రిపై నాకు మత్సరము రగుల్కొన్నది. అతని కారణముగా రామరాజుశిశువులపైకూడ ఈర్ష్య జనించినది. రామరాజు పెద్దకుమారునకు మూడవసంవత్సరము. గోపరాజును, నేనును మాఆలోచనలతోకాలము గడపితిమి. ఓహో! జరగినది జరగిపోయినది; నేనెవరి కొఱకును విచారము పెట్టుకొనరాదని నిశ్చయించితిని. రుక్మిణి నన్ను పల్కరించలేదని మనోవ్యథను పొందుట స్త్రీగుణమని తోచినది. మనోవైకల్యము పొందకూడదని నిశ్చయించుకొంటిని. గోపరాజును మానూతన కార్యక్రమమునకు వినియోగించితిమి.

కోటలో మరలరోదనములుప్పతిల్లినవి. శాంతాదేవి మరణశయ్య నధివసించినదని తెలిసికొంటిని. ఆమెచెంతకు బోతిని. పరిచారికలు తమ తమ యుపచారములందు నిమగ్నులయి యుండిరి. ఒకప్రక్కన శాంతాదేవి, కవలగ్రుడ్లు వేఱొకశయ్యపై శయనించి యుండిరి. శాంతాదేవి మాటిమాటికిని రుక్మిణివైపుచూచి కన్నుల నీరునించుచున్నది. రుక్మిణి శాంత శయ్యప్రక్క కూరుచుండి, వాల్చిన వదనమెత్తకుండ నట్లే వివశయయి యున్నది.

శాంతాదేవినన్నుచూచి, కన్నుల నీరు నించినది. రామరాజును చంపినది నేనే యని శాంతాదేవికికూడ తెలిసినది. సర్వజనులకును శ్రుతమయినది. అందువలననే రుక్మిణి, శాంతాదేవి దుర్భరవిచారసముద్రమున తానుకూడ మునిఁగి, నాతో విశేషప్రస్తావనకు రాకున్నయది.

శాంతాదేవి నన్నుచూచినది. అప్పుడు నాహృదయ మెట్లున్నదో తెలియునా? వజ్రతుల్య మొనర్చుకొంటిని! నాకార్యము నెరవేరవలెను; అప్పుడు వెనుదిరిగి చూడవలెను. అట్టిస్థితిలో నున్నాను. "మహాప్రభూ! బిడ్డలు, రుక్మిణి, మీరు," అన్నది. శాంత: తన బిడ్డల పోషించుభారము నాది, రుక్మిణిదియు నని చెప్పినది.

ఒక్కనిమసము నా మనోవజ్రమునకు భిన్నత్వము ప్రాపించినది. అయ్యో! రంగరాజు నాభర్తను కడతేర్చినాడు; తిరిగి నాశిశువులను ఆఘాతుకమృగమున కేయొప్పగింపతగునాయనియయిన యోచింపక, నాకే యొప్పగింత చేసినది, శాంతాదేవి. ఎంత దయామయియో, ఎంతబుద్ధిమంతురాలో యని యాశ్చర్యమొంది, చకితుడ నయితిని.

వెంటనే నాకార్యసందేశము స్ఫురణకు వచ్చినది. మానసికపంజరము తిరిగి పాషాణసదృశమయినది. కాఱుమబ్బులు గ్రమ్మినవి. కోటలోని దీపము లారిపోవుచున్నవి. అగ్ని నుండి రక్తము స్రవించుచున్నది. కవలశిశువుల రుక్మిణియొడిలో పాఱవేసి, శాంతాదేవి తన భర్తృసదనమునకు లేచిపోయినది. కోటంతయు రోదనములతో నిండిపోయెను. నామనస్సు చలింపలేదు. నేను వజ్రతుల్యుడనుగానే యుంటిని. అక్కడనుండి లేచిపోతిని.

నా ఆలోచనాగారము ప్రవేశించితిని. గోపరాజు ప్రవేశించినాడు. కార్యముసఫలమయినదన్నాడు. రామరాజు జ్యేష్ఠకుమారునికి,

"మహాప్రభూ! బిడ్డలు రుక్మిణి మీరు" అన్నది శాంత.

మూడేండ్ల బాలునకు విషప్రయోగము చేసి వచ్చినాడనని తెలిపినాడు. నాకు పశ్చాత్తాపము కలుగలేదు. దుఃఖము కలుగలేదు. కాని నాకు ఒడలు తెలియుటలేదు. సేవకుడు నాయొద్దకు పరుగెత్తుకొనివచ్చి, "అయ్యో! రామ ప్రభువు పెద్దబిడ్డడు మరణించినా"డని ఆపుగు మని ఏడ్చుచుచెప్పి వెడలిపోయెను.

ఏమా! ఈదుర్మరణములన్న ఆలోచనలను నామనస్సు దరికి రానిచ్చుటలేదు: అద్భుతమగు తపశ్శక్తిచేతనే నా మనస్సును చిక్కబట్టి గలుగుచుంటిని. నాచూపు "రంగరాజు చక్రవర్తిత్వము" మీద నున్నది కాని దేనికిని విచారము కలుగుట లేదు. కోటంతయు పాడుపడుచున్నను సరే, నాకార్యసాధన తీగెలుప్రాకి, పుష్పించి, ఫలములు నందియు సంసిద్ధమయినదని తృప్తినొందుచుంటిని.

నేను చక్రవర్తినయిన మఱునాడు రుక్మిణినాతో సరసము లాడకపోదు. అప్పుడు నాహృదయకుసుమము వికసించకపోదు. ఆనందమధువు తొలకక పోదు. అందుచే నీలోపల నేమి జరగినను, ఎవరుమరణించినను, నాకు విచారము లేదు.

మరల గోపరాజును నూతనకార్యక్రమమునకు వినియోగించినాము.

ఏమిజరగునో యని యాత్రముతో నుంటిని. నాకు మనశ్చాంచల్యము కలుగలేదు. కాని నాకండ్లు అంధకారమును ప్రేమించుచున్నవి. నాగదిలో కూరుచుంటిని.

మరణశయ్య పైనున్న శాంతాదేవిదృశ్యము ప్రత్యక్షమయినది. నేడెందులకో కాని, శాంతాదేవిని చూచిన జాలి కలుగుచున్నది. భర్తను జంపిన ఘాతుకమృగముచేతికే బిడ్డల నొప్పగించుచున్నదే, నాయందు పుత్రవాత్సల్యము గల శాంతాదేవియెడ నే నెట్లువర్తించితిని? ఆమె భర్తను జంపితిని, ఆమె బిడ్డనిజంపితిని. గ్రుడ్లనుజంపనుద్యమించుచుంటిని. శాంతాదేవి, నాతల్లి, నేను దుర్మార్గుడనని తెలిసియుండియు ఆమె నాయెడ వర్తించినవిధము, ఆమె నన్ను పుత్త్రకుని భంగిచూచుచున్నదని తెలిసియుండియు ఆమెయెడ నేను ప్రవర్తించిన విధము తూచుకొంటిని. నేను చక్రవర్తినగుటకా యిట్లుచేయుచుంటిని? లక్ష్మణమంత్రి కొలువు చాలించుకొని ప్రతికక్షుల జేరినాడు. సామంతరాజు లందఱును కలసి, నాదుర్మార్గమును బ్రకటించుచు తిరుగుబాటు చేయుచున్నారు. ప్రజలలో రంగరాజు ఘాతుకమృగమని స్పష్టపడినదని తెలిసికొంటిని. "అయ్యో!" యని యార్చితిని. నామానసవీథిని శరవేగమున మేఘములుపరుగెత్తుకొని పోవుచుండెను. అందు నారుక్మిణివదనమండలము గాన్పించుట లేదు. నేను ఘాతుకమృగమయిన నాటనుండియు, నారుక్మిణి చల్లనిచూపులే నాకు కఱవయ్యెను. సమస్తమును గోల్పోతిని. కోటనుండి ప్రేతధూమదుర్గంధము బయలువెడలుచున్నది. "ఓయి గోపరాజూ! ఒక్కసారి నిలువవోయీ!" అనిపిచ్చివానివలె కేక వేసితిని. ఆమాట అతనికి వినబడలేదు.

౬

నాప్రాసాదము పైభాగమునుండి చూపు సారించితిని. అదిగో! అడుగు ప్రాసాదమున

నారుక్మిణి! పర్యంకముపై శయనించియున్నది. దానిప్రక్కన దీపములు సహస్రజ్యోతులై నాకు గోచరించుచున్నవి. రుక్మిణీహస్తములు అనేకములు చూపట్టుచున్నవి. రుక్మిణి పార్శ్వభాగమున తళతళమెఱయు చేబాకులు పదులు ప్రకాశించుచున్నవి. తనచేతి నొకదాని తల క్రింద జేర్చికొని, వేఱొకచేతిని కవలపిల్లలపై నునిచి, నిదురపోవుచున్నది.

నాకు ముచ్చెమటలు పట్టినవి. నాలుక తడబడుచున్నది. కన్నులు మిఱుమిట్లు గొను చున్నవి. ఆప్రాసాదప్రాంగణమున క్రింద చదికిల బడితిని.

అదిగో! గోపరాజు నిద్రించుచున్న రుక్మిణీ శిశువులవైపు పొంచిపొంచి చూచు చున్నాడు. మాకోట గడియారము రాత్రి ఒంటిగంట యని ఒక్కగంట కొట్టినది. కోట కావలివాండ్రు నిదురించియున్నారు. చరాచరసృష్టి నిదురించు చున్నది. రంగరాజు ఘాతుకమృగ మొక్కటే శిశువుల మేతకొఱకు కనిపెట్టికొని యున్నది.

అదిగో, గోపరాజు పొంచిపొంచి శిశువులదగ్గర చేరుచున్నాడు. అతని చేతిలో విషద్రావకముపోసిన పాత్రయున్నది. "అయ్యో! గోపరాజు! ఆగవోయీ, ఆ ప్రయత్నము మానుకొంటివి నోయీ!" అనబోతిని. ఈ మాటలు నా కంఠబిలమునుండి వెలువడలేదు. గోపరాజు శిశువుల నోళులలో విషము పోయుచున్నాడు. పైమాట లుచ్చరింపదలచి తీవ్రయత్నమును చేసితిని. ఊ, ఊ, ఊ యని పెద్ద మూలుగు మూలిగితిని. నాకు జరగుచున్నది గోచరించుచున్నది గాని నానోటిమాటలు పూడిపోయినవి.

"అయ్యయ్యయ్యో!" యంటిని. నూతన దృశ్యము చూచితిని. కూరుచుండియే చేతులు పైకెత్తితిని. ఆశ్చర్యముతో నోరు తెఱచితిని. ఓ, ఓ, ఓ యని మూలుగుచుండుటయే కాని నానోటనుండి మాటరాదాయెను.

గోపరాజు శిశువుల నోటిలో విషము పోసినతత్‌క్షణము రుక్మిణి రివ్వున లేచి, తన మొలబాకుతీసి కఱుక్కున నొక్కపోటుచే గోపరాజు వక్షమును చీల్చి నేల బడవైచినది.

ఆ యుత్తరక్షణముననే రుక్మిణి శిశువుల నోళ్లలో తన నోరుపెట్టుకొని శయనించినది.

'గోపరాజు శిశువుల నోళులలో విషము పోయుచున్నాడు'

నాకు స్మృతివచ్చినదా? ఏమో! ఒక దృశ్యము చూచితిని. రుక్మిణి దభాలున మంచముపైనుండి నేల గూలినది.

నేను పిచ్చివానివలె ప్రాసాద విటంకమునుండి క్రిందకుబరు గెత్తుకొనిపోవుచుంటిని పరిచారికలుపరిచారకులు గుమిగూడిరి. కోటకావలివాండ్రు గుంపులుగా జేరిరి. రామరాజుశిశువులు మృతులగుట తెలిసికొనిరి. రుక్మిణి శిశువులనోటి

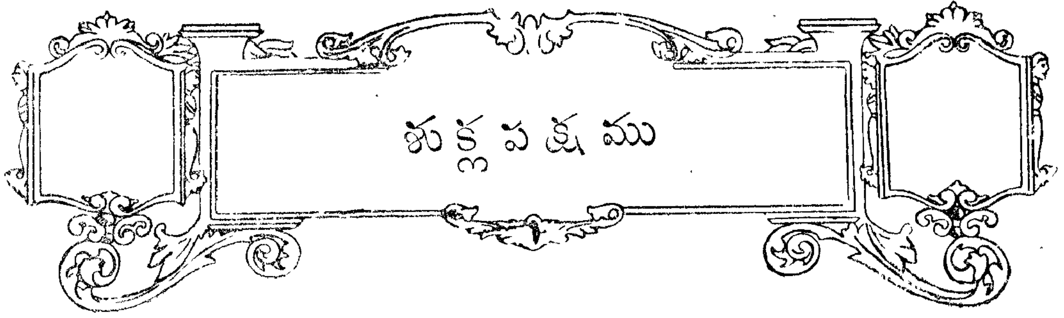

లోని విషముగ్రోలుటచే మొగము వెల్లినయి, ప్రాణవాయువు లెగిరిపోయి క్రిందపడిపోయినది.

ఇంతవరకును తెలియును. గోపరాజు రక్తసముద్రములో మునిగియే పోయినాడు. "నారుక్మిణీ!" యంటిని. చనిపోయిన గోపరాజు జేబులో నొకచీటీదొరకినది. అందిట్లున్నది: "ఈరాత్రియే రంగరాజునుగూడ పరిమార్చుము. రేపు గోపరాజు చక్రవర్తి కావలెను." అని గోపరాజు మిత్రుడు గోపరాజునకు వ్రాసిన లేఖ యది.

"ఔరా! కృతఘ్నా!" అంటిని. నన్నింతులకా ఈరక్తసముద్రములో దింపితివంటిని. నాలోనుండి పశ్చాత్తప్తరుధిరము స్రవింపుచున్నది. శరీరము భగ్గున మండిపోవుచున్నది. నేనును శిశువులవదనములు చుంబించి చుంబించి, రుక్మిణి అమృతవదనము ముద్దుపెట్టుకొని, నారుక్మిణిచెంత బరుండి శాశ్వతనిద్ర చెందగోరితిని.

వస్త్రాపహరణము—వస్త్రదానము

విన్నకోట వెంకటరత్నశర్మ గారు

రాజ్యమా! సర్వముఁ గూడఁ బూజ్యమయ్యె
ద్రవ్యమా! వైరిహస్తగతమయిపోయెఁ
దమ్ములా! కట్టుబాట్లకుఁ దప్పినారు
పాండుసుతుని దుఃఖంబుఁ జెప్పం దరంబె?

పాండునరపాలపుత్త్ర, ఆఖండలాభ!
రాజ్యలక్ష్మి పోవుట విచారంబునూని
కుంగిపోవగానేల? అర్ధాంగలక్ష్మి
కలదు; తెగియించి యొడ్డఁగాఁదలఁచెదేని!

అనుచు శకునియుఁ గైతవంబున వచింప
ముందువెన్కల నరయఁగాఁ బోక వనరి
కనలి రోషమ్ము కతనఁ జేయునదిలేక
ప్రాపుబోణిని నొడ్డి కోల్పోయె నపుడ
కడలిలో పొంగిపడెడు భంగములగముల
భంగి జీవితంబున నిట్లు పరగుచుండు
నొనరఁ జేకూరునపుడు ధీరోత్తముండు
నుబ్బఁగాఁబోడు. కుంగియునుండఁబోడు
ఒక్కొకరి కిట్లుగాఁ గల్గకుండునేని
అవగుణమ్ము గుణమ్ము లెట్లరయవచ్చు?
అనుభవజ్ఞాన మెట్లు గైకొనఁగవచ్చు?
దివ్యపథముల నెట్లు సాధింపవచ్చు?

అపుడు దుశ్శాసనుండు క్రోధాత్ముఁడగుచు
సాధ్వి పాంచాలికేశపాశములు పట్టి
యీడ్చి సభలోనికిఁ దెచ్చె నెల్లవార
లౌను గాదనలేక అల్లాడుచుండ.

అంతలోఁ బోక యాదుర్మదాంధుఁడా ర
జస్వలాకాంత మేనవస్త్రమ్ము లొలువ
నాపె కృష్ణ! లక్ష్మీమనోహర! యనాథ
నాథ! సర్వాత్మ! యేడనున్నాఁడవన్న!
సకలభువనసంతతుల బొజ్జను ధరించి
పెంచి రూపుమాయించు పవిత్రచరిత!
తరుణమునఁ గోరువారి చింతలను బాప
అడ్డుపడు యశోదాపుత్త్ర! అడ్డుపడవె!

ఒకడు విలువిద్యలో మేటి ఒకఁడు గురుని
బాణధారాపరంపర బారినేసె
నొకరిఁ జేరఁగారాదు మృత్యువు భయాన
నొకఁడు పూజ్యుండు సర్వగుణోత్తరుండు.

కాల్పనావీరి సామర్థ్యగరిమ లెల్లఁ
గల్పనావీరికీర్తి గంగాజలాన
నిల్పనా పరమపవిత్రనియతి; నకట!
యిందునొకరైన నన్ను నాలింపరారు.

దిక్కుగలవారికిని లేని దీనతతికిఁ
బాలురకుఁ బామరులకును భక్తులకును
యక్ష గంధర్వ నర ఖచరాదులకును
నీవకా శరణ్యము! నవనీరజాక్ష!

ధర్మపాశబద్ధులయి మత్పతులు గలరు
నీవుప్రోవవయేని గాంచెడిదెవండు?
తలఁపగాఁబోవు నీకిది ధర్మమగునె?
ఆఁడుదాని మొఱాలింపవా మహాత్మ!

అనుచు నొకకేలను దుకూలమును ధరించి
వంతఁ బెరకేలునెత్తె నభోంతరాళ
మునకుఁ దీరని పరిభవంబునఁ బాంకాలి
కలుగదాయె నదేమొ శ్రీకరునికరుణ?
అపుడు వైకుంఠనగరమం దతిచతురతఁ
గమలజాతాయతాక్షి పాల్కడలి పట్టి
లీల నిజనాథునిన్ ద్యూతకేళిఁ దేల్చు
చున్ ద్రుపదుపుత్రి మొఱ వినుచున్ వచించె.

నాథ! సంతతానంద! అనాదిపురుష
ఓయవార్యచరిత్ర! కుయ్యో! యటంచు
ద్రుపదభూపాలతనయ కం దోవల నీరు
గార్చ నూరకున్నా రేమిగాఁ దలంచి?
గిరినిఁ గేలన్ ధరించి రక్షింప లేదె?
తొలుత గోవ్రాతములను దుందుడుకుఁ ఓర్చి
అలజలంబుల మకరిచే నలసియున్న
కరినిఁ గాపాడవే నాఁడు కరుణతోడఁ
దొలుత చే గాల నాకు లెందులకు నవల?
ఎందుల కుపేక్షఁ జేసెద వీసమయము?
జాలికలుగదె? ఆదీనురాలిపైని
భక్తవత్సలుండవుగావె? ప్రాణనాథ!
అనుడు శ్రీవిష్ణుఁడాపె కిట్లను: లతాంగి!

ఎవ్వఁడైన నెవ్వతెయైన నెన్నఁడైన
నన్యచింతలు వీడి నాయందు నచ్చ
మైన భక్తిని ప్రార్థించినట్టులైన
వీడుదునె వారలెవరైన వెఱ్ఱిదాన!

శ్లో. అనన్యాశ్చింతయంతో మాం
యేజనాః పర్యుపాసతే;
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం
యోగక్షేమం వహామ్యహమ్."

తమప్రయోజకత్వముల నాధారముగఁ ద
లంచి పరిపూర్ణ విశ్వాస ముంచలేక
అస్మదీయ సాహాయ్యమ్మునం దనిశము
నరులు బలహీనులౌదు రోసరసిజాక్షి!

'అన్యథా శరణంనాస్తి' యని యెవండు
హృత్కమలమందు నన్ను ధ్యానింపుచుండు
నట్టి అభిమానరహితుఁడై యలరు వాని
నేన చేపట్టుదుగదా! నవేందువదన!
అనుచు వచియించులోపల నచట దుష్ట
శాసనులమేటి దుష్ట దుశ్శాసనుండు
పట్టుబలవంతమున వల్వఁ బట్టి యీడ్చె
నాయమ కరంబుఁ జార్చి 'అయ్యో' యటంచు
కరయుగళమున్ మొగిడ్చి సుస్థిర మనంబు
గూర్చి శ్రీకృష్ణభగవానుఁ గూర్చి కూర్చె
నేడుపు న్నినాదము నాలకించె నావి
కర్ణుఁ డొక్కరుం డాసభఁ గనికరాన!
లచ్చితో నోడి ద్యూతసంగ్రామ భూమి
సర్వమున్ గోలుపోయి ఆసారసాక్షుఁ
డప్పటికి రోషతామ్రాక్షుఁడై మహోగ్రుఁ
డగుచు విసరెఁ బాచిక లక్షయమ్మటంచు
నెమ్మి ననుకంప నన్నవనీరజాక్షుఁ

డార్తజనరక్షకైక కళాకరుండు
నఖిలదుర్మార్గలోక సంహారచణుండు
వైరి లజ్జింప నక్షయవల్వ లిచ్చె.
వ. అంత భానుమతి మొదలైనకాంతలావింత
వస్త్రమ్ములం దెప్పించి తమ శరీరమ్ములం
ధరించి సొంతయుడుపులెల్ల నింట విడిచి.
అంత కాంతాసమూహమ్ము లంతులేని
గర్వముల రాజతీవులు గంతు లిడగ
బాండవులు ద్రౌపదియు సభవారు గాంచు
నట్లు బారులందీర్చి సౌధాగ్ర భూమి
లీల చిరునవ్వు వెన్నెలల్ నిగుడఁ గప్పి
అలరు నొయ్యారముల హాళాహాళి యొసర్చి
కుంతికోడలు సిగ్గునఁ గుందునట్లు
నూపురధ్వనిఁ జేసి రింతులు తటాల్న!
ద్రౌపదీసతి హృదయంబు తల్లడిల్లఁ
జటుకునన్ గంతమెత్తి ఆచాయఁ జూచెఁ
కృష్ణ చీరలు మాయమయ్యెను! వివస్త్ర
లైకనంబడిరా యింతు లద్భుతముగ
పట్టపుందేవి మొదలైన పద్మనేత్ర
లపుడు చెప్పరానట్టి సిగ్గంది గాత్ర
ముల నిజాంశుకంబులదాల్పఁ బోయి రాత్ర
మున మహాత్ములచర్య లద్భుతము ధాత్రి
నెట్టి అవమానమందైన నెట్టి సంక
టమ్ము లందైన నేసమయమ్ము లందు
నైన శ్రీకృష్ణభగవాను నాత్మలోన
నచ్చపుంబత్తిఁ గొల్వఁ బొనరయ రాదె?

కనులు

కవికొండల వెంకటరావు గారు, బి. ఏ, బి. యల్.

౧

తల దాల్చుకొని వచ్చుచున్న దొక యెలనాగ
పొలముగట్టునె పచ్చకలిమికల యొకమోపు
బర్వుపుగా గట్టుకొని, నిలువునా యెత్తుకొని;
అలపులో నే మెలపు గనబఱచుచు, తల.

౨

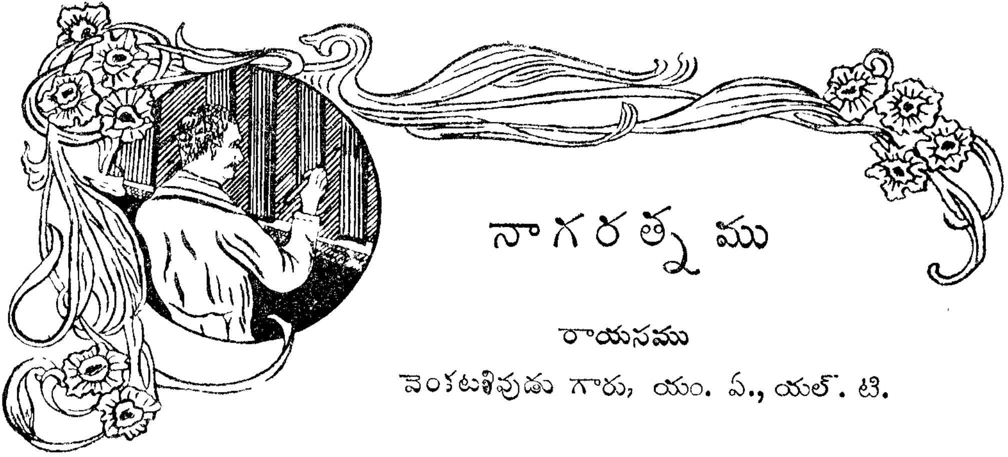
గడ్డిపోచలు నల్లముంగురుల, గలిసెనో
సడ్డపాటది నోసటి చెమ్మటల జాఱెనో
గటికబరువుఱకుఱక దిగజాఱి దిగజాఱి
దానికనులో మినుకుమినుకుమని మెఱసెనో-తల.

౩

నడచునట్టీగట్టు అడుగు వెడలుపు—అంతె
నిడివి బెట్టిగిన పరిని—నిండియున్న వి చేలు
ఈప్రక్క—నాప్రక్క—నెంతపఱ కరసినా—
మోపుదించుక తనదు మోముతుడుచుక మఱల
మోపునెత్తుకపోవమదిత కెడలే దెందు.
గటికబరువుఱకుఱక దిగజాఱి దిగజాఱి
దానికనులో మినుకుమినుకుమని మెఱసెగా
ఎత్తుచుండినదెప్ప యిట్టె కనుబాఁప దిప్ప
దానికనుపాపలో తళుకుమని విరిసెగా, తల.

౪

తప్పుకొన వే పిల్ల దారియ్యమని చెప్పి
యెప్పరుసు నెవ్వార లేమిటని యడుగుదురు.
అడుగుతడవునె వారియడుగులల్కుడు జాడ
నుడిలేక నడిలేక నును తెప్ప లర్లార్చి
దాని కనులప్పుడే తెలిసి తెలిమలుపుగా
మన మొత్తిగిలినదువ-మన మొత్తిగిలినదువ,తల

నాగరత్నము

రాయసము
వెంకటశివుడు గారు, యం. ఏ., యల్. టి.

సముద్రయానము

మార్వాడీ వర్తకులతో మాటలాడుటకు పట్టణముపోయి ఒకవారమచటనే యుంటిని. ఆసమయమున ఒకనాఁడింటినుండి తంత్రివార్త వచ్చెను. నా కుమారుఁడు ఎవరికిని జెప్పక సీమ పోవునుద్దేశముతోఁ గొందఱు స్నేహితులతోఁ గూడి బొంబయి నడచెనఁట! వినఁగా మిగిలిన యీయొకకొడుకును జూచుకొని దినములు గడుపవలెనని యెంచు మాకెట్టి దురవస్థ వచ్చినది! ఇంటికింతదూరమునన్న నేనేమి చేతును? నా యలజడికిఁ గారణము విని, మార్వాడీ మిత్రులు బొంబాయిలోఁ దమ బంధువగు మాణిక్చందుగారికిఁ దంతి నిప్పించిరి. వారి యాలోచన చొప్పున నింకొక పెద్ద మనుష్యునికి గూడ వార్తనంపి, మాయబ్బాయిఁ బట్టుకొని మా గ్రామమునకుఁ బంపుఁడని వేఁడితిని.

స్వగ్రామమునకు మరలివచ్చుచుండఁగా దారిలో నా మనస్సు పరిపరివిధములఁ బోయెను. ఉన్నత విద్యాభిలాషముచేత నేకదా యీపిల్లవాఁ డిట్టి సాహసములు పోవుచున్నాఁడు! మొట్టమొదట నేనే వీనికింగ్లీషు చదువు వలదని చెప్పితిని. వర్తకవ్యాపారములు చేసికొను మా వైశ్యులకీ మాయయింగ్లీషు విద్య లేల? కాని, మా గో[illegible]ంద్రుఁడు నామాట పడనీయ లేదు! ఆయధ్యక్షుఁడు పుస్తకపుకనులు గప్పి, ఆఁడుచాటుపిండెవలె సెటిలో దినములు వెడలఁబుచ్చిన చాలునుగదాయని, బడిలో మిడుక నిచ్చితిని. అప్పటి యుపేక్షాఫలమే యిప్పు డనుభవించుచున్నాము! చెట్టయి వంగనిది, మ్రానై వంగునా? పాఠశాల లన్న నే నాకు తలనొప్పి! పిల్లకాయలు చదువుకంటె పండితనమే యనుట నేర్చుకొందురు! ఐనను జరిగినదానికి వగచిన లాభమేమి?

నేనిల్లు చేరునప్పటికి సంగతు లెటులుండవలయునో యటులుండెను. ఇల్లు వాకిలులు మోకాలులోతున చెత్తచెదారములతో నుండెను. పశువులు కట్టుగాళ్లున పడియుండెను. నాభార్య స్వభావముగనే బలహీనురాలు. ఈయొకకొడుకును విదేశములపాలయ్యెనని యిపుడు మనోవ్యథతో మంచమెక్కెను! తక్కినవా రామె పరిచర్యలోనే మునుఁగుచుఁ దేలుచుండిరి. ఐనను వారుచెప్పెడి యోదార్పుపలుకు లామెకు నచ్చుచుండలేదు. పాలలోఁబడిన బల్లివలె మంచము నంటిపట్టుకొని నేనింటికి రాఁగనే యామె గోలుగోలున నేడ్చెను! ఏమిచేయుటకును నాకుఁ దోఁపకుండెను. దుకాణము పని యంతయును నటే మూలపడెను. గుమాస్తా, నౌకరులు కుఱ్ఱవానిని వెదకు ప్రయత్నముల నుండిరి. ఎట్టి గ్రహచారదినములు సంప్రాప్తమైనవి!!

ఇంతలో బొంబాయినుండి జవాబులు వచ్చెను. నా తంత్రివార్త చేరినపుడు మాణిక్చందు గ్రామాంతరము పోయియుండెను. వచ్చి కనుఁగొనఁగా క్రిందటి దినమే సీమ పొగయోడ వెడలిపోయెనని యాయనకుఁ దెలిసెను. రెండవ పెద్దమనుష్యునియొద్దనుండికూడ నిట్టివార్తయే వచ్చెను. ఆయన గుమాస్తా నంపఁగా అప్పుడె పొగయోడ నెక్కుచుండిన మాపిల్లవాఁడు వానికగపడి వానిమాట లెక్కచేయ లేదఁట! ఇఁక నేమి చేయుదుము?

సీమ చేరుట

పట్టణప్రయాణ మప్పటినుండియు నాదేహస్వాస్థ్యము తప్పియుండెను. పుత్రవియోగదుఃఖము ఎంత

యణఁచుకొన్నను లోలోననే బాధించుచు నాశరీరదుర్బలత కిపుడు ఊఁత యయ్యెను. విపత్తునకు విపత్తే విఱుగుడు! ఆదినములలో నాసంరక్షణ చేయుచును, నాకు పథ్యపానములు జరుపుచును, నాభార్య తనబాధనొకింత మఱచిపోయెను. ఇది యిట్టులుండగా మాయూరనె యావలివీథిని విదేశగమనము సలిపి వచ్చిన పిన్నవాఁడొకఁడు గలఁడు. వాని నొకనాఁడు పిలిపించితిమి. ఇంగ్లాండు ప్రయాణపుసంగతులు కొన్ని వానివలనఁ దెలిసికొంటిమి. మాకవి యెఱిఁగించి యతఁడు "దీనికే మీరింత విచారించుచున్నారేమి? మీవాఁడు హాయిగా విదేశము చూచివచ్చును. సీమపోయిరాని యువకునిమొగముచూడఁగూడదు! అక్కడకుఁ బోయినచో ఎన్నిసంగతులు తెలియును! ఎంతజ్ఞానము సంపాదింపవచ్చును! మీ వాఁడు ఏదో పెద్దపరీక్షనిచ్చి వెంటనే యింటికి వచ్చును." అని మాకు ధైర్యము చెప్పెను.

సుఖముగ గమ్యస్థానముచేరిన తంత్రివార్త కొన్ని దినములకు మావానియొద్దనుండి వచ్చెను. ఇఁకఁగొన్నిరోజులకు పెద్దజాబు వచ్చెను. తాను జూచిన చిత్రవిచిత్రములు నాగరత్నము వర్ణించి చెప్పెను. అది మరల మరల చదువుకొని నాభార్య సేదదేఱెను. ఇపుడామె ముఖము నుండి దుఃఖకళంకము తొలఁగిపోయెను. తరువాతవారము వచ్చినయుత్తరమున పిల్లవాఁ డింకఁ గొన్ని విశేషములు తెలుపుచు సీమఁజేరిన పిదప తాను దీయించుకొనిన ఛాయాపటము నంపెను. అప్పటి నుండియు వారము వారము మాకు సరిగా వాని క్షేమసమాచారములు తెలియుచుండెను. వానికి మేమును క్రమముగ లేఖలు వ్రాయుచుంటిమి. ఇట్లు మేము ఇంటివిచారమును బయటి సమాచారములలోఁబడి మఱచి పోయితిమి!

పూర్వపు పెండ్లి సమాచారము

కలిగినమేరకుఁ దని గుట్టుగ గాపురము చేయుచుండు మేమంత మావాని విదేశపు విద్యలకై విరివిగ సొమ్ము వెచ్చఁబెట్టితిమి. అసలు మావానిది ఘననష్టజాతకము. అబ్బాయి భూమిమీఁద అడుగు పెట్టుటయె తడవుగ మాయిల్లు గుల్లయయ్యెను! వాని భోగములకు, రోగములకు, నగలకు, నాణెములకు చేసిన వ్యయములకు మితిలేదు. వాని యక్షరాభ్యాస సందర్భమున ఊరఁగల కులమువారి కంచటికిని బంతివేసి పేదలకు అన్న వస్త్ర దానములు చేసితిమి. ఆఱువందలకఱకు లానాఁడు కర్చు అయ్యెను. వాని పదియవయేఁడు చొరఁబడఁగానే, బంధువులతోడి పెట్లాటలకును జొరఁబడితిమి! మా కోమట్లలో మేనఱికము విధాయకమైన యాచారము. పిల్లనీయమని పలుకు మేనమామకును, చేసికొనమను మేనల్లునికిని ఇఁక మూఁడినదే! ఇది కన్యకామ్మవారి ఖచితమైన శాసనము. నాభార్యకొక యన్నగలఁడు. అన్నకు చెల్లెలికి పచ్చగడ్డి వేసిన భగ్గుమనుచుండును. ఎన్నఁడును మాగుమ్మము త్రొక్కి చూడని మాబావమఱఁది ఒకపండుగ దినము ప్రొద్దుననే 'శివా'యనుచుమాయింటికి వేంచేసి, తనకొమరితకామాక్షిని మాపుత్రునికిఁ జేసికొమ్మనెను! వేపవనె యీ తగవుల మారితో ఢీకొనుట కిష్టములేక తొందరపని యనిమిష పెట్టి దుకాణమున కట్టె పోయితిని. ఒక్కింతసేపటిలో ఇంటికి రమ్మనువార్త వచ్చెను. ఏమి మూఁడునో యని యింటిమొగము కాఁగా ఊరిలో సగముమంది మావీథినే కూడి యుండిరి! ఇంతజనులకు నయనోత్సవము చేయునటుకులెవరా యని విచారింపఁగా వివాదములు పడు భార్యయు, బావయు నాకుఁ బ్రత్యక్షమైరి! స్వభావముగనే కొంచెముగాని వారిగొంతుకలు, వాదమునకు పటుత్వమొసఁగుటకై విజృంభించియుండెను. కులము మరియాద చొప్పునఁ గూఁతు నిచ్చెదనని యన్నతగవు. చిన్ననాఁట నుండియుఁ దనమొగముచూడని యన్నసంబంధ మసమ్మతమని సోదరి సమాధానము. విహితులు ప్రేరేపించుచున్న వాదములోఁ దలమార్చుటకు నేనియ్యకొనలేదు. నలుగురికన్నులఁ బడఁగనే, ఏలయో బాల్యమునుండియు నాకనులు మసకలు గ్రమ్మును; కావున వివాదములంత సేపును పెరవారివలె నరుఁగుమీఁదనే చతికిలఁబడియుంటిని.

ఆనాఁ డెప్పటికి, ఏరీతిని, ఈతగవు తెగెనో నాకు జ్ఞప్తిలేదు. మూఁడుజాములకు పచ్చిపులుసు మెతుకులు నంజుచుంటి మనిమాత్రము నాకుజ్ఞాపకము! పచ్చగనున్న మాయొంటి చూపోపమియె అన్న పెండ్లిబేరపు తగవులకుఁ గారణమని మాయాఁడువాండ్ర తలంపు. రచ్చకెక్కకుండ దీని కేల తానోడఁబడఁగూడదని మెల్లఁగనేనంటిని. తన తనయుఁడు బ్రహ్మచారిగ నుండినను దనకు సమ్మతమే కాని మఱిరంకుమేనును, చికిలికన్నులసారును అరగాముగఁ

గొనివచ్చు నీయొయ్యారికోడలు ముమ్మాటికిని తనకు వలదని యోయిల్లాలెలుఁగెత్తి విలపించెను! ఇంక నేమి చెప్పను?

ఆసాయంకాలము పప్పుబజారున పార్వతిగుడి సావడిని గూడిన వైశ్యమహాజనసభలో మేనత్తకమును నిరసించిన మాకుటుంబమునకు మున్నూరు రూపాయలు కులముతప్పు విధింపఁబడెను!

సీమచదువు

నాగరత్న మిట్లు ఆజన్మమును ధనవ్యయమునకుఁ గారణమగుచు వచ్చెను. ఇపుడాయన విదేశమున విద్య నెలిగింపఁబోయెను. కావున మేమిఁక దివాల లెత్తవలసినదే! భోజనముల కనియు, పుస్తకముల కనియు వన్నెచిన్నెల వరుసలను వాఁడు వ్యయముచేయసాగెను. రోజునకు నాలుగురూప్యము లాయన సువారమునకు సరిపోవఁట! వారము వారమును గదికి బాడుగ నీయవలయునఁట! ఇట్టివిచిత్రము లెచటనైనఁ గలవా? ఎంత పంపినను వానికి సంతృప్తి లేదు. ఇంక కష్టము బిగించుట మంచిదని నేఁ దలపోసి కొంతకాలము సొమ్ము పంపలేదు. ఎటులో వాఁడు దినములు పుచ్చుచుండెనని నే సంతోషించుచుండఁగా రహస్యముగఁ దల్లి సొమ్ము రవాణ చేయుచుండెనని తెలిసినది! సంచిలాభము చిల్లికూడఁ దీయునని నేఁ భీతిల్లి, కాఠిన్యము మాని పిల్లవానికి సొమ్ము నంపుపని నామీఁదనే పెట్టుకొంటిని.

నాగరత్నము సీమచేరియిప్పటి కాఱునెలలైనది. సెలవులలో దేశమునకు వచ్చెదనని వాఁడు వ్రాయఁగా ప్రయాణపు కర్చులకు పైకమంపితిని. అతఁడు బయలుదేర సిద్ధమైనను యుద్ధసమయమగుటచేత ప్రయాణికులు పోఁగూడదని ప్రభుత్వమువారు ప్రచురించిరఁట! అందువలన మా కెంతో యాశాభంగము గలిగెను. దీనికిఁదోడు జర్మనులు పట్టణములమీఁద బాంబులు వేయుచును, ఓడలు ముంచుచును జననాశనము చేయుచుండిరని పత్రికలలోఁ జదివి యలజడి పడితిమి. మనోవ్యథచే గృహిణి మరల మంచమెక్కెను. అంతటఁ గడచిన యాఱుమాసములును మాకు ఆరుయుగము లయ్యెను. ఎట్టకేలకు నాగరత్నము బొంబాయిలో దిగెనని తంతివచ్చెను. ఒకటి రెండు దినముల కాతఁ డింటికి వచ్చునని మేము సంతోషమున మిన్నందితిమి. ఏదో యుత్సవమునకు వలె అమితోత్సాహమున వాని రాకకై పనులు చేసితిమి. వచ్చినపుడు ఆనవాలు పట్టలేనట్టుగ వాఁడు కనఁబడెను. తొడిగిన షరాయి, పెంచిన క్రాపుజుట్టు వానిసొగసును మరింత పెంచెను. మాటలలోను,చేష్టలలోను వాఁడు పరదేశీయునివలెఁ గానవచ్చెను. కానవచ్చినతోడనే వాఁడు తల్లి కౌఁగిటఁ జేరెను. గండముదాఁటిన కసుగాయనువలె అక్కునఁజేర్చి వానిని అమ్మ ముద్దాడెను, నేనును గన్నీరాపుకొనలేకపోతిని. మాముద్దుబిడ్డను మరలఁ జూచుకొని బ్రదుకు సార్థకమైన దనుకొంటిమి.

నాగరత్నమును జూచి పోవుటకు పెద్దపిన్నలు మాయింటి కేతెంచిరి. మాసుతుఁడు సరసల్లాపములుసలిపి వచ్చినవారి యభినందనములఁ బడసెను. లోకసామాన్యమగు మార్గమునంబడి నేఁటికి ధన్యుల మైతిమని ముదమందితిమి.

ఒకనాఁటిరాత్రి దుకాణము కట్టి కొంచెము చీకటి పడినపిదప నేనింటిత్రోవఁ బట్టితిని. ఇద్దఱు చిన్నవారలు నాముందు సంభాషించుచు నడచుచుండిరి. వారు మాకుమారుని గురించియే మాటాడుకొనుట గ్రహించి ఎఱుఁగని వానివలె వారిప్రసంగము వింటిని:—

మొదటివాఁడు "డబ్బు తగులవేసి అబ్బాయి తుదకు అబ్బాయిల్లు పట్టినాఁడు! ఇఁక నిదేకదా సౌభాగ్యము!"

రెండవవాఁడు "ఇంకే భాగ్యము కావలయును? నేఁడు చదువుచున్నాఁడు, రేపు సంపాదించి సంచులు నింపుతాడు!"

మొదటి—"వాఁడి చదువు సన్నగిల్లినట్టున్నదిలే!"

రెండవ—"చదువేమీ పట్టుపడడము లేదా?"

మొదటి—"అయ్యగారి కిప్పటికి పట్టుపడిన వేమంటే,

బిస్కట్లు – మెక్కడము!
విస్కీలు – వేయడము!
సోడాల – చొక్కడము!
బీడీల – పీల్చడము!"

రెండవ—"నీమాటలు విని జ్ఞాపకము వచ్చినది. ఏమిటి, సీమవెళ్ళి నానాకూళ్లు గుడిచివచ్చిన కుఱ్ఱవాని నింటఁ

జేర్చుకొని మెసలుచున్నాఁడు, పెద్దసెట్టి! ఇట్టి వర్ణసాంకర్యాలు కోమట్లు కండ్లుమూసికొని కాచుచుండ వలసినదేనా?"

మొదటి—"దానిని సహించియేకదా యీ రెండు రోజులును పప్పుబజారులో మనవారు చర్చచేస్తున్నారు! కొడుకును వెలివేసిన చాలునని కొందఱును, అందఱును ప్రాయశ్చిత్తము చేయించుకొని కులము తప్పు కట్టవలెనని కొందఱును అనుకొనుచున్నారు. పిల్లవానికి ప్రాయశ్చిత్తము చాలదనియే పేరిశాస్త్రులు చెప్పుచున్నాఁడు. ఒకటి నిశ్చయము: ఈ పర్యాయము పెద్దకోమటి పని గట్టిగ పట్టించెదరు!"

పరిస్థితు లిట్లు ఇల్లగ గ్రహించి నాముందుజాగ్రత నేఁ బడితిని. కన్యకామ్మవారి యాలయములో మూఁడు నాళ్లు అభిషేకము చేయించితిని. పెద్దదక్షిణ లిచ్చి బ్రాహ్మణసమారాధన జరిపించితిని. పేరిశాస్త్రులకు కాశ్మీర శాలువయు, వైశ్యపత్రికకు పోషకవిరాళమును సమర్పించి మనోరథ సాఫల్యము నొందితిని.

తులసీరాముని దురవస్థ

ఇదివఱకు చదివిన చదువు చాలనియు, దీనివలన మా వైశ్యకులమున కఖండకీర్తి యాపాదిల్లుననియు నే బోధపఱిచితిని గాని నాగరత్నమునకు నామాట నచ్చలేదు! ఇంకనుజదివి పెద్దపరీక్ష నీయవలెనని వాని పట్టుదల. విద్యకు మితియేమి? చదువు జూదమువంటిది. ఆడినకొలఁదిని జూద మాడఁగోరుచుందురు; చదివినకొలఁదిని చదువవలెననిచ్ఛే యుండును.

మఱల నాగరత్నము సీమపయనము చేసి యాఱు నెలలాయెను. క్షేమసమాచారములు సరిగఁ దెలియుచుండుటవలన బిడ్డను గుఱించి యీసారి మేము బెంగపెట్టుకొనలేదు. వాని సీమప్రవాసదినములన్ని యిటులే జరఁగి పోవునని యెంచితినిగాని విధి దానికిఁ గొంత విఘాతము గలిపించెను. ప్రాంతపట్టణవాస్తవ్యుఁ డొకఁడు దేహస్వాస్థ్యము తప్పి యిటీవల యిల్లుచేరెనని తెలిసి వాని నుండి మావాని సమాచారములు వినఁగోరి యచటి కేగితిని. తులసీరాముని తలిదండ్రులు సామాన్యస్థితివంతులు. ఇంటఁ జెప్పకుండ మావానివలెనె కొంతకాలము క్రిందట విదేశమున కేగిన పుత్రుని విద్యాపోషణమునకై వారు పుస్తెయు, పూసయు నమ్మివైచిరి! ఐనను ఏనాఁటికిని వాని చదువు సాంతము గాలేదు. ఎన్నఁడును వీధిమొగము చూడని యా గృహస్థు లంత సుతుని విద్యకొఱకై యింటింటికిని పోయి తిరిపమెత్తిరి! ఎట్టకేల కిఁక నాఱు నెలలలో పిల్లవాఁడు విద్యాపరిపూర్తియై యిలుచేరునని తెలిసి తమ కష్టములు గట్టెక్కెనని వారెఁగిరి గంతిడిరి. కాని యొక వారమువచ్చిన జాబున కుమారుని శరీరమున నలఁతగనయని తెలిసి వారు తహతహపడిరి. మఱువారపు లేఖలో, బొత్తిగ దేహస్వాస్థ్యము చెడుటచేత దేశము వెడలి పొమ్మని వైద్యుఁడు చెప్పెననియు, తరువాత వారమున వెడలు పొగయోడలో బయలుదేఱుదుననియు పిన్నవాఁడు వ్రాసెను. బొంబాయిరేవుననే వానియసువులు వాయునని వారు భయమందిరి! ఎటులో ప్రయాసముతో వాని నిల్లు చేర్చిరి.

ఇపు డాతని నేనే చూడఁబోయితిని. ఆ బీద కుటుంబికులను జూచి మిగుల విచారపడితిని. పిల్లవాఁడు మంచమునఁబడి మూలుగుచుండెను. అతఁడు మిక్కిలి చిక్కియుండెను. కనులు దించుకొనిపోయి, మోము చూచుటకు సంతాపకరముగ నుండెను. తాను వచ్చునపుడు మావానిని జూచితిననియు, వానికి సేమమే యని యుఁజెప్పి, యంతకంటెఁ బలుకుట కతఁడు త్రాణలేక యుండెను.

మఱల కొన్నిదినములకు నే వానిని చూడఁబోయినపుడు, వాని దేహమునఁ గొంత జవచేరెను. మొగము తేటపడెను. కనులు కాంతిమంతము లయ్యెను. మంచము వదలి వాఁడు మడతకురిచీలోఁ గూర్చుండెను. నేనిచ్చిన ద్రాక్షపండ్లగుత్తి వాఁడు వాడినతనహస్తమున నందుకొని, మందహాసమున నాకు వందనము లర్పించెను. తొలకరివానకు తెప్పిరిలు పూలమొలకవలె నుండు నాయువకుఁడు నాకుశలప్రశ్నములకు సమాధానము లిచ్చి, నగుమొగముతో నాయభినందనము లందుకొనెను.

ఇంగ్లండులోని హిందూయువకులు

తులసీరాము స్వతస్సిద్ధముగ బుద్ధివికాసము గలవాఁడు. చదువునందలి తెలివితేటలెకాక, లోకపరిజ్ఞానమందు చతురతతో నొప్పెడివాఁడు! నే నడుగఁగా,

సీమలో హిందూవిద్యార్థులు మెలంగెడి రీతి నాకిట్లు వర్ణించిచెప్పెను:— "తలిదండ్రుల చాటుననుండు, బంధు మిత్రులయండను దినములుపుచ్చు హిందూయువకునికి సీమ ప్రవాసము మొదటిదినములలో చెఱసాల జీవితమువలెఁ దోఁచును. ఎడతెఱపిలేని జనసంకులమున వీనిక్షేమ మారయు పాప మెవ్వరును గట్టుకొనరు! ఎచటఁ జూచినను విసుఁగువిరామములేక, కనులకుఁ జెల్లని మానిసియాకారములె కాని, చామనిచాయ మేనులు మచ్చునకైనఁ గానరావు! ఒకవేళ నేవీథిచివరనో నల్లని యొకమోము గనపడినను, అతఁ డేపశ్చిమ ఇండియాదీవులవాఁడో, ఏ యాఫ్రికాదేశీయుఁడో యగును! భారతీయుఁడైనను లాభమేమి? పంజాబీయుఁడు, అస్సామునివాసుఁడును గానవచ్చిన మనకేమి యొలుపను? శ్రవణసుఖముగా తెలుఁగుమాటాడి, మనకష్టసుఖము లారయువారలు సీమలో నెంతయరుదు! అచటికిఁబోయిన చాలకాలమువఱకును, మనబాలురు ఇంటిమీఁద బెంగపెట్టుకొని, లంకణము లున్నప్పటివలె శుష్కించి పోవుదురు!

"వారు చేయునది నిజముగ లంకణములే! మల్లెపూవువలె మిలమిలమను వరియన్నము, కమ్మఁగఁ గాచిన నేయియుఁ గలుపుకొని, తమకమున భుజించుదినము లెన్నటికిఁ గాంతుమా యని తెలుఁగుబాలు రచట పలవించుచుందురు! చప్పనికూరలు, నవిసారములులేని చారుపులుసులును జిహ్వను జంపివేయునట్లుండును. ఏమాత్ర మేమరినను, మాంసపుముద్దలు, చేపసాలనులును గొంతుక కడ్డము పడుచుండును! మాంసభక్షకులకు సైతము ఇంగ్లీషువారికూరలు రుచిలేక బెండువలె నుండును. కావునఁ గొంతకాలమువఱకును అన్నముతినివి, చిఱుతిండికై మన చిన్నవారి లంకలు చెరంగుచుందురు! పానీయముల సంగతి యింకఁ బ్రస్తావింపనక్కఱలేదు. మనము నేయిమజ్జిగలు వాడునట్లె వారు ద్రాక్షాదిరసాయనములఁ గ్రోలుచుందురు! తరతరములనుండి యివి యాదేశీయుల కనువు పడియున్నవి. వీనిసారస్యము గ్రహింపక, మనవారుకొందఱు మితిమీరి, పానీయములే పరవశగ భ్రమించి, యారోగ్యమును గోలుపోవుచున్నారు!

"తినుటకాహారమును, కట్టుటకు గుడ్డయును తగినట్లుగ దొరకక, మనబాలురు కొందఱచట అల్లాడుచున్నారు. చౌకబాడుగ యని తేమయూరు చీఁకటి కొట్లలో నివసించి, పలువురు క్షయమొదలగు వ్యాధుల పాలఁబడుచున్నారు. తగినంత డబ్బులేక సీమలో నివసించుట వట్టిబుద్ధిహీనత! ఎంతసొమ్మైనను ఆదేశమునఁ జాలదు. కావుననే సీమపోయిన వారిలో కొంతమంది ప్రబలరోగపీడితులై నావలె నిలుచేరుచున్నారు!" పాప మాయువకుఁడు, ఆంగ్లేయదేశజీవితమును దెలుపుచు తన సంగతి జ్ఞప్తికివచ్చి, కంట నీరు పెట్టుకొనెను.

ఇంకొకపరి యాతఁడు నాతో మాటాడుచు, "డబ్బులేక కొందఱును, డబ్బు ఎక్కువయై కొందఱును, మన యువకు లాదేశమునఁ బాడగుచున్నారు!" అని నుడివెను. ఇది యెట్లని నే నాశ్చర్యపడఁగా, ఆతఁ డిట్లు ప్రసంగించెను:—"ఆంగ్లేయదేశము అనుభవము చాలని స్త్రైణవయువకుల యంపశయ్య! నిషిద్ధాహారపానీయముల రుచిమరఁగి కొందఱును, రంగుదుస్తులు సింగారించుకొని, నెమలినడకలు నడచికొందఱును, స్త్రీలోలత్వమునఁ దవిలి కొందఱును, ఆదేశమున మనబాలురు మితిలేని వెతల నొందుచున్నారు! మనదేశాచారములకును, అచటివానికిని పోలికయే లేదు.

"ఆంగ్లేయదేశమున యువకులును యౌవనవతులును గలసిమెలసి యుండవచ్చును. జవ్వని సవయస్కునితో ప్రసంగించి, షికారుపోయి, వేడుకలు వీక్షింపవచ్చును. ఏదేశమందును మంచిచెడుగులు మిళితమైయుండును. స్వదేశాచారము లెఱిఁగియున్న వారగుటచేత ఇంగ్లీషుయువకులు యుక్తాయుక్తములు గ్రహించి మెలఁగనేర్తురు. విదేశీయుల కిట్టి వివేకపరిజ్ఞానము లుండుట కష్టము. వారి స్వల్పలోకానుభవము గాని, వేలకొలఁది మైళ్లదూరమున నున్న పెద్దలభయము గాని, కాముని శోధనల బారినుండి వారలఁ గావనేరదు! వనమల్లికాశోభను హసించెడి విదేశసువాసినుల శరీరసౌకుమార్యము ముందర, యువభారతీయుని నవనీతహృదయము సులభముగఁ గరఁగిపోవుననిన నేమి యాశ్చర్యము! ఆంగ్లేయసుందరుల మందహాసములు, వారల ప్రసన్నవదనములును, దేశాచారసంభవములనియు, నైసర్గిక స్వతంత్రతా చిహ్నములనియు భావింపక, అవియన్నియు తమహృదయాకర్షణమె యవలంబనముగఁ జేకొనిన

వలపుచేడియల శృంగారచేష్టలని భ్రమించి, మన యువకులచట మోసపోవుచున్నారు!"

ప్రణయ పరిణయములు

నే నింటికి వచ్చునపుడు, ఏలయోకాని, తులసి రాముఁడు పేర్కొనిన సీమలోని 'ప్రణయ' సమాచారములు నామనసునకు మరల మరల ములుకులవలెఁ దగులుచుండెను! ఆంగ్లేయాంగనల ప్రేమపాశములఁబడి నాగరత్నము మానధనాదులను గోలుపోవుచుండుట లేదుగదా! చిన్ననాఁడె వానికి వివాహముచేసిన నిట్టి ప్రమాదములు ప్రాప్తించియె యుండవు! సీమ నుండి వాఁడు దేశము వచ్చినతరుణముననైన వాని వివాహవిషయము మా మనసుల కేలతట్టలేదు? దారిపొడుగునను, చెట్టుచెట్టునను, నాగరత్నమును తమవలలో వేయఁజూచు సీమ సుదతులవదనకమలములు నాకన్నులకుఁ గన్పట్టుచుండెను! ఈసమయమునఁ జిఱుతవానికి మేమేమి సాయముచేయఁ గలము?

నే నిల్లుచేరునప్పటికి సీమతపాలు వచ్చియుండెను. నాగరత్నము నాకువ్రాసిన పెద్ద యుత్తరము చదువుచు నేనట్టె కూర్చుంటిని. అందలి సమాచారముల మీఁద మాత్రము నాబుద్ధియేమియు పోక, పంక్తిపంక్తినడుమను వ్రాయని వాని ప్రేమసమాచారము గోచరమగుచున్నటు లుండెను. అఱగంటసేపు చదివినను, అందలి సంగతి యొక్కటియు నాతల కెక్కలేదు. భార్య పండుకొని యుండిన గదిలోని కాయుత్తరము కొనిపోయితిని. ఆమె కుఁగూడ తనయుఁడు పెద్దకమ్మ వ్రాసెను. లేఖ చదువుకొనుచు నామె నారాక గ్రహించి, ఏలయో కాని నా కన్నులఁబడకుండ దానిని పఱుపుక్రిందఁ బడవైచెను! పఱుపుమీఁద నాకొక చిత్తరువు గానిపించెను. అందొక తరుణి పూఁబొదరింటఁ గూర్చుండి మందహాసము చేయుచుండెను. ఇది యెక్కడిదని నే నడుగఁగా, నాలుకతడబడి యానెలఁత నిరుత్తర యయ్యెను! అబ్బాయిపంపెనా యని యడుగఁగా, ఔనని తలద్రిప్పి, కాదని నోటనుచ్చరించెను! నాసందియములు హెచ్చినను ఆయబలను తొందరపఱిచిన లాభము లేదని గ్రహించి కూర్చుండుమనిచెప్పి నాకు పిల్లవాడువ్రాసిన జాబును సవిస్తరముగఁ జదివి వినిపించితిని. ఈమా రాలేఖలోని విషయములు నాకు బోధపడినవి కాని; యందేమియు విశేషములు గానిపింపలేదు. "నాకుకూడ నిటులె వాఁడువ్రాసె"నని యావనిత పలికి "ఇంకేవో యొకటిరెండు విశేషములు మాత్రము ఉన్నవి లెండి!" అని చెప్పి అవి యేవో పేర్కొన సందేహించెను.

"కమ్మకేమిగాని ఈబొమ్మ ఎవరిది, మహాలక్ష్మీ" అని నే నడిగితిని. "అదా! దానికీ, మనవానికీ ఏమీ సంబంధము లేదులెండి!" అని యాస్త్రీ తొట్రుపడుచుపలికెను. ఆమగువ మొగమునిండ చిఱుచెమటలు పట్టెను. విషయము మార్చివైచినఁగాని యలజడితగ్గి తిన్నని సమాధాన మీసుదతి యొసఁగదని నేనెంచి, "ఐతే, మహాలక్ష్మీ! ఇంతసేపటివఱకు నీవు భోజన మేలచేయవంటిని. తిరిగిపడవచ్చును సుమీ!" యని యౌదార్యపుమాట లంటిని. "ఒక్కతెను కూర్చుంటే అన్నము లోనికిపోదని, మీరు వచ్చినదాక వేచియుంటిని. కొంచెము పైత్యముగా కూడ నున్నది! ఇఁక భోజనముచేదాము!" అని పలికి యాయంగన భోజనప్రయత్నమునకై వంటయింటి లోనికిఁ బోయెను.

స్నానము చేయుచుంతసేపును కోపముతో నేను, "ఔను, పైత్యము నీకే కాదు, నీకడుపునపుట్టినవానికిని! ఒక్కకొడుకును తగుదునని పరదేశమంపి, అక్కడ వానిచేత ఆటలాడించుచున్నదే యీయాఁడుది!" అని నే మనసున ననుకొంటిని. ఇపుడు నాకంటఁబడిన యీ చిత్తరువు అతగాని యేవిటకత్తెదో కదా!

భోజనసమయమందుసయితము నాకడుపుమంట చల్లారక, మౌనమూనియె యుంటిని. నన్ను మఱపింప నెంచి మహాలక్ష్మి, పుత్త్రునిగుఱించి కొంత యప్రస్తుతపు ప్రశంస గావించెను. ఎట్టకేల కావన్నెలాఁడి, తనసుతుఁడు సీమలోని సత్కుటుంబముల వారలతో నేస్తము సల్పుచున్నాఁడనియును, సత్సాంగత్యమున శుభము లతనికి సమకూరఁ గలవనియును దెల్పెను! చిత్రములోని స్త్రీ యెవరని నే నడుగఁగా, అట్టి కుటుంబములలోని కన్యయే యని యాకలికి పలికెను! మితభాషిత్వమున నన్నెవరును మించఁజాలరు; ఆగ్రహపరవశత్వమున మాత్రము నానోటి కడ్డులేదు! అంత నే నిట్లంటిని: "మహాలక్ష్మీ

నీకొడుకు గొంటుతనమును నీవిట్లు కప్పిపుచ్చరాదు! వానిని భ్రష్టునిచేసెదవు సుమీ!"

సతీపతుల కంత సుతునిగుఱించి వివాదము జరిగెను. ఏసీమకోమలి యురులనో దవిలి, కొమరుఁడు వంశము వన్నె వాపుచున్నాఁడని పెనిమిటి పలవరము! చాఁప చిరిఁగినను చదరంత యుండుననియును, నీతినియమమునఁ దనయుఁడు తండ్రికిఁ దీసిపోఁడనియును, సతి సమాధానము! ఆఁడుదానిరాకడ బాగుగ లేదని కోపించి, యన్నము దగ్గఱనుండి నేనంత లేచిపోయితిని. కొమరుని బాసిన దీనను దన నిక్కులు పతి గాసిపెట్టుచున్నాఁడని గృహిణి ఘోషించెను!

తులసీరామునికి ధూపమువేసిన మావానిగుట్టు బయలు పడునని యోజనచేసి, మఱునాఁడు ప్రొద్దుననే వానిని మరలఁ జూచితిని. మార్గమున సతి చండితనమును దలపోసినకొలఁదిని నామనసు దహించుకొని పోయెను! పెనిమిటి నిన్ననాఁటి చీఁకటితప్పులు త్రవ్వి, ప్రయత్నపూర్వకముగ నేల యీడ్చి వానిని వెలి కీడువవలయును? తన తనయునివలె నతఁ డెన్నఁడును, అంటరాని విదేశాంగనల వెంటనంటి కాలము గడుప లేదు లే!

మరల తులసీరాము చెప్పినదానిని బట్టి, ఇటీవల మిత్రులు నాగరత్నమునుగుఱించి యనుమానపడిరఁట! ఐనను వానియౌదార్యవిశేషములే వాని దలగాచెను. ఏది యెటులున్నను, నాగరత్నమునకిపుడు వేరువ్యాపకములందు దిగుటచేత, స్నేహితులు వానినిగూర్చి వ్యసనపడిరఁట!

ఇంటినుండి రహస్యముగ నేఁగొనిపోయిన నిన్నటి ఛాయాపటము నంత జేబులోనుండి తీసిచూపఁగా తులసీరాము నవ్వి, "ఇఁక లోకవిదితమైన విషయమును నే గప్పిపుచ్చనేల? నాగరత్నము నన్నొకనాఁడు తీసికొని పోయి తన యీప్రేయసిని జూపించెను. వారి వివాహలగ్న మీపాటికి స్థిరమై యుండవచ్చును. త్వరిత కాలములో మీవాఁడు బారిష్టరై భార్యతో స్వదేశము రాఁగలఁడు. సుశీలయగు సుందరి కోడలైనందుకు నా యభినందనము లందుకొనుఁడు" అని పలికెను.

మాఱుమాటాడక, నే నింటికై వచ్చితిని. సతితో దీనినిగుఱించి ప్రస్తావింప లేదు. మరల మావానికి నా చేతులతో సీమ కుత్తరము వ్రాయనైన లేదు. నీతి మరియాదలు నీటఁగలిపిన పుత్త్రకునితో నుత్తరప్రత్యుత్తరము లెట్లు నడుపుదును? ఎందుకైన మంచిదని తులసీరాముచే తుది కమ్మ వానికి వ్రాయించితిని. నాగరత్నమిపుడు బాగుగ నొకటిరెండుసంగతు లాలోచించుకొనవలయును. అతనికిఁ గావలసినవారు హూణాజాయా, ఆ జన్మమును అధికానురాగమునఁ బెంచిన జననీజనకులా? కన్నతండ్రి కాలము వారిలో తలయెత్తి తిరుగవలెనని కొమరునికిఁ గోరికగలదేని అన్యదేశాంగన హస్తములనుండి యతనిని విడిపింప వేలకొలఁది ద్రవ్యమునువలసినచో వెచ్చించుటకు తండ్రి వెనుదీయఁడు!

న్యాయవాది నాగరత్నము

వ్యవహారము లింతముదిరినపిమ్మట నిఁక బొంకు పడునా? సీమ వివాహమునుగుఱించి తల్లియు తనయుఁడును మొదటినుండియు మనసు దిట్టపఱచుకొనిరని నా యనుమానము! దీనికేమిగాని నాకు గుట్టేమియుఁ దెలియనీయక, కొమరునికి నాధనము కొల్లగొట్టి పెట్టిన చతురను గణించిరే నాయాశ్చర్యము.

కొన్ని నెలలలోనే న్యాయవాదిపట్టాచేకొని నాగరత్నము స్వదేశమునకు వచ్చెను. కొంతకాలమునుండి మా కుత్తరప్రత్యుత్తరములు లేవు. ఐనను తండ్రిని నేను బ్రదికియుండఁగనే దిక్కులేనివానివలె నతఁడు పురమువెలుపలి రహదారి బంగాళాలోఁ బ్రవేశింపనేల? తెల్లదొరసానిని కూడఁ గొనివచ్చినందువలన నని యందురేమో! తెల్లదైనను, నల్లదైనను కులాంగనకాని కోమలి కులటయే యనిపించుకొనునుగదా! నాసూత్రమువలంబించినచో కులము వారివలన మావాని కేయొడిదుడుకులును వచ్చియుండవు. కాని నాసుతుఁడు సతినిబట్టి యూరేగుచు, పట్టమహిషినివలె నామెను బూజించుటవలననే, ఇప్పటికిని నేను వంచినతల నెత్తుకొనలేదు!

ఇఁక నాగరత్నము మొగము చూడనని నే నొట్టు పెట్టుకొంటిని. వాఁడు గ్రామము చేరిననాఁడు ఊరందఱు వానియొద్దకు రాకపోకలు సల్పినను, నేను దుకాణము కట్టివైచి ముసుఁగుపెట్టుకొని యింటనే పండుకొనియుంటిని. సాయంకాలమపుడు "నాయనా!" యను మాట వినఁబడి "ఎవ"రని నే ముసుంగు తీసిచూడఁగా కుమా

రుఁడువచ్చి నన్నుఁ గౌఁగలించుకొనెను. వికసించిన నందివర్ధనపుపూవువంటి వదనముతో వెలయు విదేశవనిత యొకతె ముందుకువచ్చి వచ్చియుంటాని ముద్దుపలుకులతో "వందన"మనిపలికి నాపాదములకుఁ బ్రణమిల్లెను. వినయలావణ్యము లానవలఁది మోముఁ దమ్మికని వెలుఁగొందుచుండెను. లేవనెత్తి నేనామె భార్యగా నాశీర్వదించిన వెనుక, ఆకోమలి నాకోడలని యప్పుడెఱింగి స్థలము నలంకరింపిన మహాసతి యుత్తి పలికెను! ఇట్టి గుణవతి కోడలవటంవలన నేమి నేగి యని లోలోన నే ననుకొన్నను, స్వాభిమానమున మానవుడ్రప సహింపరయే యుంటిని!

ఇప్పటికి నాగరత్నము దేశముచేరి నాలుగైదేండ్లయినది. అతనివిూఁద నాకింకను గినుక పోలేదు. ఉద్యోగము పురుషలక్షణమని శాస్త్రమే యనును. ఈపాటిపరీక్ష నిచ్చిన గవర్నమెంటువారు దేశమున డిప్యూటికలెక్టరు పదవి నందియున్నారు. కాని, అబ్బాయికిమాత్రము స్వాతంత్ర్యము దప్పియుండుట! గోళ్లు గిల్లుకొనుచు, ఆరి యెదురుగ నింటఁ గూర్చుండియున్నాఁడు! ఆఁడు పిల్లయైనచో నూరకయుండదా యని నే మనస్సు కొంతసమాధానపఱచుకొనుచున్నను, విదేశవనితా భార్యయైన పాపమున పీడింపఁబడిన మాతోఁగలసి యుండఁగూడదుకదా! భార్యమాత్రము పతివ్రతసాధ్వి. మఱియొక యాంగ్లేయ మచ్చెకంటి యైనచో, సంవత్సరమున కాఱునెలలు సీమయందును, ఆఱునెలలు ఉదకమండలమునను మకాముచేసి తనలంగాలకు, సెంట్లుసబ్బులకు పతి నీపాటికి తాకట్టుపెట్టియే యుండును! "రోజు"మాత్రము రోజాపూవువలెనే తన సౌమనస్యమును వీడక మెలఁగనేర్చిన మెలఁత! ఏల యిట్టి సాధ్వీమణి మనపుణ్యభూమిని గాక శ్వేతద్వీపమున నుద్భవించినాయని నేనచ్చెరువొందుచుందును. మనుమరాండ్రిద్దఱును మాపోలికలే. మిన్నిని నేను మణియని పిలిచి, దానికి పద్యములు నేర్పుచున్నాను. లిజ్జీ మిగుల సొగసుకత్తె. దీనికి నేబెట్టిన ముద్దుపేరు లక్ష్మి. వీరిరువురిని విడిచి నేనొకగంటయైన నుండలేను! ఇటీవల నామనస్సున నొకసంకల్పము గలిగినది. మామనుమరాండ్రిప్పుడు సంఘసంస్కరణము దావరణము గలిగియున్నారు. ఐనను, శాస్త్రార్థకర్మాచరణసాంకర్యములు నాకసమ్మతములు! శాస్త్రానుసారముగ మా మనుమరాండ్రకు ప్రాయశ్చిత్త మిప్పించి, వారిని వైశ్యకులమున జేర్పింపుఁడని శ్రీ శ్రద్ధానందస్వాములవారిని వేడితిని. ఆసమయమున నిచ్చభూరిపక్షులకై సొమ్ము కూడఁబెట్టుచుంటిని. ఆమహామహుని యాకస్మికమరణమున నాయుద్దేశమున కంతరాయము గలిగినను, ముందైన నాసంకల్పము నెఱవేర్చి తీరెదను!

సూర్యోదయము

జి. జాషువకవి గారు

యముని బుట్టించి లోకము నేచు వీరుండు, పక్షికూతలు మెచ్చు పండితుండు
నీరదంబును చేయు గారడీపనివాఁడు, నీడకన్నియను బొందెడువిటుండు
కలువకన్నులుమూసి గాసింపఁగలదిట్ట, నిప్పుబట్టలు దాల్చు నీటుకాఁడు
మరణించి జన్మించు వరమున్న మొనగాఁడు, మింటినిఁ బాలించు మేటిరాజు
కాలుదించని గగనజంఘాలికుండు, ప్రామినుకులను గాచి కాపాడుబంటు
పొడుపుదెస పొలంతుకయంకమునకు నెక్కి, వేగ దోగాడె నలప్రొద్దు పిల్లవాఁడు.

ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ పట్టుదలలు

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు గారు

[5-3-27 తేదీని సర్. బి. యన్. శర్మగారి అధ్యక్షతకింద, రాజమండ్రి ఆర్ట్సు కాలేజీలో, పాతవిద్యార్థిసంఘము తరఫున, జరిగిన సాంవత్సరిక సమావేశ సందర్భములో, ఒక విద్యార్థి చదివిన వ్యాసము].

నవ్వించడం అంటే మొత్తంమీద తిట్టడం, ఏకడం, దెబ్బలు తియ్యడం అనే ఉద్దేశం ఉంటూనే ఉంటుంది. కాని, అది హృదయంలేని ఉద్దేశం. నవ్వించడం అంటే కొన్నిలోట్లు కనపరచడం అనికూడా ఉంటుంది ఉద్దేశం కాని, అది వివక్షత లేని న త్రిఉద్దేశం. నవ్వించడం అంటే ఒకర్ని బాధించడం అని కొందరి ఉద్దేశం కాని, అది సానుభూతీ సరసం లేని ఉద్దేశం. కొన్ని నిముషాలపాటు అందరూ, ఒకే విషయం, సరదాగా, ఆలోచించుకోవాలనే ఉద్దేశం తప్ప, ఇతరమేమీ నా హృదయంలో లేదు. ఆంధ్రులకందరికీ సామాన్యమైన విషయం 'ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ' గనుక ఆమాటలే నాలుగు అనుకుందాం. ఆసంస్థ ప్రశంసనీయం. దానికోసం చేసి చేస్తూన్న ప్రయత్నాలు గొప్పవి. ఇప్పుడు నా ముచ్చటించేది, ఏతద్విషయం ఈమధ్య యావన్మందీ కనపరచిన పట్టుదలలు మాత్రమే.

అంధ + ర = ఆంధ్ర, అనేపదం చిరకాలంనించి అమలులో ఉంది. ఆంధ్రపత్రిక, ఆంధ్రమహాజనసభ, ఆంధ్రమహాసభ, ఆంధ్రులచరిత్ర లాంటివి—అన్నట్టు మన ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు లాంటివీ ఆవిర్భవించి ఆందోళన చేసింతరవాత—ఇంకా చెప్పడానికి అలవిలేనన్ని ఇతర సంస్థలు: అభినవాంధ్రమహాదోమల ప్రత్యేక కమిటీ, ఆంధ్రమహా-ప్రతీవాక్లా-అద్వితీయసభ - మొదలైనవి ఆర్భాటం జరిపి ఆంధ్రులవ్యక్తీ ఆంధ్రులతడాఖా కనపరిచిన తరవాత, ఇన్నాళ్లకి, ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ (దీనికోసం ఆదినించీ పనిచేసినవారు కొందరు ఎవరంగా ఒత్తిగిల్లిన తరవాత) అవతారమెత్తింది. ముందుసూచనలు లేందే అవతారం అమాంతంగా రాదు. ఇది పుట్టవలసినంత అవసరం ఉందోలేదో చూడమని పైవారు మొదట ఒకమిటీని ఏర్పరచారు. "ఆ కమిటీలో కూడా జొత్తిగా నాన్-ఆంధ్రుల్ని వెయ్యాలేం?" అని కొందరు ఆంధ్రులు పైకి కనపడనీకుండా "హిడన్ బ్రాకెట్స్"లో కోప్పడ్డారు. ఆ కమిటీలో వట్టి ఆంధ్రులే కాక, అనేక మహమ్మదీయ ఐరోపీయ సోదరులుండబట్టే, వాళ్లంతా కలిసి, ఇది పుడితేగాని వీలులేదనీ దీన్ని ఆంధ్రదేశంలోనే పెట్టాలనీ, ఆంధ్రులకి ఆంధ్రభాషయందుండే అభిమాన ప్రలోభం కొలవడానికి కొలుసు లేదనీ వగైరా విశేషాలు ఉదారస్వభావంతో నిష్పక్షపాతంగా తీర్మానించారు. ఆ కమిటీలోనే ఇతరులు లేకుండా అంతా కేవలాంధ్రులే అయి ఉంటే, ప్రతీవాడూ వేరేమంచివాడే అయినా, వేరే ప్రతివాడిహృదయంలోనూ ఎంత ఇష్టం ఉన్నా, ఏ ఇద్దరికీ ఘర్షింపక, అప్పుడే శిఖపట్లగోత్రంలోకి దిగి, మొదటి తీర్మానం—"ఇది తక్షణం కావాలి కాని, ఈ ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ ఆంధ్రజిల్లాలలో తప్పించి మరోచోట పెడితేగాని మావాళ్లు సహించరు. మాకం గతీ, మామజాకా, మీరెరగరు" అనిచేసి ఉండేవారు. ఆ అపాంతరం తప్పింది. పోనీ ఆ కమిటీవారే "ఇది తప్పనిసరిగా ఫలానా గ్రామంలో పెట్టాలి" అని తీర్మానించి, అది పైవారితో చెప్పి ఓశాసనం చేయించి పారెయ్యవలిసింది. ఎంచేతంటే, హెచ్చుతగ్గయి తేబుర్ర ఊడిపోతుందే మోనం బాబూ అనిపించే శాసనం ఒక్కటేమాత్రం విధి అనుకుని శిరసావహిస్తాము గాని ఆంధ్రుడు, చక్కని ధర్మాలూ వగైరాలు అడగానికి నిషేధాలే—అనగా జాంతేనయ్! అల్లాకాక, కమిటీవారు కొన్ని క్షేత్రాలు జాబితాలు రాసి, వాటి యోగ్యతలు చేరిజువేసి, కొని.

టిని తోసిరాజని, "తక్కిన క్షేత్రాలు ఇల్లా ఇల్లా ఉన్నాయి. మీ చిత్తం వచ్చినచోటు క్షేత్రం చేసుకోండి" కేంద్రం చేసుకోండి అన్నారు. "మీ చిత్తం" అని ఆంధ్రులికే ఏదేనా వదిలిపెట్టి ఊరుకున్నప్పుడు, ఆంధ్రులకి తాత్కాలికావేశం బయలుదేరం దెప్పుడు! మెట్టుకి యూనివర్సిటీ ఇవ్వడంయూఢే అన్నారు. యూనివర్సిటీ అనేముక్క ఇంగ్లీషుగా ఇండియాకి వస్తా సిపాయ్ మ్యూటినీయేడే. కాని దాని భావం హిందూదేశానికి క్రొత్తగాదు. చాణక్యుడు తక్షశిలా విద్యాపీఠంలో చదివాట్ట, నాలందా విశ్వవిద్యాలయానికి ఇతరదేశాల్నించి చదువుకోడానికి జనం వచ్చారట్ట. అంటే, అవన్నీ అప్పుళ్లు, పోయినవి మళ్లీ రావు. అందుకని 'విద్యాపీఠం', 'విశ్వవిద్యాలయం' అనేమాటలు మాని "యూనివర్సిటీ" అనే పదార్థం సరిగా పైకి తేలి కట్టేట్టు ఆ ముక్కే వాడదాం ప్రస్తుతం (వెనకటి పాతవాసన కొడుతున్నాయని ఇంగ్లీషాంధ్రులు తప్పట్టుకుంటారు) 'విద్యాపీఠం' అనే మాటకి గౌరవం వచ్చిం తరవాత అదీ వాడదాం.

పెద్ద పెద్ద చిచ్చిన నిర్వచనాలలోకి దిగకుండా టూకీగా చదువూలం మాస్తే యూనివర్సిటీ అంటే ఒకటి కింద మారిపోవడం, అని. అనగా అనేకత్వం పోవడం. ఏదేనా వేరే సాధించగల్రుగాని, ఆంధ్రులు నానాత్వం చంపుకోగల్రా అని, కొంచెరిసం దేసాం. ఎవడిమట్టుకు వాడు తను కలిసికట్టుగా ఉండడానికి సిద్ధమే తన అభ్యంతరం లేదంటాడు, కాని అక్షరాలా తను అన్న మాట జరక్కపోతే ప్రపంచానికి చాలా ఉన్నాయి చోట్లు అంటాడు. ఓసభలో కొంచెం అల్లరిజరిగి గోల అయింది. సైలెన్సుగా ఉండాలని అందరికీ ఉంది. ఉండి ప్రతీవాడూ సైలెన్స్ అంటే. సైలెన్స్, సైలెన్స్ అంటే సైలెన్స్ అని మొదలెట్టి పెద్దగొడవచేసి, మొదటిగోలే నయం అనిపించారు. అల్లాంటప్పుడే నామరి కలవడం? పోనీ ఇల్లా అందాం. ఆంధ్రులుయూనివర్సిటీ గనక నిర్వహిస్తే, మరి చెయ్యలేం దేమిటి! అయితే, కాలేజీఉంది కదా, కాలేజీకీ యూనివర్సిటీకి తేడా ఏమిటి! అంటే "కాలేజీ అక్కడే ఆగుదాం అంటే యూనివర్సిటీ కొంచెం ముందుకి నడుద్దాం అంటుంది" అని. ఎవరికి, యూనివర్సిటీ కావలిసింది? నేను, నాకు కావలసిన వాడు, ఒకటి, వగైరా వేళ్లువిడిచిన బంధువు, నాజ్ఞాతి, నా శాఖవాడు, బీరకాయ పీచు, బాదరాయణ సంబంధం, నా భాషవాడు, నామతంవాడు, నాగ్రామం, నాదేశం, నాఖండంవాడు—అనేమాట కూడా అణిచివేసుగున్న వాళ్లకే; 'అహం', 'మమ' గార్లకి యూనివర్సిటీ అనవసరం. అనగా జ్ఞానులు చెప్పిన రాతిమనిషి చెట్టు మనిషి, పశువుమనిషి, మనిషిమనిషి అవస్థలు దాటిన మనుష్యులకి కావాలి. లేకపోతే పారిస్ యూనివర్సిటీవారు ఒక ఆంధ్రుడి విద్య మెచ్చుగోడం వీలుపడి ఉంటుందా? నేనూ నన్నెరుగున్న కొందరూ మాత్రమే బాగుపడాలి అని పెట్టుగున్న యూనివర్సిటీలు నిర్వీర్యమించాయి, బాగుపడ్డ వాళ్లా నావాడే అనుకున్నవి జీవించాయి అని చరిత్ర కేక లేస్తోంది. ఏమైతేం! అర్వాతమూడ వలసింది, ఆవలలోకి దింపి మరీనూ. మన యూనివర్సిటీ ఇచ్చారు. ఇస్తే, ఏమైందీ, ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ పుడుతూనే మూడు కాలేజీలున్న మూడు కేంద్రాల్లో నెలసింది—మూడుమూర్తులసారంపుముద్దయనగ—అన్నట్టు. ఒకటికాదు, మూడూ, కేంద్రాలు. వలయానికి ఒక కేంద్రం ఎరుగుదుం; పోనీ, కోలవలయానికి రెండుకేంద్రాలుకూడా ఎరుగుదుం; కాని మన యూనివర్సిటీ చాలా పెద్దలెక్కల్లో బొమ్మ గనక ముక్కేంద్ర భూయిష్ఠం అయింది. మరోవహ పని: మూడు కేంద్రాలేమిటి అంటే, మనకి ముగ్గురు పెద్ద దేవుళ్లు, పైన్ని మూడుకోట్ల చిన్న దేవుళ్లూనూ. కొందరు, ముందు ఉత్తరోత్రా ఇవి వేరే యూనివర్సిటీలవుతా యన్నారు. అంటే ఈయూనివర్సిటీ పిల్లల్ని పెడుతుందని. మనలో ఇంకా ఓమూల పుడుతూన్న వాడికీ అప్పుడే సంతానాపేక్ష. అదీగాక, డెబ్భై ఎనభై చదరపుమైళ్లకి ఒక్క కేంద్రం ఎల్లాకుదురుతుంది? పైగా, ఒకటి, ఒకడు అంటే ఆంధ్రుడికి కోపం. ప్రతీఆంధ్రుడూ దేవుడు ఒక్కడే అంటాడు గాని ఆయన పేరు విషయంలో మాత్రం ఏ ఇద్ద రాంధ్రులూ సరిపుచ్చుగోరు. "ఫలానావిద్యలో మీ ఆంధ్రుల్లో గొప్పవాడెవడు?" అని అన్యుడు ఆంధ్రుణ్ణి ప్రశ్నిస్తే, ఇతడు "కోటిమందిని చెప్పచ్చు" అంటాడు. "ఏదీ, ఒక్కణ్ణి చెప్పండి చాలు," అంటే చూసిచూసి ఎవ్వర్నీ చెప్పలేడు. తీరా చెబితే తనమాటో, ప్రతీవాడికీ ప్రతీదీవచ్చునేగా!—ఏది!—అందుకని చెప్పడు. చెప్ప

లేనని ఛస్తే అనడు. ఒకవేళ ఏదేనా పేరు చెప్పడానికి తనమనస్సు ఇష్టపడితే, ఆతక్కినవాళ్లు తన్ని తిట్టిపోస్తారు, ఎందుకొచ్చింది, అనుకుని ఊరుకుంటాడు. పోనీ అవతల అతనే "ఫలానా మీవాడు గొప్ప వాడంటారే?" అంటే, "ఆఁ, వాడి మొహంపోదూ, నాదగ్గర తీశై, వాడి కేం వచ్చు" అంటాడు. అందుకని 'శూన్యం' అనగా లేని దాని యందుండే మక్కువ ఆంధ్రుడికి 'ఒకటి' అనగా ఉన్నదానియందు లేదు. అనగా అతడు అనంతవాది. అవునా, అల్లాంటి స్థితిలో యూనివర్సిటీ కచేరీ ఎక్కడ అనివచ్చింది. కాలేజీలు జాస్తుపున్న వాళ్లే కచేరీలూ లగాయిస్తే కడంవాళ్ల నోట్లో కరక్కాయేనా, వాళ్లకి మాత్రం కడుపు మండదా? అందుకని ఈకాలేజీ ఊళ్లో నూవద్దు, ఆకాలేజీ ఊళ్లో నూవద్దు, అని కచేరీల విషయం తునితగూ చెప్పారు. తునితగూ అంటే 'తుని' లో పెట్ట మనికాదు, మధ్యస్థంగా అన్నమాట, మొదట తిరస్కరించిన చోటన్నమాట, అంటే మనం తిరస్కరిస్తూన్నవి మనసు కుదిరితే పనికొస్తాయన్నమాట. చక్రం తిప్పడానికి అనేక విద్యలూ, రాజకీయం, సారస్వతం, లోకజ్ఞానం ఇవి గలవార్ని నామకరణం చేశారు. స్వయం నరాల్లోనచ్చేవారిని ముందు చూడాలి. ఎన్నికలు, విద్యా విషయం లేనిచోట్ల పని చేసినట్టు విద్యావిషయంలో చెయ్యలేవేమో అని కొందరికి భయం. ఆమట్టున యూనివర్సిటీ ఏలాయించే సభ తయా రవడానికి ఎన్నికలు కానీమన్నారు. అయిదేళ్ల బియ్యేలు కొందరు పైకి తేలారు, మునిగి పోతున్న వాళ్లని కావలసిన వాళ్లు వచ్చి అడ్డం పడి గట్టుకి లాగారు. అక్కణ్ణించి అనుకోకుండా అచ్చు ఉత్తరాలు ప్రతీ టపాలోనూ కురిశాయి అనేకమందికి! ఇల్లాంటి అంశంతో—

ప్రథమవోటు తమకి పారవేయుడు నాకు
తక్కినట్టివోటు తమరి మనసు
డోలుకట్టివత్తు డొక్క బద్దలు చేసి
పంపుడయ్యనన్నె మాట లేల.

చెప్పటకును సిగ్గు చెప్పకుంటే చిక్కు
చెప్పనలసి వచ్చి చెప్పుచుంటి
పట్టివాడికిచ్చి మట్టిచేయక వోటు
గట్టివాడనన్ను గట్టుకొనుడు.

ఆ ఎన్నికల మీద కొందర్ని, పేరుగొప్ప చోప్పన కొందర్ని కలుపుగుని సభఏర్పడడమేకాక అంత స్సభలుకూడా వెలిశాయి. కొందరు పామరులకి విద్యాధికులూ, ఉపన్యాసకులూ సభలోకి ఎక్కడం లోపల ఆట్టే ఇష్టం లేదుట. విద్యాన్వేషణం కోసం మాసిగలుపడడం ఇతరులకి తెలిసినంత దిట్టంగా పేట్టర్లకి తెలియదని. పైగా, విద్యావిషయం ఏమీ తెలియకపోతేంగాక శాసనసభల్లో వాదించి చోరవమాపే కొందరికి మల్లే చోరవ మాపకుండా, వీరు, అనేక విషయాల్లో భయపడి బెదరి దేవుడిచ్చిన తలకాయలు ఒక్క ఊగించి పారెయ్యడానికే ఉపయోగిస్తారేమో అనే దిగులు చొప్పునట. కాని, భ్రమా లంకారాలకెక్కడికి! సభావ్యవహారంలోకి రాక పూర్వం కొందెం పనక్కివళ్లి రావాలి.

కాలేజీయేనా లేదాయిరి, కచేరీలేనా లేకపోడం ఘోరం అని అన్నతునితగూ చూశాం. కాని, దరిమెలాని, ఏమైంది? కచేరీలు ఇప్పుడు మరి ఉండనే ఉన్నాయికదా, కచేరీలున్నచోట కాలేజీలేకపోడం శోచనీయంకదా, నామర్దాకదా! అందుకని అక్కడే అన్నింటికంటె గొప్ప కాలేజీ పెట్టద్దా అనే అభిప్రాయం నచ్చింది వెళ్లింది. అసలే మూడల్లా నాలుగై యూనివర్సిటీ నాలుగు స్తంభాలాట ఆడు తోంది. ఎక్కడున్నా బలమంతా కలిసి ఒకటే. అసలు నాలుగు చోట్లు అవడంతోటే ప్రతీచోటా బలం తగ్గింది అన్నమాటేగా! అందులో, ఇతర మారాముళ్లు, ఎప్పటికప్పుడు:

"పల్లెటూళ్ల పట్టుపలలు" జ్ఞాపకంవస్తున్నాయి. ఒక పల్లెటూరి సభలో ప్రథమ తాంబూలం ఇవ్వడం ఎవరికి అని ప్రశ్నవచ్చిందట. శూన్యంగారి కివ్వాలని ఒకాయనా, కాదు పూర్ణంగారి కివ్వవలసి ఉంటుందని మరోకాయనా పస్తీపట్టుగున్నారట.

మొదటివాడు—శూన్యంగారు గొప్పవాడు.

రెండోవాడు—పూర్ణంగారూ చాలాగొప్పవాడే

మొ—శూన్యంగారు వృద్ధు. పూర్ణంగాడేమిటి, చచటూ!

రెం—పూర్ణంగారు అతివృద్ధు. శూన్యంగాడేమిటి, పచ్చా!

మొ.—శూన్యంగారి తల నెరిసింది లెండి.

రెం.—పూర్ణంగారి లా నెరిసింది లెండిమరి.

మొ.—ఛీ, ఊరుకో! శూన్యంగారికి అంకెకంటూ తల నెరిసింది!

రెం.—ఛీ, అల్లాయితే, పట్టూ! నెరిసిన తలవెంట్రుకల సంఖ్య స్థిరపరచడానికి ఓపంచాయితీ పెడదాం.—అని.

అల్లాంటి పట్టుదలలు చిన్న గ్రామాల్నించి పెద్ద గ్రామాలదాకా పాకినట్టు కనబడుతుంది. భూమిమీద భక్తిపోయి గ్రామభక్తిలో పడితే ప్రజకేం క్షేమం, జాతికేం గౌరవం. త్యాగయ్య, 'రామభక్తి సామ్రాజ్యం' అంటే మనం 'గ్రామభక్తి సామ్రాజ్యం' అని పాడుకో వలసివస్తోంది. ఆంధ్రుల్లో సరిసమానులైన గొప్పవాళ్లు కొందరు ఇంగ్లీషున దెబ్బలాడుకున్నప్పుడు You how much? అంటే You how much? అనుకుంటారు—నీవెంతయనిన నీవెంతయనుచు—అన్నట్టు. కాని, పెద్ద గ్రామాలవారిప్పుడీయూనివర్సిటీకోసం నేనెంతంటే నేనెంతని దెబ్బలాడుకుంటున్నారు. అంతా ఒకందుకు ఒప్పుకున్నారు:—"యూనివర్సిటీ పెట్టేచోటు హుషారీగా సుఖంగా ఉండాలి, ఆకర్షించాలి, ఎప్పుడులేచి పోదాంరా గురుడా! అని ఉండకూడదు"—అని. అయితే, అల్లాంటి ఊరు లేమరి ఒక్కరిదే అని ప్రతీవాళ్లూ దెబ్బలాడేది. స్వంతానికి ఏదేనా కావలసొచ్చినపుడు, తర్కం దాసంతట అదే చేతవుతుంది, తమరు మాట్లాడిందంతా తర్కమే అనిపిస్తుంది. ఈదెబ్బలాట బయలుదేరిం తరవాత ఏఊరు ఎందుకు ప్రసిద్ధో అందరికీ విశదమైంది. అంటే యూనివర్సిటీగాగానే ఆంధ్రులకి కొంతవరకు హిస్టరీ జాగ్రఫీలు ముట్టాయి. ఏదో గొప్ప సందర్భం వస్తేగాని ఉన్న మహాత్మ్యాలు పైకిరావు—ఎలెక్షనులోగాని మానవుల చతురోపాయాలూ, వివిధప్రజ్ఞలూ వరసాగ్గా తెలియనట్టు! "మా ఊళ్లో అన్నం అరుగుతుంది, మాఊళ్లో యూనివర్సిటీ పెట్టాలి" అని ఒకరు. ఏఊళ్లో అరగదు, ఎవరికి? "మా ఊరవతల ఖాళీ స్థలాలున్నాయి, అందుకని యూనివర్సిటీ మాఊళ్లోనే పెట్టాలి" అని ఒకరు. ఏ ఊరవతల ఖాళీగా ఉండదు? "మా ఊరు చల్లగా ఉంటుంది, కావలసినంత సేపు చదువుకోవచ్చు; మా ఊరు మంగళం, రోడ్లు అస్తమానమూ దుమ్మెత్తిపోస్తాయి; వాళ్ల ఊరు జొత్తిగాపెనం, మనుష్యులకి అస్తమానం వేపుడే; సరి, వాళ్ల ఊరు గాడిపొయ్యే, తోడుగు ఊడిపోతుంది" అని ఒకరు. "మాఊళ్లో గోంగూర ఉంది" అని ఒకరు. "మా ఊళ్లో అదీ వంకాయలూకూడా తెల్లవారేసరికి ఎగిరి టక్కొస్తూంటాయి" అని ఒకరు. "మా ఊళ్లో పెదనారింజపండ్లు దొరుకుతాయి, ఇప్పుడది ఫలరాజం" అని ఒకరు. "మా ఊరు పక్కని కొండఉంది" అని ఒకరూ, "మా ఊళ్లోనే కొండలున్నా"యని ఒకరూ, "పటప్, కొండమీదే మా ఊరుంది" అని ఒకరు. "మా ఊరు హాయిగా సముద్రతీరం, మా ఊళ్లో పెడితే ఏం ఉప్పెనవస్తుంది?" అని ఒకరు. "మా ఊరు కొంచెం వేడిగా 'సహారా' లాగఉంటేం, వంటచెరుకు కొనుక్కోకుండానే పదార్థాలు ఉడుకుతాయి, లాభం కాదా?" అని ఒకరు. అయితే ఒకటి: అద్దెకొచ్చిన పెద్దమనిషితో ఇంటాయన ఇంటికి ఉండే హంగులూ సౌకర్యాలూ మాపిస్తాడు, కాని ఖాళీచేసిన ఆయన్ని కలుసుకుంటే ఆయింటికే ఉండే ఇబ్బందులూ చిక్కులూ తెల్తాయి. "వాళ్ల ఊళ్లో ఇరకాటం, దోమలూ, కంబారనూ, మా ఊరు రైల్వే కేంద్రం, వచ్చేరైలూ పోయేరైలూనూ" అని ఒకరు. అంటే యూనివర్సిటీ అనేవస్తువుని ప్రతీ రైల్లోనూ కాస్తకాస్తే తీసుకుపోయే దేశదేశాలా ఉప్పు అందేటట్టు చెయ్యొచ్చునని. "మాఊళ్లో వెనక విద్యాపీఠం ఉండేదిట. ఇప్పటికీ పోనీ చిన్న పేట చెక్కుయితేం ఉంది"అని ఒకరు. "ఎరుగుదుం లెండి, తెలుసు తెలుసు, దగ్గర ఉండగానే సరిగాదు, మావూరికి కొద్దిదూరాన్ని ఒక విశ్వవిద్యాలయము ఉండేదిట. దానికేం: మాఊరికి పడమట 'కృష్ణవేణమ్మ'—పావని—ప్రవహిస్తోంది లెండి". "మా ఊళ్లోనూ ఇప్పుడున్నది కోటగుమ్మం అయిపోయింది లేకపోతేనా:'ప్రవహించు (మా)వీటి పశ్చిమప్రాకారమొరసి గంగమ్మసాగరము కొమ్మ. అందుం లెండిమరి" "మాఊళ్లో ఆనకట్టుంది లెండి", "మాఊళ్లోనూ ఉంది లెండి." "మా ఊళ్లో వంతెన గట్టిది లెండి, రైలు గబగబా నేనడుతుంది, మీకు మల్లేకాదు." "మాఊళ్లోదీ కొంచెం జంక్షనేమి. ఇండియాలో రెండోది లెండి పొడుగు విష

యం." "మీ ఆనకట్ట వంతెనకి కింద లెండి, ఆగండి మరి." "మాకు లైబ్రరీ ఉం...పోనీలెండి ఆగండి." కొందరు కొందరు "అన్నీ బాగానే ఉన్నాయికాని, ఆఊరుమాత్రం, ఫలానా ఊరు దాటించి యూనివర్సిటీ పెడితే మీకూమాకూచెల్లే, మమ్మన్ని ముట్టుగోకండి, డిళ్లీ" అని గునుస్తున్నారు. 'దూరం' అంటే, దూరం ఎవరికి? ఊళ్లకి ఊళ్లు సకుటుంబ సపరివారంగా బయలుదేరతారా ఏమిటి చెప్మా ఆంధ్రులు, ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ డిగ్రీలకి! ప్రపంచం మొత్తాన్నించి జనాన్నిలాక్కోవలసిన యూనివర్సిటీకి దూరమేమిటి? విద్యకి దూరం దగ్గిరా లేదు. ఎంచేతంటే, అది మనస్సుది, మనోవేగం అందరూ ఎరుగున్నదే! సంగతి చెబుతూ, "16 గంటలరైలు ప్రయాణం పట్టే దూరం ఓదూరమా విద్యకి" అని ఒక జ్ఞాని ఈమధ్యనే అన్నాడు. కొందరి ఊహ, యూనివర్సిటీ ఓపెద్ద పళ్లగంప అనీనీ, ఏఊళ్లో పెడతారో ఆఊళ్లోవాళ్లంతా ఎగడి చేతికందినంతెముట్టుకు (నాగవల్లి పిడతలు లాక్కున్నట్టు) తలోటీ చపాయించేస్తారేమో, దూరాన్ని ఉన్న వాడి గతేమిటే! అనిగావును. ప్రస్తుతం ఆఊళ్లో ఉంటూన్న వాళ్లందర్నీ ఆబాల గోపాలంగా తాంబూలానికి పిల్చి తలో డిగ్రీ ఫలప్రదానం ఇన్వరు. కాని, ఏమిటో ఊరికే భయం!! "వాళ్ల ఊళ్లో ఉంటే ఒక్కోకేసుక్కులు, వాళ్లెంజేసుగుంటారు, యూనివర్సిటీ! పనసపండు తెచ్చి పళ్లెంలో పెడితే తిన్లేని బ్రాహ్మడు దిక్కుదిక్కు చూశాట్ట. విద్యకి అర్హతఉండాలి, యోగంపనరాలి. మాఊళ్లో పెద్ద స్వామిగ్రీ కాలేజీ ఉంది. ఇక్కడగనక యూనివర్సిటీ పెడితే, మహారాజాలాగ ఉంటుంది" అని ఒకరు. "మా ఊళ్లో వెనక మహారాజుకాదు రాజరాజే రాజ్యంచేశాడు" అని ఒకరు. మాఊరుపేరు చెబితే విజయంమాకే ఉండాలి" అని ఒకరు. "విజయమే మాఊరు" అనిఒకరు. "మాఊళ్లో పెట్టడానికి అనంతకోటి కారణాలున్నాయి" అని ఒకరు. "మహాప్రభో! పతిహీనంవద్దు, వరవిక్రయం వద్దూ, సాంప్రదాయం చూసి మరీ ముడెట్టండి, నాయనా, వెయ్యేళ్లపంట. ఇదేం బొమ్మలనోం కాదు చేసిరోజు చూసుగుని వాల్లాడించి పారెయ్యడానికి!" అని కొందరు వృద్ధులు. ఇంతాచేసి, కేంద్రాలోచనకోసం మొదట తీసుగున్న ఏడెనిమిది ఊళ్లల్లోనూ కొన్నింటికి అంకు వెయ్యగా, తేలినమూడూ ఉన్నాయే, అవి కేవలం ఇదివరకు గవర్నమెంటు కాలేజీలున్న చోట్లే అయి ఊరుకోడం, ఓ గొప్ప రహస్యంలా కనబడుతుంది. కొందరు, ఫలానాచోట అది పెట్టితీరాలీ అని పట్టుపడుతూంటే, వేరేకొందరు అది ఫలానాచోట పెట్టకూడదు అని పట్టుపడుతున్నారు—(వోట్లరోజుల్లో: "నా కొద్దులే వోటు, ఫలానావాడికిమాత్రం ఇవ్వనని చేతులో చెయ్యేయ్" అంటూ కొందరుజనం తిరిగినట్టు). ఒక కుర్రాడు కొంచెం ఏమన్నా నోట్లో వేసుగోబోతూంటే మరోకుర్రాడొచ్చి "నాక్కాస్తెట్టవ్! సరేలే! జ్ఞాపకం ఉంచుకో" అని అనేటంత కుర్రతనంగా వ్యాపారం మారడంవిని, ఒక ఇంగ్లీషుఎరగని పెద్దమనిషి ఇల్లాఅన్నాడు: "ఆంధ్రుడికి బుర్రఉంది, అఖండత్వం ఉంది. అదికలిసి ఇదివరకు కనిపించలేదు. ఇప్పటిలో కనిపించేది ప్రత్యేక వ్యక్తులకృషే. కాని, మనవాళ్లకి కొంచెం ప్రసమావేశం కద్దు. అది సోడాకి మల్లే బుస్సుమని పొంగుతుంది. అది తాగడంవల్లే ఈబుడబుడ ఎక్కువైంది. ఆ ఆవేశంలో సంఘాలూ, సమాజాలూ, సభలూ ఏర్పడిపోతాయి. ఆ పిదప ఎవడిదారివాడిదే. పెద్ద కాన్ఫరెన్సుల్లోతప్పకుండా జరిగేవి మాంచిభోజనాలూ, కావలసినంతఖర్చు, కొన్ని ఘాటైన తీర్మానాలూనూ. ఒకగొప్పపేరట సంఘం ఏర్పడేవరకూ పాకులాడడం, అక్కణ్ణించి మరి పీకులాడ్డమూను. తరవాత ఉండాలన్యా, పట్టుదలా! అదిలేదు. మనఊళ్లోపెట్టారు చూడండి "పేపరుమిల్సు." పొగవెళ్లే గొట్టంమాత్రం బొబ్బర్లంకదాకా కనపడుతోంది—ఛస్తే ఆడదు. ఏం డబ్బోశానండి, షేర్లకి" అంటూ ఎంతో అంత ఇదయాడు. అల్లాగ్గా, నష్టానికి ఒప్పుగుంటేనేకాని గొప్పసంఘాలుపడవు. ముక్కలూ చెక్కలూ ఊడకొడితేగాని ఘనపదార్థాలు అతుక్కోవు. శుద్ధన్యాయం ఎక్కడా ఉండదు. భూమిమీద అన్నీ అంతరాలే. యూనివర్సిటీ పెట్టడం విషయం శుద్ధన్యాయం జరగాలంటే అసలు పెట్టకూడదు. పెట్టితీరాలీ అంటే నాలుగు పద్ధతులు చెప్పచ్చు: ఏకంగా చెప్పాలంటే (అనగా one dimensionలో)- ప్రతీవాడి హృదయంలోనూ యూనివర్సిటీకట్టాలి. చతురంగా చెప్పాలంటే (అనగా Two dimensionsలో)- ఆంధ్రదేశాన్ని విశ్వకర్మచేత వలయంగాకోయించి, జనంసరిగ్గాపట్టే ఓవలయంలో

ఆంధ్రులంతా నిలబడి, కేంద్రమందు యూనివర్సిటీని ఉంపించి, మాట్లాడకుండా చూస్తూ ఉండడం. ఘనంగా చెప్పాలంటే (అనగా Three dimensionsలో)–యూనివర్సిటీని మొదటే (తరవాత మరికార్యం లేదు) పూరాగా ఉంచినట్టు లోపల ఉంచి దానికిపైన చుట్టు బూరిలాగ ఆంధ్రదేశాన్ని తొడిగించడం. చత్వారిగా చెప్పాలంటే (అనగా Four dimensionsలో) "ఐన్‌స్టన్" గారికి రాసికనుక్కోవాలి, లేక చత్వారీగనక జోడెట్టుకున్న ప్పుడు చెప్పాలి.

సరి, తక్కినకథలోకివస్తాం. యూనివర్సిటీ సభస మావేశం అయింది. స్వల్పాలు అయినతర్వాత 'సర్ణాక్యులపై జీవను, 'మీమాంసవచ్చింది.' అనగా మాతృభాషలో పాఠం చెప్పడమా మానడమా అనే మీమాంస. అంటే ఆంధ్రుడితో ఆంధ్రుడు ఆంధ్రంలో మాట్లాడాలా వద్దా అనే మీమాంస. కాని ఈమీమాంస చర్చ తెలుగులోనే కానివ్వండి అని పెట్టినతీర్మానం పోవడమే నిఖారుసైన ఆంధ్రత్వం. సిద్ధాంతం స్పష్టమే గనక ఇందుగ్గా అసలు మీమాంస లేద న్నారు, పూర్వమీమాంసవాళ్లు. కాని, ఇదిగొప్ప మీమాంసేను, ఇల్లాపారెయ్యండి అని ఉత్తర మీమాంసవాళ్ల న్నారు, వేదాంతులుకి ప్రతీదీమీమాంసే గనకగావును. ఆంధ్రుడు ఆంధ్రంలో ఆలోచించి ఆంధ్రంలోమాట్లాడ్డం అసహజం కాదుగాని, ఇటీవల అభ్యాసమో దురభ్యాసమో అల్లాఅయింది. సరి,

పాపంబులు కర్జములని
యేపునజేయంగనవియునింపగు ధర్మ
వ్యాపారంబు లకార్యము
లై పరిణతి బొందనేని అట్టులు సెల్లున్.

అనగా! ఆంధ్రులమాతృభాష ఇల్లాంటి చర్చలో ఉండబోతూంటే ఓఢ్రం, కన్నడం, ఉర్దూ భాషలపిల్లలుంటే వాళ్లకికూడా పాపం వాళ్లమాతృభాషలో చెప్పద్దా, లేకపోతే బాగుంటుందా? బంతిలో బాలబిక్షంచెయ్యొచ్చునా? ఏడిచేదాని మొగుడువస్తే నామొగుడూవస్తాడని శాస్త్రంగదా, వాటి మాటేమిటి? అని అప్పుడేవచ్చింది. రాకరాక బ్రహ్మాండంమీద కేసొచ్చి డాక్టరు వెడుతూంటే, "అవతలవాడు విల్లురాశాడో లేదో, నీతోనే నూవస్తున్నా" అని ఓలాయరుదూడా డాక్టరు వెంటపడ్డాట్ట. ఆరీతిగా ఉందిది. అదీగాక, ప్రపంచంలోసగం మువ్వాతిక దెబ్బలాటలు ఆంధ్రభాష నెత్తిమీదే ఊరేగుతున్నాయి. అవి అల్లా ఉండగా, మాతృభాషలో చెప్పడాన్నిగురించి అభిజ్ఞులైనవారు గొప్ప అభిప్రాయాలిచ్చారు.

మనం ఇల్లానే ఉంటాం తెలుగులో విద్యచెప్పలేకపోతే, అందుకని తెలుగు నిచ్చెనఎక్కి స్వర్గంకేసి నడదాం రండి అని కొందరు. తెలుగుపట్టుగుంటే వేరే ఆడగక్కర్లేదు, చివరకి సన్యసించిపోవాలి. తెలుగనిచ్చెనకి మెట్లున్నాయిగాని కిందికున్నాయి. దిగితే నరకమే గనక, అధమం ఇల్లానేనాఉందాం—అని ఒకరు. కొత్త పిండివంటగనక చారవదాల్చిచెయ్యాలి, ఎప్పుడో ఓఅప్పుడు–అనిఒకరు. అంతామాతృభాషమంచిదన్నవాళ్లేగాని అందులోపాఠాలుచెప్పిన ఇతరయూనివర్సిటీవాళ్లు లేరు, మందస్తీగా మనమే ఎందుకు గోతులో దిగడం?–అని కొందరు. తెలుగుతో చెబితే నవ్వుతారు పిల్లలూపెద్దలూ కూడాను (బలుపులేకపోవడంవల్ల); నాన్సెన్స్, తెలుగు తేలిక, కొంచెం గంభీరంగా ఉండాలంటే కాస్త తెలియని సంస్కృతమో, తెలియని ఇంగ్లీషో, భావకవిత్వమో ప్రయోగించాలిగాని, తెలుగైతే సంగతి అందరికీ తెలిసిపోయి గౌరవాలు దక్కవు–అని ఒకరి తనలో. మాతృభాషే మనకి దిక్కయ్యా, గ్రహించడం సులభం, సూక్ష్మం, 'రే'గారు, 'బార్డురోనాల్డుషే'గారు చెప్పారు–అనికొందరు. అయ్యా, మీకేకాదు, మాకూ ఉంది భాషాభిమానం ఓరికంటె ఎక్కువగా కాని, అందుచేతే, మనభాషని వాడకుండా పెట్టిలోపెట్టి, అది ప్రాణపదంగా నెత్తిమీద పెట్టుగోవాలి–అని మరికొందరు. వాడి చూడండయ్యా, ఆంధ్రులూ వాడకపోతే అది పెరక్కపోడం అటుంచి చచ్చిపోతుందయ్యా–అనేవాళ్ళు ఒకరు. ఆఁ. తెలుగులో మాటలు లేవు, పుస్తకాలు లేవు; తెలుక్కి గౌరవం లేదు; రాజభాష కాదు, స్వంతభాష కాదు; మాస్వంతభాష ఇంగ్లీషే–అని ఒకరు. మన్నన ఇతరత్రా లేదు గనకే మీరేనా మన్నించి వాడండయ్యా–అని ఒకరు. దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స–అని ఒకరు. దేశభాషలందు తెలుగు less అని మరిఒకరు. "నన్ను

తెలుగులో చెప్పమంటారు. నవీనశాస్త్రం నాసొమ్మే గాని నోట్లో తెనుగుముక్క లేదు. తెలుగున్నవాడికి నవీనశాస్త్రం లేదు. రెండూ ఉన్నవాడు, ఓవేళ ఉంటే, వాడు అలకపానుపు దిగడు. నేను తెలుగువాణ్ణాయె; తెలుగు రాదనీ, నేర్చుగోవాలనీ అన్యుడికి మళ్లే పైకి ఎల్లా ఒప్పుగోడం?"-అని కొందరి జీవాత్మలో భయం. ఇంట్లో గృహకృత్యానికీ గుడుగుడు గుంచం ఆడుకోడానికీగాని, లోకకృత్యానికి తెలుగేమిటి?-అని కొందరు కూకలేశారు. ఆంధ్ర"రాష్ట్రం" ఇచ్చింతరవాత ఈ మాట గాని ఈలోపున ఆంధ్రాన్ని చెప్పడం, ఆనకట్టకి ఎగువున వంతెన కట్టుగుని అంతా దిబ్బవేసేట్టు చెయ్యడమే-అని కొందరు స్వాంత్రాలోచన ఎక్కువవుతుంది, లలకాయిల్లో పసిపిల్లల్ని మొయ్యనక్కర్లేనట్టు మాతృభాషైతేనూ-అని ఒకరు. మాతృభాష కేవలం మాతృస్థానం-అని కొందరు అల్లికి వసంతం కొట్టుడం సనక్కర్లేదీ ఉండలేస్తురూ-అని అనబోయేవారు కొందరు. ఆమాట కొస్తే, మనలో ప్రతీవాడిదీ తలోమార్గనక మతం సమానంగాక, భాషా సమానంగాక, ఈ ఆంధ్రజాతికి సమానలక్షణం ఏమిటి మరి, మాటల్తో కుస్తీపట్టుగోడమేనా?-అని ఓ ఆయన. ఆంధ్రులకి కల్చర్ లేదు, అది ఇంగ్లీషు కాలవలో బాగా బుటగలు వేస్తేగాని అబ్బదు-అని ఒకరు. అన్ని శాస్త్రాలూ ఇంగ్లీషులో బోధిస్తూంటేనే మన ఇంగ్లీషు ఇల్లా ఉంది, తెలుగులో చెబితే దేశం అసలే తెలుగు మీరి పోతుందేమో-అని కొందరు. 'ఇప్పుడు బియ్యేల్నే గణించటంలేదు, అప్పుడు బియ్యేని-వీడు కేవలం వట్టి తెలుగు బియ్యేరోయ్-అని ఏడిపించుకు తింటారేమో'-అని కొందరి భయం. పైగా ఉద్యోగాని కెళ్లినప్పుడు-"నువ్వు వట్టి తెలుగు బియ్యేవి, తెలుగు బియ్యేకి లేవిడీ-అని దొరగారు పక్కని ఇస్కాతోలిపితే పరిగెట్టాలి, తెలుగూ తనూను"-అని ఒకరు. బోలెడులక్షలు ఖర్చుతూన్న హైదరబాద్ లోనే మాతృభాషీకరణం కటకటలాడుతోంది-అని ఒకాయన. మనవాళ్లు ఇక్కడ కొందరు ఫేలవుతారు అనుకోండి, వాళ్లు మరో యూనివర్సిటీకి వెళ్లి ఎల్లా చదువుకోడం వాళ్లంత ఇంగ్లీషు రానప్పుడు?-అని ఒకరు. ఇంగ్లీషు భాషలోని గ్రంథాల్లోంచి లక్ష నేర్చుగోవాలి-అని ఒకాయన. "ఆఁ, అది ఫ్రెంచి తర్జుమో, జర్మన్ తర్జుమో కనుక్కొని ఆభాషలే అంది-డులు వెళ్లి నేర్చుగువస్తే తీరిపోతుంది, మధ్య అనవసరంగా ఇంగ్లీషులో పండితులైపోయి కూర్చోడం ఎందుకు?" -అని ఒకరు.

"పొట్టకూటికి నేర్చు విద్యలు-పుట్టకీట్లుకదల్చెనా"- అని కవి.

......"నిను నాకటికిక్ గొనిపోయి యల్లక
ర్ణాట కిరాటకీచకుల కమ్మ త్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ!"
అనే పోతన్న లుండకపోతారా-అని కొందరు.

ఇట్టి మోస్తరుగా యీక్లిష్టసమస్య హోరెత్తిపోతోంది. తరవాత 'గ్రంథప్రచురణ' అనేసమస్య. యూనివర్సిటీ తనగ్రంథాలు స్వయంగా అచ్చేసి దేశానికి ఆదర్శంగా ఇవ్వాలా, వద్దా? ఇస్తే, గొప్పవాళ్ల చేత రాయించాలా, గట్టివాళ్ల చేతా? లేకపోతే గొప్పవాళ్లనే ఎల్లాగో అల్లా మాట్లాడాలగు చెయ్యమందామా? అనీ కాక, అచ్చువేసుకోగల తాహతు ఉండీ ఇతరపనిలేని తెలివిగలవాణ్ణో రాయమందామా ఏకంగా? పోనీ చాలామందిని రాసి పంపమని, కొందరివే స్వీకరించి తక్కిన అబ్బాయిల్ని రోడ్డుమ్మగోమంటేమీ? మనం తీరా ఏదేనా పుస్తకం నియమిస్తే, మొన్నాడు దాని తాతలాంటిది వచ్చితీరితే ఏమిటి చెయ్యడం? భాషాంతరీకరణం అల్లా గొప్ప పనికాదుగదా, ఎన్ని ఏళ్లు పడుతుందో! తక్కిక టెక్కి అక్కడ పెడితే గ్రంథశవాలు తయారుకావా? ఉభయభాషానిధులు కావాలి. ఎవరు? ఒకగ్రంథం సామాన్యగ్రంథం అని మనకు తెలిసీకూడా అచ్చెయ్యడమేనా? లేకపోతే భాషలో ఉన్న ముద్దే కిందికివెళ్లి భాష తేరేవరకూ ఆగాలా?-అనే చర్చలోకూడా సభవారున్నారు. "గ్రామాంతరోపన్యాసాలు" వగైరా బోలెడు ఇతర సమస్యలున్నాయి. మనం ఆగి, ఆంధ్రా యూనివర్సిటీ వచ్చింతరవాత జనం ఏమనుకుంటున్నారో చూసి, చివరికి వద్దాం.

ఇంగ్లీషు గంధంలేని ఆంధ్రులకి 'ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ'వచ్చింది అంటే ఆంధ్రులకి ఏమొచ్చిందోకూడా తెలియడంలేదు. "ఇంకేం, మీపని బాగుంది, ఓ మంచి ఉద్యోగం లాగచ్చు" అని ఆంధ్రంలో గట్టివాళ్లని వారి స్నేహితులు హెచ్చరించడం వింటున్నాం. ఆంధ్రశబ్దం ముందు తగిలించి ఉండడంవల్ల, ఇది, ఇంటింటికీ ప్రతీ

వాళ్లకీ పెట్టేసారేమో అని కొందరు పామరులు. ఓ ఆయన, "ఏమండీ! మా నూతివగ్గర ఖాళీగా ఉంటుంది, పోనీ, ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ అక్కడ పెట్టకూడదూ, నిక్షేపంలాగ చాపా అదీ వేస్తాను" అన్నాడు. "మద్రాసోళ్లకి ఇంగ్లీషున చెప్పిన పాఠం ఇహ ఎక్కటంలేదు. సమాధానంలో అంశం తెలుగుని చెప్పమంటే, దంచేస్తున్నారు–" అంటారు కొందరు మేష్టర్లు. ఇంగ్లీషు స్పెల్లింగు చాలా తప్పులుగా ఉందంటే–'ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ వచ్చిందండి– ఇంగ్లీషుమీద అట్టే ఖాతరీ లేదు' అంటున్నారట కొందరు అనుభవశాలులైన విద్యార్థులు. "ఇంగ్లీషు మేష్టర్లకి ముట్టుతూన్న జీతాలు తెలుగు మేష్టర్లకే, తెలుగు మేష్టర్లకి ముట్టే జీతంరాళ్లు ఇంగ్లీషు మేష్టర్లకీ ముట్టుతాయిట, ఇక్కణ్ణించి ఇహ"–అనుకుంటున్నారు కొందరు. ప్రతీ ఆంధ్రుడూ ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ పుణ్యక్షేత్రానికి తీర్థంవెళ్లి ఓకొబ్బరికాయ కొడితే నైవేద్యం పెట్టి తనకి సగంచెక్కా ఇస్తారు, ఇవ్వకపోతే దెబ్బలాడి పుచ్చుగోవచ్చు అని కొందరు. అందరికీ ఉండే లాభంకంటె కొద్దిమందికి ఎక్కువలాభం ఉంటుంది దీనివల్ల అని నమ్మరు చాలామంది. కొందరి ఉద్దేశం—"మనవాడు వట్టి 'Stay-at-home, అనగా గుడిపాము. ఒక్క ఊరూ ఎరగడు. ఏమీ చూడందే అన్నీ చూసినవాడి బాబులా మాట్లాడతాడు. Which is taller, North Pole or South Pole? అనే విషయం కూడా జోరుగా లెక్చరు సబాయించే గిరీశాలు బోలెడుమంది ఉన్నారు. అందుకని అసమం ఇండియాయేనా తిరిగిర్రాందే డిగ్రీ ఇవ్వరట, ఈయూనివర్సిటీలో!" అని. మనకు స్త్రీలుమాని యూనివర్సిటీ సాగేసంగతి చూసుకోకపోతే, ఈలోపుగా, ఆంధ్రుడు అనేవాడు లేకుండా గురుపరంపర తయారయితే అప్పుడు ఆంధ్రంలోనే నా పాఠాలు చెప్పడం, లేక మనకీ మనకే ఎప్పుడూ కుదరదేమో గనక, అన్నీ అరవంలాంటి భాషలో చెబితే గాని వీలులేదని వస్తుందా?–అని కొందరి సందేహం. ఈ వాదనలు జరుగుతూండగానే, ఆంధ్రజిల్లాల అంచుల మీది వాళ్లు ఆంధ్రనామాలు ధరించేస్తారేమో అని కొందరు. ప్రతీయూనివర్సిటీలోనూ ఓగ్రాంథిక భాష (అనగా కంటిది) లేందే లేదు. ఆంధ్రాయూనివర్సిటీలో అల్లాంటి పురాతన ప్రమాదాలుండవుట, నిమిషంలో డిగ్రీ అక్కడపెట్టించవచ్చు, ఇంగ్లీషుకూడా ఉండదు గనక– అని కొందరు. ఇల్లాగ్గా ఇవీ అంతులేవు.

'న్యూమన్' అంటేనే యూనివర్సిటీ అర్థం అయిందిగనక ఆమహాత్ముడి ఉద్దేశాల్తో విరమించుదాం–"ఉపాధ్యాయుడు: అఖండమైన జ్ఞానం, పేరు, ప్రతిష్ఠ, సంభాషణలోనే కనపడే వర్చస్సూ కలిగి ఉండాలి"— అని. యూనివర్సిటీవారు ఇల్లాంటివాళ్లని నిర్ణయించుకునేటప్పుడు అఖండులుకాని ఆంధ్రులూ, అఖండులైన నాన్–ఆంధ్రులూ ఉంటారు. అప్పుడు తగాదాలు ఉంటాయిగా, ఇప్పణ్ణించీ ఎందుకూ?—"ఇక, విద్యార్థి: విద్య దైవికం, కనక విద్యార్థికి భక్తి ఉండాలి; విద్య పవిత్రం, కనక విద్యార్థికి నైర్మల్యం ఉండాలి; విద్య శాంతిదాయకం, కనక విద్యార్థికి దయ ఉండాలి. ఇవి లేకపోతే, విద్యార్థి పైన దేవుడికి, మనుష్యతనకి, చుట్టూసంఘానికి ద్రోహి" అని. చదువు చెప్పడానికీ, ఖండాంతరాలకి పంపి చదివించడానికీ అర్హత ఉన్న విద్యార్థుల్ని రేపణ్ణించి ఏరాలి. అప్పుడు తగాదాలు ఉంటాయిగా, ఇప్పణ్ణించి ఎందుకూ?—"విద్య ముందు మొహమాటాలుకూడదు. డబ్బు, దర్జా, సత్తా ఇవన్నీ విద్యతరవాతే. విద్య ఉంటే డబ్బు లాక్కురాగల్దుగాని, డబ్బుండడం అనేది ఓగొప్ప విద్యకాదు. యూనివర్సిటీ పెట్టి దక్షతచూసుకోవాలిగాని, దక్షతఉందిగదా అని యూనివర్సిటీ పెట్టరు"—అని. యూనివర్సిటీ విద్యకోసం ఇచ్చిన ధనం ఎంజేస్తారో, ఎవడు తింటాడో అడక్కుండా కుడా సహృదయంతో ఇవ్వాలిగాని, తద్దినంకిందగాదు. ప్రతిఫలం స్వంతానికే కోరి మరిదేనికేనా దానం చెయ్యాలిగాని, యూనివర్సిటీకి కాదు. కాలేజీ అంటే మనకి అబ్బురంగా ఉందిగాని "లుసైన్" అనే పట్నంలో మేడకొంప ప్రతీదీ కాలేజీయేట. మనజనం రెండుకోట్లు గనక ముందు చాలా కాలేజీలు పుట్టాలి కాబట్టి, గ్రామభక్తి తగ్గించి, ముందుకు నడవాలి. మొట్టమొదట, న్యూమనే చెప్పినట్టు, "కాలేజీలు యూనివర్సిటీ కిందికి రావాలి, కళ్లెంచేతికి రావాలి. లేకపోతే యూనివర్సిటీ అనేది నామమాత్రం, వట్టి మొహర్ ఖానీయేకాని వ్యక్తీకాదు, శక్తీకాదు." శాసనసభ్యుల్లో ఉందిట అంతా. వారు

పెళ్లి పెద్దలతో చెప్పి, సిఫారసుచేసి, యూనివర్సిటీకి కాలేజీల ఫలప్రదానమే కాక మరి ఇతర సంభావన కూడా ముట్టచెప్పించాలి. ఆ విషయంలో అందరూ పట్టుదల చూపడం కర్తవ్యం. క్రియముక్క,—"లోకానికి దీనియందు అనురక్తి, సానుభూతి, అనేకుల అప్రయత్నసమ్మేళన, విద్య అంటే అపారమైన తృష్ణ, విద్యని సాధించాలనేకసి—ఇవే యూనివర్సిటీ జీవం." దాన్ని నిలబెట్టడం పూచీ గవర్నమెంటువారి మీదకంటె ముందు ప్రతి ఆంధ్రుడిమీదా ఉంది. నమస్కారం.

జిజ్ఞాస

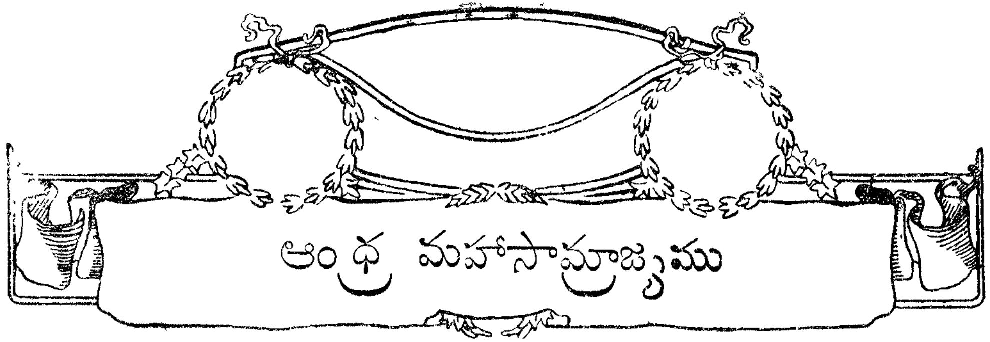
వెలగపూడి దానయ్య చౌదరి గారు

అమృతంబు నునిచిన యబ్ధిగర్భమునందె యుగ్రతరంబగు విషం బునిచినావు
నిప్పుపుట్టెడుశక్తి నిలిపినజలమందె నిప్పునార్పెడుశక్తి నిల్పినావు
ఉసురుసల్పెడుగుణం బుంచిన విసమందె యుసురులఁ గొనుగుణం బుంచినావు
సౌఖ్యాకరంబుగా సలిపిన ధనమందె కోరి కష్టమును గలిపినావు
తీయనగు త్వక్కుఁగూర్చిన కాయయందె-చేఁదుగలిగిన బీజముల్ నేర్చినావు
ఇట్టినీచేతలం దర్థమేమొ తెలియ-దతుల చిత్రస్వభావ, దేవాదిదేవ!

సీ. దంతికి బహుళసంతానమిచ్చుట మాని చాలఁగాఁ బంది కొసంగినావు
కోయిలకెన్నఁ జిరాయువీయఁగమాని యెలమిఁ గాకంబున కిచ్చినావు
పనసపండునకు సొంపౌనఁగూర్పఁగామాని ముసిఁడిఫలంబున కొసఁగినావు
గనుసుగడ్డకుఁదావిఁ గల్పించుటనుమాని చిఱుతుంగముస్తకుఁ జేర్చినావు.
ఈఁగికానికి ద్రవ్యంబు నీయమాని-కుమతియగు లోభిపందకుఁ గూర్చినావు
ఇట్టి నీచేతలం దర్థమేమొ యెఱుఁగ-నతులచిత్రస్వభావ, దేవాదిదేవ!

సీ. మత్స్యంబులకుమేఁత మడుపునం దిమిడించి కొంగల నచటఁ దాకొల్పినావు
మృగచయంబులు వనిఁ దగఁజరింపఁగ జేసి మించుసింగములఁగాపుంచినావు
నిశలందుఁ గాకముల్ నిద్రించునటుసేసి ఘూకంబులను బురికొల్పినావు
ఉద్భిజ్జములు మహి నుద్భవింప నొసర్చి క్రిమితతినటఁ బ్రయోగించినావు
కడఁగిపనిలేని పనిగను బాడమఁజేసి-యెఱుఁగనట్లు వినాశమేర్పఱచుచుందు
విట్టి నీచేతలందర్థమేమొ తెలియ-నతుల చిత్రస్వభావ, దేవాదిదేవ!

ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్యము

మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

ఆంధ్రులు: సాతవాహనులు

హిందూదేశమున అశోకచక్రవర్తి నాటి నుండి వేఱువేఱు రాజవంశములలోని రాజుల శాసనము లనేకములు కనిపించినవి. శాసనము లందు గానవచ్చిన యేరాజులునుగూడ దాము ఆంధ్రవంశమువార మని చెప్పుకొని యుండ లేదు. కాని శాసనములలో గనిపించు కొందఱు రాజులపేళ్లు సరిగా ఆంధ్రవంశములోని రాజుల పేళ్లే. ఆరాజులుతాము సాతవాహనుల మని చెప్పుకొనియున్నారు కాని ఆంధ్రులమనిమెచ్చటను దెలుపుకొని యుండలేదు. అట్టిరాజు లెవ్వరనిన:

౧. సిముఖుడు
౨. కృష్ణుడు
3. సాతకర్ణి
౪. గౌతమీపుత్త్రసాతకర్ణి
౫. వాసిష్ఠీపుత్త్ర శ్రీపుళుమావి
౬. శ్రీ శివమాకసాతకర్ణి
౭. గౌతమీపుత్త్రయజ్ఞ శ్రీసాతకర్ణి
౮. వాసిష్ఠీపుత్త్ర శ్రీచ(?ం)డసాతకర్ణి
౯. పులుమావి

వీరు గాక వాసిష్ఠీపుత్త్రి చతరపన(?చతుష్పర్ణ) సాతకర్ణి, శక్తి(శ్రీ), వేది(శ్రీ), సాతకర్ణి-వీరి శాసనములును గనబడినవి. ఈ పైతొమ్మండుగురు రాజులలో మొదటి యిరువురు రాజులు వేయించిన దానశాసనములు కనబడవు: వారిపేరులు మాత్రము శిథిలము లైన విగ్రహముల క్రింద వ్రాయబడినవి. ఇందువలన నావిగ్రహములు ప్రాయికముగ నాయిరువురురాజులవియై యుండునని చరిత్రకారుల యూహ. వారివిగ్రహములును వారితరువాతి యిద్దఱు రాజులశాసనములును బొంబాయి రాజధానిలోని నాసిక, నానాఘట్టము, కార్లే గుహలలో గానవచ్చినవి. మిగిలిన రాజుల శాసనములు కార్లే, కన్హేరిగుహలలో బొంబాయిరాజధానిలోను, అమరావతి, చిన్న (కృష్ణాజిల్లా), కొడగోలు (తూర్పుగోదావరిజిల్లా), మైకదోని (బళ్లారిజిల్లా) గ్రామములలో నాంధ్రదేశమునను కానవచ్చినవి. చాలవఱకీశాసనములన్నియు పర్వతగుహలలోనివే: బౌద్ధభిక్షువులకు జేయబడిన దానములను దెలుపునవే. కొన్నిశాసనములు బౌద్ధభిక్షువుల కన్నవస్త్ర దానాదికములకై

చేయబడిన యేర్పాటులను దెలుపునవి; మఱి కొన్ని వర్షకాలమున బౌద్ధభిక్షువులు నివసించుటకై తొలిపింపబడిన గుహాలు వారికి దానమొసంగబడినట్లు తెలుపునవి. ఈ శాసనములవలన దెలియవచ్చిన రాజులందఱును తమది సాతవాహనవంశ మనియే శాసనములలో జెప్పుకొనియున్నారు. ఇవియే సాతవాహనుల శాసనములు.

ఈ సాతవాహన నృపతుల నాణెములు కూడ గొన్ని దొరకినవి. ఆ నాణెముల మీద రాజుల పేర్లు కలవు. వాటిని బట్టి యవి గౌతమీపుత్ర్ర సాతకర్ణి నుండి తరువాతి రాజులవే కాని యంతకు పూర్వపు రాజులవి కావని తెలియ నగును. కేవలము పశ్చిమమున దొరకినవి ఒక్క గౌతమీపుత్ర్ర సాతకర్ణినాణెములే. మిగిలిన రాజుల నాణెములు తూర్పున ఆంధ్ర దేశమునను, పశ్చిమమున మహారాష్ట్రమునను గూడ దొరకినవి. సాతవాహనుల నాణకప్రశస్తి యిది.

ఈ సాతవాహన వంశజుల శాసనములన్నియు క్రీస్తుశకమునకు పూర్వపువి కొన్ని, తరువాతివి కొన్నియని ఆశాసనములందలి లిపిననుసరించియు,నందలిభాషననుసరించియు శాసనపరిశోధకులు నిర్ణయముచేసియున్నారు. శాసనకాలమునులిపినిబట్టి దెలిసికొనుటకువీలున్నయట్లే భాషనుబట్టియు—పరిమిత శాసనములకుమాత్రమే - ఇంచుమించుగ నిర్ణయింపవచ్చును. అనగా, ఏ శాసనమునందు ప్రాకృతభాష కలదో అట్టివానికి మాత్రమే యీనిర్ణయము. ఇంతవఱకు హిందూదేశములో మొత్తముమీద గానవచ్చిన శాసనములన్నిటిని శోధించిచూడగా ప్రాకృతముతోనున్న శాసనములు క్రీస్తుశకము రమారమి మూడువందల సంవత్సరములకు పూర్వమే కాని తరువాత కానరావు. ఈనిర్ణయమింత వఱకు దొరకిన శాసనములనుబట్టియే చేయబడినది.

ప్రాకృతభాషలోని శాసనములన్నియు 'బ్రాహ్మీ'లిపి,'ఖరోష్ట్రి'లిపిఅను రెండు లిపులలోవ్రాయబడినవి. 'ఖరోష్ట్ర'లిపికాష్గర్,గాంధారము,పెషావరు మొదలగుస్థలములపశ్చిమోత్తరపుపరగణాల ప్రాంతముల వాడుకలో నుండెను. దానిని కుడివైపునుండి యెడమవైపునకు వ్రాయుదురు. రెండవది యైన 'బ్రాహ్మీ' లిపి సేతువుమొదలు శీతాచలమువఱకు వ్యాపకములో నుండెను. హిందూదేశములోని దక్షిణోత్తరాపథముల లిపులకన్నిటికి నిదియే మాతృకయని తజ్ఞుల యభిప్రాయము.

ప్రాకృతభాషా శాసనములన్నియు క్రీస్తుశకము నాలుగవశతాబ్దికి పూర్వపువి గనుక 'బ్రాహ్మీ', 'ఖరోష్ట్ర' లిపులలోని శాసనములన్నియు క్రీస్తుశకము నాలుగవశతాబ్దికిపూర్వపువే. అందువలన నెచ్చటనైన 'బ్రాహ్మీ'లిపిలో శాసనము దొరకినదన్న అది ప్రాయికముగ ప్రాకృతభాషాశాసనమై యుండును; క్రీస్తుశకము మూడువందలకు బూర్వపుదై యుండును. ఇట్లని క్రీస్తుశకము మూడువందలకు పూర్వము సంస్కృతభాషా శాసనములు లేవని తలంపరాదు. అట్టివి యున్నవి కాని చాలయరుదు : ప్రాకృత భాషాశాసనములే హెచ్చుగాగలవు.

సాతవాహన వంశపురాజుల శాసనము లన్నియు 'బ్రాహ్మీ'లిపిలో నున్నవి: అన్నియు ప్రాకృతమున నున్నవి. అందువలన భాషావేత్తలయొక్కయు, లిపి శాస్త్రవేత్తలయొక్కయు నభిప్రాయము ప్రకారము సాతవాహనుల శాసనములన్నియు క్రీస్తుశకము మూడువందలకు బూర్వపువే: అనగా శాసనములలోని లిపినిబట్టియు, భాషనుబట్టియు సాతవాహన వంశము క్రీస్తుశకము మూడువందలసంవత్సరములవరకుమాత్రమే యుండెనని నిర్ణయింపవలసియుండును.

అయితే ఆంధ్రవంశపు రాజులనుగుఱించిన చర్చ సందర్భమున సాతవాహన వంశజులగుభూపాలురనుగుఱించినయీ ప్రస్తావనకుకారణము లేకపోలేదు. పురాణములవలన దెలియవచ్చు ఆంధ్రవంశపురాజుల పేర్లలో కొన్నిసరిగా శాసనములవలన దెలియవచ్చు సాతవాహనవంశజుల నామములే: ఆంధ్రవంశపురాజుల పేర్లలో గొన్ని సరిగా సాతవాహనవంశజుల పేర్లకు సరిపోవు చున్నవి: ఇట్లు ఆంధ్రవంశపు రాజుల పేర్లు సాతవాహన వంశజుల శాసనములలో నేకన బడుచున్నవి. ప్రత్యేకముగ తాము ఆంధ్రవంశజుల మని చెప్పుకొనిన రాజులశాసనములేవియు ఇంతవఱకు గాన రాలేదు. ఉభయవంశములలోను రాజులపేర్లు సరిగా సరిపోయిన కారణమున సాతవాహనవంశమును గుఱించియు, ఆవంశజుల శాసనములను గుఱించియు ఇచట గొంత ప్రస్తావింపవలసివచ్చినది.

సాతవాహనవంశజుల పేర్లును, ఆంధ్రరాజుల పేర్లును సరిగా ఒక్కటియగుటయే కాక ఇట్లు సరిగా సరిపోయిన యుభయవంశపురాజుల యనుక్రమముకూడ పురాణములలోని దానికిని, శాసనములలోని దానికిని సరిగా సరిపోవుచున్నది. ఎట్లన:

శాసనములను బట్టి సాతవాహన వంశపురాజులు

౧. సిముఖుడు
౨. కృష్ణుడు
౩. సాతకర్ణి
౪. గౌతమీ పుత్రసాతకర్ణి
౫. వాసిష్ఠీ పుత్త్రిశ్రీపులుమావి
౬. శ్రీశివమాక సాతకర్ణి
౭. గౌతమీపుత్త్రియజ్ఞ శ్రీసాతకర్ణి
౮. వాసిష్ఠీ పుత్త్రిశ్రీచడ సాతకర్ణి
౯. పులుమావి

పురాణములను బట్టి ఆంధ్రవంశపురాజులు

౧. శిశుకుడు
౨. కృష్ణుడు
౩. శాతకర్ణి
౨౩. గౌతమీపుత్త్రిడు
౨౪. పులోమావి
౨౫. శివ శ్రీపులోమావి
౨౭. యజ్ఞ శ్రీశాతకర్ణి
౨౯. దండ శ్రీశాతకర్ణి
౩౦. పులోమావి

ఈరీతిని కొంచెమించు మించుగ శాసనములవలన సాతవాహనరాజుల పేర్లన్నియు ఆంధ్రరాజుల పేర్లకు సరిపోవుచున్నవి; అనుక్రమమును సరిపోవుచున్నది. అయితే కొన్ని పేర్లలో కొంత వ్యత్యాసము కనబడుచున్నది. శాసనముల ననుసరించి సాతవాహన వంశపురాజులలోని మొదటిపేరు సిముఖుడు:

ఆంధ్రవంశములోని మొదటిరాజుపేరు శిశుకుడు. ఈవ్యత్యాసమునకు చరిత్రకారులీరీతిని సమాధానమిచ్చిరి: "పురాణముల ననుసరించి యైనను ఆంధ్రవంశములోని మొదటిపేరు సరిగా తెలియవచ్చుటలేదు. ఈమొదటి పేరును ఒక్కొక్కపురాణము ఒక్కొక్కరీతిని తెలుపుచున్నది. సాతవాహనవంశజుల మిగిలిన పేర్లన్నియు ఆంధ్రరాజులకు సరిగాసరిపోవుట వలన ఈమొదటిపేరుకూడ సరిపోవలసియుండును. శాసనములవలన ఈపేరు సిముఖుడని తెలియుటవలన ఇదియే సరియైన పేరుగ సంగీకరింపదగును." ఇట్లే యుభయవంశములలోని మిగిలినపేర్లన్నియు సరిపోవుచున్నవి కావున సాతవాహనులలోని ఆఱవరాజగు శ్రీశివమాకసాతకర్ణి ఆంధ్రరాజులలోని శివశ్రీపులోమావియు, వాసిష్ఠీపుత్త్ర చడసాతకర్ణి, చండశ్రీశాతకర్ణియు కాదగుననికొందఱూహించుచున్నారు.

పురాణములవలన దెలియవచ్చు ఆంధ్రవంశపురాజుల శాసనము లింతవఱకేవియు దొరకక పోవుటవలనను, పైనుడివిన యుభయవంశములలోని రాజులపేర్లును స్వల్పవ్యత్యాసముతో నొక్కటి యగుటవలనను, పేర్లు కలసినంతవఱకు పురాణవంశానుక్రమమును శాసనవంశానుక్రమమునుగూడ సరిగాసరిపోవుటవలనను, సాతవాహనవంశజులను మఱియే యితర పురాణోక్తవంశపు నృపాలురతోను ముడిపెట్టి సమన్వయించుటకు వీలులేక పోవుట వలనను సాతవాహనవంశమే పురాణములు వర్ణించిన యాంధ్రవంశమనియు, సాతవాహనులే యాంధ్రులనియు చరిత్రకారులు నిర్ణయించిరి. సాతవాహనులు ఆంధ్రులనుటకు గల కారణము లివియే. ఈనిర్ణయము సరియైనదే యనివిశ్వసించువో సాతవాహనవంశము క్రీస్తుశకము మూడుపందలకు పూర్వమే యంతరించెను గావున ఆంధ్రవంశము క్రీస్తుశకము మూడుపందలకు బూర్వమే అంతరించెనని చెప్పవలసియుండును.

పేటుపేటువందములు

పురాణములందు చెప్పబడిన ఆంధ్రులు సాతవాహనులే యని పైచారిత్రకనిర్ణయము కలదు. కావున ఆంధ్రులచరిత్రకొఱకు సాతవాహనవంశజుల శాసనములను బరిశీలించిన జాలును; కాని యిచ్చట గడ్డైన చిక్కొక్కటి కలదు ముందు దానినిగుఱించి యోజింపవలసి యుండును. ఈసాతవాహనులను గుఱించియు, ఆంధ్రులను గుఱించియు వ్యతిరేకవాదములు చేయుచున్న చరిత్రకారులు కొందఱు కలరు. ఆవాదములను ముందు మనము తర్కించి యం దెంతవఱకుసత్యముకలదో యాలోచింపవలసి యుండును.

ఈవిధమైన వాదములకు ముందుగ పునాదివేసినవారు శ్రీమాన్ పి. టి. శ్రీనివాస అయ్యంగారు. వారు ౧౯౧3 వసంవత్సరములో 'ఇండియన్ ఆంటిక్వెరీ' పత్రికలో 'ఆంధ్రులనుగుఱించిన కొన్ని పొరపాటు అభిప్రాయములు' అనుశీర్షికతో నొకవ్యాసమును బ్రకటించిరి. దాని యొక్క సారాంశమేమనగా:—

౧. ఆంధ్రులు వింధ్యప్రాంతపు తెగలలోని వారు.

౨. వారు మొదట పశ్చిమహిందూదేశమును పాలించిరి.

౩. వారు ప్రాకృతమును మాటాడిరికాని ఇప్పటి యాంధ్రులవలె తెలుగు మాటాడి యుండలేదు.

౪. ఆంధ్రులరాజ్యము పశ్చిమమునుండి తూర్పుదిశకు కృష్ణా గోదావరి నదుల లోయభూముల వఱకు వ్యాపించినది.

౫. పశ్చిమమున వారిరాజ్యాధికారము క్షీణించినపుడు ఆంధ్రమండలమనుపేరు వారిరాజ్యములోని పూర్వభాగములకు (అనగా నిప్పటి యాంధ్రదేశమునకు) వచ్చి, పల్లవులయొక్కయు, తూర్పుచాళుక్యులయొక్కయు పరిపాలనమున నాప్రదేశమునకు గాఢమై నిలిచిపోయెను.

౬. ఆంధ్రపదము మొదట జాతివాచకము. తరువాత అది పశ్చిమమున బరిపాలించిన యొక రాజ వంశమునకు పేరయ్యెను. అటుతరువాత అది క్రీస్తుశకము పదునొకండవశతాబ్దికి కొంతకాలమునకుబూర్వము ప్రాక్సముద్రతీరమున (అనగా నిప్పటి ఆంధ్రదేశమున) పరిణామము నొందిన యొక భాషకు పేరయ్యెను.

ఇది శ్రీనివాసఅయ్యంగారి వాదము. వీరు తేల్చిన విషయములనుబట్టి చూడగా వీరి యుద్దేశము ప్రకారము సాతవాహనులును, ఆంధ్రులును ఒక్కరేయని గోచరించును కాని అసలు ఆంధ్రులయొక్క ఆదిమనివాసము అందఱు అనుకొనునట్లు కృష్ణాగోదావరీనదుల మధ్యకాదని తేలుచున్నది. అంతేకాదు; వీరు తమవ్యాసమున మఱియొక్క విషయమును గూడ జెప్పియున్నారు. అదియేదన 'ఆంధ్రరాజులును, ఆంధ్రజాతులును క్రీస్తుశకము మూడవశతాబ్దినుండి ఆనవాలైనలేకుండ అంతరించిపోయిరి' అని.

ఈ విధమున శ్రీనివాసఅయ్యంగారు చేసిన సిద్ధాంతమును బురస్కరించుకొని పండితులైన మఱికొందఱు చరిత్రకారులు ఆంధ్రులకును, సాతవాహనులకునుగల పరస్పర సంబంధమునుగుఱించి పరిశోధనలుచేసి చర్చింపదొడంగిరి. ఇట్టివారిలో ప్రముఖులు డాక్టరు వి. యస్. సుక్థంకరుగారు. వీరు 'అన్నల్స్ ఆఫ్ ది భండార్కర్ ఇన్స్టిట్యూట్' అను పత్రికకు ఒకవ్యాసము వ్రాసియున్నారు. 'సాతవాహనులు ఆంధ్రులుకారు: శాసనములవలన దెలియవచ్చు సాతవాహన వంశమునకును, పురాణములవలన దెలియవచ్చు ఆంధ్రరాజ వంశమునకును ఏమియు సంబంధము లేదు. సాతవాహనులను ఆంధ్రులనుటయు, వారి యాదిమనివాసము ఇప్పటి ఆంధ్రదేశమనుటయు పొరపాటు'-ఇది సుక్థంకరుగారి వాదముయొక్క సారాంశము. ఈవిధమైన వాదమును చారిత్రకరంగమున ప్రవేశపెట్టిన వారిలో వీరే మొదటివారు. అంతవఱకు సాతవాహనులు ఆంధ్రులుకారని సంశయించిన వారే లేరు. సుక్థంకరుగారు తమవాదమునకు బలముగ జెప్పుకారణము లివి:

౧. ఇంతవఱకు కనబడిన (రమారమి ఇరువదినాలుగువఱకు గల) సాతవాహన వంశజులనాటిశాసనములలో నేనిలోను వారికి ఆంధ్రులతో సంబంధముకల్గు దని చెప్పుటకు తగినసూచన లేవియు గానరావు. ఆశాసనములలో వారు సాతవాహనులని మాత్రమే పేర్కొనబడియున్నారు.

౨. సాతవాహన వంశజులకు సమకాలీనములైన హాథిగుంఫా, గిర్నారు, తలగుండ మొదలగు శాసనములు

వారిని సాతవాహనులనియే పేర్కొనుచున్నవి కాని యెప్పుడును, ఎక్కడను ఆంధ్రులని పేర్కొనుట లేదు.

3. ఖారవేలుడను కళింగాధిపతి తాను సాతకర్ణికి భయపడకుండ పశ్చిమమునకు గొప్పసైన్యమును బంపినట్లు చెప్పుచున్నాడు. సాతవాహనులు నిజముగా ఆంధ్రు లేయై, ఆంధ్రులయాదిమనివాసము నేటి ఆంధ్రదేశమే యైయుండినచో ఖారవేలుడు తన సైన్యమును (ఇప్పటి ఆంధ్రదేశము కళింగమునకు దక్షిణమున నున్నది గనుక) దక్షిణమునకు బంపినట్లు చెప్పవలసియుండును.

౪. బాదాపుగ సాతవాహనుల శాసనములన్నియు (నాసికసమీపమున) పశ్చిమహిందూదేశములోనే దొరికినవి: కడపటి నలుగురు సాతవాహనభూపాలుర శాసనములు మాత్రమే ఆంధ్రదేశమున గనబడినవి.

౫. కొంచెమించుమించుగ వారి నాణెములన్నియు పశ్చిమహిందూదేశముననే దొరికినవి.

౬. వారి శాసనములన్నియు ప్రాకృతభాషలో నున్నవి. ద్రవిడభాషాకుటుంబమునకు సంబంధించిన భాషలో (అనగా ఆంధ్రభాషలో) వ్రాయబడిన శాసనము సాతవాహనుల దేదియు ఇంతవఱకు గానరాలేదు.

ఈపై కారణములనుబట్టి సుక్థంకరుగారు సాతవాహనులు ఆంధ్రులుకారనియు, వారికి వీరికి ఏవిధమైన సంబంధమును లేదనియు వాదించుచున్నారు. సాతవాహనులును, ఆంధ్రులును వేఱుగనుక వారిని ఆంధ్రులని పేర్కొనవలసిన యవసరము లేదని సుక్థంకరుగారి తీర్మానము. వీరి యభిప్రాయప్రకారము బళ్లారి మండలమే సాతవాహనుల యాదిమనివాసస్థలము. ఇట్లనుటకు వారు హీరహడగల్లి, మ్యాకదోనిశాసనములను ప్రమాణముగ జూపుచున్నారు. అవి యేవన:

బళ్లారిమండలములోని హీరహడగల్లిలో పల్లవవంశజుడగు శివస్కందవర్మయొక్క ప్రాకృతభాషలోనున్న తామ్రశాసన మొకటి దొరకినది. కాంచీపురపు పల్లవరాజయిన శివస్కందవర్మ తనకు పూర్వము పరిపాలించిన మహారాజగు బప్పస్వామి అదివఱకు బ్రాహ్మణులకుచేసిన సాతాహానిరట్ఠము (సాతవాహన రాష్ట్రము)లోని 'చిల్లరేకకొడుంక' గ్రామదానమును స్థిరపఱచి, ఆబ్రాహ్మణులకు అదనముగ మఱికొంత దానమునుచేసెను. ఈవిషయమును దెలుపునదియే హీరహడగల్లి తామ్రశాసనము: ఇందు సాతాహానిరట్ఠము పేర్కొనబడినది. 'చిల్లరేకకొడుంక' గ్రామ మెచ్చట నున్నదో తెలియరాలేదు. కాని యాతామ్రశాసనము బళ్లారిమండలమున దొరకుటవలన ఆ శాసనమున దెలుపబడిన గ్రామమును, రాష్ట్రమునుగూడ ఆమండలములోనిదే యైయుండునని కొందఱు చరిత్రకారు లూహించెదరు.

బళ్లారిమండలమునందలి ఆదవాని తాలూకాలోని మ్యాకదోనిగ్రామమునకును చిన్నకడబూరు గ్రామమునకును నడుమ ఒకఱాతి బండమీద బ్రాహ్మీలిపిలో వ్రాయబడి ప్రాకృత భాషలోనున్న యొకపురాతన శాసన మొకటి కనబడినది. అది సాతవాహనరాజగు పుళుమావియొక్క ఎనిమిదవ రాజ్యసంవత్సరము నాటిది. సాతవాహనిహారములోని వైపురక గ్రామవాసుడగు గృహపతి యొకడు చెఱువు త్రవ్వించెనని యాశాసనము తెలుపుచున్నది. వైపురకగ్రామ మెచ్చటనున్నదో, వైపురక నామ మిప్పటి యేగ్రామమునకు సరిపోవునో తెలియరాక పోయినప్పటికి ఆ శిలాశాసనము బళ్లారిమండలములోని దగుటవలన ఆశాసన

మున దెలుపబడిన సాతవాహనిహారము బళ్లారి మండలము (ఆదవాని తాలూకా) లోని దని యూహించుట సమంజసము కాకపోదు. సాతవాహనరాష్ట్రము, సాతవాహనిహారము— ఇవి రెండును బళ్లారిమండలములోనివే యని తేలుచున్నది. రాష్ట్రమువలెనే హారముకూడ ఒకదేశవిభాగమునకు పేరైన యట్లు పైశాసనములవలన దెలియగలదు: అయితే రాష్ట్రము పెద్దదేశవిభాగమనియు, హారమనునది రాష్ట్రముకంటె చిన్నివిభాగమనియు, ప్రాయికముగ నిది విషయము లేక నాడువంటివిభాగమై యుండుననియు నూహింపవచ్చును.

ఈపై శాసనముల యాధారమున సుక్థంకరుగారు సాతవాహనుల యాదిమనివాసము బళ్లారిమండలమై యుండుననియు, ఆయా తెగలనుబట్టి వారు నివసించిన ప్రదేశములకు పేరు వచ్చినట్లే సాతవాహనులనుబట్టి ఆప్రాంతము వారికి నివాసస్థలమగుటవలన దానికి సాతవాహనరాష్ట్రమని పేరు వచ్చియుండుననియు చెప్పెదరు; కాని ఆంధ్రరాజుల పేర్లును, సాతవాహనరాజుల పేర్లును ఒక్కొటియగుట యెట్లు సంభవించినది అను సందేహమువారికి తట్టకపోలేదు. అందువలననే వారు దానిని సమన్వయించుటకై తుదకు సాతవాహనులు ఆంధ్రుల తెగకు సంబంధించినవారై యుండ వచ్చుననియు, ఆంధ్రజాతిలోని యీసాతవాహనశాఖ(గోదావరీకృష్ణానదీప్రాంతపు పల్లపు ప్రదేశముల స్థిరనివాసము చేసికొన్న) అసలు ఆంధ్రసంఘమునుండి శిముఖుడు, శాతకర్ణి మొదలగువారికి పూర్వము చాలకాలము క్రితమే విడిపోయి పశ్చిమమున స్థిరనివాసము చేసికొనెననియు సమాధానము చేసికొనియున్నారు.

పైవారిరువురు పోయినత్రోవనే పోయి, టి. యన్. సుబ్రహ్మణ్యముగారుకూడ ఈవిషయమును 'సాతవాహనుల యాదిమనివాసస్థలము' అను నొకవ్యాసమున చర్చించియున్నారు. సాతవాహనులు ఆంధ్రులలో నొకశాఖవారనియు, శిముఖునకు సాతకర్ణికి చాలకాలము పూర్వమే ఆంధ్రులలోనుండి విడిపోయి పశ్చిమమునకు వెళ్లిరనియు, సాతవాహనుల యాదిమనివాసస్థలము బళ్లారిమండలమనియు సుక్థంకరుగారు తెలిపిన విషయములు సరియైనవి కావని వీరివాదము. వీరి కారణము లివి:

౧. సాతవాహనశాఖ ఆంధ్రులలో నుండి విడి అంతటి పూర్వకాలముననే పశ్చిమమునకు బోయిన ట్లూహించుట కాధారములులేవు. దండక యప్పుడు మహారణ్యముగ నుండెనే కాని జనుల నివాసమునకు దగినప్రదేశముగ నుండలేదు. ఆయరణ్యప్రదేశము పూర్తిగ మానవునికి దెలియ రానేలేదు: ఇట్లని మన కప్పటి సంస్కృతగ్రంథములవలననే తెలియుచున్నది. ఇట్టి సందర్భములో క్రీస్తుపూర్వము అయిదవశతాబ్దిలో బళ్లారి మండలమునుండి యొక పాలకవంశము మహారాష్ట్రమునకువలస పోయెనని యూహించుట ఉచితము కాదు.

౨. బళ్లారిమండలమునకు సాతవాహనరాష్ట్రమను పేరు క్రీస్తుశకము మూడవశతా

బ్దినుండియే వచ్చినది. సాతవాహనులు పశ్చిమమున (మహారాష్ట్రమున) దమరాజ్యమును పోగొట్టుకొనిన పిదప పశ్చిమమునుండి తూర్పునకు వచ్చుచు దమత్రోవలోనుండిన దేశములను జయించిరి. అట్లు జయించిన బళ్లారిమండలమునకు, చోళులు మొదలగు వారివలెనే, తమపేర సాతవాహనరాష్ట్రమని పేరిడిరి. ఈ పేరు కడపటి సాతవాహనభూపాలుర నాటి నుండియే కలిగినది.

వారి వర్ణనవలన దెలిని సారాంశ మిది:

౧. సాతవాహనులకును ఆంధ్రులకును ఎట్టి సంబంధమును లేదు. వారువేఱు: వీరు వేఱు.

౨. సాతవాహనుల యాదిమనివాసస్థలము పశ్చిమహిందూ దేశమే.

౩. సాతవాహనులభాష ప్రాకృతము. తూర్పుదిశకు వచ్చినప్పుడు వారాభాషను దమతోకూడ దీసికొనివచ్చిరి. అందువలననే ఆంధ్రదేశమున గానవచ్చిన కడపటి సాతవాహనుల శాసనములును, వారి యనంతరము మాప్రాంతమును పాలించిన మొదటి పల్లవరాజుల శాసనములును ప్రాకృతముననే యున్నవి.

౪. గోదావరి నదిమీది ప్రతిష్ఠానమే (పైఠాన్) శాలివాహన (శాతవాహన)ుని రాజధానియని జైనగాథలు నుడువుచున్నవి. టాలెమీయను యవనభూగోళ శాస్త్రజ్ఞుడుకూడ పులోమాయి యొక్క రాజధాని పైఠాన (ప్రైరాన్) అనియే చెప్పుచున్నాడు. అందువలన కడప్రాచీనకాలమునుండియు సాతవాహనుల రాజధాని ప్రతిష్ఠానమే.

ఇది సుబ్రహ్మణ్యము గారి వాదము యొక్క సారాంశము. ఈవిధమున ఆంధ్రులకును సాతవాహనులకును ఏమాత్రము సంబంధమే లేనియెడల సాతవాహన రాజుల పేర్లును, పురాణములందలి ఆంధ్రరాజులపేర్లు నొక్కటియగుట యెట్లు సంభవించినది అన్న సందేహము సుబ్రహ్మణ్యము గారికిని తట్టకపోలేదు. ఈసందేహము తట్టుటచేతనే కాబోలు, సుబ్రహ్మణ్యముగారు ఈరీతిని చెప్పియున్నారు:—

"సాతవాహనులు ఆంధ్రదేశమును క్రీస్తుశకము ౧౮౦ నుండి పాలించిరని యిదివఱకే సమాధాన మిచ్చియున్నాను. అప్పటికి మనకు దెలిసిన ఆంధ్రరాజు లెవ్వరును లేరు. అందువలన ఆంధ్రులు శాతవాహనులకు సామంతులుగ నుండిరని తీర్మానింపవలసి వచ్చుచున్నది. క్రీస్తుశకము మూడవశతాబ్ది పిదప వారి పురాణములు వ్రాయబడినవని మనకు దెలియును. పురాణకారులకు శాతవాహనులను గురించి బాగుగ దెలియును. శాతవాహనులు ఆంధ్రులను పాలించిరి కనుక పురాణకర్తలు వారినే ఆంధ్రరాజులని పేర్కొనిరి."

ఈవిధమైన వాదములు ఇంకను గలవు కాని మనకిచట సంబంధించినంతవఱకు ఈపై నుడివినవియే ముఖ్యమైనవి. ఈపైరీతిని సాతవాహనులకు ఆంధ్రులకుగల సంబంధమును గుఱించి పండితులైనవారు అనేకులు తమకు గల యాధారములతో తమ బుద్ధికౌశల్యమును జూపి సత్యాన్వేషణమునకు గడంగి తమకు తోచినరీతిని తలయొక సిద్ధాంతమును జేయుచున్నారు. పరిశీలనదృష్టితో నీవిషయమును పుఱికించినకొలది, అసలు సత్యస్వరూపము ఇంకను గోచరింపకున్నను, ఒక్కొక్కరి బుద్ధికుశలతనుబట్టి నిగూఢములైన విశేషములపూర్వమైనవి వెల్లడి యగుచున్నవి. సత్యమునందే దృష్టియుంచి చేయు పరిశోధనలవలన దేలిన నిర్ణయములు మన యభిప్రాయమునకెంత విరుద్ధములుగ నుండినను వానిని గౌరవించి యాదరింపవలసియే యుండును. అట్టి

వానిని గుఱించి యింకను సమాలోచనము చేసి సత్యస్వరూపమును-మనబుద్ధికి దోచిన ప్రకారము-గనుగొనుటకు అన్వేషణదీపమును వెలిగించియుంచుట యుక్తము. అందువలన నీ పైవాదములలోని సారాంశమును పరిశీలింతము. అదియేదన:

౧. 'సాతవాహనులు ఆంధ్రులేకాని ఆంధ్రుల యాదిమనివాసస్థల మిప్పటి ఆంధ్రదేశము కాదు. ఆంధ్రులు పశ్చిమమునుండి తూర్పు దిశకు వచ్చిరి.' అని శ్రీనివాస అయ్యంగారి వాదము.

౨. 'శాతవాహనులు అసలు ఆంధ్రజాతిలోని యొక శాఖవారు కాని వారు క్రీస్తుశకమునకు పెక్కువందల సంవత్సరములకు పూర్వమే ఆంధ్రులలో నుండి విడిపోయి పశ్చిమమునకు వెళ్లి యచ్చట పాలించిరి. వారికి బళ్లారి మండలమే ఆదిమనివాసస్థలము. (వారి భాష, వారి పరిపాలన, వారి నాణెములు, వారి శాసనములు ఆంధ్రదేశమునకు సంబంధించినవి కాకపోవుటవలన) ఆంధ్రులకు సాతవాహనులకు సంబంధమేమాత్రము లేదు.' అని సుక్థంకరుగారి వాదము.

3. 'సాతవాహనులు ఆంధ్రులలోనివారే కారు: వారికి వీరికి ఏమాత్రము సంబంధము లేదు. వారి ఆదిమనివాసము బళ్లారి మండలము కాదు: పశ్చిమహిందూదేశము (మహారాష్ట్రము). సాతవాహనులు ఆంధ్రులని వాన మనుకొనుటకును, సాతవాహనరాజుల యొక్కయు, ఆంధ్రరాజుల యొక్కయు పేర్లు ఒక్కటి యగుటకును క్రీ. శ. మూడవశతాబ్దిలో రచియింపబడిన పురాణములే కారణము. అప్పటికి సాతవాహను లాంధ్రులను పాలించుచుండిరి కావున పురాణకర్తలు వారినే ఆంధ్రరాజు లనిరి అని సుబ్రహ్మణ్యముగారి వాదము.

సమన్వయసమాధానములు

ఈపై వాదములలో మనము గమనింపవలసిన విషయయొక్కటి కలదు. ఈవిధమైన వాదములు చేయువారి కందఱికి పురాణములలోని ఆంధ్రరాజులకును, శాసనములలోని సాతవాహనరాజులకును గలనామసామ్యము జవాబుచెప్పి తీరవలసిన ఒకవ్యాసఘట్టముగ పరిణమించినది. 'సాతవాహనులు ఆంధ్రులుకారు. వారికి వీరికి సంబంధములే'దని యెంతవాదించినను ఈనామసామ్యమునకుపదియో యొకవిధమున సమాధానమీయక తప్పని సరియగుచున్నది. అందువలన ఆంధ్రులకును సాతవాహనులకును ఏదయో యొక విధమైన సంబంధము—అదిపురాణకర్తలు కల్పించిన సంబంధమైననేమి, మఱి యేయితర సంబంధమైననేమి—కలదనుటకుఉభయవంశములలోని రాజులపేర్లను ఒక్కటియగుటయే బలమైన ప్రమాణముగనున్నది.

శ్రీనివాస అయ్యంగారి వాదమునందు సాతవాహనులు ఆంధ్రులు కారని చెప్పు విషయమేదియు లేదు. సాతవాహనులు, ఆంధ్రులు ఒక్కరేయను అభిప్రాయమును ఆధారపఱుచుకొనియే వారు తమ వాదమును నిర్మించిరి. సుక్థంకరుగారి వాదము ప్రకారము

సాతవాహనులు వేఱు, ఆంధ్రులువేఱు అని పైకి కనబడుచున్నను వారు కూడ తుదకు సాతవాహనవంశము - ప్రధానాంధ్రసంఘము నుండి ఎప్పుడు విడిపోయినను- ఆమహాసంఘములోని యొక శాఖయేయని తేల్చియున్నారు. అందువలన పురాణములందు వర్ణింపబడిన యాంధ్రరాజవంశమును, శాసనములందు గానవగు సాతవాహన వంశమును ఒక్కటియే యని యంగీకరింపదగును. ఒక్కటి కాదనుచో ఉభయవంశములలోని రాజులపేర్లు నొక్కటియగుట యెట్లు సంభవించెను అను విషయమునకు జవాబు చెప్పవలసియుండును. ఇక సుబ్రహ్మణ్యముగారి వాదము ప్రకారము మాత్రము ఆంధ్రులువేఱు, సాతవాహనులు వేఱు. వేఱని వాదించు వీరు నామసామ్యమునకు సమాధానమిచ్చియున్నారు. కాని యా సమాధానము అంగీకరింపదగునా? క్రీస్తుశకము మూడవశతాబ్దిలో రచియింపబడిన పురాణములే యీనామసామ్యమునకు కారణములనియు, అప్పుడు ఆంధ్రులకు సాతవాహనులే రాజులుగ నుండిరి గనుక వారినే పురాణకర్తలు అంధ్రరాజులని చెప్పిరనియు సుబ్రహ్మణ్యముగారు నుడువుచున్నారు: అనగా నామసామ్యమునకుసమాధానమిచ్చుటకై వారుపురాణములను బట్టుకొనిరి. పురాణములన్నియు సరిగా మూడవశతాబ్దిలో రచియింపబడినవనుటకు ఊయిగ్రుద్దినట్లు చెప్పదగిన ఆధారప్రమాణములేవియు లేవు. మొట్టమొదట ఒక్క పురాణమే యుండెననియు, అదికాలక్రమమున పెక్కు పురాణములక్రింద పరిణమించెననియు, అవియైనను కాలము గడచిన కొలది శ్లోకసంఖ్య పెరిగి వృద్ధిబొందుచువచ్చెననియు, పురాణములలోని వేఱువేఱు భాగములు వేఱువేఱు కాలములలో రచియింపబడి వానిలో జేర్చబడినవనియు పురాణపరిశోధకుల యభిప్రాయము. అందువలన మనము ఏయేభాగములు ఎప్పుడు రచియింపబడినవో, అసలు పురాణమూలగ్రంథమేదో ఈవిషయములను నిర్ధారణగ చెప్పలేము. అందు ప్రతి పురాణమునందలి భవిష్యకథనమును ఒక్కసారిగ ఒకే కాలమున రచియింపబడినది కాదనియు, అందలి ఆయాంరాజవంశములను గుఱించిన కథనము వేఱువేఱు కాలముల రచియింపబడి యందు చేర్చబడుచువచ్చెననియు ఎల్లరు నంగీకరించియేయున్నారు. ఇట్లనుటకు పురాణములే సాక్ష్యమీయగలవు. ఈకారణముల ననుసరించి ఏయేపురాణములు ఎప్పుడు రచియింపబడినవో, అసలు పురాణము యొక్క ప్రాథమిక స్వరూపమేదో, ఏయేభాగములు ఏయే కాలముల పురాణములలో జేరుచువచ్చినవో ఈసంగతులను ఇదమిత్థమని నిర్ణయించుటకు దగిన యాధారము బలమైనదేదియు లేదు. అందువలన పురాణ రచనాకాలమును గుఱించి మనకు విస్పష్టముగ దెలియనప్పుడు, దానినే మనము గరిష్ఠప్రమాణముగ గైకొనుట యుక్తముకాదు. అయితే పురాణములు క్రీస్తుశకము మూడునాలుగుశతాబ్దులలో రచియింపబడినవను నొక సాధారణాభిప్రాయము పురాణ పరిశోధక మండలిలో వ్యాపించి యుండకపోలేదు. కాని యది మనము గొప్ప

ప్రమాణముగ గ్రహించి దానిమీాద మన వాదము నంతను ఆధారము చేసికొనదగినంత బలీయమైన హేతువుకాదు. ఒకవేళ పురాణములు క్రీస్తుశకము మూడవశతాబ్దిలోనే రచియింపబడినవని వాదమునకు అంగీకరింతము. అప్పుడు ఆంధ్రులను సాతవాహన రాజులు పరిపాలించుచుండిరి. దక్షిణాపథమున సాతవాహన ప్రభువుల కీర్తి దట్టముగ అలమికొనెను. వింధ్యపర్వతములకు దక్షిణమున ప్రప్రథమమున గొప్ప సామ్రాజ్యమును నిర్మించినవారు సాతవాహనులే. సాతవాహనులు బౌద్ధభిక్షువులు మొదలగువారికి చేసిన దానధర్మములు లోకవిఖ్యాతము లయ్యెను. దుష్టశిక్షణమును, శిష్టరక్షణమును, వర్ణాశ్రమధర్మ పరిరక్షణమునుజేసి సాతవాహనులు అజరామరమైన పేరు సంపాదించిరి. సాతవాహనరాజులపేరు ప్రజల జిహ్వాగ్రముల నాట్యము చేసెను. అట్టిది సాతవాహన భూమీశుల ప్రతిష్ఠ ఆ కాలమున వారినెఱుగనివా రెవ్వరు? సాతవాహన భూపతుల ప్రతిష్ఠ విని చీనాదేశమునుండి రాయబారులుకూడ వారియాస్థానమునకు వచ్చి పోవుచుండిరి. అట్టి మహాసామ్రాజ్యమును, మహాకీర్తిని సంపాదించిన సాతవాహనులను గుఱించి క్రీస్తుశకము మూడవశతాబ్దిలోని పురాణకర్తలకు దెలియకుండుటెట్లు? ఈమహారాజులను వారెఱుగుదురు. ఈరాజవంశమును వారెఱుగుదురు. వారి ధర్మకార్యములను వారెఱుగుదురు. ఇన్నియెఱిగిన సాతవాహన మహీపతులను—వారు ఆంధ్రులను పాలించు చుండిరి గనుక—పురాణకర్తలుఆంధ్ర రాజు లనిరనుట సమంజసముగగన్పట్టదు. సాతవాహనరాజులు తమ శాసనములలో తాము సాతవాహనులమనిచెప్పుకొనిరి. వారి సమకాలీనులు వారిని సాతవాహనులని పేర్కొనిరి. సాతవాహన వంశమునకు సాతవాహననామమునకు గౌరవప్రతిష్ఠ లేర్పడినకాల మది. ఇట్టి సందర్భములలో వారు ఆంధ్రులను పరిపాలించు చుండిరి గనుక పురాణకర్తలు వారివంశమును మఱచి వారికీర్తిప్రతిష్ఠలనుమఱచి-పొరపాటుగ-వారిని ఆంధ్రరాజవంశజులని పురాణములలో వ్రాసిరి అనిచెప్పుటఅంతసంగతముగ కాన్పింపదు. బ్రిటీషువారిపుడు హైందవులను పాలించుచున్నారు కావున వారిని హైందవరాజవంశజులని పొరపాటుననైన నెవ్వరును చెప్పరు. అట్లు చెప్పెదరనుట సత్యదూరము. అందువలన ఉభయ వంశములందలి రాజుల పేర్లలోగల సామ్యము పురాణకర్తలు కల్పించినదని సుబ్రహ్మణ్యముగారు చెప్పువాదము సరియైనదిగ కన్పట్టదు. ఈనామసామ్యము ఎట్లు కలిగినదో మఱియొక రీతిని వివరించి చెప్పుటకు సాధ్యముగుటలేదు కావున ఆయుభయవంశజులును ఒక్కరేయని యంగీకరించుట సముచితము. ఆనామసామ్యమును మఱియొక రీతిని సమన్వయించి చెప్పుటకేదైన నవకాశమున్నచో నీయుభయవంశజులు నొక్కరే యన్నవాదమును వదలుకొనవచ్చును. అట్టి యవకాశము లేనంతవఱకు ఆంధ్రులు సాతవాహనులు ఒక్కరేయందము. అయితే ఆయుభయవంశజులును ఒక్కరే యనుటకు ఇదిబలిష్ఠమైన యాధారముకాకపోవచ్చును కాని-ఈనామసామ్యమెట్లు కలిగె నన్న

విషయమునకు సమాధానము చెప్పవలసియుం డుననియు, ఈవిషయమంత సులభముగను, నిర్లక్ష్యముగను త్రోసివేయదగినది కాదనియు, ఆంధ్రరాజుల చరిత్రమున నిదియొక వ్యాస ఘట్టమనియు మాత్రము జ్ఞాపకముంచుకొనవ లసియుండును. ఆంధ్రులును సాతవాహనులును ఒక్కరేయనుటకీనామసామ్యముగాక మఱిగేమైన నాధారము లున్నవేమో చూతము.

ఆంధ్రులును సాతవాహనులును ఒక్కరు కావచ్చునని పురాణములవలన తేల్చుకొనిన నిర్ణయమే సరియైనదగుచో ఆంధ్రులుండిన చోట్లనే సాతవాహనుల జాడలుకూడ కాన్పింపవలెను. ఆంధ్రులు అసలు కృష్ణాగోదావరీ నదుల మధ్యప్రదేశమున అనాదికాలమునుండి యు నుండలేదనియు, వారు ఉత్తరమునుండి దక్షిణమునకు వచ్చిరనియు, ఇట్లు వచ్చుటలో వారు చాలకాలము తెలివాహానదీప్రాంతముల నివసించిరనియు ఇదివఱలో తీర్మానించియున్నాము. ఈతీర్మానము ప్రకారము ఇప్పటి ఆంధ్రదేశము ఆంధ్రులయొక్క కట్టకడపటిస్థిర నివాసస్థలమని విదితమగును. తెలివాహానదీ ప్రాంతముల ఆంధ్రులు నివసించిరనుటకు ప్రమాణము లిదివఱకే చూపబడినవి. వాటినే కాక ఆప్రాంతములందలి గ్రామనామములను గూడ అందులకు ప్రమాణముగ జూపవచ్చును. ఈ విషయమును శ్రీయుతులు బుర్రా శేషగిరిరావు (యమ్. ఏ) గారు 'కళింగమండలి ఆంధ్రులు' అనువ్యాసమున సువ్యక్తముచేసియున్నారు. గంజాం, విశాఖపట్టణమండలములందలి పర్వతప్రాంతములలో(మాళియాలలో)ని గ్రామనామము లనేకములు ఆంధ్రపదాంచితములైనవి కలవు.

ఒంద్రసింగి	ఒంద్రాపుంగాం
ఒంధారాకోటారి	ఒంధ్రగుడ
ఒంతోరాసాగా	ఒంసరిర్ఘలా
ఒధాంగ్గాం	ఒందోరాఘాంగో
ఒంతోరాసింగి	ఒంధారి
ఒంతోరాగుడ	ఒంరారాగోడా
ఒంతోరాబా	ఒందోరాసింగి
ఒంసరాగాం	ఒంద్రగొడా
ఒంసరి గుమ్మ	ఆంధ్రడొబ్బి
ఒంధారిజోంధి	ఒండ్రిగుడ
ఒంధారులిమాల్త	ఒండ్రంగి
ఒండరి పడా	అంత్రిగాం

ఈ పైపేరులన్నియు ఆంధ్రగ్రామములకు సంబంధించినవే. ఈపైపేర్లలో ఒంతరొ, ఒంద్రి, ఒందోరొ, ఒంధారి, ఒంధరి, అంత్రి- ఇవి యన్నియు ఆంధ్రపదముయొక్క వికృతరూపములు. ఒండ్రంగి, ఒండ్రిగుడ ఈ మొదలగునవి ఒంద్రంగి, ఒంద్రిగుడ అనువానికిరూపాంతరములుగ భావింపవచ్చును. ప్రాచీనాంధ్రమున 'ద', 'డ' గ కనబడిన యుదాహరణములు లేకపోలేదు. ఎట్లన: కొట్యదోన-కొట్యడోన; నాదెండ్ల-నాడెండ్ల; దామలూరు-డామలూరు: ఇత్యాదులు. ఈగ్రామనామములుకూడ ఆంధ్రులీప్రాంతముల చాలకాలము నివసించిరనుటకు తార్కాణములుగ నున్నవి. ఇట్లే ఆంధ్రులును సాతవాహనులు నొక్కరైనయెడల నీ ప్రాంతములలో సాతవాహనులపేరకూడ గ్రామములు కలవేమో పరిశీలింపవలసి యుండును. సాతవాహనవంశమునకు సాతాహానవంశమనియు, రాజులకు సాతరాజు లనియు, సాతవాహన

రాజులనియు, సాతకర్ణులనియు పేరు. దీనినిబట్టి 'సాత' అనుపదమును జాతివాచకముగ దీసి కొనినచో ఆపదముపేరిట నొప్పు గ్రామములు కొన్ని యా ప్రాంతముల చూపట్టుచున్నవి.

సాతోకుట్టిని	సాతోనోలా
సాతోపాంఊియా	సాతోకువేని
సాతులి	సాతేం
సవ(ద)నపల్లె(సాతవాహనపల్లె)	సాప
సడాం (దాం)	సతాపి

ఇవి యన్నియు సాతవాహను లచ్చట నివసించిరనుటకు ప్రమాణలుగ చెప్పదగి యున్నవి. బళ్లారిజిల్లా ఆదవాని తాలూకా లోని సాతనూరు, చిత్తూరుజిల్లా చంద్రగిరి తాలూకాలోని సాతంబాక్కం, గుంటూరు జిల్లా నర్సారావుపేటతాలూకాలోని సాతులూరు, కృష్ణాజిల్లా బందరు తాలూకాలోని సాతులూరు- ఇవి యన్నియుగూడ నట్టివే.

ఇట్లు ఆంధ్రపదాంచితములైనగ్రామనామములు కానవచ్చుచోట సాతవాహన పదాంచితములైన యూరిపేరులు కనబడుట కూడ పురాణప్రమాణమును బలపఱిచి,ఆంధ్రులును సాతవాహనులును ఒక్కరేయను నిర్ణయమునకు సహకారి యగుచున్నది.

ఆంధ్రుల పూర్వపు వలసలలో సాతవాహనుల జాడలు కనబడినట్లే సాతవాహనులు పాలించినట్టియు, వారిశాసనములు కాన్పించునట్టియు ప్రదేశములలో ఆంధ్రుల జాడలు కనబడుచున్నవి.

బ్రిటీషు మ్యూజియములోనున్న వీరసత్యాశ్రయదేవుని తామ్రశాసనములో దానమీయబడిన గ్రామముయొక్క సరిహద్దులలో నొకటిగ 'అంధరాగిరి' (అంధ్రగిరి) అనుపర్వతమొకటి పేర్కొనబడినది. ఆశాసనమున నిది బెళ్వంకిగ్రామమునకు సమీపమున వాయవ్యమూలనున్నట్లు తెలుపబడినది. ఈగ్రామము సాతవాహనులు పరిపాలించిన దక్షిణమహారాష్ట్రదేశములోని 'మిరాజ్'సంస్థానమునకు రాజధానియైన 'మిరాజ్' నగరసమీపమున నున్నది. దాతయైన వీరసత్యాశ్రయుడు పశ్చిమచాళుక్య విక్రమాదిత్యవంశజుడు. దక్షిణమహారాష్ట్రముననుండిన పర్వతము ఆంధ్రనామాంచిత మెట్లయ్యెను? ఈపేరు తప్పక ఆంధ్రులను బట్టియే కలిగియుండవలెను. కాని పశ్చిమచాళుక్యవంశజులకు పూర్వము పురాణములందలి ఆంధ్రవంశపురాజులతో నామసామ్యము గల సాతవాహనవంశపురాజులు తక్క మఱియే యితర ఆంధ్రవంశపురాజులును మహారాష్ట్రమున నివసించినట్లు కాని పాలించినట్లు కాని తెలియరాదు. అట్లయినచో అంధరాగిరి (అంధ్రగిరి) అనుపేరు ఎట్లు వచ్చియుండును? ఇట్లే బొంబాయి ప్రాంతమున 'ఆంధ్రలోయ' అనుపేర నొకలోయ కలదు. దీనికిట్టిపేరు ఎట్లు వచ్చియుండును? సాతవాహనులు ఆంధ్రులనియు, వారు మహారాష్ట్రమున పాలించిరనియు, నివసించిరనియు జెప్పిననే వీటికి తృప్తికరమగు సమాధానము రాగలదు. ఇట్లే శాసనాధారమున సాతవాహనరాష్ట్ర మని యనబడదగిన బళ్లారిజిల్లా ఆదవానితాలూకాలో 'అంధ్రహాళు'అను పేరబరగు ఆంధ్రనామాంచిత గ్రామముకలదు. ఈవిధమున ప్రాచీనాం

ధ్రుల వలసలలో సాతవాహనులకు సంబంధించిన యూరిపేరులును, 'సాతవాహన దేశము'న ఆంధ్రనామాంచితమైన పేరులును కనబడుచున్నవి. ఈకారణమునుబట్టియు, ఉభయవంశపు రాజుల నామసామ్యమును బట్టియు ఆంధ్రులును, సాతవాహనులును ఒక్కరేయని యూహింపదగును. ఈయూహాసరియైనది కావచ్చుననుటకు మనకింకొక యాధారము కలదు.

బ్రహ్మాండపురాణమున భారతవర్షవర్ణనము కలదు. భారతవర్షమునందలి దక్షిణదేశముసను, ఉత్తరదేశమునను, మధ్యదేశమునను, తూర్పుదేశమునను ఉన్న జాతులన్నియు అందు దెలుపబడినవి. ఆంధ్రులు రెండుతావుల నుండినట్లు ఆపురాణములవలన దెలియుచున్నది: (౧) వారు కొంకణులు, కుంతలులు-వీరితో గలసి దక్షిణదేశముననుండినట్లు ఈక్రింది శ్లోకములు దెప్పుచున్నవి:

పులిందా వింధ్య మూలీయా వైదర్భా దండకైస్సహ
పౌరికా మౌలికాశ్చైవ అశ్మకా భోగవర్ధనాః త్రిషాః
కొంకణాః కం(?కుం)తలాశ్చాంధ్రాః పులిందాంగరమా
దాక్షిణాత్యాశ్చవయే దేశా అపరాంస్తాన్నిబోధత.

కొంచెమించుమించుగ మహారాష్ట్రదేశ సముద్రతీరమంతయు కొంకణమనుపేర బరగుచున్నది. తూర్పుకనుమలకును సముద్రమునకును మధ్యనున్న సముద్రతీరస్థ ఆంధ్రదేశము వలెనే కొంకణము పడుమటి కనుమలకును, సముద్రమునకును నడుమ నున్నది. ఇందు బొంబాయి, ఠాణా, కొలాబా, రత్నగిరి మండలములు, ఉత్తరకనరాలోని సముద్రతీర ప్రదేశము, జింజీరా సావంతవాడి అను స్వదేశ సంస్థానములు, గోవా-ఇవి యన్నియు గలవు.

దక్షిణమహారాష్ట్రదేశము కుంతలమని చెప్పదగును. అజంతాగుహాలుకూడ కుంతల దేశములోనివే యని అజంతాలోని యొక శాసనమువలన దెలియుచున్నది. బొంబాయి రాజధానిలోని కర్ణాటభాషామండలము లన్నియు కుంతలములోనివి కాగలవు. దక్షిణ హిందూదేశమున పూర్వము పరిపాలనము నెరపిన వాకాటకవంశజులు తాము కుంతలులమని చెప్పుకొనియున్నారు. వాకాటకరాజ్యము మధ్యపరగణాలలోని నాగపుర ప్రాంతమున నేకత్రినది. అందువలన ఆ ప్రాంతమును గుంతలమే.

కొంకణ కుంతలదేశములు రెంటినిగూడ సాతవాహనులు పాలించియున్నారు. ఈవిషయము వారి శాసనములవలననే వ్యక్తపడుచున్నది. సాతవాహనులకును, కొంకణకుంతలులకును చాలసంబంధమున్నయట్లే ఆంధ్రులకును కుంతలులకునుగూడ దగ్గఱసంబంధము కలదనుటకు ప్రమాణములు కలవు.

పురాణోక్తమగు ఆంధ్రవంశపు రాజులలో ఒకనిపేరే కుంతలస్వాతికర్ణి. హాలుడను మఱియొకరాజు పురాణముల ననుసరించి ఆంధ్రవంశపురాజుగ దెలియవచ్చును. ఇతడు సాతవాహనరాజగునా కాదా యని తెలిసికొనుట కీతనిశాసనములేవియు గానరాలేదు. కాని ప్రాకృతవాఙ్మయమువలన నితడు సాతవాహనరాజని తెలియుచున్నది. హాలవిరచితమైన గాథాసప్తశతికి 'శాతవాహన సప్తశతి' యని నామాంతరము కలదు. ఈసప్తశతియందే శాలివాహనుని గుఱించి యొక గాథ (పద్యము) కలదు.

లీలావతి యను ప్రాకృత కావ్యమున నితడు సాలాహణుడనియు, సాలవాహణు డని యు పేర్కొనబడినట్లు శ్రీయుతులు మాన వల్లి రామకృష్ణకవిగారు తెలుపుచున్నారు. హాలునికి కుంతలుడను నామాంతరము కూడ నున్నట్లు హేమచంద్రుని దేశికోశము వలన నెఱుంగనగును. ఈకారణములవలన సాత వాహన రాజులకు కొంకణ కుంతలులకు, పురాణోక్తమైన ఆంధ్రవంశపురాజులకు కొం కణ కుంతలులకు సంబంధముండెనని స్పష్టపడు చున్నది.

(౨) పైనుడివిన పురాణమున నే ఆంధ్రులు మఱియొకచోట పేర్కొనబడి యున్నారు:

ఝిల్లికాశ్చాహులికాశ్చైవ హూణాఃపదాన్వస్తథైవ చ
ఆంధ్రవాఃకాముద్గరకాః అంతర్గిరి బహిర్గిరాః
తథాప్లవంగ వాఙ్గేయా మోహులదాహుల వర్తికాః
సహుంచోరాః ప్రాస్పృషాః భార్గవాః గోవర్ధికాః
ప్రాగ్జ్యోతిషాశ్చ పుండ్రాశ్చ విదేహాస్తామ్రలిప్తకాః
సల్వా మగధగోనర్దాః ప్రాచ్యాంజనపదాః స్మృతాః.

ఈ పైశ్లోకములలో తూర్పుననున్న జన పదములలో నివసించు జాతులు పేర్కొనబడి నవి. అందు 'ఆంధ్రవాక' నామముచేత ఆం ధ్రులే యుద్దేశింపబడి రనునట్లయిన వారు ప్రాచ్యజనపదములలో నివసించుచుండిన వార నియు, అందు ముఖ్యముగ 'అంతర్గిరి', 'బహి ర్గిరుల'లోని వారనియు మనము నిశ్చయింప నచ్చును. అంతర్గిరి బహిర్గిరులు భారతము ననుసరించి దేశవిశేషములుగ గనబడుచు న్నవి. అవి ప్రత్యేకము దేశవిశేషములైనను కాకపోయినను పర్వతప్రాంతములనియు,తూర్పు దేశములందలివనియు మాత్రము నుడువుట క భ్యంతరముండదు. తెలివాహానదీప్రాంతము పర్వ తమయమనియు,నది పూర్వదేశమందలిదనియు మనకుదెలియును. అందువలన ప్రాచ్యజనపద ములందలి'అంతర్గిరి','బహిర్గిరుల'లోని,'ఆంధ్ర వాకు' లనబడు ఆంధ్రులు తెలివాహానదీప్రాం తముల నున్నవారని యిదివఱలో మనము నిర్ణయించుకొనిన ఆంధ్రులై యుండవచ్చును.

మఱియొక్క విషయము: హాలుడు కథా నాయకుడుగా రచియింపబడిన లీలావతియను ప్రాకృతకావ్యమున ఆంధ్రదేశమునందలిసప్తగో దావరీక్షేత్రమును, భీమేశ్వరాలయమును కథా కల్పనలో బంధింప బడియున్నవని శ్రీయు తులు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు చెప్పు చున్నారు. హాలుడు గౌతమీపుత్రశాత కర్ణికి పూర్వుడు. 'గౌతమీపుత్రుని తరువాతి నుండి కాని సాతవాహనులు ఆంధ్రదేశము నకు వచ్చియుండలేదు,ఆంధ్రదేశమును పాలింప లేదు' అను వాదమున కొకవిధముగ ఈలీలా వతీ కావ్యము వ్యతిరేకప్రమాణమగునేమో! హాలుని యాస్థానకవియో మఱి యెవ్వరో ఆతనిని కథానాయకుని గావించిరచియించిన యీకావ్యముయొక్క కథాకల్పనమున ఆంధ్ర దేశస్థములైన సప్తగోదావరీక్షేత్ర భీమేశ్వరా లయాదికములు పొందింపబడియుండుటను బట్టి కథానాయకుడు ఆంధ్రవంశపురాజైనను కాక పోయినను, పరిపాలనము ద్వారముననో, మఱి యేవిధముననో ఆతనికిని ఆంధ్రదేశమునకును దగ్గఱ సంబంధముండినట్లు మాత్రము సూచిత మగుచున్నది.

అదియును గాక, పశ్చిమసముద్రతీరస్థమగు మలబారుమండలమున 'ఆండురాణ్'అని యొక తెగకలదు. ఈపేరబరగు తెగవారు కుమ్మరులు. అఱవమున ఆంధ్రులు 'ఆండార్' 'ఆండిరార్' అను పేరబరగుదురు. అందువలన మధ్యాక్షరమున స్వల్పవ్యత్యాసమున్నను'ఆండురాణ్' అనుతెగ 'ఆండిరాణ్' లేక ఆంధ్రజాతిలోనిదే కాదగును. ఆంధ్రజాతిలోని కుమ్మరివృత్తి నవలంబించినవారు మహారాష్ట్రమునుండి పశ్చిమసముద్రతీరముననే మలబారు మండలమునకు వ్యాపించియుందురు.

మన్మిత్రులైన శ్రీయుతులు ఏ. రంగస్వామి సరస్వతి (బి. యే.)గారి 'ఆరిజిన్స్ ఆఫ్ ది సౌత్ ఇండియన్ డైనాస్టీస్' అను పుస్తకమువలన మఱికొన్ని విషయములు తెలియవచ్చుచున్నవి. వారు చెప్పుదాని ననుసరించి ఆండార్, ఆండిరార్ అను పదములు ప్రాచీన తమిళవాఙ్మయమున గూపట్టుచున్నవని తెలియుచున్నది. 'సంగం' గ్రంథములలో 'ఆయ్ ఆండిరాణ్' అను నొక నాయకుడు పేర్కొనబడెను. 'సంగ' మనునది 'సంఘ' శబ్దభవము. ప్రాచీనకాలమున తమిళదేశమున నిట్టి 'సంఘములు' (సంగములు) మూడుండెను. ఇవి సాహిత్యపరిషత్తులవంటివి. ఈ 'సంగము'నందలి సభ్యుల యామోదమును బడసిననే గ్రంథమునకు ప్రశస్తివచ్చుచుండెడిది. ఈ'సంగము' కాలపుగ్రంథములకు వాటి ప్రాచీనతనుబట్టి విశేష గౌరవప్రతిష్ఠలు కలవు. ఈ'సంగములు' వర్ధిల్లిన కాలమెప్పుడు అను విషయమున తమిళపండితులలోనే మతభేదములు కలవు. అయినను అవి క్రీస్తుశకము ఒకటిరెండు శతాబ్దులనాటివని పెక్కురు తమిళవాఙ్మయపరిశోధకులు వాదింతురు.

తిరునల్వేలి మండలములోని పొదియిల్ కొండ ప్రాంతమున 'ఆయ్ ఆండిరాణ్' పరిపాలనము నెరపెను. ఆతని రాజధాని 'ఆయ్కుడి'. ఆతని రాజ్యమున పెక్కుచలమలతో గూడిన 'కవిరమ్' అను నొక పర్వతపంక్తి కలదనియు, విశేషముగ ఏనుగులు కలవనియు,బహుమానమునకైనను ఏనుగులనే యొసంగువారనియు, ఆండిరాణ్ కొంగుదేశస్థులతో బోరాడి వారిని పశ్చిమసముద్రమువైపు తఱుమగొట్టెననియు, ఈతని దర్బారు వైభవమును పెక్కురు 'సంగపు' కాలపు గ్రంథకర్తలు పొగడుచు వర్ణించిరనియు, ఈతని యాస్థానకవులలో 'మోసియార్' అను నతడు ముఖ్యుడనియు తెలియుచున్నది.

ఈపైవిషయములు కూడ ఆంధ్రజాతిలోని యొక తెగవారు పశ్చిమసముద్రతీరముననే దక్షిణమునకువచ్చి తమిళదేశపు దక్షిణమండలములలో వ్యాపించిరనుటకు నిదర్శనములు కాగలవు.

ఇంతవఱకు నిచ్చినప్రమాణముల నన్నిటిని తర్కించిచూడగా తేలిన సారాంశమును ఈక్రిందిరీతిని నిర్వచింపవచ్చును.

(౧) పురాణములవలన దెలియవచ్చిన ఆంధ్రవంశపురాజులపేర్లును, శాసనములవలన దెలియవచ్చిన సాతవాహనవంశపు రాజుల పేర్లును ఒక్కటియే.

(౨) ప్రాచీనాంధ్రుల వలసలలో సాత వాహన వంశమువారి జాడలు కాన్పించు చున్నవి.

(3) సాతవాహనులు నివసించిరనునట్టి యు, పాలించిరనునట్టియు మహారాష్ట్రమున ఆంధ్రులజాడలు కానవచ్చు చున్నవి.

(౪) సాతవాహనరాష్ట్రమని పేరొందిన ప్రదేశమున ఆంధ్రనామాంచితములైన గ్రామ ములు కనబడును.

(౫) ఆంధ్రులు పశ్చిమమునమహారాష్ట్ర మునుండి సముద్రతీరముననే క్రమముగామల బారు,తిరువాన్కూరు మండలములనుండి వచ్చి తమిళదేశపు దక్షిణమండలములలో వ్యాపించి రనుటకు అవకాశము కలదు.

(౬) హాలుడు(పురాణములనుబట్టి)ఆంధ్ర వంశపురాజనియు, ప్రాకృత వాఙ్మయమునుబట్టి సాతవాహనవంశపు రాజనియుకూడ తెలు చున్నది.

(౭) హాలుడు కథానాయకుడుగ రచి యింపబడిన లీలావతియను ప్రాకృతకావ్యమున ఆంధ్రదేశస్థములగు సప్తగోదావరీక్షేత్ర, భీమే శ్వరాలయాదికములు ఇతివృత్తకల్పనమున గూర్చబడియున్నవి.

(౮) ఆంధ్రులు ప్రాచ్యజనపదములలో అంతర్గిరి బహిర్గిరులయందును, దక్షిణమున కొంకణకుంతలాదులతో (మహారాష్ట్రమున) ను నివసించిన జాతియని పురాణములు తెలు పుచున్నవి.

(౯) శాసనములవలన సాతవాహనులు ను, పురాణముల ననుసరించి ఆంధ్రులును కుంతలాదులతో ఎక్కువ సంబంధముగలవా రని తెలియుచున్నది.

బలిష్ఠప్రమాణములైనను కాకపోయి నను ఈపైనుడివిన హేతువుల ననుసరించియే ఆంధ్రులును, సాతవాహనులును ఒక్కరని యు, లేక మహాంధ్రజాతిలోని వేఱువేఱుశాఖ లవారనియు, వారిలోని కొందఱు సముద్ర తీరముననే యిప్పటి ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చి రనియు, మఱికొందఱు పశ్చిమమున మహా రాష్ట్రమునకుబోయిరనియు నూహింపదగును.

అయితే మనమిచ్చట మఱియొకవిషయ మునుగూడ గమనింపవలసియుండును. ప్రాచీనాం ధ్రులు నివసించి రన్నవలన ప్రదేశములలో సాత (వాహన) పదాంచితములైన గ్రామనామ ములు కాన్పించుటచేత ఆంధ్రులును, సాత వాహనులును ఒక్కరేయని రుజువుచేయుటకు దానినొకకారణముగ గ్రహించినను ఇచ్చట నొక చిక్కుమాత్రము లేక పోలేదు. తెలి వాహనదీ ప్రాంతముల గంజాం, విశాఖపట్టణ మండలములలోని మన్యప్రదేశమున ఆంధ్రపద మాదిని గలిగినట్టియు, సాతపదమాదిని గలిగి నట్టియు గ్రామములున్నయట్లే 'తెలుగు'పదాం చితములైన గ్రామములును గానవచ్చుచున్నవి.

టెలగాం	తెలధి
తెలాగాం	తెలగాం
తొల్లంగొ	టెలాంగొపాదరో
తొలొపాదా	తెలుగాం
తొలొగాం	తెల్లిగుడ
తెలియాపల్లి	తెల్లాపుట్టు
తెమగు (తెలుగు)	తెలగువలస

దీనిని బట్టి ఆయాగ్రామములు ఒకప్పుడు కడుప్రాచీనకాలమున ఆయాతెగలకు లేక శాఖలకు నివాసస్థలములుగ లేక వలసలుగ నుండుటవలన వారిపేరిట ఆగ్రామములకట్టినామములు కలిగినవని తలంపదగును. ఇందువలన ఆంధ్రులు, సాతవాహనులు, తెలుగులు ఒక్కరా యను సందియము కలుగక మానదు. అందఱును ఒక్కటే జాతివారు; ఒక్కరేయన్న యెడల తెలుగు సాతవాహన తెగలపేర్లతోగూడ ఎందువలన గ్రామము లేర్పడవలసిన యవసరము సంభవించినది? అందఱును ఆంధ్రులేయైన యెడల ఒక్క ఆంధ్రపదాంచిత గ్రామనామములే యుండవలెను. వివిధశాఖల వలస లనునభిప్రాయమును కలుగజేయు ఇతరపదాంచితగ్రామము లెందువలన కలిగినవి?

దీని కొక్కటే సమాధానము కలదు. అసలు ఆంధ్రులును, సాతవాహనులును, తెలుగులును ఒకే జాతిలోని వేఱువేఱుశాఖలనియు, వీరందఱును కాలక్రమమున గలిసిపోయి గొప్ప ఆంధ్రజాతి యొకటేర్పడెననియు, ఆంధ్రులును, సాతవాహనులును, తెలుగులును భిన్నజాతుల వారుకాక ఒకే జాతిలోని అంతశ్శాఖలవారుమాత్రమేయనియు* సమన్వయించుకొనవలసియుండును. ఇంతకన్న వేఱుసమాధానము కుదురదు. ఎట్లయిన నేమి, పైవిషయముల నన్నిటినిబట్టియు ఆంధ్రులును, సాతవాహనులును ఒక్కరేయని చెప్పుటయే యుక్తము. ఆంధ్రులును సాతవాహనులును ఒక్క రనుటకు ఇంతకంటె ప్రమాణము లేవియు గానరావు.

సాతవాహనులును ఆంధ్రులును ఒక్కరు కారను వ్యతిరేకవాదమునకును, ఒక్కరేయను సమన్వయవాదమునకును గల యాధారములు వివరముగ నింతవఱకు దెలుపబడినవి. పరిశీలనాదక్షులైన పరిశోధకు లీవిషయమును గుఱించి యింకను పరిశోధించుట లెస్స.

ఈపైవిధమున ఆంధ్రులును, సాతవాహనులును ఒక్కరేయనియు, ఆంధ్రులలో కొందఱు తూర్పువైపుగ కృష్ణాగోదావరీనదీప్రాంతములకును మఱికొందఱు పశ్చిమముగ మహారాష్ట్రమునకు వ్యాపించిరనియు, పశ్చిమమునకు బోయిన ఆంధ్రులలోనుండియే ఆంధ్రరాజపాలక (సాతవాహన)వంశమేర్పడెననియు సమన్వయించి కావించిన నిర్ణయము అంగీకార్యమైనచో ఒక్క భాషావిషయమున దక్క మిగిలిన అన్నివిషయములలోను వ్యతిరేకవాదులకు సమాధాన మిచ్చిన ట్లగును.

---

* ఇంతవఱకు దొరకిన ప్రమాణములను బాగుగ పర్యాలోచించి, సమన్వయించిచూడ ఈ క్రిందిరీతిని కొన్ని యూహలుచేయ నవకాశముకలదు. (౧) ఆంధ్రులు తెలివాహనదీప్రాంతములకు రెండుతెగలుగవచ్చిరి. (౨) మొదటి తెగవారికంటె రెండవతెగవారు చాలకాలమునకుతరువాత వచ్చిరి. (౩) రెండవమారుగవచ్చినవారే 'ఆంధ్రు'లను పేరుతో నచ్చిరి. (౪) రెండవతెగవారికి పూర్వమేవచ్చి తెలి (లేక తెలివాహ) నదీప్రాంతముల కుదురుకొనినవారే 'తెలింగులు' లేక 'తెలుగు' లనబడిరి. (౫) 'తెలి-కళింగ'మే లేక 'తెల్-కళింగ'మే త్రికళింగ మయ్యెను. (౬) 'సాతవాహను' డను దేవత నారాధించినవారికి 'సాతవాహను' లను పేరు కలిగెను. 'సాతవాహనులు' పశ్చిమమున బొంబాయి రాజధానిలోను, 'తెలుగులు' బస్తరురాజ్యముగుండ ఓరుగంటిప్రాంతమునను, 'ఆంధ్రులు' కృష్ణా గోదావరీ నదీపల్లపుప్రదేశముల ప్రాక్సముద్రతీరమునను వ్యాపించిరి. వీటినిగుఱించి వేఱొకవ్యాసమున వివరముగ చర్చింపబడును.

(రావిరల్లి)

అడివి బాపిరాజు గారు, బి. ఏ.

కన్ను తెలవని కటికి చీకటి
మిన్ను తెలవక మేఘాలున్నాయ్
తిన్నగా వచ్చింది ఒడికే
చిన్న పాపమ్మా,
ఆరాత్రి
దిక్కు లేకమ్మా.

ఆటలాడేదీ,
ఆబిడ్డలచూస్తూ
గంతులేసేదీ.

చెదిరిపోయిన చింపిజుత్తూ
నుదురూపైనా నాట్యాలాడా
మెరసిపోయే నల్లపాపల
నవ్వూనవ్వేది
నాపాప
బెదిరిచూసేది

పాతముంతా చేతపట్టీ
పావురాయి పాటలాడుతు
మురికిపేలిక మొలకిచుట్టి
ముష్టికెళ్లేది,
ఊరిలోనే
కబళమడిగేదీ.

నీళ్ల రేవుకు వచ్చేతల్లుల
కాళ్ల కడ్డాలాడే పిల్లలు
కదలిసాగే నావెళ్లతో
కళ్లుమూసీ దాగులింతల

రావికొంగల కథలూ వింటూ
రావితల్లితో మారాం పెటుతూ
రావిరవళికజోలలాకూ
జోగిపోయేదీ,
తేటగుండెల
నిదురలూగేదీ.

త్వరపడుడు!! # ప్రభవ సంవత్సరాదిసంచిక వెలువడినది!!

వెనుకటి సంచికలకంటె నెల్ల విషయముల నుత్కృష్టమైనది. సర్వాంగసుందరమై క్రొత్తతీరుననున్నది.

ఆంధ్రమహాజను లనుగ్రహించిన యమూల్యములగు వ్యాసరాజములతో ఒప్పియున్నది. విషయ విభజనను గావించి గ్లేజుకాగితములపై ముద్దులొలుకునట్లు ముద్రింపబడినది. మూడురంగుల చిత్రములున్నవి. గౌహతి జాతీయ సభకు సంబంధించినచిత్రములు, ఇతరాంధ్రదేశ సంఘములయు, మహాజనులయు, వ్యాసకర్తలయు, చిత్రములును విచిత్రరీతిని వెలయుచున్నవి.

ఇందలి వ్యాసము లెల్లవిధముల నాంధ్రుల విజ్ఞానాభివృద్ధికి దోడ్పడగలవు. క్రిందప్రకటితమైన విషయానుక్రమణిక యీసంచిక విలువను చాటగలదు. ఆంధ్రమహాశయులెల్లరు నీసంచికను స్వీకరించి దీనివలన ప్రయోజనమును బడయదగుదురు.

ఆంధ్రపత్రిక దినపత్రిక సంవత్సరచందాదారులకు పోస్టేజితో సహా రు. **1-4-0** కు, వారపత్రిక చందాదారులకు పోస్టేజితో సహా రు. **1-8-0** కు, ఇతరులకు పోస్టేజితోసహా రు. **2-4-0** కు నీసంచిక లభింపగలదు. కొలది ప్రతులుమాత్రమే ముద్రితములైనవి. వలసినవారు త్వరగా మాకువ్రాసి తెప్పించుకొనవలయును.

పైతరలకు చందాదారులకు వి. పి. గా సంచికను పంపుకొనుచున్నాము. అక్కఱలేని చందాదారులు మాకు వెంటనే తెలుపగోరుచున్నాము. ఊరకుండి వి. పి. లను త్రిప్పగొట్టి మాకు వ్యయప్రయాసల గలిగింపకుండమఱిమఱి ప్రార్థించుచున్నాము.

విషయానుక్రమణిక

పిశుపాటి నారాయణశాస్త్రి గారు (ప), నాగరం—సోమయాజుల వెంకటరామమూర్తి గారు, కామకవి—శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రి గారు, విబుధాలాపము—కల్లూరి వెంకట సుబ్రహ్మణ్యదీక్షితులు గారు (ప).

౬. చరిత్ర—దక్షిణాఫ్రికా సమస్య—సింగంపల్లి వెంకటాద్రి గారు, ముద్దరాలు—గున్నేపల్లి మృత్యుంజయకవి గారు (ప), అనపోతనాయకుడు—శ్రీ శేషాద్రిరమణ కవులు, సౌలభ్యము—వడ్లమూడి వెంకటరత్నముగారు (ప), ప్రాచీన హిందూగ్రామ పరిపాలనము—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు, వివేకోపాసన—అనంతపంతుల రామలింగస్వామి గారు(ప), సిద్ధపురుషులు శ్రీ బ్రహ్మానందతీర్థస్వామి—అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు (ప), ఔరంగజేబు పుత్రికా సంతానము—కానూరి వెంకటసుబ్బారావు గారు, విరహావస్థ—పొన్నలూరి సూర్యనారాయణశర్మ గారు (ప).

౭. నాటకకళ—కావ్యానందము-శోకరసము-నటులు—కోలచల వేంకటప్పాశర్మగారు వాయసప్రశంస—క్రొత్తపల్లి సూర్యారావు గారు (ప), నాటకౌచితి—జనమంచి శేషాద్రిశర్మ గారు, ఎవ్వరు ధన్యులు?—శ్రీమతి అయ్యదేవర బాలా త్రిపురసుందరమ్మ గారు (ప).

౮. జ్యోతిషము-ఖగోళవిజ్ఞానము—జ్యోతిశ్శాస్త్ర పూర్వచరిత్ర - రాశిచక్రము—గర్భాం అప్పారావు గారు, గోపికా పరితాపము—కొమఱవోలు నాగభూషణరావుగారు (ప), పురాణస్వగ్రహణ కథాదర్పణము—కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి గారు, అక్షరశారదాప్రశంస—తాపీ ధర్మారావుగారు (ప), సూర్యుడు—దర్భా యజ్ఞేశ్వరసోమయాజిగారు, సత్యనారాయణస్తుతి—వడ్డాది సుబ్బారాయుడు గారు (ప).

౯. వైద్యము—ఆయుర్వేదమునందలి చికిత్సాపద్ధతి—డాక్టరు వేటూరి శంకరశాస్త్రి గారు, కవికుమార—దుర్గమహంతి సోదరులు (ప).

౧౦. ప్రకీర్ణకము—వ్యాసులు—పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు, ముస్తాబు—పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య గారు (ప), నవీనత—నడకుదుటి వీరరాజపంతులు గారు, "జన్మభూమి—సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు (ప), సాంఘిక వాసన—పారనంది జగన్నాధస్వామి గారు, ఈశ్వరప్రార్థన—మంగిపూడి వెంకటశర్మ గారు (ప), సౌభ్రాత్రము—జనమంచి సీతారామస్వామిగారు, శ్రీకస్తూరీదేవి విద్యాలయ తృతీయ వార్షికోత్సవము—రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు (ప), దేవాలయప్రవేశము—వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు గారు, శ్రీగాంధినామము—ఏనుగు తమ్మిరాజు గారు (ప), రుచులు, అభిరుచులు-బాలురందు వీనినెట్లువ్యక్తపఱచి పోషింపవలెను—నరసింగు వీరరాఘవయ్యగారు, శివాజి—కాళూరి వెంకటరామారావు గారు (ప), పత్రికానిర్వహణము—కొడాలి శివరామకృష్ణారావు గారు, ఓరుగంటి పూర్వప్రశస్తి—దేవులపల్లి వేంకటాచలపతిరావు గారు, అక్షయసంవత్సర విశేషములు.

మేనేజరు, ఆంధ్రపత్రికాకార్యాలయము 7, తంబుశెట్టివీధి, మద్రాసు.

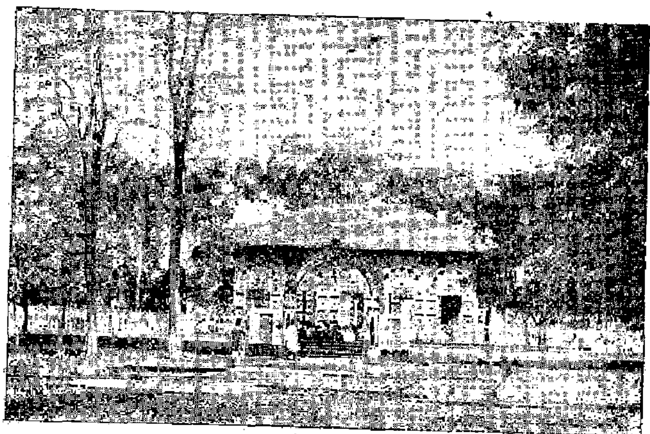

శాంతినికేతనము

గూడా కృష్ణమూర్తిగారు

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

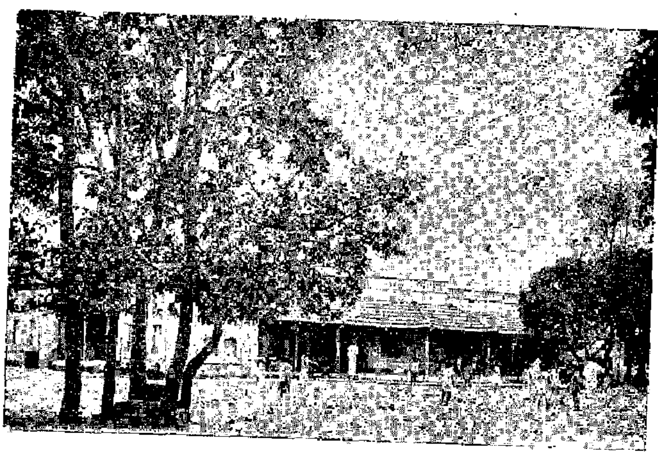
బాలురు, యువకులు, పెద్దవిద్యార్థులు వేర్వేరు సంఘములను స్థాపింతురు. అందనేకవిషయములు చర్చింతురు. స్వకల్పితములగు కథలు, కీర్తనలు, నాటకములు

గాంధీతో చేయబడిన ప్రార్థనామందిరము—శాంతినికేతనము

చదివి వాటిలో తమబుద్ధిచాకచక్యమును జూపింతురు. ఒకవిషయము జరిగిన లోపలనే ఆవిషయముపై దర్చ జరుగు చుండును. ఇందు బాలురి శ్రద్ధ హెచ్చు. ఈ వేర్వేరుసంఘములనుండి లిఖితపత్రికలు వెలువడుచుండును. కాలేజీతరగతులందు మాత్రమే ఇంగ్లీషు ప్రయోగింపబడును; ఇతరతరగతులలో అంతటను బెంగాలీయే. ఇచ్చట ద్రవిడులందరొకసంఘముగ జేరి ఒక 'ద్రవిడ'యనుపత్రికను నడుపుచున్నారు. అది ఆంగ్లమందును, మరియితర ద్రవిడభాషలలోను లిఖితపూర్వకముగ వెలువడుచున్నది. ఇందు బాలు రత్యుత్సాహము చూపింతురు.

అప్పుడప్పుడు బాలురందరు ఒక్క నాటకమును ప్రదర్శింతురు. అందు వారు నిర్భీతిగ భావప్రకటన చేయగలరు. పిదపగాక బాలికలు ప్రత్యేకముగ బాలురతోకలిసి నాటకమును ప్రదర్శింతురు. బాలికలుకూడ అప్పుడప్పుడు ఇటువంటివాటిలో పాల్గొనుచుగలరు. ఇచ్చటి చిన్నబాలు రందరు శాంతినికేతనము లేక యేయొకగృహమునునిర్మించిరి. అందు వడ్రంగిపని నేతపని కూడవారేచేసిరి. అప్పుడప్పుడు విద్యార్థులచే, ముఖ్యముగ బాలురచే, వస్తుప్రదర్శనములు జరిపింపబడుచుండును. అందు ఆయా బాలురచే స్వయముగ జేయబడిన వస్తువులే ప్రదర్శింపబడును. ఈ బాలు రెప్పుడును మాతోటి విద్యార్థులవలె భయముచెందక, పాఠశాలయన్న పెద్ద పులివలె జూడక, యెప్పుడును చిద్విలాసులై ఖులాసాగా . కా[illegible]

శిశువిభాగ బాలురఆటలు, నివాసగృహము—శాంతినికేతనము

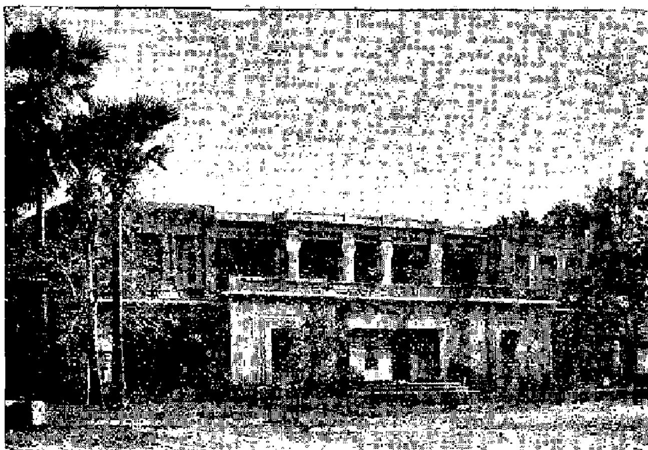
గడుపుచుందురు. వర్షాకాలమున బాలురు, చిన్నలు, పెద్దలుగూడ వర్షమన్న భయపడక యెంతపెద్దగ, అనగ కుంభవృష్టిగ, వర్షించిన అంత యెక్కుడుగ ఆనందము చెందుచు అందరును బయటకువచ్చి, వర్షజలమున జలకమాడి, ఆశ్రమ మెత్తున నుండుటచే ఆశ్రమమునుండి పోవు జలప్రవాహముల నీదులాడుచు చాలదూరము వఱకును పోవుచుందురు.

సంగీతపురోగతి-శాంతినికేతనము

ఇచ్చట ఆటలన్నను దేహపరిశ్రమయన్నను ఎక్కువశ్రద్ధ. వీరు ముఖ్యముగ చెడుగుడు, గూటిబిళ్ల, కాల్బంతి, హాకీ, టెన్నిసు, క్రికెటు మొదలగు ఆటలనాడుచుందురు. ప్రతి యాటలోను బలమైన జట్టు లున్నవి. ఈ వేర్వేరు ఆటలు యువకులకే కాక బాలురకుకూడ చాలబాగుగ ఆడుటకు అవకాశములు కల్పింపబడినవి. ఉదయమునను సాయంకాలమునను బాలురు యువకులు గూడ చక్కగ వ్యాయామము చేసికొని, కాల్యకృత్యముల నిర్వర్తించుకొందురు. ఇచ్చటనుండు విద్యార్థులు చాలవఱకు బాగుగ వండకట్టినవారే. అప్పుడప్పుడు నాటకప్రదర్శనములు జరుగుచుండును. అందు ఎవరిచాకచక్యము జూపుటకు వారు ప్రయత్నింతురు. బాలురు యువకులు గూడ బాగుగ చడీ, బాణా త్రిప్పగల్గి బాగుగ సాముచేయుదురు. వీరిలో ఏవైన ప్రదర్శనములుగాని సభలుగాని జరిగినచో వారు ఆసనములను ఎంతో చక్కగ నలంకరింతురు. ఈబాలురందరు నుండు గృహములను 'సత్యకుటీర్' 'మహిత కుటీర్' 'సింగ భవన్' అని వేర్వేరు నామములుండును. వీరితో నొక యుపాధ్యాయుడు కూడ కలిసియుండును. ఈవేర్వేరు కుటీరములందు వీరు వేర్వేరుఅధికారవర్గము నేర్పాటు చేసికొని, ఆజట్టునాయకుడు చెప్పినరీతిని పోవుచు-దుష్టశిక్షణ, శిష్టపరిపాలన చేయుచుందురు కాని యొట్టిహానిగాని నిరంకుశత్వముగాని ప్రబలదు.

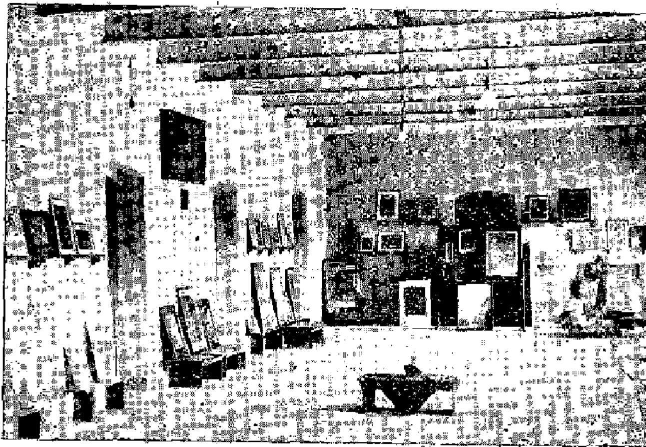
బాలురు బాలికలు కూడ బాగుగ గానముచేయ శక్తులై యుందురు. సాధారణముగ ప్రతి పూర్ణిమకు గానసభలు జరుగుచుండును. అప్పుడు చాలమంది బాలికలు తమ ప్రావీణ్యమును జూపుచు వీణ, ఫిడేలు మొదలగునవి వాయింతురు. కొందరు గాత్రమున బాడుదురు. ప్రతిదినము సాయంకాలము భోజనమైన యనంతరము వైతాళికమనది జరుగును. అప్పుడు ఒకరోజున బాలికలు, ఒకరోజున బాలురు చక్కనియొక కీర్తనను ఆశ్రమమంతయుతిరిగి పాడుచుందురు. అప్పుడంత రేకకంఠమున బాడుచున్నప్పుడెంతయు మనోహరముగను, శ్రావ్యముగను నుండును. ఇదిగాక యుదయమున ప్రార్థనలు జరుగునప్పుడుగూడ

పుస్తకభాండాగారము-కళాభవనము-శాంతినికేతనము

చాలమంది బాలురు అతి శ్రావ్యముగ పాడుచుందురు. అన్నియు ఠాకూరుగారి పాటలే.

ఇచ్చట విద్యార్థులకు బాగుగ శిక్షణము నిచ్చెదరు. భోజనమునకుగాని, స్నానమునకుగాని, ఫలహారమునకుగాని అందరు నొక్కసారి బారుదీర్చి పోయెదరు. ఇట్లే ప్రతిబుధవారము ప్రార్థనామందిరమునకు గూడ పోవుచుందురు. వేర్వేరువిషయములు, కార్యములు నిర్వర్తించుటకును వేర్వేరురీతులు గంట మ్రోగింపబడును. ఇయ్యది క్రొత్తవారికి చాలవింతగ నుండును గాని ప్రతి బాలునకు బాగుగ ఆగంటలయర్థము తెలియును. ఇట్టికాల నిర్ణయమును చూపుచు గంటలిచ్చుటకుగూడ విద్యార్థియే యొకడుండును. ఆతని కధికారులు ఒకగడియారము నిత్తురు. దానినిబట్టి యాతడు ఒకయీల నూదును. ఆయీల వినినప్పుడెల్ల ఆకాలమునకు తగినగంటనే బాలుడు మ్రోగించుచుండును. విద్యార్థులు ప్రాతఃకాలము నాల్గు గంటలకే లేచి, కాలకృత్యముల నిర్వర్తించుకొని, స్నాన మాచరించి, ఫలహారము చేసిన తరువాత ప్రార్థనకు వత్తురు. స్నానానంతరము బాలురకు ప్రత్యేకముగ ఉపాసనయని పదిహేనునిముషముల కాలము దైవప్రార్థనకు నియమింపబడినది. ఇట్టి ఉపాసన సాయంకాలముగూడ ఆటలయనంతరము జరుగును. ఉపాసనానంతరమున అందరు నొకచో వలయాకారముగ నిలువబడి ఒకశ్లోకమును (వేదమునుండి)చదివి వారివారిపనులకు పోవుదురు. ఉదయమున శ్లోకానంతరము అల్పాహారము దీసికొని ప్రార్థనకు వత్తురు. అప్పుడు విశ్వభారతియంతయు ఆప్రార్థనకు వత్తురు. అందరు బహిరంగస్థలమున నిలిచియుండగా గొందరుబాలు రొకకీర్తనను పాడుదురు. అది ముగియగనే క్లాసులలోనికి పోవుదురు. తరువాత పదకొండుగంటలకు భుజించి, కొంచెముసేపు విశ్రమించి, పఠింతురు. మరల మధ్యాహ్నము తరగతులకు జని, సాయంకాలము ఆటలకు జని, ఉపాసనచేసికొని, భుజించి, చైతాలి కైనయనంతరము కొంచెము పఠించి, నిదురించి, మరల నాల్గుగంటలకు లేచి, యథారీతిని తమ దినచర్య నడుపుచుందురు. పైని చెప్పబడిన పను లన్నిటికి వేర్వేరురీతులుగ గంట మ్రోగింపబడును. ఇందులకు వేరే ఒక బంట్రోతు లేదు, విద్యార్థులే చేయుదురు. చివరకు ఆశ్రమమునూడ్చుకొనుటకు గూడ గంట నిచ్చుచుందురు. ఆశ్రమ మంతయు విద్యుద్దీప కాంతులచే ప్రజ్వరిల్లుచుండును.

చిత్రలేఖనము—శాంతినికేతనము

వ్యవసాయము—శాంతినికేతనము

రాత్రి పదిగంటలకు దీపము లారిపోవును. అందరును నిదురింతురు. కాని సెలవుదినములలోను, చక్కని వెన్నెలరోజులలోను బాలురు ఆశ్రమముదాటిపోవుచుందురు. అప్పుడు రాత్రి బాగుగ నొకయుపాధ్యాయునితోబోయి, ప్రకృతిసౌందర్యమనుభవించి మరలుచుందురు. సెలవులలో పెద్దవిద్యార్థులు, విద్యార్థినులుగూడ చుట్టుప్రక్కలనున్న తమ యడవుల లోనికిగాని, గ్రామములకుగాని జట్టులుగాబోయి, శిబిరముల నచ్చట నిర్మించుకొని, రెండు మూడుదినములుండి తిరిగివత్తురు. ఇదియే యిచ్చట విద్యార్థుల జీవనము. ఇందు రవీంద్రు డెప్పుడెప్పుడు స్వయముగ పాల్గొనును. బాలికలు, సంగీతము నేర్చుకొనువిద్యార్థులు సాయంకాలము రవీంద్రుడే బోధించు ప్రత్యేక గానతరగతికి బోవుదురు. అప్పుడాకవి తననూతనకీర్తనలు గూడ వారికి జెప్పుచుండును. ఈయాశ్రమమున ముఖ్యముగ, చదువుసంఖ్య లెటులుండినను, జీవితమే ముఖ్యమైనది. అదియే యుత్తమవిద్య. విద్యార్థికి తగినశిక్షణము నిచ్చి మానసాభివృద్ధికి, మేధాభివృద్ధికిని సాయపడుటయే యుత్తమవిద్య.

కాయకష్టము—శాంతినికేతనము

గానము—చిత్రకళ:—

గానమునకు ప్రత్యేకముగ శాఖ యున్నది. రవీంద్రుడు సాయంకాలము ప్రత్యేకముగ బాలికలకు నేర్పుచుండునని యీవరకే చెప్పియుంటిమి. రవీంద్రుడు తన పాటలనన్నిటిని ఆయన అన్నగారి మనుమడగు దినేంద్రనాథ ఠాకూరుగారికి బోధించును. ఆయన రవీంద్రుని పాటలన్నియు చక్కగ పాడగలడు. ఇప్పటికి రవీంద్రుడు ఇంచుమించుగ 6,000 కీర్తనలు చేసియుండునని చెప్పవచ్చును. వీటి నన్నిటిని స్వరరాగములతోగూడ దినేంద్రు డెరుగును. ఈయనే యీ గానశాఖకు అధ్యక్షుడు. వీరుగాక మరియిద్దరు గాయకులు కలరు. అందొకరు గాత్రమును, మరియొకరు వీణ, ఫిడేలు, యస్రాజ్, సితార్, తబలా మొదలగు వానిని నేర్పుచుందురు. వీరుగాక యిరోపాగాయకులొకరు గలరు. ఆయన బాగుగ ఫ్రెంచి, జర్మను, ఇటాలియను, ఆంగ్ల గానములయందు ప్రావీణ్యమున్నవారు. ఇచ్చట మనగానము నభ్యసించుచుందురు. గానమునకుగూడ నొకయుత్తమస్థాన మీయబడినది. అప్పుడప్పుడు పిఠాపురసంస్థానవిద్వాంసులు శ్రీ సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు తమ యద్భుతవీణాకౌశలము నిచ్చట జూపి పాడి, వీరల నానందసముద్రమున ముంచుచుందురు.

వ్యవసాయము—శాంతినికేతనము

అనంతరము చిత్రకళ. ఈశాఖకధ్యక్షులు చిత్రకళానిపుణులగు నంద

లాలుబోసుగారు. వీరు జగద్విఖ్యాతపురుషులు, చాల సత్తములు. వీరియొద్ద విద్యనభ్యసించినవారు చాల చోట్ల పనిచేయుచున్నారు. ఈయన చిత్రకళ ప్రాచ్య పద్ధతి ననుసరించును. ఈ సందర్భమున ఒక

బట్టలనేత-శాంతినికేతనము

విషయము చెప్పకతీరదు: రవీంద్రుడు చైనాదేశమున కేగినప్పుడు చైనాదేశపు రాజు ఒక బుద్ధునిచిత్రమును బహూకరించెను. అయ్యది రంగులతో వ్రాయబడినది కాదు: నాల్గువందల సంవత్సరముల క్రిందట పలురంగుల దారములతో నేయబడినది. కాని యెవరైన చూచినవారు అది నాల్గువందల సంవత్సరముల దని కాని, నేయబడిన దని కాని చెప్పిన నమ్మరు. నిన్న మొన్న వ్రాయబడిన చిత్రమని తలంతురు. అదిగాక జపానువారిగంటయొకటి గలదు. అది మ్రోగించిన ఆనాదము అరగంటవరకు విని పించుచునే యుండును. రవీంద్రుడు తాను తరగతుల దీసి కొనినప్పుడు ఈ గంటనే స్వయముగ మ్రోగించుచుండును. ఇది యొకగంగా శయనమై యున్నది. ఇప్పటి భవనము లన్నియుగూడ మామూలుగ ప్రస్తుతము పెద్దపెద్దపట్టణములలో నున్న భవనములవలె గాక, ప్రత్యేకముగ నాలోచించి చక్కని ప్రాచ్యచిత్రకారుల కాధిక్యమొసంగి, ప్రాచ్యపద్ధతుల ననుసరించి నిర్మింపబడినవే. ఈ చిత్రకళాభాగమునే కళాభవన మందురు.

తరగతులు-వానివిభజన:—

విశ్వభారతియందలియు మూడు భాగములు. అందు (1) విద్యాభవన్ (Research Department), (2) శిక్షాభవన్ (College), (3) కళాభవన్ (Art)-ముఖ్యము లు. ఇవిగాక యిందున పేపశాభవన్(School)కలదు. కళాభవనమునుగూర్చి యీవరకే చెప్పియుంటిమి. విద్యాభవన మున ఏదువనులయునన్న నెప్పటనైనను బి.ఏ.ప్యాసుచేసి నను, బి. ఏ. చదువకపోయినను బాగుగ సంస్కృతమును కొలదిగ నర్థముచేసికొనుటకు చాలినంత యింగ్లీషును నేర్చియున్న విద్యార్థి యభివృద్ధిచెందుటకు అవకాశము లున్నవి. ఈ శాఖ యందు పాళీ, సంస్కృతము, టిబెటన్, చైనాభాష మొదలగుభాషల చెప్పుదురు. అదిగాక వైదికమతము (Vedic Religion), బౌద్ధమతతత్త్వము (Buddhist Philosophy), భారతీయుల ప్రాచీనవిజ్ఞాన సారస్వతమును (Indology) గూర్చి చెప్పుదురు. ఇవియే యీశాఖకు ముఖ్యాంగములు. ఎవరి యిచ్ఛవచ్చినట్లు వారు ఆయావిషయముల దీసికొని పఠింపవచ్చును. ఇవిగాక ఫ్రెంచి, జర్మను, అవెస్తా (Avesta) మొదలగు భాషలు నేర్చుకొనవచ్చును.

అన్నకము-శాంతినికేతనము

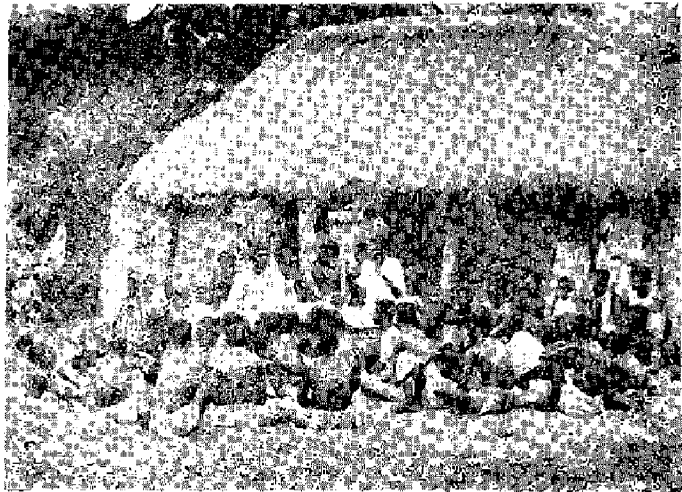
ఇప్పటునే శబ్దశాస్త్ర ప్రవీణులు, అందును ద్రవిడభాషాశబ్దశాస్త్ర ప్రవీణులు అగు డాక్టరు కాలిన్సుగా రున్నారు. ఈపై పేర్కొనుభాషల నేర్పుటకు ఆయా దేశజు లున్నారు. ఈశాఖ కధ్యక్షులు పాళీ, ప్రాకృత, గీర్వాణపండితు లగు శ్రీ విధుశేఖర భట్టాచార్యులుగారు. వీరినే రవీంద్రుని తరువాత నెల్లరు నెక్కువ గౌరవింతురని చెప్పవలయును.

అనంతరము శిక్షాభవన్ కలదు. ఇందు ఇంటరుమీడియటు, బి. ఏ. తరగతులు గలవు. ప్రత్యేకముగ విశ్వభారతి తరగతులు గలవు. ఇవిగాక యిప్పగించు విద్యార్థులను కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమునకు తయారుచేసి పంపుదురు. కాని విశ్వభారతి శిక్షాభవనమునకు ఒక ప్రత్యేక విభాగశిక్షణ గలదు. అందు తీర్ణులైనవారికి "ఉపాధి" యనుబిరుదము నొసంగుదురు. అయ్యదే ప్రథమమున ఈసంవత్సరమే జరిగినది. ప్రతి డిసెంబరు ఆఖరువారమునను, మహర్షి బ్రహ్మసమాజమున ప్రవేశించిన దినమునను, అనంతరము శాంతినికేతనము స్థాపించిన దినమునను చాల గొప్పయుత్సవము జరుగును. అదియే అన్ని యుత్సవముల కన్న నుత్తమమైనది. అప్పుడే యీసంవత్సరము తొలి జట్టువిద్యార్థులకు "ఉపాధి" బిరుదమునిచ్చిరి. ఈ యుత్సవము మన నైపుణజరుగు దేవుని రథోత్సవము వలె జరుగును. చక్కని ప్రదర్శనము లుండును. ప్రతిసంవత్సరము ఆ చుట్టుపట్లనుండు జనుల కందరకు (కొన్నిలక్షలవరకు) ఈ యుత్సవము విద్యారూపముగ పరిణమించి, చాల ప్రోత్సాహ మిచ్చుచున్నది. అనంతరము పరాభవనము గలదు. ఇందు శిశుతరగతి మొదలు పదియవ తరగతి వరకు శిక్షణ నిత్తురు. అంతయు బెంగాలీభాషలోనే జరుగును. పరాభవనమునకుమాత్రము జనవరినుండి డిసెంబరువరకు విద్యాసంవత్సరము. శిక్షాభవనమున ఆంగ్లము, వేదాంతము, చరిత్ర- యీ మూడువిషయములే చెప్పెదరు. పరాభవనమున స్కూలుపిల్లలకు తగిన విషయములన్నిటిని బోధింతురు. ఇంకను వివరములుగోరువారు విద్యాలయవిద్యావిషయప్రణాళికను Prospectus వ్రాసి తెలిసికొనగోరెదను. సామాన్యముగ ప్రతి విద్యార్థియు ముప్పదియైదురూప్యములు చెల్లింపవలెను. పరాభవనపు విద్యార్థుల డబ్బంతయు అధికారులచేతనే చెల్లింపబడును.

విద్యాలయమునకు జేరి, హైందవభాషలలోను, ఆంగ్ల, ఫ్రెంచి, జర్మను, ఇటాలియను, గ్రీకు, చైనా, టిబెటును భాషలలోను నానావిషయములమీదను

అంగులకు ఉచితవైద్యము–శాంతినికేతనము

"సంతాలు"లకు విద్యాగరపు–శాంతినికేతనము

చక్కని పుస్తకభాండాగారము నున్నది. అన్ని హైందవభాషలలోను ఇంచుమించుగ మూడువేలు లిఖితతాళపత్ర పుస్తకము లున్నవి. ప్రపంచమందలి నానాభాగములనుండి యించుమించుగ ముఖ్యమగు పత్రికలు వచ్చుచుండును

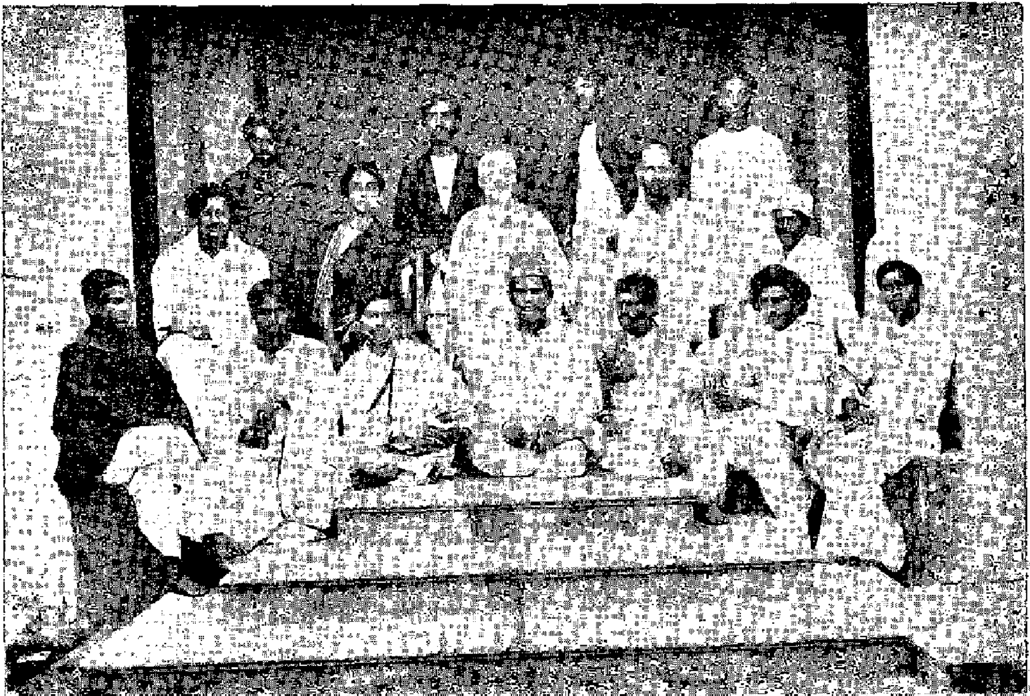
శాంతినికేతనమునకు జేరి తపాలు, తంతి, ఆఫీసులు గలవు. కాన నెవరైన ఇంకను ఈవిషయమునుగూర్చి తెలుసుకొనవలెనన్న నిచ్చట ద్రవిడసమితి కార్యదర్శికి వ్రాసిన తెలియగలదు. అనంతరము విద్యావిషయక వివరములకు (on prospectus) ఆశ్రమకార్యదర్శికి వ్రాయవచ్చును. ఎప్పు డెవరు వ్రాసినను "శాంతినికేతనము, P.O. బెంగాల్" అనిన త్వరలో చేరగలదు.

శ్రీనికేతనము:—

ఈభాగముకూడ విశ్వభారతి శాఖయే. ఇచ్చట చేతిపనుల నభివృద్ధిచేసెరి. అదిగాక ప్రత్యేకము మూడు వందల యెకరముల నేలయున్నది. అందు వ్యవసాయశాఖ

విశ్వభారతి ఆంధ్రవిద్యార్థులలో నొకరు—శాంతినికేతనము

విశ్వభారతిలోని ద్రవిడులు—శాంతినికేతనము

గలదు. అదిగాక బట్టలనేత, అద్దకము, కోళ్లను పెంచుట, పొదిగించుట (Poultry), తోలుపని(Tannery) మొదలగుపను లిచ్చట నభివృద్ధి పొందుచున్నవి. ఈప్రదేశమే పూర్వము తూర్పుఇండియాసంఘమువా రున్న స్థలము; ఇప్పుడు శిథిలమందిరము లున్నవి. ముఖ్యముగ నిచ్చట గ్రామపునర్నిర్మాణమునుగూర్చి శ్రద్ధవహింతురు. చుట్టుపట్లనుండు గ్రామములలో రాత్రి పాఠశాలలు స్థాపించి యుచితవిద్య నొసంగుదురు. అచ్చటగూడ నొక ఆసుపత్రి యున్నది. అందు గ్రుడ్డివారికి ఇతరరోగులకు అందరికి ధనముక్కరలేకయే మందు నిత్తురు. ఇచ్చట సాగుబడికి ఒక పెద్దచెరు వున్నది. అందప్పుడప్పుడు శాంతినికేతనమునుండి విద్యార్థులు పోయి యీదులాడి, పందెముల నెగ్గుచుందురు. ఈవిషయములగూర్చి పూర్తిగ తెలిసికొనదలచినవారు అచ్చటికార్యదర్శికి "శ్రీనికేతనము, P. O. Surul బెంగాలు" అని వ్రాసిన జాబు చేరును. ఈస్థలములు రెండును రవీంద్రుని యాధిపత్యముక్రిందనే దినదినాభివృద్ధి చెందుచున్నవి.

నా అభీష్టము

అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రి గారు, బి. ఏ.

ఏనునీవలెనే కంఠమెత్తి రాగ
మాలపింప నశక్తుఁడ నగుదు గాక
నీమనోజ్ఞవసంత గానామృతమును
గ్రోలి ధన్యుఁడ నగుటకుఁ గూడఁ దగన ?

నీవలెనె నేనుగూడ స్వేచ్ఛావిహార
లోలుఁడను గాన నీ గూటిలోన సుంత
తావు నొసఁగుము నాకు; నీతో వసింపఁ
గోరి మనమున నువ్విళు లూరుచుంటి.

నీవలెనె నేను గూడ నీమావిగున్న
చిగురుటాకుల తిండి భుజింపఁగలన ?
యనుచు సందేహమేమొ! చూతాంకుర
కమ్రసంగీతి కా నీకుఁగాక గర్ణ [ములు
శూల నిస్వనయుతుఁడ నాకేల చెపుమ!

నీకుబలె నాకుగూడ వినీలమసృణ
దేహమేది యటంచు వాదింతు వేమొ ?
పూజనీయునకే కాకపూజ సేయు
వానికందమదేటికో పరభృతంబ!

నాకు నీవలె రెక్కలు లేకయున్న
మానె, నీనేగుచోటికే నేనుగూడ
వచ్చి చేరుదు గద నొక్క పరుగులోన
నాపయిని నీకు నింతటి కోపమేల ?...

అయినఁబో నాదు తుదిపల్కు నైనవినుమ
లోకమోహనమౌ నీకుహూకుహూలను
దనివిదీరంగ వినుచు ని న్ననవరతముఁ
గాంచి తృప్తినిఁజెందు భాగ్యంబె చాలు
ఎలమి నదియైన లభియింప నిమ్ము పికమ!

బంగాళాదేశమునకు చెందిన

ప్రాచీనభారతీయాభరణములు

1-వ చిత్రము.:—నెం. 687–688. ఈ మూడును త్రలగుడ్డలను సులభముగా కట్టువీడకుండ తీయుటకై దంతముతో చేసిన సాధనములు. ఉదయపురమహారాణావారు వీనిని 1882 వ-సంవత్సరమునజరిగిన జయపురప్రదర్శనమునకెరువుగానిచ్చిరి. బంగాళమునందు—ముఖ్యముగా మూర్షిదాబాదునందును, ఆప్రాంతములందును—చిన్నచిన్న దంతపుబొమ్మలు మొదలయినసామగ్రితోపాటు వీనిని ఎక్కువగాచేయుదురు. ఉదయపురమునను ద్యోగిగానున్న జయపురపుశిల్పి వీనినిచేసినట్లు చెప్పుదురు. ఇపు డివిజయపురపు వస్తుప్రదర్శనశాలయందున్నవి. 690–692. ఈమూడును వెంద్రుకలయందు గ్రుచ్చుదంతపుసూదులు. వీని తలలయందు సుందరమైన శిల్పముకలదు. ఇవి బర్మాదేశమునందలి మాండలేపురమునకు చెందినవి. ఇవియు జయపురవస్తుప్రదర్శనశాలయందున్నవి.

2-వ చిత్రము:—720. పెద్దనీలమణిచెక్కిన బంగారపుటుంగరము. 721. మరకతమణిచెక్కిన బంగారపుటుంగరము. ఎఱుపురంగుపూతగలదు. 722. మకమకలాడు కెంపుపొదివిన బంగారుపూతగల ఉంగరము. 723. పక్షివలె ఇంద్రనీలపుమణిచెక్కిన బంగారపుటుంగరము. కన్నులుముక్కు, కెంపులతో చెక్కబడినవి. 724. బంగారుతీగతో చేసినఉంగరము. పైన ఆద్దమువలెనున్న బంగారపుదిమ్మ గలదు. 72౫. స్వర్ణహారము. మూడుపేటలుగలది. తక్కువజాతి కెంపులు, ముత్యములు, పచ్చలు, నీలమణులు కలిపి కూర్పబడినది. నడుమ పెద్దనీలమణి పదకమువలె నున్నది. 726. బంగారుదండసరము. గులాబిపువ్వులవలె పచ్చలు, వజ్రములు చెక్కబడినవి. 727. కంఠహారము. ముత్యములు, కెంపులు, పచ్చలు బంగారుతీగతో గుత్తులుగాకట్టబడినవి. నడుమ మాయ కెంపులు,వజ్రములుచెక్కిన చంద్రవంకగలదు. పై రెండువైపుల కుచ్చుగిమ్మలు ముత్యములతోకట్టబడినవి. 728. హస్తాభరణము. బంగారుపై వజ్రపుపలచలు ఆకులవలె చెక్కబడినవి. 729. వెండితో చేసిన మూడుపేటల వజ్రహారము. మోపున పెద్దరాయి చెక్కబడియున్నది.

3-వ చిత్రము—730.వజ్రములుచెక్కిన బంగారపు కర్ణాభరణము. గులాబీపూవువలె అర్ధగోళాకారమునముండును. పెద్దకెంపొకటి—చుట్టును పచ్చలుకూర్చిన ముత్యములుకట్టినది.—దానినుండిప్రేలాడుచున్నది.731.బ్రూచి; వెండితీగతో అల్లినది. నాల్గుఆకులు; నడుమపూవు. రేకులనడుమ గుండ్రని మెరుగుపూసలున్నవి. 732 వజ్రములు చెక్కిన చెవిపోగు. అర్ధచంద్రాకృతినున్నది. చేపవలెనుండు పతకమొకటి, ముత్యమువకుపూసలుకూర్చి కట్టిన కుచ్చులు ప్రేలుచున్నవి. 733. కంఠహారము, అయిదుముత్తైపుసరులు వజ్రములు, కెంపులుపొదిగి ముక్కోణమువలెనున్న బంగారుమోపులకు చేర్చబడినవి. మోపులను, వజ్రములు, కెంపులు, పచ్చలు చెక్కబడి యొకదానికొకటి తగిలించిన బంగారు చంద్రవంకలు కూర్చబడియున్నవి. క్రింది చంద్రవంకలో రత్నములు చెక్కిన బంగారుచేపయున్నది. చంద్రవంకల అంచులు తళతళ మెరయునట్లు మెఱుగుపెట్టబడి యున్నవి. కెంపులు వజ్రములు తాపి ముత్యములు కట్టబడిన చిన్నపతకములు క్రింది చంద్రవంకకు జతచేయబడియున్నవి. 734—హారము.ఇందును అయిదుముత్తైపుపేరు లున్నవి. మోపులులేవు. రెండు బంగారుచంద్రవంకలు, చేప ఉన్నవి. వజ్రములు కెంపులు చెక్కబడినవి. వానినుండి కెంపులు,పచ్చలు, వజ్రములు, ముత్యములు ప్రేలుచున్నవి. 735. ఇది 733 వంటిదే. కెంపులు, వజ్రములు, పచ్చలు చెక్కిన బంగారు చంద్రవంక లొకదానికొకటి చేరి ౫ ముత్తైపుసరులకు మోపులయందు కూర్చబడినవి. వానికి వజ్రములు, కెంపులుచెక్కిన పతకములు ఆరు కలవు.

4-వ చిత్రము:—741. కాలిఅందె-సీమవెండిది. 742. హారము వజ్రములతోకట్టినది. రెండువైపుల ముత్యములు వరుసగకూర్చబడినవి. నడుమ కెంపులతో కట్టినపతకము గలదు. 743. బంగారుమొలనూలు; మూడుపేటలుగలది. పలుకలుతీరిన బంగారుగుండ్లు బంగారుతీగతోకట్టబడినవి. నడుమ తీగపనిచేసిన బిళ్లకొక్కి యున్నది. 744. హారము; నాలుగుముత్తైపుసరులు. తక్కువ

జాతికెంపులు ఆసరులనడుమ కూర్పబడినవి. నడుమ పెద్ద పచ్చ, చుట్టువజ్రములుపొదివిన బంగారుపదకము దానికి జతచేయబడినది. ఆపతకముల కొకముత్యము కట్టబడినది. 745 కంఠహారము: 24 ముత్యములు, 24 సముద్రపుపచ్చలు, రెండు పెద్దకెంపులు కలిపికూర్పబడినది. బంగారపుతీగ, కాకిబంగారపుకుచ్చులు కాన్పించుటలేదు.

5-వ చిత్రము:—746 బంగారు పాపటపతకము; నడుమ పెద్దమాయ కెంపు,చుట్టుపలచలు(వజ్రములు-పలుచనివి) పొదుగబడినవి. 747. చెవిపోగు. అర్ధచంద్రాకృతిగలిగి పైభాగముతో చేరియున్నది. పలుకలుతీరినబంగారుగుండ్లతో చేసినది. 748. చేతికడియము. నీలిరంగుగలది; బంగారమున వజ్రములు చెక్కబడినవి. లోవలయమునకు రంగీయబడినది. 749. చెవిపోగు బంగారపుది. బంగారుతీగపనితో చేసిన రోజాపూవువలెనున్న పైబిళ్లకుగిన్నెవంటిదివేఱొకబిళ్ల వ్రేలుచున్నది. విశేషముగనున్న పోగర పని చేయబడినది. 750. చెవిపోగు, బంగారమున వజ్రములుచెక్కిన పతకముకలది. నీలపురంగుపూసలు, ముత్యములు కట్టబడినవి. 751, కంకణము-బంగారపుకడ్డితో చేసినది. చిత్రచిత్రముగ చెక్కబడిన పూవులవంటిబిళ్లలు సన్నతీగతో కట్టబడినవి. 752. కంకణము. నీలపురంగుగల మూడు వరుసలుగకూర్చినబంగరుగుండ్లుగలది. 753. బ్రూచి. వెండిరేకుపై తీగపనితో పక్షివలె చేయబడినది. అంచులుచికిలిపనిగలిగి మెరుగుపెట్టబడినవి. 754. కంకణము-వెండిది. రెండువైపుల నుంగరములుగలిగి వంకీలవలెనున్న కడ్డీలు దారమున కూర్చిచేయబడినది. 755. వజ్రములుచెక్కిన వెండిచేతిగాజులు. 756. కాలికడియము. పలుకలుతీరిన వజ్రముచెక్కిన ౧౧ బంగారుపూవులు, రత్నముపొదిగిన ౧౧ బంగారుగుండ్లు, ఒకటిమార్చి యొకటిగకూర్పబడినవి. 757. బ్రూచి. సీతాకోక చిలుకవలె బంగారుతీగెతోను, పలుకలుతీరినగుండ్లతోను చేయబడినది. 758. సందిటికడియములు; పలుకలుతీరిన బంగారుగుండ్లు బంగారుతీగెతో కట్టబడినవి.

6-వ చిత్రము:—759. కంఠహారములోనిభాగము నాలుగు సరములుగలది. పూలవలె పోగరపనిచేసిన బంగారుబోలుకాయలు తీగలో కట్టబడినవి. 760. తలపిన్నులు. వెండివి. 4⅞ అం. పొడవు గలవి. ఒక్కొక్కదానికొక్కొక వెండిచెక్కడపు పనిగలపూవు గొలుసుతో కూర్పబడినది. ఒక్కొకపూవునకు మూడువెండికుచ్చులు గలవు. రెండుపిన్నులును తీగలతో నల్లినకాయలుగల 14⅞ అం. పొడవుగల గొలుసుతో కూర్పబడినవి. 761. మొలనూలు(భాగము)-వెండిది. తీగపనిగలగుండ్లు గొలుసుతో కట్టబడినవి. కొసయందు రెండుకుచ్చు లున్నవి. 762. బంగారపుకాలిచుట్టు. 763. పాపటబొట్టు. వజ్రములు, కెంపులు వెండిలో పొదిగిచేయబడినది. క్రింద కొసయందు పచ్చకూర్చిన ముత్తెపుపూవుగలదు. 764. కర్ణభూషణము. బంగారపురేకుపై తీగపనిగల పూవుకు బంగారుగజ్జెలు కుచ్చు కట్టబడినవి. 765. అర్ధచంద్రాకృతినున్న బంగారు పాపటబొట్టు, వజ్రములు, కెంపులు, ఒకపచ్చచెక్కబడినవి. 8 ముత్తెములు కట్టబడినవి. 765. దువ్వెన-వెండిది. ౯ రత్నములు బంగారున పొదువబడినవి. 767. చుత్రాన్యకారముగల భూషణము-బంగారుతీగపనిగలది. 768. వండసరమునందలి నడిమిబిళ్ల. బంగారపుతీగపనిగలది. రత్నములవలె గాన్పించుచున్న పలుకలుతీర్చిన బంగారుగుండ్లు కూర్పబడినవి.

7-వ చిత్రము:—769. తలపిన్నులు వెండితీగపనిగలవి. గోళాకారముగనున్న పిన్నులతలలు జరీదారముతో కూర్పబడినవి. ఒక్కొకపిన్ను తలమీదను రెండుతీగపనిగలకాయలు. దారమున నొకటి వ్రేలాడుచున్నవి. 770. తలపిన్నులు-వెండివి. రెండువరుసలపూసలపై తీగపని పూవులుగల తలలుగలవి. తలలనుంచి రెండుగుండ్లు వ్రేలుచున్నవి. రెండుపిన్నులును గుండ్లగొలుసుతో కూర్పబడినది. 771. చేతిగుండ్లు వెండివి. తీగపనిపూలుగల తొమ్మిదిగుండ్లతో కట్టబడినవి. మూడుగుండ్లు పైయట్టివే వ్రేలాడుచున్నవి. 772. ఆమ్మసొమ్ము. వెండిది-తీగెపనిగలది. విల్లువలెనున్నది. ఆకులు, పూవులు వరుసగా పైనచెక్కబడియున్నవి. రెండువైపులను చిన్నపదకములు వ్రేలాడుచున్నవి. 773. కాలికడియము-సీమవెండిది.

8 వ చిత్రము:—774. కంఠహారము. 7 ముత్తెపుపేరులు దానిక్రింద నింకొకటి వ్రేలుచుండును. ప్రతిపేరునకును వజ్రములు, పచ్చలుచెక్కిన పతకములున్నవి. 775. బాహుపురి. పలచలుచెక్కిన బంగారురోజాపూవులతో కూర్పబడినది. 776. హస్తాభరణము. పలచలుచెక్కిన బంగారు ఆకులతో కూర్పబడినది. 777. హస్తాభరణము సీమవెండిది. 778. కంఠాభరణము వెండితీగపనిగల ఆకులు, గుండ్లు, పూసలుచేర్చి కూర్పబడినది. 779. బంగారురెట్టకడియము. తీగపని చెక్కినగుండ్లు పలకలుతీర్చియున్నవి.

పుష్పమాల

ఘుత్తింటి నరసింహమూర్తిగారు, బి. ఏ.,

ఘ్రాణము శక్తినే మఱచె కంటికి సుందరవస్తుదర్శన
ధ్యానము దప్పె, డెందము సుఖావహమై కనుపట్టకుండె, నీ
ప్రాణము లెంతొ భారముగ భావన జేసెడు నాకరంబునన్
నీ నవకోమలాంగములు నీరులు కారెడుసుమ్ము పుష్పమా!

నీరము పారు తావులను నీటుగ బ్రాకు లతాచయంబులన్
జేరికతో వసంతు డిడు చిన్నరి ముద్దులకున్ జనించి యీ
మారుని కాయుధంబవయి మానిత యౌవన మోహనాంగి శృం
గార మలంకరింప తలకట్టుల తాండవమాడు పుష్పమా!

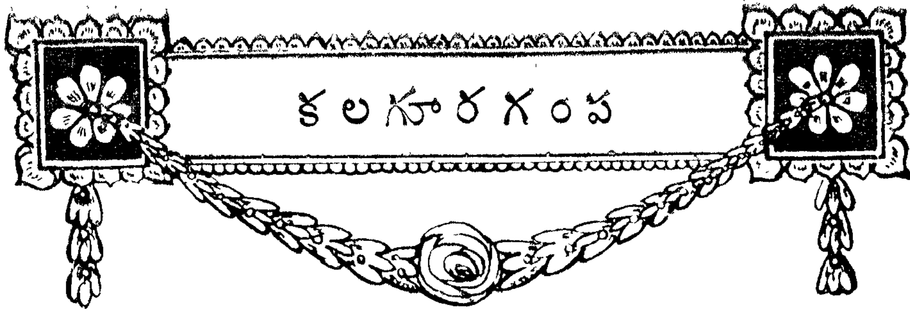
మిసమిసలాడు యౌవనము మేఁగుచూపులు కౌఁగలింతకున్
రసికత నేర్పు ముద్దు జవరాండ్ర స్మితాదరసిక్తభావముల్
గుసగుస ప్రాణనాథుచెవి కూర్చుచు లోకములో శుభంబులన్
బొసగగ జేయు పుష్పము, సుభూషణవైభవ మేల వీడెదే.

దాంపత్య సౌఖ్యంబుఁ దలపోసికన్యలు పరమేశు శిరముపై భక్తి నిడుటో
పతి సంతసిల్లగా బంగారుజడలపై కొసరుచు పడతులు కూర్చుకొనుటో
తన పేరుగా నీవు స్తనముల నలరార దండలసరసుడు తరుణికిడుటో
తమితోడ గూడెడి దంపతుల్ సుఖియింప మెత్తనిపాన్పుపై నొత్తు పడుటో
భక్తి, వలపు, తలపు, సుఖ భావములన-లేని నన్ను శుష్కహృదయ దీను నేమి
కోరి చేరితె, తరుణుల జేరికొన్న-పావనంబగు నీదగు జీవనమ్ము!!

వలపుల గ్రుమ్మరించు నిడుశ్వాసల స్నానము లాడనేర్చు త్వత్
కలితమనోహరాంగ మవగాహన సేయగ నూర్పుగాదు మత్
సలలిత మోహనాంగి నొగి జంపిన క్రూరపు బ్రేతధూమమే
వలపులులేని గాడ్పుబడి వాడకు, మాడకు వెఱ్ఱిపుష్పమా!

కనులను విప్పి నావయిపు కమ్మగ జూచుచు వెఱ్ఱినవ్వులన్
వనరుగ ద్రిప్పె దీవు శుభవార్తలఁ దెల్పగ నేగుదెంచితో
వెనుకటి సంగతుల్ మనసు పీకగ జ్ఞప్తికి జేర్ప జేరితో
కనికర ముంచి నన్నిటులు కాతరపెట్టకు వెఱ్ఱిపుష్పమా!

ఆంధ్రభాషయందలి వింతయక్షరము

శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు యీమాసముననే వెలువడిన ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక, సం. ౧౫, సంచిక ౭ లో ఈ వింతయక్షరము(ఱ)ను గూర్చి కీ. శే. కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు వెనుక కావించిన సిద్ధాంతమును బలపరుచుచు నిట్లు వ్రాసిరి:

ఈ యక్షరము ప్రథమమున యుద్ధమల్లునిశాసనములోఁ గనిపట్టఁబడినది. ఆశాసనములో అఱి(ఱ్జి)సిన, అఱిపుఱ, ఒఱ్సి యనుపదములందున్నది. తరువాత జరిగినపరిశీలనములలో మఱికొన్ని శాసనములలోఁ గూడ—అనఁగా మాలెపాడు శిలాశాసనములలో గొఱ, ఏఱువేలశబ్దములందును, ద్వితీయచాళుక్యభీముని మచిలీపట్టణపు శాసనమునందు మేఱంబాశబ్దమునందును, పండరంగుని యద్దంకిశాసనములో గొఱలిచి శబ్దమందును ప్రొద్దుటూరి రామేశ్వరమందలి పుణ్యకుమారరాజు శాసనములలో చోఱశబ్దమందును, అరకటవేములశాసనములో ఇచ్చు (దీనిఇచ్చువాఁడు పంచమహాపాతకసంయుక్తుఁడగు) అను పదమందును కనఁబడినవి.

* * * * *

పూర్వోదాహృతశాసనములన్నియు, యుద్ధమల్లునిశాసనముకంటెఁ బూర్వము పుట్టినవే. అన్నిశాసనములందును అక్షర మొక్కపోలికగానే యున్నది. ఈయుపపత్తుల నన్నింటినిబట్టి చూడఁగా ఱకారము పూర్వకాలమందు తెలుఁగుభాషయందుండి కొంతకాలమున కుచ్చారణముతోఁ గూడ నంతరింపఁగా నంతటినుండియు డకారము దానికి బదులుగా నుపయోగింపఁబడుచున్నట్లు కనుపట్టుచున్నది.

క్త్వార్థేకారసంధి

‘వజ్రాయుధము’ (౧౯-౩౭) ఫిబ్రవరి నెలసంచికయందు శ్రీవిక్రమదేవ వర్మగారు ‘క్త్వార్థేకారసంధి’ని గూర్చి వ్రాయుచు నుడివిన యీ క్రిందివాక్యముల నీకాలపు ఆంగ్లమానసపుత్రులగు నాంధ్రగద్యపద్యరచయితల కుపకరింపగలవు.

క్త్వార్థేకారమునకు ఇఈలుగాని, వాని రూపాంతరములగు ఏఏలుగాని పరములయి యున్నప్పుడు సంధి గూర్చినచో, వినుటకు వెగటుగనుండదు. తక్కినయచ్చులతో సంధిగూర్చినచో, వెగటుగవినంబడును. ఇట్లు నిశ్చయించియే కొంద ఱిట్టిసంధులనుగూర్పఁగా నామర్మమెఱుంగని మఱికొందఱు పెఱయచ్చులతోసైత మాసంధినిగూర్చిరి. ఎట్లయినను గొప్పకవు లాసంధిని గూర్చుట సత్యము. కనుక బుద్ధిమంతులు వానిని సవరింప యత్నించుటకంటె నవి మహాకవి ప్రయోగములని వానిని విడిచి తామట్టి సంధులను గూర్పకుండుటయే లెస్స.

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

[మఱియు పైపత్రికయందే ‘సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు’ను విమర్శించుచు నీ క్రింది సూచనలు కావింపబడినవి.

ఒకానొకపదమునకు ద్రావిడకర్ణాటాదిపదము లుదాహరించుటయు, దానివలననిదిపుట్టినది, దీనివలన నది

పుట్టినదియని వివరించుటయు గ్రంథవిస్తరమగుటయేకాక తల్లాభమును స్వల్పమే. కన్నడము, తుళు, తమిళము, తులు, హిందూస్థాని, లోనగు భాషారూపము లిచ్చుట యుక్తమైనను మనకుఁ దెలియని తుళుతుల్వాదిభాషల నెత్తికొనుట నిరుపయోగము. అట్టివియు నూటికొండు రెం డుండునేమో?

*   *   *

ఇంతియకాక యిదినిఘంటువు కాని వ్యాకరణము కాదు. కావున నిఘంటు కార్యములే యిందుఁ జూపట్టవలయును. వ్యాకరణకార్యములు చూపట్టుట సమంజసముగా నొప్పదు. "ఏకక్రియాద్వ్యర్థకరీ" అనునట్లు వ్యాకరణకార్యముగూడ నీనిఘంటువుచేయు చున్నదందురా! ఇది సంపూర్ణముకాదు. వ్యాకరణము కంఠస్థము చేయదగినది. ఇది చూడఁదగినది. వ్యాకరణమెఱుంగని వారికీనిఘంటువు సంపూర్ణశబ్దసాధుత్వముం గలిగింపఁజాలదు. అపుడిట్లు వ్రాయుట గ్రంథబాహుళ్యమునకే యేర్పడును.

మఱియు నీనిఘంటు రచనమును గూర్చి యే ౧౯౩౭ వ సం. మార్చి ౧౨ వ తేది కృష్ణాపత్రికయందు ప్రకటించిన శ్రీరావు సాహెబు గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారి యుపన్యాసమునుండి: —

ఇంగ్లీషులో......ఒక పదమునకు అర్థము చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు ఆపదము ఏయే శతాబ్దాలలో ఏయే కవులు ఏ అర్థముతో వాడినారో, ప్రస్తుతము ఆ పదమునకు వ్యవహారములో ఏ అర్థమున్నదో నిర్ణయించి సప్రమాణముగా వాటిని వ్రాసినారు. భాషా పరిణామము తెలుసుకొనుటకు ఆపద్ధతి చాలా మంచిది. శబ్దరత్నాకరములో ఈ నియమము పాటించలేదు.

*   *   *

పదములకు అర్థము లెట్లు మారుచవో తెలియవలెనంటే నన్నయ్య మొదలు ఆధునిక కవులవరకూ గ్రంథములలోనుండి ప్రయోగములు తీసి అర్థము ఎట్లు మారుతూ వచ్చిందో చూపించవలెను.

*   *   *

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు ప్రాచీనాంధ్రనిఘంటువుగా ఉండి భాషాపండితులకు ఉపకరించవచ్చునని చెప్పినాను. కాని ఆప్రయోజనము కూడా దీనివల్ల కలగదని తోస్తుంది. ఎందువల్లనంటే గ్రాంథిక భాషకు గ్రంథములలో పాఠములు సప్రమాణముగా ఉండవలెను. ఇంతవరకు ప్రకటించిన అచ్చుపుస్తకములు అందుకు ప్రమాణము కావు. ఆంధ్రమహాభారతమునకైనను యింతవరకు పాఠములు నిర్ణయముచేసి ముద్రించిన పుస్తకం లేదు. పాఠములు నిర్ణయించకుండా ప్రయోగములు గ్రంథములనుండి స్వీకరించినట్లయితే ఆగ్రంథములకు సరియైన పాఠములు వచ్చినప్పుడు నిఘంటువు వ్యర్థమైపోతుంది.

*   *   *

శబ్ద రత్నాకరములో నుండి ప్రయోగాలు తీసి యీ నిఘంటువులో వేస్తున్నారు. ఇందువల్ల అనేక దోషములు సంభవించుచున్నవి. శబ్ద రత్నాకరములోని కొన్ని చోట్ల గ్రంథనామములు పొరపాటుగా పడ్డవి. కొన్నిచోట్ల ఆశ్వాసాలు పొరపాటు. శబ్ద రత్నాకరములోని పాఠములు మూల గ్రంథములతో సరిచూచి పద్య సంఖ్య చేర్చి వాడుకుంటే బాగుంటుంది. శబ్దరత్నాకరములో కొన్ని శబ్దములకు అర్థములు తప్పు. "బాడుదల" అనేపదమునకు అవమానమనే అర్థ మందులోకలదు. అది తప్పు. సంస్కృతములో జీవగ్రాహము, అనే పదమునకు తెలుగులో బాడువల వుపయోగింప బడ్డది. ఇది "మనుదల" వంటిదే.

*   *   *

నిఘంటువులో ఇచ్చిన నిర్వచనాల వల్ల ఆపదముల అర్థము స్పష్టము కావడములేదు. "అంకిణి" అనగా మల్లబంధవిశేష మనిన్నీ, "అంజి" అనగా బాలక్రీడావిశేషమనిన్నీ, ఈరీతిగా వృక్షవిశేషము, జంతువిశేషము అనిన్నీ వ్రాసినారు. వీటికి విమర్శించి అర్థము వ్రాస్తే బాగుండేది. శబ్దరత్నాకరములో "తిమి" అనగా నూరు యోజనములచేప అనిన్నీ, "తిమింగిలము" అనగా తిమిని మ్రింగెడు చేప అనిన్నీ వ్రాయబడియున్నది. ఇంగ్లీషు నిఘంటువులలో ఇటువంటి నిర్వచనము లుండవు. ఒక బాలక్రీడ నిర్వచనము చేసినట్లయితే ఆనిర్వచనమును బట్టి

ఆ ఆట ఆడుకొనుటకు వీలుగానుండవలెను. తిమింగిల మనగా చేప అను అభిప్రాయమును జంతుశాస్త్రజ్ఞు లంగీకరింపరు. అది ఒక స్తన్యపానజీవి.

* * *

నిఘంటువులో వేమనశతకమునుండిన్నీ, శాసనముల నుండిన్నీ కొన్ని శబ్దములు తీసుకొన్నారు. అట్లే యితరశతకములనుండి యితర శాసనములనుండి అన్ని శబ్దములు తీసుకొంటే బాగుంటుంది.

* * *

ఈ నిఘంటువు వ్యావహారిక భాష కుపకరించు నది కాదు. కాబట్టి దీని ప్రయోజనము పరిమితము- ప్రాచీనాంధ్రభాషా స్వరూపమును తెలిసికొనుటకైనను ఇది పనికిరాదు. పూర్వకాలములో కావ్యములకు నిఘంటువులకు టీకలు వ్రాసినవారు. తెలుగర్థములు వ్యావహారికభాషలోనే వ్రాసినారు. ప్రాచీనాంగ్ల నిఘంటువులోని మాటలకు అర్థాలు ఇప్పటి వ్యావహారి కాంగ్ల భాషలోనే వ్రాస్తారు. మనదేశములో పూర్వమందున్ను, ఇప్పుడు ప్రతి దేశములోనున్ను ఇదే సంప్రదాయము. కాని సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులోని పదములకు ప్రాచీనాంధ్రభాషలోనే అర్థములు వ్రాయుటకుపూను కొన్నారు. ఇది సరియైన మార్గము కాదు.

* * * *

నిజామురాష్ట్రములోని క్రొత్తశాసనములు

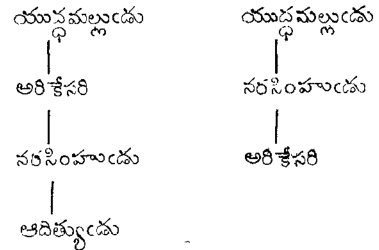
శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్రభాషానిలయము (దక్షిణహైదరాబాదు) వారు ప్రకటించిన రజతోత్సవసంచికయందు ప్రకటించిన 'నిజామురాష్ట్రములోని చారిత్రకపరిశోధన, అనువ్యాసమున శ్రీసిరుగూరి హనుమంతరావు గారు (యం.ఏ., యల్.టి.) 'ఆంధ్రపరిశోధక సంఘము' వారు సంపాదించి ౧౩౦ శాసనములలో ముఖ్యములైన కొన్ని శాసనములను గూర్చి యిట్లు వివరించుచున్నారు:

* * * * *

సంఖ్య ౨ శా. శకము ౧౩౧౯ వ వత్సరము తేదీ కలది; విజయనగరరాజు, రెండవహరిహరుఁడు పానుగల్లు కోటను ముట్టడించిన విషయమున్నది. ఇంకొకటి (సంఖ్య ౪) చాల దీర్ఘముగను, బాగుగ నున్నది. మహబూబు నగరము జిల్లా, నాగర్కర్నూలుతాలూకా, వడ్డమాని గ్రామములో దొరకింది. దీని తేదీ శా. శకము ౧౧౬౭. అందులో మొదటవర్ణోత్పత్తిని గురించి కలదు, కాకతీయులు నాల్గవ వర్ణమువారని కలదు; గణపతియొక్క వంశావళినిచ్చి, కుప్పాంబాపతి యగు గండయయను సేనాని యొకఁడు దేవాలయముకట్టినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. అతనితండ్రి బోచుఁడు; తల్లి బోచాంబిక; అతనిది మల్యాలవంశము.

* * * * *

చాళుక్యవంశమును గురించిచెప్పి యీక్రిందివంశావళి నిచ్చెను.

పంపాభారతములోనున్న వంశావళితో నిది సరిపడుటలేదు. * * * *

సంఖ్య. ౧౪. శా. శకము, ౧౯౦౭ వ సంవత్సరమునాఁటిది. కాకతీయరాజైన ప్రోలునిగురించినది. ఇంకొకటి (సంఖ్య ౨౧) మైలాంబ మహాదేవుని కూఁతురనియు, గణపతికి సోదరియనియుఁజెప్పి, యామె భర్తయగు రుద్రుని వంశావళి నిచ్చుచున్నది. సంఖ్య. ౩౧. మిక్కిలి దీర్ఘమైనది. కొండపర్తిలో దొరకినది. మల్యాల సేనాపతుల వంశావళి నిచ్చినది; దీనిని సంఖ్య ౪ తోఁ బోల్చవలెను. సర్కారువారు ప్రచురించిన పాలంపేట శాసనములలోఁ జేర్కొనఁబడిన రేచెర్లవంశమునుగురించి యిందులో మూఁడు గలవు. (సంఖ్య ౬౨. ౬౪, ౬౦). కాని, వంశావళిలోఁ గ్రొత్తపేర్లు చెప్పబడినవి.

* * * *

౩౪ వ శాసనము (౧౪౩౯ శా. శ.) విజయనగర ప్రభువు కృష్ణదేవరాయలనాఁటి దానమును గురించి చెప్పుచున్నది. * * *

వీని ప్రతులు శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషానిలయమున నున్నవట. వీని ప్రకటనము చరిత్ర కుపకరింపగలదు.

ఆంధ్రత్వము

ఆంధ్రభారతి (సంపుటము ౧, సంచిక ౧౨) యందు సంపాదకీయ విమర్శనలలో 'ఆంధ్రత్వము' అను శీర్షిక క్రింద నిట్లుకలదు:

ఆంధ్రులయొక్క లోపములనుగురించి, గొప్పనుగురించి వాద ప్రతివాదములు బయల్వెడలుచున్నవి. లోపాలోపములను వెతకుట కిది తరుణముకాదు. కొన్ని రాజకీయతరంగములు ఆంధ్రోద్యమమును వెనుకకు త్రోసివైచెననుట నిర్వివాదాంశము. అయినప్పటికిని మహామహుల వార్షికోత్సవముల జరిపి యూసంవర్షములలో నాయామహామహులు తలపెట్టిన యుద్యమములను స్మరించి వాటికి దోహదములొసంగ ప్రయత్నములనుజూడ ఆశ పునర్జీవితమగుచున్నది. హైదరాబాదులో కృష్ణదేవరాయభాషానిలయముయొక్క రజతోత్సవము కావ్యకంఠ గణపతిశాస్త్రిగారి అధ్యక్షతక్రింద అతివైభవముతో జరిగినది. ఆంధ్రదేశమునందలి యాంధ్రులు మాంద్యము వహించిననూ నిజాంరాష్ట్రాంధ్రులు భాషావిషయిక ఉద్యమము తలపెట్టుట ప్రశంసనీయము. వీరిని బాధించివేధించు ఏ రాజకీయోద్యమము లేకపోవుటవలననే, నిజమైన ఆంధ్రత్వస్వరూప మచట మూర్తీభవించుచున్నది. ఇప్పుడిప్పుడు చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారి షష్టిపూర్తి ఉత్సవమును జరుప గట్టిప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. ఇంకను మహామహులనేకులుగలరు. దివాకర్ల తిరుపతిశాస్త్రిగారాంధ్రభాషకుచేసిన సేవకు దేశీయులు వారినామమును చిరస్మరణీయముగ చేయవలసియున్నది. ఇట్టితరుణములో నాంధ్రపరిషత్సభకును, ఆంధ్రమహాసభకును సరియైనజీవము లేకుండుట విచారకరము. శ్రీ ఉయ్యూరి జమీందారుగారి ప్రోత్సాహముతో ఆంధ్రమహాసభ చరిత్రలో నూతనశకము ప్రారంభమైనదనవచ్చును. కాని, ఆంధ్రపరిషత్సభ యేడాదికొకపర్యాయము సమావేశమై కేవల ముపన్యాసములు మొదలగు తద్దినపు మంత్రములతో ముగియుచున్నది. ధనలోపము, దేశీయులదృష్టి అన్యథాలగ్నమైయుండుట, యివియే యీదురవస్థకు కారణములు. జాతీయవిద్యాలయములకుగూడ యిట్టి దుర్గతియే సంభవించినది. ధనము తక్కువ, బాలురు యెక్కుటలేదు. క్రమమైన విద్యావిధానములేదు. విద్యాలయములనన్నిటిని కేంద్రీకరింపజేయు జాతీయ విద్యాపీఠము లేనేలేదు. జాతీయ విద్యాపీఠమొకటి యవసరమని వేరుగచెప్ప నక్కరలేదు. విమర్శకులు తమతమ విమర్శనాచాతుర్యమును గట్టిపెట్టి, నిర్మాణ కార్యములకు దిగినచో ప్రయోజన మింతింతయని చెప్పనక్కరలేదు.

వెంకణాదిత్యు (నన్నెచోడ)నికాలము

'ఆంధ్ర హిస్టారికల్ రిసర్చి సొసయిటీ జర్నలు' జనవరి సంచికయందు శ్రీ వెంపరాల సుబ్రహ్మణ్యముగారు (యమ్. ఏ., యల్. టి.) కుమారసంభవమును రచియించిన నన్నెచోడనికాలమును గూర్చి ఇదివరకు పెక్కురాంధ్రచారిత్రజ్ఞులు తెలుగు పత్రికలందు చర్చించి చర్చించిచేసిన సిద్ధాంతములకు ఆధారములగు కారణములను గైకొని విమర్శింపక వానిని త్రోసిపుచ్చి, (వెంకణ) ఆదిత్యుడను పేరును నన్నెచోడని అసలు పేరుగా తీసికొని అతనికాలము క్రీ. శ. ౮౮౦ మొదలు ౯౦౦ వరకని యొక క్రొత్తసిద్ధాంతమును చేసినారు. అట్లు కావించుటకు వీరికి గల యాధారముల నిట్లు చెప్పినారు:

"ఏబదిరెండవపద్యమున గ్రంథకర్త తాను సూర్యవంశపురాజని చెప్పుకొన్నాడు. మఱియు నందు భూమధ్యమున నఖాతమును త్రవ్విన సగరపుత్రులను, స్వర్గమునుండి గంగనుదెచ్చి సముద్రమును నింపిన భగీరథుని, రామేశ్వరమునుండి లంకకు వారధికట్టిన రామచంద్రుని, క్రీస్తుశక ప్రారంభమున ప్రఖ్యాతిని బొందియుండిన కరికాలచోళుడను చోళరాజును స్మరించినాడు. తాను పరాక్రమమున వైవారితో సమానుడనన్నాడు. ఏబదిమూడవ పద్యమున ఇప్పటి నెల్లూరు మండలమగు పాకనాడు ౨౧,౦౦౦ కు ప్రభువగు చోడబల్లికిని, హైహయవంశసంజాతయగు శ్రీసతికిని బుట్టినవాడననియు, ఏబదినాల్గవ పద్యమున తనరాజధాని ఉరయూరనియు, తాను వెంకణాదిత్యుడనియు చెప్పికొన్నాడు.

డాక్టరు యస్. కృష్ణస్వామి అయ్యంగారి దక్షిణ హిందూదేశ చరిత్రము ననుసరించి చోళరాజులలో ఆదిత్యులను పేరిటివారిద్దరు మాత్రమే కలరని స్పష్టమగుచున్నది. అందు మొదటి యాతడగు నాదిత్యుడు క్రీ.శ.౮౮౦ యందు చోళరాజ్యమును స్థాపించినవాడు. రెండవయాతడగు రాజాదిత్యుడు రాష్ట్రకూటులచే రణమున నిహతుడైనవాడు. శ్రీ. రామకృష్ణకవిగారు కుమారసంభవకర్త రెండవయాతడే యనుచున్నారు. ఇదిపొరపాటు. ఇతని తండ్రి పరాంతకుడుగాని చోడబల్లి కాడు. మఱియు నీసిద్ధాంతము కవిరాజధాని ఉరయూరగుటను, తండ్రి పాకనాటి ప్రభువగుటను సమన్వయముచేసి వివరింపజాలదు. గ్రంథమున కరికాలచోడని పేరు మాత్రమే చెప్పి యితరుల నెవ్వరిని పేరెత్తక పోవుటయే కరికాల చోళునికి, గ్రంథకర్తకు నడుమ గొప్పరాజు లెవ్వరును లేరని తెలుపుచున్నది. నూతనచోళరాజ్య సంస్థాపకుడుగాని, క్రీ. శ. ౯౮౫ మొదలు ౧౦౧౪ వఱకు చోళరాజ్యమును పాలించిన రాజరాజుగాని, కరికాలచోళునికిని గ్రంథకర్తకును నడుమగలకాలమున నుండియుండినచో వారిలో నొక్కరినైన గ్రంథకర్త తన గ్రంథమున తప్పక పేర్కొనియుండును. కరికాలచోళునికి తరువాత కొన్నితరములకు ప్రాచీనచోళరాజ్య మంతరించి యాస్థానమును పల్లవరాజ్య మాక్రమించుకొనెను. క్రీ. శ. ౧౫౦ నుండియే కృష్ణాకావేరీనదుల నడుమనున్న దక్షిణహిందూదేశమున శివస్కంధవర్మయను పల్లవరాజు ప్రబలుడై యుండెను. రాష్ట్రకూటుల దండయాత్రలచేతను, తమలో బుట్టిన అంతఃకలహములచేతను పల్లవులు క్షీణదశయందుండ పాకనాటి ప్రభువయిన చోడబల్లికి కుమారుడగు గ్రంథకర్త, ఆదిత్యుడు, పల్లవులలో కడపటివాడగు అపరాజితునిపై దండువెడలి యాతనినోడించి, రాజ్యభ్రష్టుని చేసి, ప్రాచీన చోళరాజధానియగు ఉరయూరునందు చోళరాజ్యమును మరల స్థాపించెను. ఈచరిత్రాంశమును బట్టి టెంకణాదిత్యపదము జయించిన యాతనికి పేరుకాని బిరుదముకానేరదు. ఐతిహ్యము, లక్షణగ్రంథములు నన్నెచోడని కుమారసంభవమునకు టెంకణాదిత్యుని కుమారసంభవమని చెప్పుచున్నవి. ఆశ్వాసాంతగద్యములందు పేర్కొన్న 'చోడదేవ' పదమువలెనే 'టెంకణాదిత్య' పదమును నన్నెచోడని మరియొక నామముగ గ్రహింపవలెను.

గ్రంథకర్త ఉరయూరు తనరాజధానియని చెప్పికొన్నాడు. కరికాలచోళుని కాలమున చోళరాజుల రాజధాని ఉరయూరు. కాని పరాంతకుని వంశీయుల పరిపాలనమున తంజావూరు రాజధానిగ నుండినట్లు తెలియుచున్నది. కావున గ్రంథకర్త, తంజావూరు రాజధాని కాకపూర్వము, రాజ్యమును పాలించియుండవలెను. బహుశః పరాంతకుని రాజ్యపరిపాలనము తుదికాలమున రాజధాని యురయూరునుండి తంజావూరికి మారియుండును. కాబట్టి గ్రంథకర్త పరాంతకునికి పూర్వుడుగా నుండవలెను.

క్రీ. శ. ౭౮౦ వ సంవత్సరమున కాశ్మీరరాజగు జయాపీడుని ఆస్థానసంస్కృత కవీశ్వరుడగు ఉద్భటుని కుమారసంభవమున పేర్కొనుటచేత నీగ్రంథరచనా కాలము క్రీ. శ. ౭౮౦ కి పూర్వమునకు బోజాలదు. ఆదిత్యుడు క్రీ. శ. ౮౮౦ మొదలు ౯౦౦ వరకు పరిపాలించియుండుటచే గ్రంథరచనాకాలము ఆనడుమ నయియుండును.

అంతఃపురకాంతల ఆనందమయజీవితము.

[ముగ్గురు సవతులుగల యువతి]

[మార్చి ఆరవతేది టైమ్సు ఆఫ్ యిండియా పత్రికనుండి:

నా ఆంగ్ల సోదరీమణులకు:—

నన్ను, నాజీవితమునుగూర్చి మీరెంతయు వంతనొందుచున్నారు. కాని నేనుమాత్రము మీకన్న నెక్కువగ గాకున్నను మీతో సమానముగ సౌఖ్యమును, సంతృప్తిని గలిగియున్నదాననని నొక్కి చెప్పుచున్నాను.

ప్రాచ్యదేశములయందు దండఱు మగవాండ్రకును మగవలు పెక్కురుందురను దురభిప్రాయమును మీమనస్సులనుండి తొలగించుకొనుడు. అట్టిపద్ధతి నొకచో మామత మంగీకరించినను ఆచార మంగీకరింపదు. కేవలము సంపన్నులకుమాత్రమే యది పొసగును. స్త్రీలను భరించుట లోకమునందంతటను మిగులవ్యయకరము. మాకె

దేశమునతక్కువజాతులలోతప్ప,పాశ్చాత్యదేశములయందువలె పతి జీవితుడైయుండ సతి తన బ్రతుకునకై పనిచేయు టతినీచముగ తలతురు. కావున నొక్కతెకన్న నెక్కువమంది భార్యలను భరింపజాలనివాడు పెక్కుర నేనాడును బడయగోరడు.

మీరేల నన్ను నదృష్టహీనురాలినిగా దలచెదరు? నన్నుగూర్చి మీరు విచారింతురని విన్న నాకు మీయెడ నాగ్రహము గలుగుచున్నది. ఇంతయేల? స్త్రీహృదయమునకు బ్రియమైనదేది? సుఖకరమైనగృహము, ప్రశాంతమైనజీవితము, అందమైనవస్త్రములు, విలువగలనగలు, పతిప్రేమ, సంతానము, ఇవి. నా కిన్నియు గలవు. నేను 'పతిప్రేమ' యన్న మీలోగొందరు నన్ను బరిహసింప దొరకొందురు. 'ఏకకాలమున నలుగురుస్త్రీల నొక డెట్లు ప్రేమింపగల'డని మఱికొందరు వాదింతురు. అందులకు నాసమాధానము గనుడు: 'పెక్కురుబిడ్డలున్న సంతతిని మీరు సమముగ ప్రేమించుచుందురు. వారిలో నొక్కని కేదేనిచిక్కు, రోగమో సంభవించినయెడల మీప్రేమ యంతయు నాయొక్కనివంకకే తిరుగుచుండును కదా! అట్లే నాపతియు. ఆతనిహృదయము కడువిశాలమైనది. అందు నాల్గుగదు లున్నవి. అందొకదానిని దెరచినచో దక్కినవి తమంత దాము మూసికొనును. దాని కిందుక యలవాటు పడిన నదిచాల తేలికయైనపని.

పోనిండు; మీరు మీపతిప్రేమను విశ్వసింతురా! మీపతులు మీవలపులకే చిక్కియుందురని తలతురా? వారు చేష్టలయందు గాకున్నను, భావమునందు మీయెడ బెక్కుమారు లేవజెందియుండలేదా? వలపుకత్తెల వలలబడి యొక్కొకపుడు వారు మీతోడి పొత్తునకు సెలవిడి మిగుల విచారపడుచుండుట లేదా!

ఇక అంతఃపుర విషయమును వినుడు: అచ్చట అసూయకు అవకాశములేని మంచిఏర్పాటు గలదు. అచ్చట ఎందునను కొఱతయుండదు. ప్రత్యేకము గృహము, పరివారము, వ్యయమునకు ధనము, మానలువురకు సమానముగ నొసగబడును. నెలయం దొక్కొక్కవార మొక్కొక్కరికడ మాపతియుండును. నాజీవితకాలమంతయు నావంతు వారమును నేను గొప్పపండుగుగ భావించుచుందును. మీ రట్లు కాదు. కొంతకాలమునకు మీరు పతులయెడ విసుగు జెందుదురు. నాకు విసుగువల పొడచూపకుండగనే ఆపండుగురోజులు గడచిపోవును. అదిమొదలు మూడువారములవఱకు మరల నట్టిపండుగు దివసములకొఱకు గంపెడాసతో నెదురుచూచుచుందును.

నావంతుదినములలో నొకనాటికార్యక్రమమును గాంచుడు. నాపరివార ముదయమునుండి తమతమ కార్యములయందు నిమగ్నమైయుండును. నాప్రియునకుహితములగు వంటకములను నేనేకావింతును. నేను ఆనాడు బాగుగ సింగారించుకొందును. నాగృహము నంతయు నాకాంతుని స్వాంతమును రంజింపజేయునట్టులలంకరింతును. ప్రేమోత్సాహములతో నేను కావించుసత్కారమాతనికి నాయెడగల మక్కువను పెంపొందజేయును. మే మొండొరులను గాఢముగ బ్రేమించు ప్రియులము. అతడు నాదొర; నాజోడు; నాప్రేమసర్వస్వము. మీయనురాగము మూన్నాళ్ళముచ్చట. అదియు నేనాటిమాటయో. మాయనురాగ మట్టిదికాదు. అది జీవితపరమావధికము.

ఆతడు నాకడలేనిదినములలో నొకనాటికార్యక్రమమును జూడుడు. నాకును నాసిబ్బందికిని విశ్రాంతిదినమది. అప్పుడు కార్యక్రమము ప్రశాంతముగ, మెల్లగ జరుగుచుండును. నేను ప్రొద్దెక్కి నిద్రనుండి మేల్కాంతును; రాత్రి పెందలకడనే నిద్రింతును. పగలంతయు దుస్తులను, తయారుచేయుచు, నాప్రియు డెల్లప్పుడు నన్ను నాసవతులకన్న నెక్కువమక్కువతో మన్నింప గోరుచుండుదానను గాన వారి వంతుదినములలోని విశేషములనుగూర్చి నాపరివారముతో ముచ్చటించుచు గడుపుచుందును.

'నీకసూయ జనియింపదా' యని కొందరందురు. సవతులయెడ్ల అసూయ స్త్రీలకు సహజమేకాని నేనెల్లవిధముల సుఖము ననుభవించుచుందును గాన నాయం దసూయకుతావు లేదు. "ఇట్టిజీవితమువలన నేమి ప్రయోజన" మని మఱికొందరందురు. 'పురుషుడు సర్వాధికారి. ప్రపంచమున సర్వమును నాతనిసౌఖ్యానందముల కొఱకేయైనది. స్త్రీ లాతని సర్వవిధముల సంతృప్తుడగునట్టు లారాధింపవలెను. పురుషునిజీవితమును మధురతరముగ జేయజాలని స్త్రీయొక్క జీవితము కేవలము వ్యర్థము' అనునీభావములు నాకుగ్గుతోబోసినవి. ఇట్టిది నావిశ్వా

సము; నాయానందము. నేనివిశ్వాసానందములతో సంతృప్తిని జెందియున్నాను.

"దైవంమానుషరూపేణ"

'ప్రబుద్ధ భారతపత్రిక'యందు సంపాదకులు ఇట్లువ్రాసిరి.

* * * * *

౧౮౮౬-వ సంవత్సరప్రారంభమున శ్రీరామకృష్ణపరమహంసగారొకప్పుడు సమాధినిష్ఠనున్న సమయమున తెటాలున క్రిందబడిపోయిరి. అందువలన వారిచేయి విరిగిపోయెను. మరల నాచేయి చక్కనగుటకు కొంతకాలమయ్యెను. ఇం దొక యాధ్యాత్మిక రహస్యము గలదు. తరువాత నొక ఏడాదికి పరమహంసగారు దానిని తనప్రియశిష్యుల కిట్లు వివరించిరి. "మీకొక రహస్యమును చెప్పుచున్నాను. పూర్ణనరేంద్రాదులను నేనేల యంతగా ప్రేమించుచుందునో ఎఱుగుదురా? ఒకపుడు నాకు జగన్నాథస్వామి స్వప్నమున సాక్షాత్కరించిరి. నేనువారిని కౌగిలింపబోయి క్రిందబడి చేయి విరుగగొట్టుకొంటిని. నేను మనుజుడనుగ జన్మించుటచేత మనుజులనే దైవముగ భావించి ప్రేమింపవలయునను తత్త్వమపుడు నాకు స్ఫురించెను." తరువాత కొంతకాలమునకు మరలవారు "నా యాధ్యాత్మికదృష్టి మారుచుండుటను నేనిపుడు గాంచుచున్నాను. చాలకాలముక్రిందటనే వైష్ణవచరణగారు మానవులయందు దైవికబుద్ధిగలిగియుండుటయే యుత్తమాధ్యాత్మికజ్ఞానమని చెప్పియున్నారు. ఆపరమేశ్వరుడే యిట్లు మానవరూపమున సంచరించుచున్నాడని నేనిపుడు తెలిసికొంటిని" అని చెప్పిరి.

హిందువులు నిక్కముగ మతధర్మముల ననుష్ఠించుచున్నారా?

['ది విడోస్ కాజ్' అనుపత్రిక యిట్లు వ్రాయుచున్నది.]

ప్రాచీనాచారములను, వానిమంచిచెబ్బరలను బరిశీలింపక యనుసరించుటచే హిందువులు నిక్కముగ మతధర్మానుష్ఠానపరులగుదురా? వారి మతమేమి? సంఘసంరక్షణమే వారిమతము. హిందువులు తమయొక్కయాచారమునుబరిశీలించిఅది యెంతవఱకు సంఘసంరక్షణమున కుపకరించునో తెలిసికొని, యాచరించుచున్నారా? ఆవశ్యకమైన యాచారములను సంస్కరించి, సంఘక్షేమమునకు భంగకరములై, యనావశ్యకములయిన యాచారములను ద్రోసిపుచ్చి, సంఘమును చక్కగ దిద్దుకొన జూచుచున్నారా? లక్ష్యమిదియేయైనచో హిందూసంఘము సజీవమై మార్గదర్శకము కాగలదు.

వేదమునందలి మతధర్మనిర్వచనము ననుసరించి హిందువులు ధర్మహీను లనబడి వచ్చుచున్నది. దీనివలన వీరెంతమాత్రమును సంస్కారులు కాకున్నారు. సంఘరక్షణమున కుపకరింపని మతమును మతమనుటొప్పునా? అది మతము కాదు. జాతియొక్క సంఘసత్త్వములను క్షీణింప జేయునట్టిమతము మంటగలియుగాక!

బలాత్కారముగ వైధవ్యమును విధించు నాచారము సంఘమును సంరక్షించుచున్నదా! అది సంఘమునకు లాభకరమా? వెనుకనెప్పుడో ఆయాచార మొప్పియుండవచ్చును కాని ఇప్పు డది యపాయకరమైనది. అట్టి యాచారమును హిందువు లింకనుపట్టుకొని ప్రాకులాడవలయునా! అంతమాత్రమున వారు నిక్కముగ మతావలంబకుల గుదురా?

కాకతీయులు-క్షత్రియులు

సుజాతపత్రిక జనవరి సంచికయందలి 'వర్ధమాను శాసనము'నుండి 'కాకతీయులు-శూద్రులు'అను శీర్షిక క్రింద ప్రకటించినభాగము మఱియు మాఘమాసభారతియం దుద్ధృతమైనది. అందలి శ్లోకములు సంశయగ్రస్తములుగ నున్నవనియు, దిమ్మలతోగూడ శాసనముయొక్క మూలమును ప్రకటించిన బాగుండుననియు నందే సూచింపబడినది. ౧౯౨౭ వ సం. మార్చి 30 వ తేది నాడు వెలువడిన 'ఆంధ్రరాష్ట్రము' అనువార

పత్రికయందు శ్రీవత్సవాయి వెంకటనీలాద్రిరాజుగారు 'కాకతీయులు - క్షత్రియులు' అనుపేర ప్రకటించిన వ్యాసమునందు భారతి యందుద్ధృతమైన భాగమును గూర్చి యిట్లు వ్రాయుచున్నారు:

ఇది మల్యాలగుండ యనుండనాథుని భార్యయగు కుప్పాంబ వ్రాయించిన శాసనమని శ్రీయుత చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారిదివరకే వ్రాసియున్నారు. ఇందు వీరభద్రరావుగారు పాడిన పాట నంధపరంపరగా పాడుట తప్ప నీయాంధ్రపరిశోధక సంఘమువారు క్రొత్తగా జేసిన పరిశోధన మేమియు లేదు. చదువరులకు బోధపడుటకై పైశ్లోకములయర్థము సంగ్రహముగ పొందుపఱుచుచున్నాము. బ్రహ్మ తనముఖబాహూరుపాదములనుండి నాలుగువర్ణములను సృజించెననియు అందు ద్విజులు తమతమ ధర్మము ననువర్తించియున్నారనియు, వారి తరువాత చతుర్థకులము ప్రకాశించుచున్నదనియు, అట్టిచతుర్థకులమువారు కాకతికులాబ్ధిచంద్రుడగు ప్రోలరాజు ప్రభుత్వము క్రింద పౌరుషప్రతాపములు జెరపి వన్నెకెక్కిరనియు - శాసనమునుండి యసంపూర్తిగ నుదహరించిన పైశ్లోకముల తాత్పర్యము. ఇంతకంటె నీశ్లోకములకు వేరర్థము లేదు. కాకతీయ పరిపాలనకాలమున వ్రాయబడిన శాసనములు పెక్కులు పరిశోధకుల కుపలబ్ధములయి యుండగా అసమగ్రమైన యీశాసనము చాల ముఖ్యమైనదని వ్రాయుటలో పరిశోధక సంఘమువారి సంకుచితభావము సువ్యక్తమగుచున్నది. ఇంతముఖ్యమైనదనుకొన్న శాసనమందుకూడ నీపరిశోధక సంఘమువారి వాదమున కుపకరించు నర్థముగానరాదు. ఈవైఖరి యంతయు చూడగా నీయాంధ్రపరిశోధకసంఘమువారు శ్రీయుత చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారి దుడుకుతనపువ్రాతల ననుసరించి ప్రమాదమునకు లోనైరని తోచుచున్నది. పరిశోధకులగువారు తమకు దొరికినంత వఱకు శాసనములనుగాని, గ్రంథములనుగాని, ప్రత్యక్షప్రమాణములనుగాని చక్కగ పరిశీలించి లోకమునకు యథార్థమును వ్యక్తీకరింప పాటుపడవలెను. ఇంతియకాని దుడుకుదనపు వ్రాతలనువ్రాసి పాఠకుల నంధకారబంధురంబగు త్రోవలో తికమకలాడింపరాదు గాన ఆంధ్రపరిశోధకసంఘమువారు కాకతీయుల గూర్చి యింకను జాగరూకులయి పరిశోధన జరిపెదరుగాక!

వివాదగ్రస్తములైన యిట్టి విషయముల యందు సందేహమునకు దావులేకుండ జేయుట వ్యాసరచయితలకు విధియని మఱియొకసారి చెప్పకతప్పదు.

టైపురైటింగు యంత్రముతో చిత్రించిన చిత్రములు.

విజయనగరము మునిసిపలు హైస్కూలులో వ్యాపారవిద్యాబోధకులు (Commercial Instructor) శ్రీయుత యం. వి. సుబ్బరావుగారు టైపురైటింగు యంత్రసహాయమున శ్రీయుత రవీంద్రనాథ టాగూరు గారియొక్కయు, కీ. శే. బాలగంగాధర తిలకుగారియొక్కయు చిత్రములను చిత్రించినారు. మఱియు నీనడుమ గోమనుప్రభుసంపతుల చిత్రములను చిత్రించిరట. వీరి

కీ. శే. బాలగంగాధర తిలకుగారు.

చిత్రములు ఇంగ్లాండునందు ప్రసిద్ధికెక్కినవట. ౨౯-౩-౧౯౦౭ నాటి 'కమెర్షియల్ ఎడుకేషనల్' పత్రిక వీరిని మిగులపొగడినది. వీరు ఇటీవల శ్రీ గోఖ్లేగారి చిత్ర

మున వర్ణములతో చిత్రించిరట. ఇట్లాంధ్రులు ప్రతిభావంతులై ఖండాంతరములయందు సైతము పేరుగాంచుచుండు టాంధ్రదేశమునకత్యంతసంతోషదాయకము (ఇందలి రెండు చిత్రములు ఫిబ్రవరి (౧౯౨౭) మాడరన్ రివ్యూపత్రికనుండి గైకొనబడినవి).

శ్రీ రవీంద్రనాథటాగూరుగారు.

కే. శే ఏ. వి. వరదాచార్యులుగారు, రామన్నపాత్రము

శ్రీ. కే. శే. ఏ. వి. వరదాచార్యులుగారు

[కర్ణాటకరంగభూమి సంపుటము ౨. సంచిక ౨.]

శ్రీవరదాచార్యులుగారు కర్నాటకమండలమువారు. వీరు నాటకప్రపంచమున నత్యున్నతస్థానమును బడసినవారు నాటకములను కొన్నిటిని కర్నాటకమున రచియించిరేకాక, ఉత్తమపాత్రములను ధరించి, భావానురూపముగ నభినయించియు విఖ్యాతినిగాంచినారు. ఈనటకశిఖామణినామము నాటకలోకమునకు జిరస్మరణీయము. శ్రీ ఆచార్యులవారి స్మారకచిహ్నముగా బెంగుళూరు అమెచూరు నాటకసంఘమువారు ఆచార్యులుగారు ధరించిన రామనన్న(**Romeo**) పాత్రముయొక్క భావచిత్రమును వ్రాయించి గుబ్బినాటకమందిరమున స్థాపింపజేసినారు. దానియొక్క ప్రతికృతియే యిటనున్న చిత్రము.

పాల్ వాన్ హిండెన్‌బర్గు

ఈజర్మనుయోధుని సంపూర్ణనామము 'పాల్ లడ్విగ్ హ్యాన్స్ అండ్ వాన్ హిండెన్‌బర్గు' పోలండులో పోజను అనుపట్టణమున నొక ప్రముఖ ఉద్యోగికి ౧౮౪౭ వ సంవత్సరము అక్టోబరు నెల రెండవ తేది నాడీతడు జనియించెను. పదునొకండేండ్ల ప్రాయమునుండి యీతడు సైనికశిక్షను బడసెను. ఇంత చిన్న తనమునందే చక్కని శిక్షనుపొందుటచే నీతనియందు దృఢసంకల్పము, చిత్తస్థైర్యము, శాంతము, కార్యదీక్ష బాగుగ నెలకొనినవి. చిన్ననాడప్పుడప్పుడీతడనారోగ్యము గలిగియుండుటచే శరీరవికాసమువలె నీతనికి బుద్ధివికాసము కలుగదయ్యెను. కాని కార్యదీక్షాపరుడయి తాపట్టిన పట్టు బంగారముగనుండుటచే క్రమముగ నాతనిబుద్ధి వికాసమును జెంద నాతడు కడుమేధావియని ప్రఖ్యాతిని గాంచెను.

పదునెనిమిదేండ్లవయస్సున డ్యాంజిగ్ కాల్బలమున జేరి ౧౮౬౬ సంవత్సరమున నొక సైనికోద్యోగి యయ్యెను. తరువాత నచిరకాలమున రణరంగమును బ్రవేశించెను. 'కోనిగ్రాజ్'యుద్ధమున ఆస్ట్రియనాయందు మందుకొట్లను తగులబెట్టించెను ౧౮౭౦-౭౧ వ సంవత్సరమున జరిగిన యొకయుద్ధమున నొక పటాలమున కధిపతియై విజయమునుగాంచి పెద్ద సైన్యమునకు నాయకుడయ్యెను

పాల్ వాన్ హిండెన్‌బర్గు

తరువాత మూడుసంవత్సరములకు హిండెన్‌బర్గు (౧౮౭౨-వ సంవత్సరమున) బెర్లినులోని సైనికవిద్యాశాలయందు ప్రవేశించి అచ్చటపనిచేయుచుండి క్రమక్రమముగ 'జనరల్ స్టాఫ్' అను సైనికశిక్షాకార్యాలయమున పెక్కు గొప్పయుద్యోగములు చేసెను పదపడి ౧౮౭౭ వ సంవత్సరమున 'బెర్లిన్ స్టాఫ్' కాలేజీలో ఉపాధ్యాయపదమును బడసెను. సైనికశిక్షణమునందును, వివిధ వ్యూహారచనమునందును నిపుణుడైన 'కౌంటు స్లీఫెన్'గారికి శిష్యుడై 'జనరల్ స్టాఫ్'నందు సహోపాధ్యాయుడయ్యెను. ప్రష్యను యుద్ధకార్యాలయము (వార్ ఆఫీసు)న నితడు పెక్కేండ్లు కావించిన పరిశ్రమచే నితని ప్రతిభ వెంపొందెను. తదనంతరము ఓల్డెన్‌బర్గు పదాతి పటాలమునకు సం. ౧౮౯౩ మొదలు ౧౮౯౬ వరకు కమేండరుగానుండెను. పిమ్మటనాలుగేండ్లు కోబ్లెంస్ పటాలములకును, తరువాత మూడేండ్లు 'కార్లస్రూ'సేనలలో నొక భాగమునకును ప్రధాననాయకుడుగా నుండెను ౧౯౦౩ వ సంవత్సరమున 'మాగ్డిబర్గు' యుద్ధసైన్యమున నొక భాగమునకు ప్రధాననాయకుడయ్యెను. ఎడతెగని కార్యదీక్షతో ధైర్యసాహసములతో యోధుడుగ జీవితము గడిపి అరువదియైదేండ్లప్రాయమున నీతడుద్యోగము వదలుకొని, 'హానోవరు'లో ఏకాంతముగ నుండెను.

తరువాత ప్రపంచమహాయుద్ధమున తూర్పుదేశము నాక్రమించుకొనివచ్చుచున్న రష్యను సేనల నెదుర్కొనుటకై ౧౯౧౪ వ సం. అగస్టు ౨౯ వ తేదినాడు ఒక జర్మను సేనాభాగమున కితడు ప్రధాన నాయకత్వమును వహించెను టానెన్‌బర్గు యుద్ధమున అసంఖ్యాకులగురష్యనులనోడించి విజయమును గాంచెను 'మసూరియన్ లేక్సు' యుద్ధమున నీమనుసేనను చీకాకుపఱచి తరిమివైచెను. తూర్పు ప్రష్యా యుద్ధమున నలువైపుల చుట్టుముట్టి వచ్చుచున్న శత్రుసేనలను నేర్పుతో తప్పుకొనుచు తుదకు జయమునుగాంచెను. తరువాత నీతడు

తూర్పుదేశమునందలి జర్మను సేనలకన్నిటికి ప్రధాన సేనాపతి అయ్యెను

౧౯౧౫ వ సం ఫిబ్రవరి ౧౫ వ తేదిన 'అగస్టౌ బోబరు' వద్ద రష్యను సేనల ఉత్తరపక్షముపై దాడి చేసి యందొక భాగము నీతడు ధ్వంసముచేసెను. 'కోవ్నో' పట్టణమును ముట్టడించి ఆగస్టు ౧౮ వ తేదినాడు దానిని తనవశము చేసికొనెను. అంతే యుద్ధము మిగుల సహాయకరమయిన స్థితియందుండె 'రీగా' జలసంధి మొదలు 'గలీషియా' వరకుగల భాగమంతయు నీతని యాధిపత్యము క్రిందచేర్పబడెను. అప్పటివిషమపరిస్థితుల నతడు చక్కబరిచెను.

తరువాత జాతీయవిగ్రహమయిన హిండెన్‌బర్గు 'జనరల్ స్టాఫ్'ను ప్రధానాధికారిగా నియమితుడయి రుమానియాపై యుద్ధమునకు బోయెను. తుదకు ౧౯౧౬ వ సంవత్సరము పూర్తియగుసరికి రుమానియా రాజ్యము వశమయ్యెను.

ఫ్రెంచివారిని, బ్రిటిషువారిని జయింపు నుద్దేశముతో తొలుత నతడు ఫ్లాండర్సువద్ద బ్రిటిషువారి నెదుర్కొనెను. అప్పుడే ఫ్రెంచిసేనలను కూడ ఎదుర్కొనవలసివచ్చెను. ఇందుకు కొంతకాలహరణమగుటచే శత్రువులకు మంచి అవకాశము లభించెను. ఇందువలన నతని ప్రయత్నము విఫలమయినది. సైనికపరిస్థితులను బట్టి ఆ సంవత్సరము ఆగస్టు ౮ వ తేదిని అపజయముతో ఈయుద్ధమంతముందినను ఈతడు యుక్తితో నెట్టయినను బ్రిటిషువారి రణకౌశల్యమును కుంటుపరిచి జర్మనీవారి పరువు ప్రతిష్ఠల కుచితమైన యొడంబడికను పుట్టించుకొనవలెను. కాని బల్గేరియా పరాజయము కారణముగ సేనలకు కొంతవిశ్రాంతి నిచ్చుటకై యుద్ధము నాపుటావశ్యకమని ఆతడు నిశ్చయించెను. బ్రిటిషువారు విజయగర్వితులై యుద్ధమును గొంతకాల మాపుట కనుమతి నిచ్చి తమ సర్వాధికతను ప్రకటించిరి. ఈసమయమునకే టర్కీ ఆస్ట్రియాలు జర్మనీనుండి విడిపోయినవి. జర్మనువారి కంతే స్వయంసహాయముపై నాధారపడవలసి వచ్చెను. హిండెన్‌బర్గు అపుడు తుదిప్రయత్నముగా ప్రజలను తమ పరాక్రమమును వినియోగింప బురికొల్పెను. దీనిని మాక్సు మంత్రివర్గము మాన్యజాలదయ్యెను. అంత జర్మని ఎట్టి షరతులు లేకయే శత్రువులకు స్వాధీనమయ్యెను.

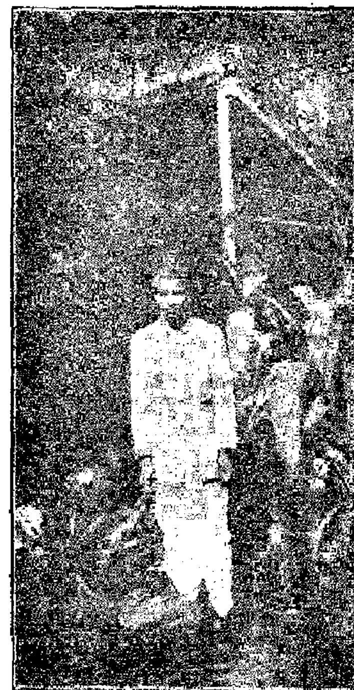
ఇట్లు పెక్కు యుద్ధములయందు జయమునుగాంచి ప్రఖ్యాతిజెందిన యీజాతీయనాయకుని ౧౯౨౫ వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెల ౨౬ వ తేదినాడు జర్మను ప్రజలు 'రీచ్ సభకు' ప్రెసిడెంటుగా నెన్నుకొనిరి.

ఇతడు ఆదర్శపురుషుడగు జర్మను వీరుడు, ధైర్యశాలి, కష్టసమయములయందయినను వెనుకకు తగ్గనిచిత్తస్థైర్యము గలవాడు. ఇతడు మానవజీవితమునకు ఆవశ్యకములగు ఎల్లవిషయములయందును మంచి ప్రవేశము గలవాడు.

శ్రీ వెంగరె మాధవరావు గారు
కర్ణాటకమండల బాలశిల్పి

[జయకర్ణాటక అను కన్నడపత్రిక అయిదవసంపుటము, అయిదవసంచికనుండి.]

వీరు వెంగరె రామారావుగారి మూడవకొమరులు. వీరి వయస్సు ఇప్పుడు ౧౭ సంవత్సరములు. వీరు పదు

నాలుగేండ్లప్రాయమువఱకు మైసూరు సంస్థానమున నొక్క మారుమూలనున్న గ్రామమున బాల్యమునుగడపిరి. వీరు కర్ణాటక (మాతృ) భాషయందు తగినజ్ఞానమునుసంపాదించుకొనిరి అయిదవతరగతివఱకు ఇంగ్లీషుభాషనుచదివిరి. వీరికి సామాన్యవిద్యయందుకంటె శిల్పాది కళలయందు చిన్ననాటనుండి ఎక్కువ అభిరుచియుండెడిది. పాశ్చాత్య కళాపత్రికల పరిచయమువలన కళాకౌశల్యాభివృద్ధి కావించుకొనిరి. ౨, 3 ఏండ్లనుండి వీరు ప్రతిమలను రచియిం

శిల్పిసోదరి అర్ధప్రతిమ

ఈశిల్పి 3½గంటలకాలమున నిర్మించిన శివాజి అర్ధప్రతిమ

శిల్పియొక్క సోదరునిఅర్ధప్రతిమ

శిల్పిరచియించిన మఱియొక అర్ధప్రతిమ

చుచున్నారు. వానినుండి కొన్ని ప్రతిమల చిత్రములు మచ్చున కిచ్చుట ముద్రితములైనవి. ౧౪, ౧౬ ఏండ్ల భారతీయబాలకు డిట్టి యప్రతిమము లగు ప్రతిమలను నిర్మించుట పరమానందదాయకము. ఈ ప్రతిమలయందు జీవకళ యుట్టిపడుచున్నది. మైసూరు ప్రభుత్వమువారీ బాలుని యద్భుత కళాకౌశల్యమును పెంపొందింప బూనుకొందురుగాక!

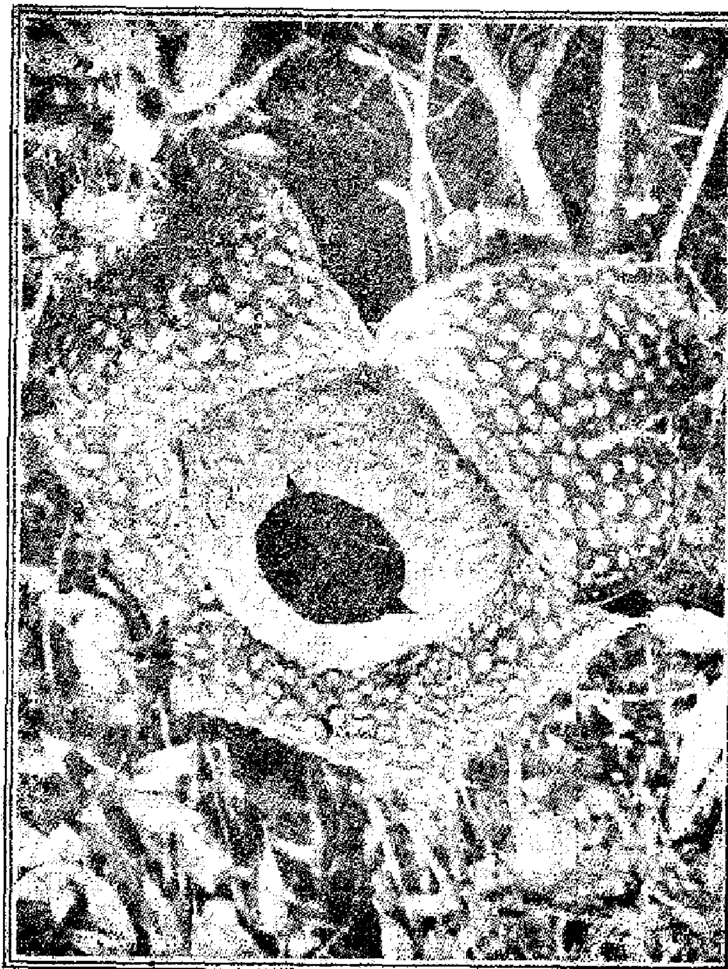
ప్రస్తుత వీరమాధవరావుగారు బొంబాయియందు శిల్పకళాభివృద్ధి కావించుకొనుచున్నారు ఇంతేకాక వీరు ప్రాచీనశిల్పచిత్రకళానిలయములగు, బాదామి, ఐహోళి, హంపి, హళేబీడు, బేలూరు, అజంతా మొదలగు స్థలములకు బోయి అచ్చటి వివిధప్రాచీనకళావైఖరులను గుర్తించుటావశ్యకము !!

ప్రకృతి పరమాద్భుతములు

[౧౯-౩-౧౯౩౭ ప్లేయరుపత్రికనుండి]

(౧) ప్రపంచమునందలి ఎల్ల పుష్పములకన్న పెద్దదగు పుష్పమొకటి 'రఫ్లీసియా' అను పేరుగలది సుమాత్రా ద్వీపముయొక్క అడవులలో నున్నది. పెద్ద గొడ్డు తిరుగుడు పువ్వు దానికంటె చాలా చిన్నది. ఆ పువ్వు సంపూర్ణముగ వికసించినపుడు మూడు అడుగుల వెడల్పు గలిగియుండును. దాని తీగె చెట్లవేరులలోని పదార్థము నాహారముగా గొనుచు చెట్లకు పెనచుకొని వానినుండి వేరుచేయ సాధ్యముగాకుండును. దాని రేకులు ఇటుకరంగు గలిగియుండును. వానిపై తెల్ల చుక్కలుండును. పూవు నడుమనున్న దిమ్మ, కేసరములు పసుపు నీలిరంగులు గలిగియుండును. దీని మొగ్గ దట్టమైన గోధుమవన్నె కలిగియుండును

సంపూర్ణముగ వికసించిన 'రెఫ్లీసియా' పుష్పము

తక్షశిలానగరము

ఇటీవల త్రవ్వితీయబడుచున్న అశోకచక్రవర్తి ప్రాచీనరాజధాని.

'రెఫ్లీసియా' మొగ్గ.

(౨) 'అరిస్టాలోషియా' అను చిన్నమొక్క. ఇది మాంసభక్షకము. పైనవ్రాలిన ఈగలు మొదలయిన చిన్న పురుగులను చిక్కించుకొని మ్రింగివేసి జీవించుచుండును.

[౧౯-౩-౧౯౨౭ స్వీయరుపత్రికనుండి]

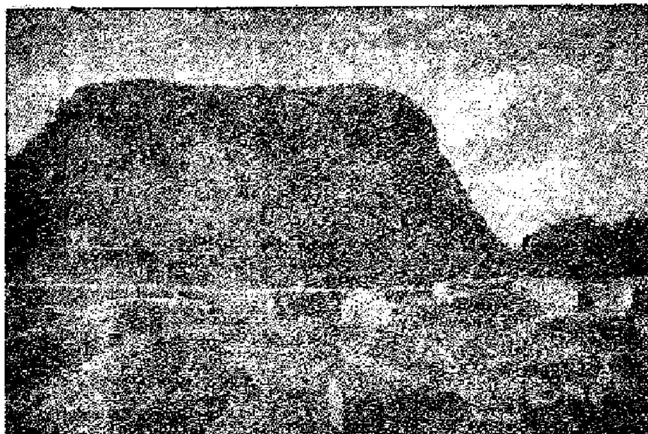
4. 4- 17

ఇది క్రీ. పూ ౨౫౦ వ సంవత్సరమున, బౌద్ధమతము నంగీకరించి రాజ్యమున స్థాపించిన అశోకచక్రవర్తికి రాజధాని. కాలగతిచే నది భూగర్భమున లీనమై నామమాత్రావశిష్టమైయుండెను. ఈనాడు త్రవ్వబడుటచే దానివైభవము మరల వెలువడుచున్నది. ప్రాచీన నాగరకత, శిల్పము మొదలయినవానిని దెల్పు నమూల్యవస్తుసంపద బయలుపడినది ఇప్పటికి సిర్కాప్, మోహ్రామొరాదు స్తూపము, జూలియను అనుమూడు ప్రదేశములు మాత్రము త్రవ్వబడినవి. ఆపట్టణమున నింకను త్రవ్వ

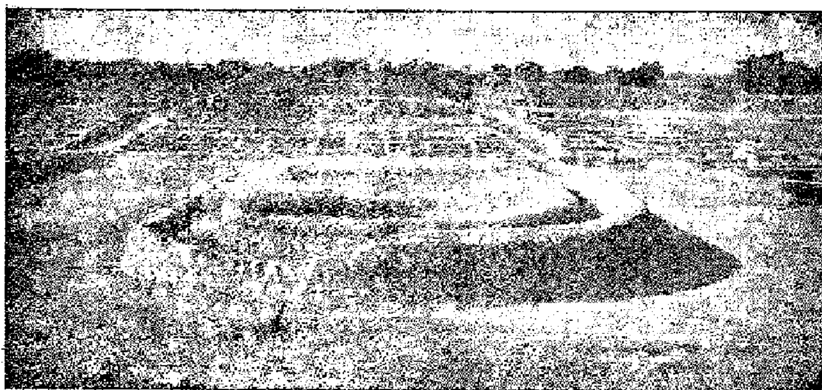

౧. నిర్వాణముద్రనున్న గౌతమవిగ్రహము ముఖమున శాంతరస ముట్టిపడుచున్నది.

వలసిన భాగములు చాల గలవు అశోకుడుమొదలుగా పరివర్తకు డగుటచే నా పట్టణమునగుళ్లయందును సమాధులయందును గూడ బుద్ధ విగ్రహములే ముఖ్యాలంకారములు గనున్నవి చిత్రము (౧) గౌతమవిగ్రహము అయ్యది 5 అడుగులు పొడవును, మోకాళ్ల వద్ద 3 అడుగుల వెడల్పును గలిగి చెక్క-

౨ దిబ్బనలెనున్న ప్రాచీనదేవాలయము కొండమొదలుచిన సోపానమార్గము గలది ఇది మోహ్రాస్తాపమునగలదు

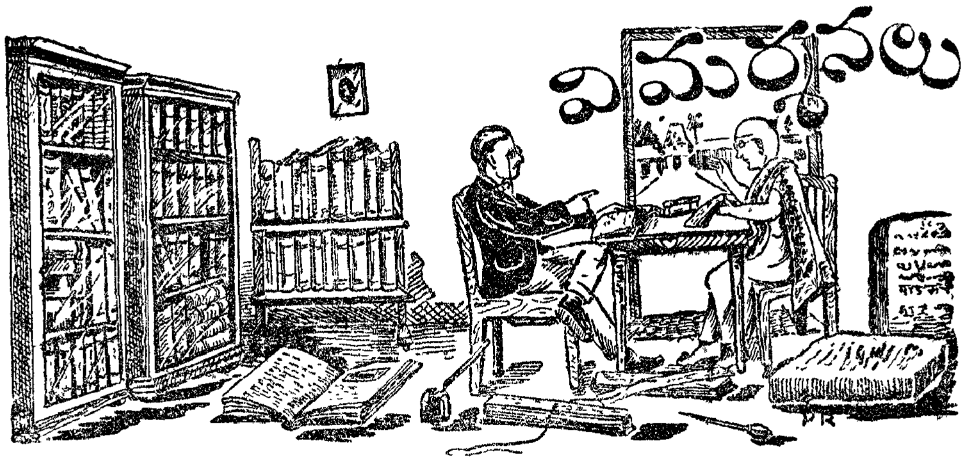
3 తక్షశిలానగరమునందలి సిర్కాప్ అను ముఖ్యభాగము. సమీపమున పెద్దనూయియు దూరమున నిండ్లగోడలును కాన్పించుచున్నవి.

బడినవి చిత్రము (౫) ఇది గ్రీకువిగ్రహము ఇది అపార పరాక్రమశాలియైవిశాలమైనమహాసామ్రాజ్యము నుస్థాపించినఅలెగ్జాండరు చక్రవర్తిసాహస చిహ్నము

చెక్కబడి యున్నది వ్యాత్తిభక్షించిన నిర్వాణమో యను నట్లు ప్రశాంతమైన ముఖమై శిరిత్రో నా విగ్రహ మొప్పి యున్నది చిత్రము (౪) శిల్పరంజిత మగుసమాధి అందు వరుసలుదీరి కూర్చున్న పరిచారికజనముతో గూడిన బుద్ధవిగ్రహములు, జంతువులు చెక్క-

౬ రాతిలో అక్కడి వస్తువులు రక్షింపబడుచుండె సమాధులయందు లంకయందు బుద్ధాలయందున్నారు. ఈ సమాధులు ప్రాచీనకాలమునందే నిర్మింపబడి యుండెను.

శృంగార రాధామాధవ సంవాదము

శృంగార గ్రంథమాల మొదటికుసుమము. గ్రంథకర్త: వెలిదిండ్ల వెంకటపతికవి. ప్రకాశకులు: జి.యస్. శాస్త్రి అండుకో, తపాలుపెట్టె ౧౧౦, మద్రాసు. ఫెదర్వెయిటుకాగితము. క్రౌనుసైజు. అచ్చు, బైండు, అందముగానున్నవి. వెల రు. ౨-౦-౦.

ఈగ్రంథము దక్షిణదేశమున నుత్పన్నమయిన ప్రాచీన శృంగారాంధ్రప్రబంధము. కవి రాధామాధవుల శృంగారలీలలను వస్తువుగాగొని రసవత్తరమైన మూడాశ్వాసముల యీప్రబంధమును రచియించినాడు. గ్రంథరచనావిధానమునుగూర్చి పీఠికయందు సంపాదకులు

"ఈకృతిలో రాధాకృష్ణులశృంగారలీలలు, సాటిలేని చాతుర్యముతో వర్ణితము లయినవి. రాధామాధవుల ప్రథమానురాగము, రాధావిరహము, శుకసందేశము, రాధామాధవుల సంవాదము, సవతులసంభాషణములు నిందు నెఱజాణతనపు నేర్పుతో నిర్వహింపఁబడినవి. ఈకవిరసనాంచలమున నాంధ్రవాణి యత్యుల్లాసముతో నృత్యమాడినది; పరిమళముగల పలుకుగుత్తులను బవ్యరూపమున విరఁజల్లినది. శృంగారకృతికి సంగతములుగాని క్లిష్టపదములు, ప్రౌఢార్థములు నిందుఁ గానరావు. కవి రాధోక్తులను జెప్పునప్పు డాఁడుదిగా మారినాఁడు. అన్యాసక్తు లయినవల్లభులపై నక్కసుగొను కటారికత్తెల తుటారముల నీకవి పుడికిపుచ్చుకొని యీగ్రంథమునఁ బొసఁగించినాఁడు. గ్రంథము పయికిఁబయికిఁ బోనుపోను రసోద్రేకము గల్గించునదిగా నున్నది. ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనరచన కిది మేలుబంతి." అని వాక్రుచ్చియున్నారు. అది సత్యతమన్న నతిశయోక్తికాదు.

గ్రంథకర్త: క్రీ. శ. ౧౭౦౦ ప్రాంతమువాడు. ఈరచనమున పండితుల యంగీకారమును గాంచజాలని ప్రయోగములు గలవు. అవియే యీరచనమున కందమును గూర్చుచున్నవి. వానిజోలికి పోవమికి ప్రకాశకులయెడ సరసులు కృతజ్ఞులగుదురు.

మచ్చునకు ముచ్చటలు గూర్చు పద్యములు.

రాధవాక్యము:

ఉ. దోసము కృష్ణ కృష్ణ! నిను
దూఱిన; నానొసలందు ధాత మున్
వ్రాసినవ్రాతఁ గాదనుచు
వ్రాయఁగ నీతరమౌనె? నీవు దా
వేసట లేక యేరికని
వేడుకచేసెదు పైనిపైని నా
సాసల మాను మేమె పయి
నాడిన? నిన్నన నేర మున్నదే?

చ. ఎడనెడఁ జూడు మంటివో, ప
యింబయి నెమ్మది నిల్పుమంటివో,
గడెగడె కోరుమంటివో, వ
గం బసుమంటివో, వేఁగు మంటివో
బడలు మటంటివో, యరుచి
పాల్పడుమంటివో, యెగ్గు సిగ్గులే
కడలుమటంటివో, పొరలు
మంటివో, మూర్ఛ మునుంగు మంటివో?

కృష్ణునివాక్యము :

క. చిలుకలకొలికికిఁ గలికికి
నలుకట, పలుకదట, వలపులట నీపైనన్,
గులుకువగఁగులుకుకపురపుఁ
బలుకులొలుకవలపుఁజిలుకఁబలుకవె చిలుకా!

* * *

అజ్ఞానతిమిర భాస్కరదుర్నయ నిర్మూలనము

గ్రంథకర్త: శ్రీమాన్ మాడభూషి సింహాద్రప్పలాచార్యులు గారు, కానుకొల్లు, గుడివాడతాలూకా కృష్ణాజిల్లా. డిమ్మిసైజు ౪౦౦ పేజీలు. వెల రు ౩-౦-౦.

జి. యస్. బి. సరస్వతీ స్వాములవారు స్త్రీ శూద్రాదులకు వేదాధ్యయన వైదిక ధర్మానుష్ఠానములు తగుననియు, ఉపనయనాది సంస్కారములు గలవనియు సిద్ధాంతముచేసి, 'అజ్ఞానతిమిరభాస్కర' మను పేర రచియించిన గ్రంథమున కిది ఖండనగ్రంథము. వేదశాస్త్రాదుల యందుండి తమఖండనమునకు వలసినప్రమాణముల నిందు జేర్చియున్నారు.

పత్రికా పరిచయము

విద్యార్థి: సంపుటము ౧, సంచిక ౧.

ఇది మూడునెలల కొకమారు వెలువడుచుండును. సంపాదకుడు: శ్రీ. వావిలాల గోపాలకృష్ణయ్యగారు, బాలకవితాకుటీరము, సత్తెనపల్లి. చందా సంవత్సరమునకు రు. ౧-౦-౦. ఇందు శ్రీ కొమాండూరు కృష్ణమాచార్యులు, మిన్నికంటి గురునాథ శర్మ, శతావధాని రత్నాకరం అనంతాచార్యులు మొదలయినవారు రచియించిన రసవత్పద్యఖండకావ్యములు, ఒకటురెండుకథలు, మఱికొన్ని యితరవ్యాసములు గలవు.

ఆంధ్రదేశమున నిప్పుడిప్పుడు క్రొత్తపత్రికలు తఱుచు ప్రారంభమగుచుండుట సారస్వతాభివృద్ధిని సూచించుచున్నది. ఇక పత్రికయొక్క చిరంజీవిత్వమునకు, అభివృద్ధికి గావలసినవి ఉత్తమవ్యాసప్రకటనము, ఆంధ్రప్రపంచాభిమానము. వీనిని బడయగలిగిన పత్రిక స్వాభిప్రాయానురూపముగ వెలయగలదు.

* * *

రజతోత్సవసంచిక

శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్రభాషానిలయము,
రెసిడెన్సిబజారు, హైదరాబాదు
క్రౌను 8 పేజీల (భారతి) సైజు, పేజీలు–చిత్రములు కలిసి ౧౫౦. వెల రు. ౨-౦-౦.

శ్రీ కృష్ణదేవరాయాంధ్రభాషానిలయ మనుపేర వెలయుచున్న యీగ్రంథాలయము ప్లవసంవత్సర శ్రావణ బహుళ తదియ ఆదివారము (౧-౯. ౧౯౦౧) నాడు హైదరాబాదున స్థాపితమైనది. నిజాము రాష్ట్రాంధ్ర ప్రముఖుల నిరంతరకృషిచే నీనిలయము దినదినాభివృద్ధి జెంది, రాష్ట్రమున విజ్ఞానవ్యాప్తికి దోడ్పడుచు, నీనాటికి (౧౯౨౬ సం.) రజతోత్సవభాగ్యమును గాంచినది. నిజాము రాష్ట్రపుగ్రంథాలయములలోనిది మొట్టమొదటిది. ఈరజతోత్సవము కావ్యకంఠ గణపతిశాస్త్రిగారి అధ్యక్షతక్రింద నతివైభవముతో జరిగెనది. ఈగ్రంథాలయ రజతోత్సవ(౨౫ఏండ్లు నిండునపుడు చేయునుత్సవము)సమయమున 'రజతోత్సవసంచిక' యనుపేర నీగ్రంథాలయాధిపతు లీసంచికను ప్రకటించినారు. ఇందుమించుగ నిజాము రాష్ట్రాంధ్రపండితమహాశయులు రచియించిన. గద్యపద్య వ్యాసము లిందు ప్రకటితములైనవి. 'ఆంధ్రభోజ' బిరుదాంకితుడగు శ్రీకృష్ణరాయలపును, వారికాలపు వాఙ్మయ, చారిత్రకవిషయములకును సంబంధించినవ్యాసములు, నిజాం రాష్ట్రాంధ్రవాఙ్మయ చారిత్రకవిషయములకు సంబంధించిన వ్యాసములు, ఇతర గద్యపద్యవ్యాసములు గలవు. వానియందు చరిత్రకుసంబంధించినవ్యాసము లధికముగ నున్నవి. అష్టదిగ్గజముల ప్రతిభ, శ్రీ కృష్ణదేవరాయల విజయయాత్ర, నిజాము రాష్ట్రాంధ్రకవులు, నిజాము రాష్ట్రములోని చారిత్రక పరిశోధనము, నిజాము రాష్ట్రము

లోని ఆంధ్రసంస్థానములచరిత్ర, నిజామురాష్ట్రములోని చారిత్రక ప్రదేశములు (ఆంధ్రేతరప్రాంతము), ఓరుగల్లు-ఒంటిమిట్ట-ఏకశిల, అను నీ వ్యాసములు పేర్కొనదగినవి. భాషానిలయచరిత్రము, నిజామురాష్ట్రాంధ్ర సంస్కృతకవులయు, తత్కృతగ్రంథములయు, నిజాము రాష్ట్రములో కొన్నిగ్రంథాలయములయు (వివరముగ) పట్టికలు గలవు.

మఱియు నిందు నిజాంప్రభువుయొక్కయు, ఇతర నిజాంరాష్ట్రాంధ్రప్రముఖులయొక్కయు, ఓరుగల్లు, హనుమకొండ, పాలంపేట, కైలాసగుహ-(ఎల్లోరా), హంపిమొదలయిన స్థలములయందలి ప్రాచీనశిల్పముల యొక్కయు చిత్రములును, కృష్ణదేవరాయాస్థానకవుల (అష్టదిగ్గజముల) కల్పితచిత్రములును, ఇతరచిత్రములును పెక్కుగలవు.

ఈగ్రంథాలయము రజతోత్సవమును జరిగించి యిట్టిసంచికను ప్రకటించుటెంతయు సమంజసముగనున్నది. ఇది వాఙ్మయాభివృద్ధికిని, గ్రంథాలయోద్యమాభివృద్ధికిని తోడ్పడగలదు. ఈ సంచికవలన నిజామురాష్ట్రాంధ్రులప్రతిభ వెల్లడియగుచున్నది. (మన) ఆంధ్రదేశపు గ్రంథాలయములును ఈగ్రంథాలయపుపద్ధతి ననుసరించినచో దేశమునకును, వాఙ్మయమునకును అమూల్యమగు సేవనుగావించిన వగును.

ఈగ్రంథాలయ మాత్మదేశమునకు చిరకాలము నిట్టి యమూల్యమగుసేవను గావించుచు, ఎల్లవిషయముల విజ్ఞానాభివృద్ధికి తోడ్పడుచుండుగాక!

* * *

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

సంపుటము ౧౫, సం. ౪.

ఇందలి ముఖ్యవ్యాసములు :

"ఆంధ్రభాషయందలివింత యక్కరము"—శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు. ఇందు అకారడకారముల స్వరూపోచ్చారణములకంటె విలక్షణమైన స్వరూపోచ్చారణము గలిగియుండిన 'ఱ' అను అక్షరముయొక్కయునికినిగూర్చి చర్చింపబడినది.

"ద్రావిడభాషాతత్త్వవిమర్శనము"—శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, యం. ఏ.—ఇందు విభక్తినిరూపణమున ద్రావిడభాష లొండొంటికి గల సంబంధమును గూర్చి విపులముగ జర్చించినారు.

కాళిందీ కన్యాపరిణయ మను నహోబలపతివిరచిత ప్రాచీన ప్రబంధైకదేశము.

* * * * *

వజ్రాయుధము. సంపుటము ౨, సంచికలు ౨, 3.

మూడవ సంచికయందు (మూచిమంచి తిమ్మకవి కృత) సర్వలక్షణసారసంగ్రహము-సందేహములు, కులముల విచారణ, ఆంధ్రభాషానుశాసనఖండనము అను వ్యాసములు ముఖ్యములు.

* * * * *

పుష్పమాల-సంపుటము ౧, సంచిక 3.

'ఇందు వింధ్యాద్రిలోని రావణుని లంక' అను వ్యాసము చారిత్రకపరిశోధకులు పరికింపదగినది.

* * *

ఆంధ్రభారతి-సంపుటము ౧, సంచిక ౧౨.

* * * *

కళ-సంపుటము 3, సంచిక ౧.

ఇందు 'కవిత్వప్రయోజనము', 'ప్రహ్లాద - విషాద నాటకము' అను వ్యాసములు ముఖ్యములైనవి.

* * * *

ఆంధ్రరాష్ట్రప్రారంభవిద్య, సంపుటము ౧౬, సంచిక 3.

* * * *

ఇంద్రావతి, సంపుటము ౧, సంచిక ౧౦

(సంపాదకుడు: శ్రీనవనం శంకరశర్మ, పత్తికొండ).

* * * *

దేశబంధు, సంపుటము ౧, సంచిక ౯.

* * * *

ఆంధ్రభాషావిలాసిని, సంపు. ౬, సం. ౪-౫.

ఇందు త్రిపురారిసుబ్రహ్మణ్యకవి విరచిత మగు శ్రీ సీతాపరిణయమను ప్రబంధమును, రఘునాథభూపాల

విరచితమగు 'నలచరిత్ర' ద్విపదకావ్యమును (అముద్రితములు) ప్రకటితములైనవి.

* * * *

స్వధర్మప్రకాశిని, సంపుటము 3, సంచిక ౧౨.

ఇందు యామబాల శేషాచలకవి ప్రణీత వసిష్ఠజనకసంవాదమును (ప్రాచీనవేదాంతప్రబంధముయొక్క) అంత్యభాగము గలదు.

* * * *

సుజాత, సంపుటము ౧, సంచిక 3.

ఇందలి 'భాగ్యనగరప్రాంతపూర్వవిభజన' మను వ్యాసము నిజామురాష్ట్రచరిత్రపరిశోధకుల కుపకరింపగలదు.

* * * *

ఆంధ్ర హిస్టారికల్ రీసర్చి సొసయిటి జర్నల్-(ఇంగ్లీషు), సంపుటము ౧, సంచిక 3.

ఇందు 'తాపసవత్స' రాజమను సంస్కృతనాటకమును గూర్చియు, తత్కర్తృనిర్ణయమును గూర్చియు శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి (యం.ఏ.) గారు విపులముగ విమర్శించి వ్రాసిన వ్యాసము గలదు. ఈనాటకము క్రీ. శ. ౭౦౦ ప్రాగ్వము రచియింపబడి ౧౨౦౦ వఱకువ్యాప్తిలోనుండి తరువాత విస్మృతమై నలువది యేండ్లకు పూర్వము పంజాబులో మరల లభించెనట. కర్త: అనంగహర్ష నామాంతరముగల మాతృరాజనియు, ఇతడు నరేంద్రవర్ధనుని కొడుకనియు, కాశ్మీరదేశాధీశుడగు జయాపీడుని యాస్థానముననుండిన దామోదరగుప్తుడు కుట్టనీమతమునందును, ఆనందవర్ధనుడు ధ్వన్యాలోకమునందును లోలుదొల్త నీనాటకమును జేర్కొనియున్నారనియు గలదు.

భవభూతి ఉంబేకుడు ఒక్కరేనని నిర్ధారణ చేయుచు శ్రీ యస్. కే. రామనాథశాస్త్రిగారొక వ్యాసమును వ్రాసియున్నారు.

మఱియుకొన్ని చరిత్రమున కుపకరించు వ్యాసములుకలవు.

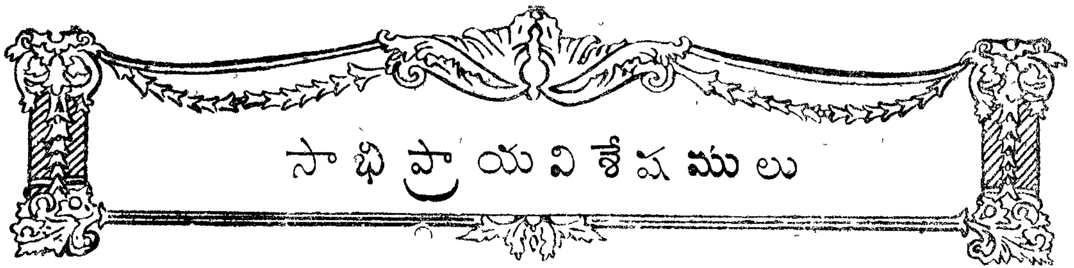
పిచ్చుకా! యేల నీకిట్టి వెడఁగుఁదనము?

శ్రీ రామ్ వీరబ్రహ్మము గారు

అహరహంబు నీవిట్టులీర్ష్యాభిఘాత
చిత్తమునఁ గోపఘూర్ణితస్థితి వహించి
జ్ఞాతిమాత్సర్యమేర నజ్ఞానివగుచు
నద్దమునఁ దోఁచుఁ బ్రతిబింబ మరసి యద్ది
స్వీయరూపంబఁటంచు యోచింపలేక
పొడుచుచుండెదు నీముక్కు పుటము లదర
పిచ్చుకా! యేల నీకిట్టి వెడఁగుఁ దనము?

అద్ది నీయైహికధనంబు నపహరించు
నని తలంచితో? లేక నీయనుఁగు జెలువ
చెలువ మీక్షించి మోహింపఁ గలదఁటంచుఁ
దలఁచితో? కాకయున్న మేఁతయును నీళ్లు
మాని ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁ బూనుచుండె!
పిచ్చుకా! యేల నీకిట్టి వెడఁగుఁ దనము?

నీవె యదియౌట నద్దియే నీవయగుట
నీవు నిలిచి పోరాడుచో నిలుచునదియు
నీవు లేకున్న నదియుఁ గన్పింపఁబోదు
సమరమున కీవు కాల్ద్రివ్వ జంకవేని
అదియు నినుఁబోలె వెనుదీయ దటులె నీవు
మించుప్రేమచే దాని నీక్షించెదేని
అదియు నీక్షించు నిన్ను మహాదరమునఁ
గాన శుష్కమాత్సర్యంబు మాని, చిత్త
శుద్ధిఁ జేకొని నెమ్మిమైఁ జూడకున్న
సిలుఁగులం బడుచుందువో చిన్నిపిట్ట!
పిచ్చుకా! యేల నీకిట్టి వెడఁగుఁ దనము?

సాభిప్రాయ విశేషములు

ప్రభవ సంవత్సరము చాంద్రమానమునందు నవపరివృత్తి కారంభవత్సరము. ఆంధ్రమహారాష్ట్ర కర్ణాటకులకు సంవత్సరాది పర్వదినము. షష్టివత్సర పరివృత్తియందు గలిగెడి 21,600 చాంద్ర సంభ్రమణములు నవోదయమును విశదము చేయుచున్నవి. చాంద్రమాన పరివృత్తియె షష్టిపూర్తికి ప్రమాణముగ నున్నది. అరువదేండ్లు జీవయాత్రను సార్థకము చేసిన మానవులు ధన్యులు. అరువదేండ్లు జీవించినమనుజులు షష్టి పూర్తిపండుగను జేసి యానందించుట సహజము. ఒక పరివృత్తియందు గలిగెడి 21,600 సంభ్రమణములు ప్రాణాయామరహస్యమును విశదము చేయుచున్నవి. మానవులు ప్రతిదినమునను విడిచెడి 21,600 హంసలు సోమపరివృత్తికిని, ప్రాణపరివృత్తికిని గలసంబంధమును దెలుపుచున్నవి. జీవయాత్రయందు సుఖదుఃఖము లాత్మోద్ధరణమునకు సమానసాధనంబులుగ నున్నను సుఖము ప్రీతికరముగ నున్నది. నవసంవత్సరారంభమునందు వసంతోదయము నూతనాశాలతలను పల్లవింపజేయుచున్నది. మానవజీవిత మాశాబద్ధము. సకలకష్టములును సుఖానుభవాశా పోషణమువలన సహ్యము లగుచున్నవి. కర్మఫలము పరిపక్వమైనపుడు క్షణకాలమునందు జ్ఞానోదయము గలిగి బ్రహ్మానందము గలుగగలదు. ఆశాపిశాచము దుర్ణయములకు గారణం బగుచున్నను సదాశ పరమార్థమునకు సాధనంబుగ నున్నది. ఉగాదిని మానవహృదయ మాశాప్రేరితమై భావిభాగ్యశ్రవణమునం దానందమును పొందుచున్నది. నింబకుసుమభక్షణము, దేవతారాధనము, మృష్టాన్నభోజనము, నూతనవస్త్రధారణము, పంచాంగశ్రవణము జీవితపరమార్థమునకు చిహ్నములై జీవయాత్రారహస్యమును సంవత్సరాదిని స్ఫురింపజేయుచున్నవి. మానవులుసంవత్సరాదిని పూనెడి సత్సంకల్పములు సంవత్సరమునం దంతటను కార్యోత్సాహమును దాల్చుచు జీవయాత్రను సార్థకము చేయుటకు వినియోగపడుచున్నవి. (శ్రీ) కృష్ణపరమాత్ముడు కురుక్షేత్రమునందు పార్థునకు జేసిన ధర్మోపదేశమును మానవులు గ్రహించి వ్యవసాయపరాయణులై ప్రభవ సంవత్సరమునందు కామితార్థములను బడయుదురు గాత!

శ్లో. వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి రేకేహ కురునందన! [నాము.
బహుశాఖా హ్యనంతాశ్చ బుద్ధయో౽వ్యవసాయినాం

*　*　*　*

గాంధి మహాత్ముడు

గాంధి మహాత్ముని యస్వస్థత భయమునకు గారణము గాకపోయినను పరమవిచారమును గలుగజేయుచున్నది. దేశమునందంతటను అస్వస్థత సమాచారము మారుమ్రోగినది. స్వస్థత సమాచారమును

వినుటకు ప్రజ లాతురులై యున్నారు. వర్తమాన సందిగ్ధావస్థయందు దేశమోక్షము గాంధిమహాత్మునిమీద నాధారపడి యున్నది. సహాయనిరాకరణోద్యమము బ్రిటీషు ప్రభుత్వము నూగింపగల విధమును దేశ వ్యవహారములు విశదము చేసినవి. గాంధినామ స్మరణము స్వరాజ్యమునకు సాధనముగ నెంచబడుచున్నది. గాంధిమహాత్మునిమీదగల భక్తి విశ్వాసములు ప్రజల కితర నాయకులమీద లేవు. భేదాభిప్రాయములతో ననోన్యైక్యము డీకొనుచున్న నాయకులకును, పక్షములకును మహాత్ముడు పాశబంధముగ నున్నాడు. ఒక సంవత్సరమునందు స్వరాజ్యము రాకపోయినను ప్రజలకు గాంధిమహాత్మునియందు గల విశ్వాసమునకు భంగము గలుగలేదని వర్తమానసంవత్సరమునందు మహాత్ముని సంచార విజయములు తెలుపుచున్నవి. ప్రజలన్నిప్రాంతములందును గాంధిసంకీర్తనమును జేయుచు ఖద్దరునిధికి కానుకలను సమర్పించుచున్నారు. కర్ణాటకతమిళ దేశములందలి ప్రజలు గాంధిమహాత్మునకు స్వాగతంబు నొసంగుటకు పరమోత్సాహమును జూపుచున్నారు. ఆంధ్రప్రజలును గాంధిమహాత్మునకుస్వాగతసత్కారముల నొసంగుట కాతుర పడుచున్నారు. మహాత్ముని దర్శనము వారి యస్వస్థ స్థితియందు ప్రజలందరకు సాధ్యము గాకపోయినను సత్సంకల్పారాధనము సకల జనులకును సాధ్యము.

మహాత్ముడు తదేకనిష్ఠతో దేశదాస్య విమోచనమునకు పాటుపడుచున్న విధమును వారి నిత్యజీవయాత్ర విశదము చేయుచున్నది. మహాత్మునకు దేశ సౌభాగ్యము, ప్రజాహితము గోచరంబగునటులు తనయౌన్నత్యము, తన ప్రతిష్ఠ గోచరము గాదు. మహాత్మునిమీద భక్తి విశ్వాసములు గలవారందరును మహాత్ముని వలె నిరంతరము ప్రజా సౌభాగ్యమునకు పాటుపడుటవలన మహాత్ముని దర్శించినఫలమును బడయగలరు. ఏకలవ్యుడు మట్టి ద్రోణాచార్యులను గొలిచి పొందిన మహత్త్వము మహాత్ముని ప్రజలు పూజించి కృతార్థులు గాగల విధమును విశదము చేయుచున్నది. అస్వస్థతవలనను మహాత్ముడు ప్రస్తుతము చెన్నపురికి రాజాలకపోయినను ప్రజలును, నాయకులును వారి వారి ధర్మములను నిర్వహించి ఏకలవ్యునివలె గురుదక్షిణను సమర్పించుటకు సంసిద్ధులై దర్శనాభిలాషను సార్థకము చేయుదురు గాత! అనుదినమునను బ్రాహ్మ ముహూర్తమునను లేచి రాత్రివరకును మానవసేవకై జీవితమును వినియోగించుచున్న గాంధిమహాత్ముడాయు రారోగ్యములను గలిగియుండుటకు భారతీయులు భగవంతుని ప్రార్థింతురు గాక! ముందువేసవియందు సయితము సంచారము చేయుటకు గాంధిగారు వెనుదీయ రని స్పష్టముగ దెలిసియున్నది. దాక్షిణాత్యనాయకులు గాంధిమహాత్ముని దక్షిణదేశసంచారమును వేసవికాలమునందాపి వారియారోగ్యాభివృద్ధికి విశ్రాంతిని గల్పింతు రని నమ్ముచున్నాము.

* * * *

భారతరాజ్యాంగములు

భారతీయరాజ్యాంగస్థితివిషాదమును గలుగజేయుచున్నది. హిందూమహమ్మదీయ విభేదములు వర్ధిలుచున్నవి. మహమ్మదీయులు చీటికి మాటికి దండపాణులై బీభత్సమును గలుగజేయుచున్నారు. సింధుదేశమునందలి లార్కానాయందు మహమ్మదీయయువతిని హిందూమతమునందు జేర్చినందులకు మహమ్మదీయులు దోపిడులను, దురంతములను చేసినవిధమును వార్తలు తెలుపుచున్నవి. బోగ్రాయందు మహమ్మదీయులు నిర్నిమిత్తముగ మార్వాడి వర్తకులను చావమోది దోపిడిని జేసిరి. దేశమునందంతటను ఏ మిషమీదనో యిట్టి దుండగములు జరుగుచున్నపుడు హిందూమహమ్మదీయ సంయోగము సాధ్యముగాదు. మహమ్మదీయనాయకులు సంయోగమునకుగాను హిందువులను నిర్బంధించి లాభములను బడయగోరుటయును శాంతిస్థాపనమునకు ప్రయోజనము గాదు. సింధుదేశమును ప్రత్యేకరాష్ట్రమునుగ జేయుటవలన గలిగెడిఫలమును లార్కానా దోపిడులు సూచించుచున్నవి. హిందూమహమ్మదీయసంయోగ ముభయసంఘములును దేశకల్యాణమును, మానవధర్మమును లక్ష్యమునం దుంచుకొనుటవలన గలుగునుగాని స్వసంఘప్రయోజనములను లక్ష్యమునందుంచుకొనుటవలన గలుగజాలదు. మహమ్మదీయులు మతాభిమానమునందును రాజ్యాంగప్రయోజనములందును దేశలక్ష్యమును విసర్జించి మహమ్మదీయలక్ష్యమును సమర్థింపగోరుట సంయోగసాహచర్యములకు ప్రయోజనకరము గాదు. చిరకాలము నుండియును వైరాగ్యమునకలవాటుపడిన హిందూసంఘము దేశసౌభాగ్యమునకు సామదానోపాయముల నవలంబించుటకు సిద్ధపడినను నీయేర్పాటు స్థిరమైనప్రయోజనములను సమకూర్పజాలదు. హిందూ మహమ్మదీయ సంఘములు రెండును భారతదేశ సంతానములనియును, దేశప్రయోజనములు రెండు సంఘముల ప్రయోజనములకు లాభదాయకము లనియును, స్వసంఘప్రయోజనముల కాశించుటవలనను రెండుసంఘముల ప్రయోజనములును నిర్మూలము లగుననియును గ్రహింపనంతవరకును సంయోగము మాటలయందు గనుపడుచున్నను కార్యములందు నిరర్థకముగ నుండగలదు. హిందూమహమ్మదీయ విభేదములు ఇర్విను ప్రభువువంటి ధర్మాత్ములకు పరమ విచారమును గలిగించినను, సామాన్యనిరంకుశాధికారులకు నిరంకుశవర్గపోషణమునకను కూలించుచు విచారమును గలుగజేయజాలదు. బర్కెను హెడు ప్రభువు పార్లమెంటునందు జేసిన ప్రసంగ మీవిషయమును సమర్థించుచున్నది. జాతిమతకులభేదములు పరస్పరద్వేషములకు మూలకారణం బగుచున్న దేశమునందు జాతీయసంయోగసాధనము దుర్గ్రాహ్యముగ నున్నది. స్వరాజ్యస్థాపనమునకు విభేదములాటంకములు గాకపోయినను నిరంకుశవర్గమునకు సంస్కరణములవిస్తారమునకు సాకుగ గనపడుచున్నది. గాంధిమహాత్ముడు నిర్ణయించిన నిర్మాణవిధానమే ఏయుగమునకైనను స్వరాజ్య స్థాపనమునకు సాధనము కాని శాసనస

భలు సాధనములుగావని శాసనసభల వ్యవహారములు, బర్కెనుహెడు ప్రభువుచేసిన యాక్షేపణలు వెల్లడిచేయుచున్నవి.

* * * *

సామ్రాజ్య శాసనసభ

మూడుమాసములనుండియును పాటుపడుచున్న సామ్రాజ్యశాసనసభాసమావేశమంతము నొందినది. సభావ్యవహారము లంతర్భేదములతో నిండి నిరర్థకము లైనవి. పక్షభేదములు, మతభేదములు, నాయక భేదములు రాజ్యాంగములదౌర్బల్యమును నిరంకుశవర్గబలమును విశదము చేసినవి. స్వాతంత్ర్యపక్షము, జాతీయపక్షము, కాంగ్రెసుపక్షము భిన్నమార్గముల నవలంబించుచు నిరంకుశవర్గమునకు బలము నొసంగి రక్షించినవి. నిరంకుశవర్గమునకు సామ్రాజ్యసభ స్వతంత్రరంగముగనున్న విధమును సభావ్యవహారములు విశదము చేసినవి. ప్రభుత్వనిర్ణయములన్నియును సఫలము లైనవి. రూపాయమారకపు నిర్ణయశాసనము, ఉక్కు సంరక్షణ శాసనము స్వతంత్ర పక్ష సహాయమున ప్రభుత్వపుపట్టు నెగ్గినది. సైన్యవ్యయమును, కార్యనిర్వాహకసభ్యులవ్యయమును రాజప్రతినిధి ధ్రువపరిచెను. ఉప్పుపన్నును రాజ్యసభ పునరుద్ధరించినది. శాసనసభ రెండవసారి యామోదించినది. మోంటుఫర్డుసంస్కరణములు సామ్రాజ్యసభ కేవిధమైన స్వాతంత్ర్యమును గలుగజేయనివిధము తెల్లమైనది. సామ్రాజ్యశాసనసభకు సైన్య వ్యయమును, కార్యనిర్వాహకసభ్యులవ్యయమును నిరోధించుట కధికారము లేదు. ప్రజాప్రతినిధు లధికసంఖ్యాకులుసభయందున్నను ప్రజాప్రతినిధులందుగల విభేదములు ప్రభుత్వ విజయమునకు దోడ్పడగలవు. ప్రజాప్రతినిధు లేకగ్రీవముగ ప్రతిఘటించినను గవర్నరు జనరలునకు సమర్థనాధికారము గలదు. గవర్నరు జనరలు సమర్థనాధికారమును వినియోగింపక పోయినను నిరంకుశవర్గపోషణమునకు రాజ్యసభ సిద్ధముగ నున్నది. ఈవిషయమును గతించిన సామ్రాజ్యశాసనసభా వ్యవహారములు విస్పష్టము చేసినవి. దుర్భేద్యమైన నిరంకుశవర్గబలమును భేదించుటకు ప్రజాప్రతినిధులకు సంకల్పముగాని, సామర్థ్యము గాని, సంయోగముగాని కనుపడకున్నది.

శ్రీనివాసయ్యంగారి మార్గము పండిత మోతీలాలు నెహ్రూగారికి సరిపడదు. లాలాజిగారిపద్ధతి మదనమోహనమాలవ్యగారికి గిట్టదు. ప్రకాశంగారి భావములు రంగయ్యరుకు పనికిరావు. నాయకునివోటు ఒకపక్షమునను, ప్రబోధకునివోటు వేరొకపక్షమునను గనుపడుచున్నది. కాంగ్రెసుపక్షమునందలి భేదముల నితరపక్షములభేదములు బలపరచు చున్నవి. జిన్నాగారు వేయుచున్న యెత్తులు చిత్తవిక్షేపమును గలుగజేయుచున్నవి. సామ్రాజ్యసభయందు వ్యక్తమైన ధర్మవిధ్వంసనము మాలవ్యగారి రాజీనామాకు గారణంబైనది. మహానుభావుడు మాలవ్యాగారు సహచరసభ్యుల ప్రార్థనల నాలకించి రాజీనామాను మానుకొనినను సామ్రాజ్యసభయందలి దుస్థితికి భంగము గలుగక యథాప్రకారముగ నున్నది. నాయకు లందరును మూడుమాసము

లు కష్టపడి పనిచేసి అలసి సొలసి స్వస్థలము లను జేరిరి. శ్రీనివాసయ్యంగారు ప్రకటించిన కార్యవిధానము నాయకుల కార్యపరత్వమున కు నిదర్శనముగ నున్నది. 1. హిందూమహ మ్మదీయసంయోగము; 2. కాంగ్రెసున కను బంధముగ రయితు సంఘముల స్థాపనము; 3. పరిపాలనవిధానమును నిర్ణయించి ఆచరిం చుటకు కన్వెన్షను పార్లమెంటు స్థాపనము; 4. అనుభవమునుబట్టి గౌహతి తీర్మానమును మార్చుట; 5. జాతీయారాధనమునకై జాతీ యప్రతిజ్ఞను చేసెడి యువజనసేవాసంఘముల నిర్మాణము శ్రీనివాసయ్యంగారు సూచించిన కార్యవిధానముగ నున్నది.

ఈపనులనే చేయుటకు కాంగ్రెసుసంఘ ములు, కన్వెన్షను, హిందూయువజనసంఘము, భారత సేవాసంఘము, స్వరాజ్యాశ్రమములు, తంతుకారసంఘము మొదలైన సంస్థాపనలు గలవు. ఉన్నసంఘములు చేయలేనిపని క్రొత్తసంఘము లెటులుచేయగలవో తెలియ కున్నది. అభిప్రాయమునందు నాయకుల ప్రతి ష్ఠకుగల ప్రకాశము కార్యవిధానమునందు గనుపడకున్నది. నాయకులందరును స్వీయాభి ప్రాయములను వెనుకబెట్టి దేశపరిస్థితులను గ్రహించి కలిసిపనిచేయుట సంకల్పసిద్ధికి సాధ నముగాని సిద్ధాంతములనిర్వచనముకార్యసిద్ధికి సాధనముగాదని ఇపుడైనను గ్రహించుట వివేకము.

* * * *

చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభ

సామ్రాజ్యశాసనసభ ప్రదర్శించిన దృశ్య మునే చెన్నరాష్ట్రశాసనసభయును వేరొక రూపమున ప్రదర్శించినది. స్వతంత్రపక్ష మంత్రివర్గము స్థిరాసనము లేక వ్రేలాడుచు న్నది. పానుగల్లు రాజాగారును, వారియనుచరు లును స్వతంత్రపక్ష మంత్రివర్గమును పడద్రో యుటకు చతుర్విధోపాయములను వినియో గించి విఫలమనోరథులైరి. మద్యపాననిషేధ వ్యాజమున మద్యాదాయము నంతయును తగ్గించుటకు కాంగ్రెసుసభ్యుల సహకారమును జస్టిసుపక్షముకోరి వారిచాతుర్యమును వ్యక్త ముచేసినది. మంత్రులవేతనములను కోయు టకు జస్టిసుపక్షముపన్నినతంత్రమునకుకాంగ్రె సుపక్షము తటస్థభావమునువహించినది. చెన్న పురివైద్యాశ్రమనిర్మాణమునందును, నితరవిష యములందునుజస్టిసుపక్షముమంత్రివర్గమునకు పదచ్యుతి గలుగజేయుటకు జేసినప్రయత్న ములు విఫలములైనవి. దేశమునం దంతటను గోతిదగ్గర నక్కలవలెను వేచియున్న జస్టిసు పక్షానుచరులకు నిరాశ గలిగినది. కాంగ్రెసు పక్ష మవలంబించిన తటస్థభావము జస్టిసు పక్షమునందును, కాంగ్రెసు పక్షమునందును కోపావేశములను గలుగజేసినది. శాసనసభ యందు పానుగల్లురాజాగారు, మునిస్వామి నాయుడుగారు చేసినయాక్షేపణలును, జస్టిసు పత్రికచేసిన వ్యాఖ్యానములును మంత్రివర్గ నిర్గమనమునందు జస్టిసుపక్షమునకు గల పట్టు దలను విశదము చేయుచున్నవి. పాపము ద్వంద్వప్రభుత్వసంహారమునందు జస్టిసు పక్ష మునకుగల యుత్సాహము ప్రజలకు దుర్గ్రా హ్యముగ నున్నది. ఆరేండ్లు ద్వంద్వప్రభుత్వ

మును పోషించుచు కాంగ్రెసుపక్షమును నిర్బంధములపాలుచేసిన జస్టిసుపక్షము మంత్రిపదవులు పోయినతోడనె ద్వంద్వప్రభుత్వమును నిరసించుట ధర్మాత్ములకు విశ్వాస జనకము గాదు. స్వామి వేంకటాచలము శ్రేష్ఠిగారికి మంత్రిపదవులను స్వీకరించుటవిషయమై పానుగల్లురాజాగారుచేసిన సూచనలు వారి తంత్రకౌశల్యమును విశదము చేయుచున్నవి. జస్టిసుపక్షము చేయుచున్న యాక్షేపణమునే కాంగ్రెసుసంఘములును శాసనసభ యందలి కాంగ్రెసుసభ్యుల మీద చేయుచున్నవి. రెండుపక్షముల యాక్షేపణలును గౌహాతి తీర్మానముమీద నాధారపడియున్నను సంకల్పము మాత్రము భిన్నముగనున్నది. జస్టిసుపక్షము స్వప్రయోజనములకును, కాంగ్రెసు పక్షము దేశప్రయోజనములకును ప్రయత్నములు చేయుచున్నవి. ధర్మవిరుద్ధములైన భావములకు కార్యరంగమునందు సంయోగసాహచర్యములు సాధ్యమైనను ఫలముమాత్రము విషమయముగ నుండును. కాంగ్రెసుసంఘములు ప్రతిపాదించెడి దోషారోపణము ధర్మయుక్తమైనను దురారాధ్యముగ నున్నది. మంత్రివర్గమును పడద్రోయుటకు జస్టిసుపక్షసహాయము గావలసియున్నది. కాంగ్రెసుపక్షమునందును నేకాభిప్రాయము లేదు. స్వతంత్రపక్షమంత్రివర్గమును వెడలించిన తరువాత కర్తవ్యము గహనముగ నున్నది. స్వతంత్రపక్షనిర్గమ నానంతరము ద్వంద్వప్రభుత్వము రెట్టింపుబలముతో జస్టిసుపక్షరూపముననుతిరిగి ప్రత్యక్ష మగుననుభయము కాంగ్రెసు సభ్యులను బాధించుచున్నది. శాసనసభాప్రవేశము నియోజకవర్గము నందును, ప్రతినిధు లందును సహాయనిరాకరణధర్మమును శిథిలముచేసినది. నిరంకుశవర్గము, జస్టిసువర్గము కలిసిపెట్టిన బాధల ననుభవించిన ప్రజలు జస్టిసుపక్షారోహణమును నిరసించుచున్నారు. కాంగ్రెసు పక్షము సంయోగబలములేక భిన్నమార్గముల నవలంబించుచున్నది. "ఎవరికి వారే యమునాతీరే" యనునటులు కాంగ్రెసుసభ్యులు నాయకుని నాయకత్వమును నిర్లక్ష్యము చేయుచు కాంగ్రెసుబలమును ధ్వంసము చేయుచున్నారు. కాంగ్రెసుసభ్యులు కొందరు వారి కర్తవ్యమును నిర్ణయించుటకు కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘసమావేశమును జేయగోరిరి. కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు శ్రీనివాసయ్యంగారును గౌహతికాంగ్రెసు నిర్ణయమును పునర్విమర్శనము చేయగోరుచున్నారు. పునర్విమర్శనఫలమిదమిత్థమని నిర్ణయించుట సాధ్యముకాకపోయినను రాష్ట్రములకు మంత్రివర్గవిషయమున స్వాతంత్ర్యము నొసంగుట సమంజసముగనుండును. జస్టిసుపక్షతంత్రములు మంత్రివర్గసంహారమునకు ప్రతిబంధకములుగ నున్నను కాంగ్రెసుపక్షముమాత్రము మంత్రిపదవులను స్వీకరింపకుండుట ధర్మముగనుండగలదు. చెన్నరాష్ట్రశాసనసభయందు కాంగ్రెసుపక్షము రాగల సమావేశమునందైనను నేకాభిప్రాయముతో మెలగి కాంగ్రెసుప్రతిష్ఠను గాపాడుటవివేకము. దేశమునందు పర్యాప్తంబగుచున్న యంతఃకలహములు సామ్రాజ్యాహంకారభరితుండైన బర్కెనుహెడు ప్రభువునకు భారతీ

యులను వేధించుట కంకుశముగ నేర్పడినవి.

* * * *

బర్కేనుహెడుప్రభువు

బర్కేనుహెడుప్రభువు నావహించిన దురహంకార దురభిమానము లపారముగనున్నవి. మార్చి 30-వ తేదిని ప్రభువులసభయందు బర్కేనుహెడుప్రభువుచేసిన ప్రసంగము దురభిమానపూరితమై యహంకారాంధత్వమును విశదముచేయుచున్నది. వంగదేశ నిర్బంధితుల విషయమై తెలిపినభావములు కాఠిన్యమునకు నిదర్శనములుగాని వివేకమునకు నిదర్శనములుగావు. భారతప్రభుత్వ నిర్ణయములనుసమర్థించుట వారిధర్మముగాని న్యాయమునుచేయుట వారిధర్మముగాదుగదా! దోషమును స్థాపింపక ప్రజలను నిర్బంధముల పాలుచేయుట యన్యాయమని మంత్రిబర్కేను హెడుప్రభువు గ్రహింపజాలకపోయినను న్యాయవాది బర్కేనుహెడుప్రభువు గ్రహింపవలయును గదా! సంస్కరణ విచారణసంఘమును 1929 వ సంవత్సరము లోపల నియమింపవలసిన యవసరమును బర్కేను హెడుప్రభువంగీకరించుచున్నాడు. కాని 1927 లో నియమించుట కన్నను 1929 లోనే నియమించుట వారి యభిమతమై యుండును. మార్నింగు పోస్టు పత్రిక ఈయూహ నామోదించినను లండను టైమ్సు, మాన్చెస్టరుగార్డియను పత్రికలు వెంటనే నియమించుట యవసరమని ప్రకటించినవి. ఇండియా ప్రభుత్వదేవతలు ఇర్వినుప్రభువు సంప్రీతులు గా నంతసరకును గడువును మార్చుట కిష్టములేదని బర్కేనుహెడుప్రభువు వ్యక్తముచేసెను. యథోచితసహకార పక్షము పూనిన సహకారమునకు మంత్రి హర్షించుచు కాంగ్రెసుపక్షము చూపిన ప్రతిఘటనమునకు బర్కేను హెడుప్రభువు దేశమును దండింపదలపెట్టుచున్నాడు. పార్లమెంటునకు ప్రజలక్షేమముపట్లగల సానుభూతికి వీరి నిర్దాక్షిణ్య ప్రసంగము నిదర్శనముగనున్నది. విచారణసంఘనియామకము భారతీయులవశమునందు గలదనువిషయ మా బాలగోపాలము తెలిసియున్నది. అంతఃకలహములతో నిండియున్న దేశస్థితిని గ్రహించియే బర్కేనుహెడుప్రభు విట్టివితండవాదమును జేయుటకు సాహసించిరి. కాలమెప్పుడును నొక్కరీతి నుండదని చీనాదేశ వ్యవహారములనుబట్టియైనను బర్కేనుహెడుప్రభువు గ్రహింపజాలకుండుట దురదృష్టము. హిందూమహమ్మదీయవిభేదములనుబర్కేను హెడుప్రభువున కాక్షేపణకారణము లగుటయందు విచిత్రము లేదు. స్కీనుకమిటి నిర్ణయములవిషయమై బర్కేనుహెడుప్రభువు తెలిపిన భావములు భారతప్రభుత్వముయొక్క నిస్సహాయస్థితిని విశదము చేయుచున్నవి.

* * * *

స్కీనుకమిటి నిర్ణయములు

స్వరాజ్యమునకు స్వదేశరక్షణ సామర్థ్యము లక్షణమని నిరంకుశవర్గము విసుకు విరామములేక చాటుచున్నది. స్వదేశరక్షణ సామర్థ్యము భరతఖండమునకు గలదని 33 కోట్ల ప్రజలు ప్రకృతి సిద్ధమైనస్థితి తెలుపుచున్నవి. ఐరోపా మహాసంగ్రామసమయము

నందు భారతయోధులు బ్రిటీషు సామ్రాజ్య సంరక్షణమునకు వినియోగపడిరి. ఇపుడు చీనాదండయాత్రకు వినియోగపడుచున్నారు. పదునాలుగేండ్ల యందు సైన్య వ్యయము రెట్టింపుపెరిగినది. సైన్యవ్యయమునుభరించుట భరతవర్షమునకు విధియును, సైన్యోపయోగమును, వ్యయమును నిర్ణయించుట బ్రిటీషు సామ్రాజ్యరక్షణసంఘధర్మమును నైయున్నది. బర్కెనుహెడుప్రభు వీసిద్ధాంతమునే సమర్థించు చున్నాడు. స్కీనుకమిటి సైనికుల శిక్షణమునకు సాండర్స్టును 1933 నందు స్థాపించవలయు ననియు, 1952-వ సంవత్సరమునకు సగముమంది సైనికోద్యోగులు భారతీయులు గావలయుననియు నిర్ణయించినది. ఇంగ్లాండుసాండర్స్టునందు హైందవులను, ఇండియాసాండర్స్టునందు ఆంగ్లేయులను చేర్చుకొనవలయునని నిర్ణయించినది. ఇంతవరకును అమలునందున్న ఎనిమిదిపటాలముల విధానమును రద్దుచేయుటకు నిర్దేశించినది. నిర్ణయములు నివేదికయందు కొంతఆశాజనకముగ నున్నను ఆచరణమునందు నిరాశను గలుగజేయుట సహజము. సైనికవిధాననిర్ణయములను జేయుటకు బ్రిటిషుసామ్రాజ్యసంరక్షణసంఘమునకు మాత్ర మధికారము గలదనియును భారత ప్రభుత్వమునకును స్కీనుకమిటికిని అధికారము లేదనియును బర్కెనుహెడు ప్రభువు విశదముచేసి భారతదేశపరాధీనస్థితిని సువ్యక్తము చేసెను. భరతవర్షము మొదటను బ్రిటీషుసామ్రాజ్యప్రయోజనములకును, తదనంతరము భరతవర్ష ప్రయోజనములకును నేర్పడినదని చాటుమాటు లేక బర్కెనుహెడుప్రభువు తెలిపి భారతీయులకు జ్ఞానోపదేశమును జేసి వారికి కర్తవ్యమును వ్యక్తము చేసెను. సంస్కరణ విచారణసంఘము 1927నం దేర్పడినను బ్రిటీషుప్రయోజనముల రక్షణమునకువలె హిందూదేశ ప్రయోజనములకు వినియోగపడదని బర్కెను హెడు ప్రభువుచేసిన ప్రసంగము విశదముచేసినది. స్వరాజ్యము భారతీయుల స్వయంసహాయమువలనను రాగలదుగాని బ్రిటీషుపార్లమెంటు శాసనమువలన రాజాలదని సిద్ధాంతములు, వ్యవహారములువిశదముచేయుచున్నవి. పరాధీనస్థితియందు మైమరచి నిద్రించుచున్న భారతీయులకు మేలుకొలుపు గలుగుటకు దైవసహాయముశరణ్యముగనున్నదిగాని మానవ ప్రయత్నములు శరణ్యముగ గనుపడవు.

* * * *

ఆంధ్రరాష్ట్రము

రామదాసుపంతులుగారు రాజ్యసభయందు ప్రతిపాదించిన ఆంధ్రరాష్ట్రతీర్మాన మోడినను చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభయందు పిల్లలమర్రి ఆంజనేయులుగారు ప్రతిపాదించిన ఆంధ్ర రాష్ట్రనిర్మాణ తీర్మానము నెగ్గినది. పానుగల్లు రాజాగారు విశాఖపట్టణమునందు రాష్ట్రనిర్మాణము నామోదించిరి; అన్నపూర్ణయ్యగారితో రాష్ట్రనిర్మాణమున కనుకూలాభిప్రాయమును వ్యక్తముచేసిరి; శాసనసభయందు ఆంధ్ర రాష్ట్రతీర్మానమునకు వ్యతిరేకముగ వోటునిచ్చి పానుగల్లు రాజాగారు సహజమైన తంత్రశీలతను తెల్లము చేసిరి. జస్టిసుపక్ష

నాయకు డవలంబించుచున్న తంత్రముజస్టిసుపక్షప్రతిపత్తిని పాడుచేయుచున్నదని పక్షావలంబను లిపుడైనను గ్రహించుట ధర్మముగ నున్నది. ఆంధ్ర రాష్ట్రతీర్మాన మాంధ్రుల కర్తవ్యము నుపదేశించు చున్నది. రాగల సంస్కరణ విచారణయందు భరతఖండమునందు సాంఘాతికరాజ్యాంగమును స్థాపన చేయుటయందు గల సాధకబాధకములు పరిశీలింపబడునని క్రీరారు, ఫ్రెడరికుహ్వైటు, కోటుమనుగారులు తెలిపిన భావములు విశదముచేయుచున్నవి. సర్దారుఇక్బలుఆలీషాగారి భావమునే విశదము చేయుచున్నారు. ప్రబలమైన కేంద్రప్రభుత్వము స్వపరిపాలనము గల భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రములు సంయోగసంబంధమును గలిగియుండుట భారతరాజ్యాంగలక్ష్యమని దేశస్థితి, రాజ్యాంగ విధానములు విస్పష్టముచేయుచున్నవి. ఆంధ్రనాయకులు భారత ప్రభుత్వాయత్తమైన భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రనిర్మాణమును సార్థకముచేసి దేశక్షేమమునకు దోడ్పడుట ధర్మముగ నున్నది.

ఆంధ్రోద్యమ మారంభమునం దవలంబించిన సర్వతోముఖమైన యాంధ్రత్వవికాసమున కాంధ్రనాయకులుపాటుపడవలసిన శుభసమయ మాసన్నమైనది. సహాయనిరాకరణోద్యమము ప్రజానాయకుల లక్ష్యమును రాజ్యాంగరంగమునందు మాత్రమే లగ్నము చేసినది. స్వరాజ్యకవచము దేహసంరక్షణమునకు సాధనంబైనను ఆత్మరక్షణములేని దేహసంరక్షణ మాంధ్రాభ్యుదయమునకు నిరర్థకముగ నుండగలదు. సర్వతోముఖమైన యాంధ్రాభ్యుదయమునకు సాహిత్యకళావికాసము, పరిశ్రమలవికాసము, మతధర్మాభ్యుదయము గావలసిన విధమును ఆంధ్రత్వవికాసము విశదము చేయుచున్నది. ప్రజానాయకులు వారి లక్ష్యమును తాత్కాలికమైన రాజ్యాంగ వ్యవస్థలయందుమాత్రమే లగ్నము చేయక నిత్యమైన సాహిత్యకళాంగములందు నయితము లగ్నముచేయుట ప్రయోజనకరముగ నున్నది.

సాహిత్యోపాసకులు సాహిత్యారాధనమును జేయుచున్నవిధమును సాహిత్య రచనలు విశదముచేయుచున్నవి. ఆంధ్రపత్రికానిర్వాహకులు ప్రచురించిన ప్రభవ సంవత్సరాదిసంచికయును శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్రభాషానిలయ నిర్వాహకులు ప్రచురించిన రజతోత్సవసంచికయును ఆంధ్రసాహిత్య కళారచనలయందు నవ భావోదయమును విశదము చేయుచున్నవి. ప్రభవ సంచిక యందలి శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వర కవి విరచితమైన సమాలోచనము, దాని నలంకరించిన చిత్రాంచలము, అడివి బాపిరాజుగారు రచియించిన నరపతి అందలిచిత్రములు, శతావధాని శివరామశాస్త్రిగారి కామకవి, శర్మగారి సరస్వతీదేవి మొదలగు రచనలు సాహిత్యకళావికాసమునకు నిదర్శనములుగ నున్నవి. హైదరాబాదునందు ప్రచురింపబడిన రజతోత్సవసంచికయందలి సిరుగూరి హనుమంతరావుగారి చారిత్రకపరిశోధనము, గాడేపల్లి సూర్యప్రకాశరావుగారి కృష్ణదేవరాయల విద్వత్సభ మొదలగు రచనలు నిజామురాజ్య

మునం దాంధ్రాభ్యుదయము జరుగుచున్న విధమును విశదముచేయుచున్నవి. తేకుమళ్ల రామచంద్రరావుగారి కుమారార్పణ మాంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాలయందు ౪౪ వ కుసుమమైవెలయుచు నవలల ప్రచురణమునందు స్వాతంత్ర వికాసమును విశదముచేయుచున్నది. తోగర్చేటి భాస్కరశాస్త్రిగారి ఆయుర్ద్రాయయోగము, సింగంశ్రేష్ఠి సంబెరుమాళ్లుశ్రేష్ఠిగారి నాడీజ్ఞానబోధిని, శ్రీ సచ్చిదానందయోగీశ్వరుని జీవబ్రహ్మైక్యరాజయోగసారామృతము, నారాయణరావుగారి జగద్గురు దర్శనము మొదలగు ప్రచురణములు శాస్త్రవేదాంత విషయములం దాంధ్రలోకమునందు ప్రవర్ధమానంబగుచున్న వికాసమును విశదముచేయుచున్నవి. ఆంధ్రోద్యమసిద్ధికి రాజ్యాంగములందును, సాహిత్యకళారచనలయందును, పరిశ్రమలయందును, సంపదలయందును, విద్యావ్యాపనమునందును, మతాచారములందును అపారమైన వికాసముగావలసినవిధమును వర్తమానపరిస్థితులువిశదముచేయుచున్నవి. ఆంధ్రోద్యమాదర్శములను సార్థకముచేయుటకు ప్రభవసంవత్సరమునందు ప్రజానాయకులు పాటుపడి భగవదనుగ్రహమును బడయుదురుగాత!

Edited and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No. 7, Thumbu Chetty Street, G.T., Madras

విషయానుక్రమణిక

చిత్రములు

వేణీభంగము

చిత్రకారుడు: శ్రీయుత అడవి బాపిరాజుగారు.